

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่
กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

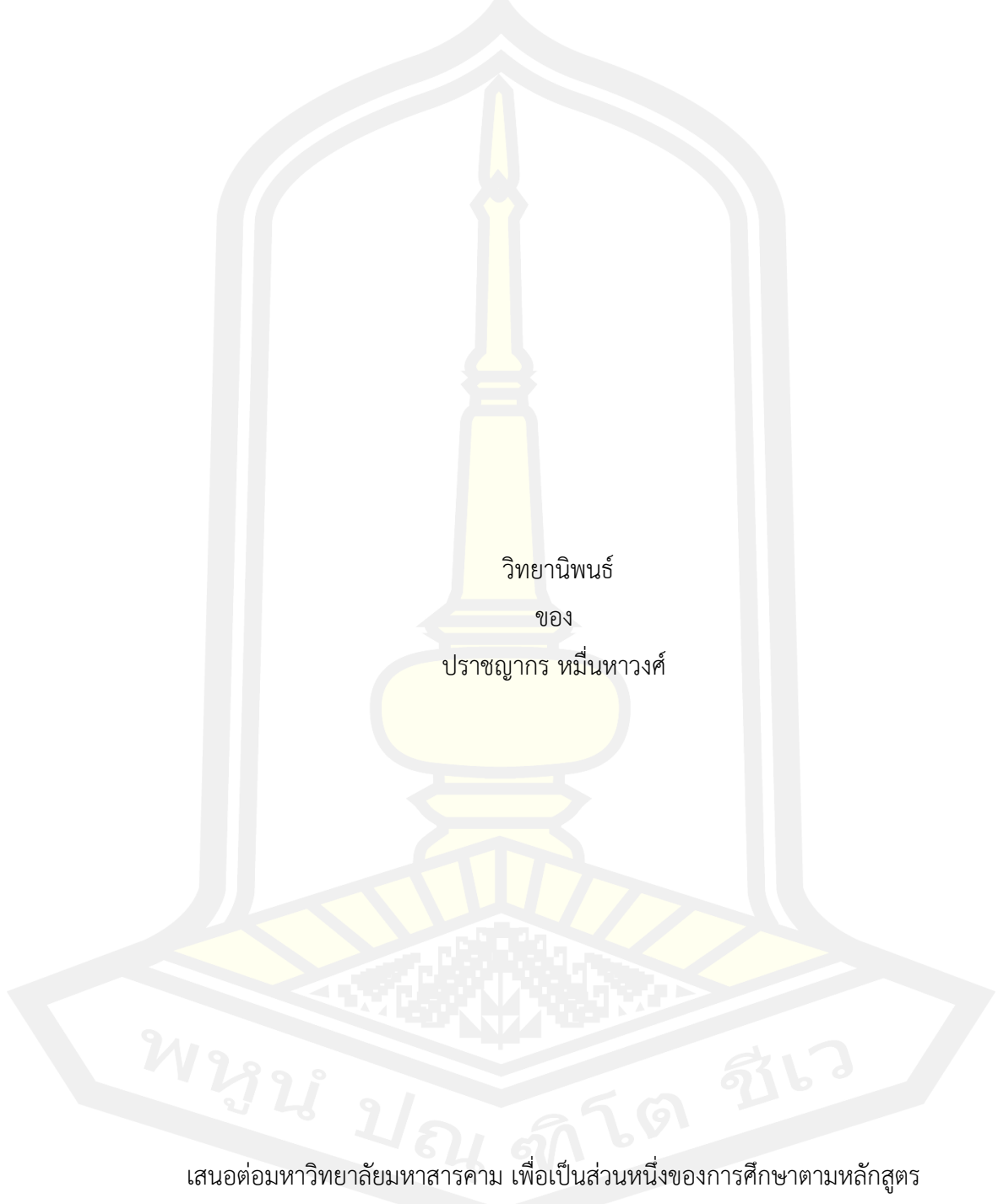
วิทยานิพนธ์
ของ
ปราชญากร หมิ่นทวงศ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

ตุลาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่
กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

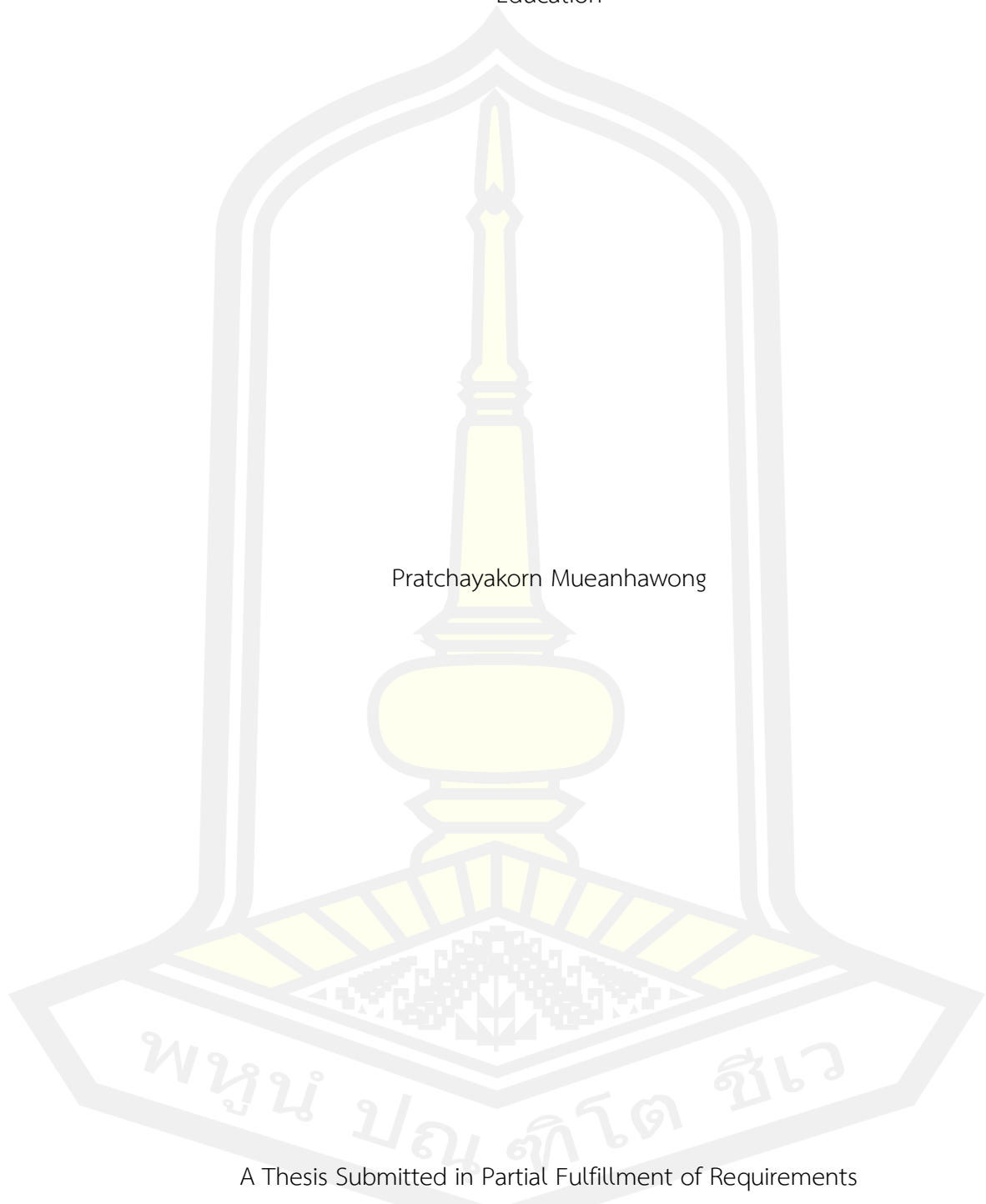
วิทยานิพนธ์
ของ
ปราชญากร หมื่นหาวงศ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย

ตุลาคม 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Learning Activities in Literature Books in Primary School Recommended by Ministry of
Education

Prachayakorn Mueanhwong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Education (Thai Language and Literary Works)

October 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายปราชญากร หมื่นหา
วงศ์ แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิติร์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(อ. ดร. ไสกี อุ๋นทะยา)

..... กรรมการ

(ผศ. ดร. กীরติ ธนะไชย)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ผศ. ดร. กัลยา กุลสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย ของมหาวิทยาลัย
มหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิติร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับ ประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา		
ผู้วิจัย	ปราชญากร หมื่นหาวงค์		
อาจารย์ที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร. โสภี อุ่นทะยา		
ปริญญา	การศึกษามหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษา เนื้อหา แนวคิดและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ข้อมูลวิจัยคือหนังสือเรียนที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด และบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด รวม 18 เล่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กรอบแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา แนวคิดและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษามีดังนี้

รูปแบบร้อยแก้ว ได้แก่ นิทานอีสป นิทานชาดก นิทานเทียบสุภาษิต นิทานอธิบายเหตุเรื่องสั้นแนวสืบสวน และวรรณกรรมแปล ส่วนรูปแบบร้อยกรอง ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี กลอนสุภาพ กลอนเสภา กลอนบทละคร กลอนสัทวา กลอนนิราศ กลอนดอกสร้อย เพลงกล่อมเด็ก และบทเห่กล่อม เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม มี 7 ประเภท คือ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ และวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น ส่วนแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม มี 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา แนวคิดด้านครอบครัว และแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ผลการศึกษาในภาพรวมพบว่ารูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมทุกเรื่องมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับประถมศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ นอกจากนี้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมยังมีความเชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ก็มีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของผู้เรียน ซึ่งแบ่งออกเป็นชั้น

ประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องขนาดสั้น เนื้อเรื่องอ่านเข้าใจง่ายและเน้นให้
ข้อคิดสอนใจแก่ผู้เรียน ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) เนื้อหาผสมผสานระหว่างเรื่องขนาดสั้นที่
อ่านเข้าใจง่ายกับเรื่องที่มีขนาดยาวขึ้น เนื้อเรื่องซับซ้อนขึ้นและมีตัวละครในเรื่องที่แสดงพฤติกรรม
ต่าง ๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ส่วนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่อง
ขนาดยาว บางเรื่องมีการตัดตอน เนื้อเรื่องมาเพียงบางตอน เนื้อหาซับซ้อนมากขึ้น อีกทั้งตัวละครยังมี
พฤติกรรมหลากหลายมากขึ้นเพื่อให้เนื้อหาบทเรียนเหมาะสมกับผู้เรียนระดับประถมศึกษา

คำสำคัญ : เนื้อหา, แนวคิด, วรรณคดี, กิจกรรมการเรียนรู้, หนังสือเรียนระดับประถมศึกษา

TITLE	Learning Activities in Literature Books in Primary School Recommended by Ministry of Education		
AUTHOR	Pratchayakorn Mueanhawong		
ADVISORS	Sopee Untaya , Ph.D.		
DEGREE	Master of Education	MAJOR	Thai Language and Literary Works
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

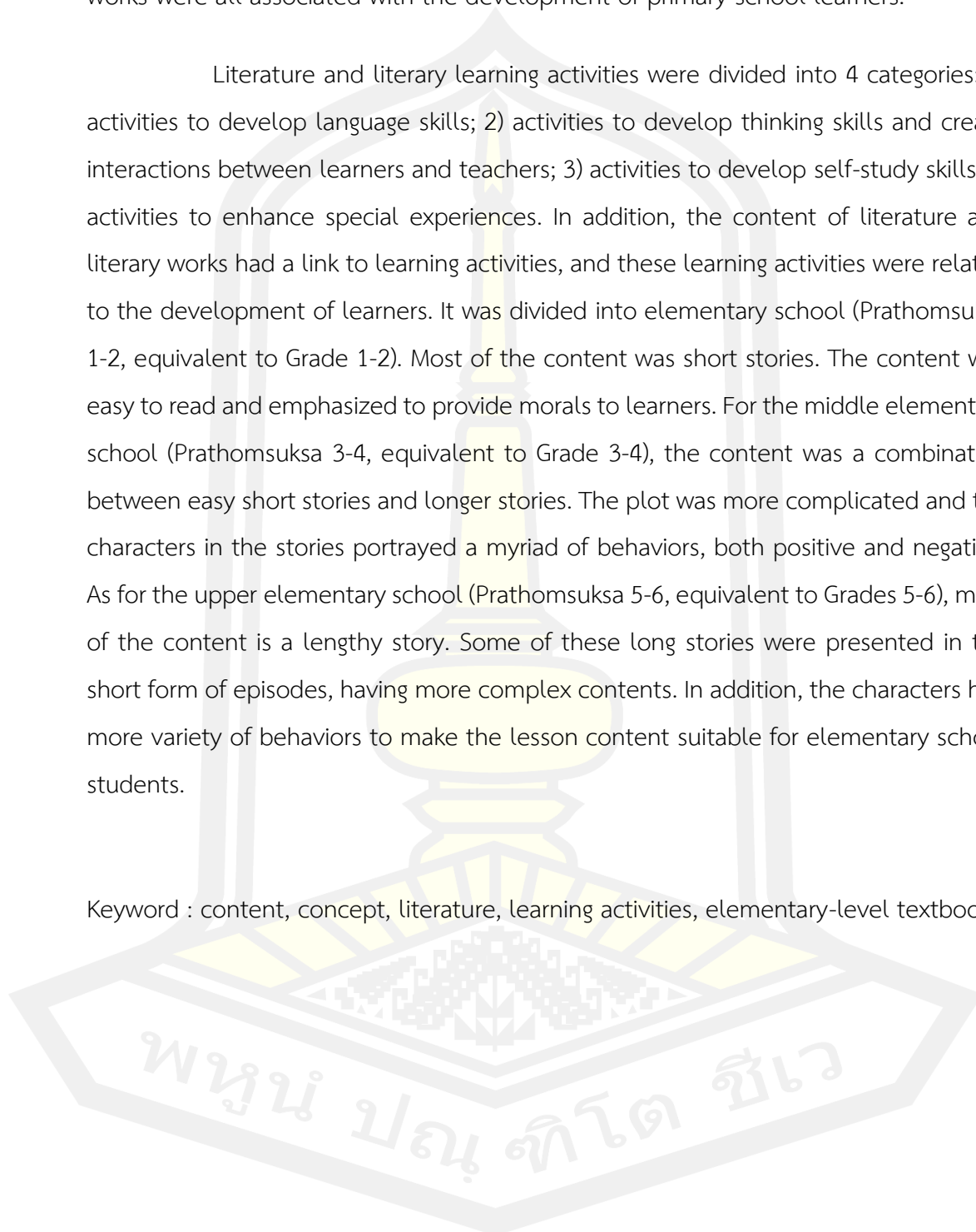
The purpose of this thesis is to investigate the content, concepts, and activities of literature and literary learning activities in elementary-level textbooks. Regarding the research data, there were 18 textbooks included in the study; they were developed by the Ministry of Education, Academic Development Publishing Company Limited, and Aksorn Charoenthat Company Limited. Six textbooks were collected from each publisher. The data analysis employed a conceptual framework that related to the contents, concepts, and activities, as well as literature and literature learning. The analysis of this data was based on qualitative research methods. Results of the study were as follows.

Prose styles included Aesop's fables, Jataka fables, proverbs, causal stories, investigative short stories, and translated literature. As for the verse formats, they included Khlong Si Suphap (Quatrain), Kaapyaanii, Klon Supap, Klon Sepha, Klon Sakawa, Klon Nirat, Klon Dok Soi, Lullaby, and Croon. There were 7 types of literature and literary contents: 1) literature and fairy-tale literary works, 2) literature and didactic literature, 3) literature and drama-script literary works, 4) literature and emotion-expressing literary works, 5) literature and textbook literature, 6) literature and historical literary works, 7) literature and short-story literary works. Additionally, there were four notions embedded in literature and literary works: morality, ethics, education, knowledge and intelligence, family concept, and life skills. The findings of the entire

study revealed that the style of poetry, content, concepts in literature, and literary works were all associated with the development of primary school learners.

Literature and literary learning activities were divided into 4 categories: 1) activities to develop language skills; 2) activities to develop thinking skills and create interactions between learners and teachers; 3) activities to develop self-study skills; 4) activities to enhance special experiences. In addition, the content of literature and literary works had a link to learning activities, and these learning activities were related to the development of learners. It was divided into elementary school (Prathomsuksa 1-2, equivalent to Grade 1-2). Most of the content was short stories. The content was easy to read and emphasized to provide morals to learners. For the middle elementary school (Prathomsuksa 3-4, equivalent to Grade 3-4), the content was a combination between easy short stories and longer stories. The plot was more complicated and the characters in the stories portrayed a myriad of behaviors, both positive and negative. As for the upper elementary school (Prathomsuksa 5-6, equivalent to Grades 5-6), most of the content is a lengthy story. Some of these long stories were presented in the short form of episodes, having more complex contents. In addition, the characters had more variety of behaviors to make the lesson content suitable for elementary school students.

Keyword : content, concept, literature, learning activities, elementary-level textbooks

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาของอาจารย์ ดร.โสภี อุณหะยา อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ให้คำแนะนำในการทำวิจัยแก่ศิษย์มาตั้งแต่เริ่มต้นจนงานวิจัยสำเร็จ อาจารย์เป็นแบบอย่างความเป็นครู ที่เปี่ยมด้วยความเมตตา คอยส่งกำลังใจแก่ศิษย์ ทุกครั้งที่ปัญหาในการเรียนหรือการทำวิจัยอาจารย์จะคอยแนะนำวิธีคิดและวิธีทำงานให้เข้าใจ อย่างชัดเจนจนทำวิทยานิพนธ์ได้สำเร็จ ศิษย์ขอขอบพระคุณอาจารย์ด้วยความเคารพยิ่ง

ขอขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิติร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยา กุลสุวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ณะไชย ที่กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัย นับตั้งแต่การสอบเค้าโครงวิทยานิพนธ์จนถึงสอบวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ อาจารย์ทุกท่านได้ให้ความกรุณาต่อศิษย์อย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในการศึกษาระดับปริญญาโท ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร. วิสเพ็ญ รองศาสตราจารย์ ดร.จากรุวรรณ ธรรมวัตร อาจารย์ ดร.โสภี อุณหะยา ศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิติร์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชนานันท์ ตรงดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมัย วรรณอุดร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐกฤตา นามมนตรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิริติ ณะไชย อาจารย์ทุกท่านได้ถ่ายทอดความรู้ความคิดทางวิชาการที่มีคุณค่าให้แก่ศิษย์ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานและการศึกษาเรียนรู้ต่อไปได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคุณพวงเพชร วอนวัฒนา (พี่เพชร) และคุณธัญญลักษณ์ ซาดา (พี่นุช) เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษาประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่คอยให้คำแนะนำและช่วยเหลือด้านต่าง ๆ จนสำเร็จลุล่วง และขอขอบคุณรุ่นพี่ กศ.ม. การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย รุ่น 1 และเพื่อน ๆ กศ.ม. การสอนภาษาและวรรณกรรมไทย รุ่น 2 ทุกคน ที่คอยช่วยเหลือกันด้วยความเป็นกัลยาณมิตร

ที่สำคัญอย่างยิ่งขอกราบขอบพระคุณพ่อแม่ผู้ให้ชีวิตและความรักอันบริสุทธิ์แก่ลูก คอยสนับสนุนทุนการศึกษาและเป็นกำลังใจให้ลูกตลอดเวลา พร้อมกันนี้ขอขอบคุณญาติพี่น้องทุกคนทั้งปู่ ย่า ยาย พี่ชายและน้องสาว ที่เป็นแรงใจสำคัญของผู้วิจัยตลอดมา

หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีประโยชน์ต่อวงวิชาการอยู่บ้าง ผู้วิจัยขอมอบเป็นวิษุมาลาน้อมบูชาพระคุณของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ เพราะทุกท่านถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการหล่อหลอมตัวตนของ “ปราชญ์กร” ทั้งด้านวิชาการและวิชาความเป็นมนุษย์อันเป็นพลังทางปัญญาและพลังบวกแห่งชีวิตมาจนถึงวันนี้

ปราชญ์กร หมิ่นหาวงศ์

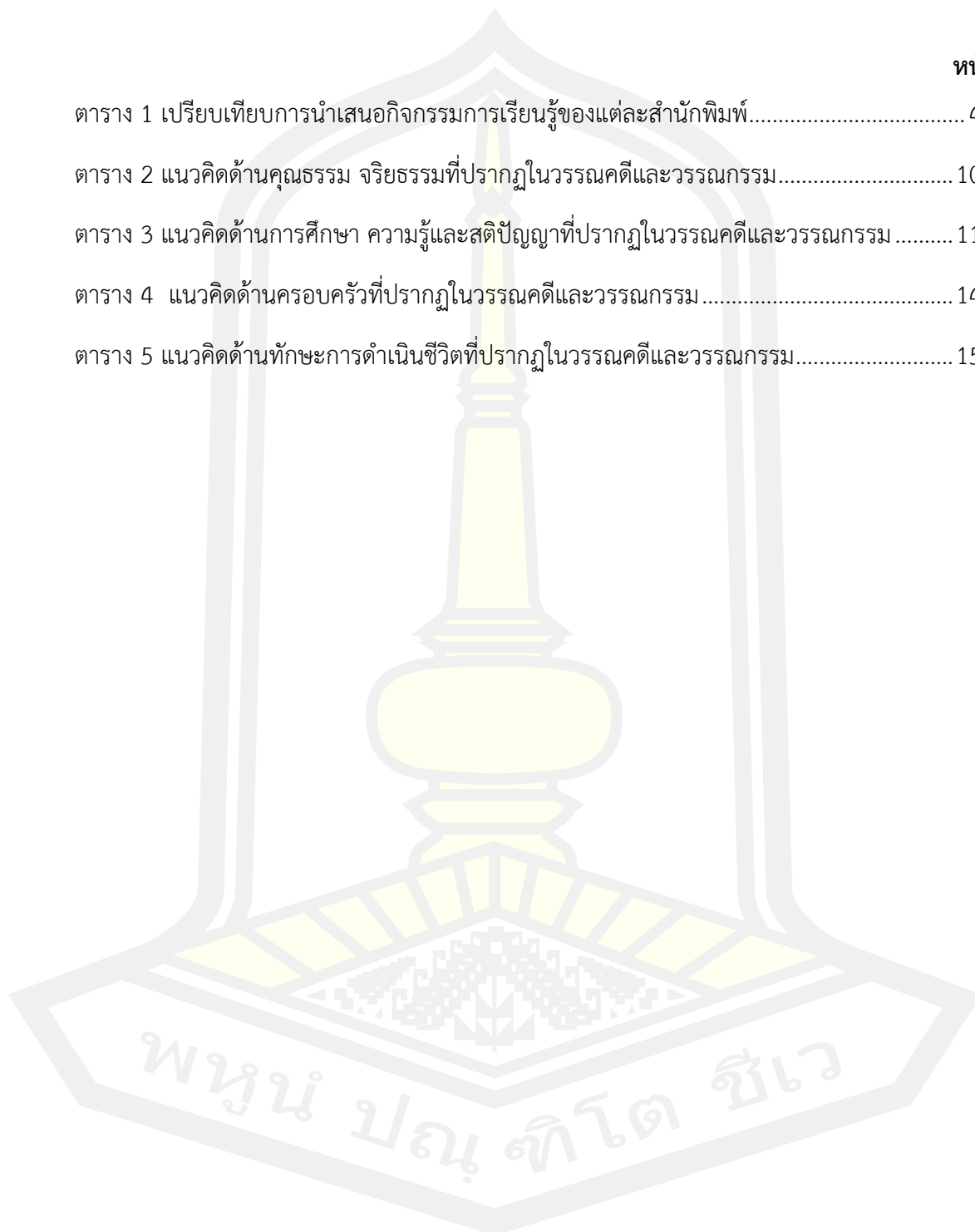
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 ความมุ่งหมายการวิจัย	6
1.3 คำถามการวิจัย.....	6
1.4 ขอบเขตการวิจัย	7
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
1.6 ความสำคัญของการวิจัย.....	8
1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	13
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	15
2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา.....	15
2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม .	25
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา.....	38
2.4 สังเขปข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา	46

บทที่ 3 เนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ที่ กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา	52
3.1 รูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรม	52
3.2 เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม	67
3.3 แนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม	81
3.4 ความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา แนวคิดกับพัฒนาการของผู้เรียน	156
บทที่ 4 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ที่ กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา	163
4.1 กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา	163
4.2 กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน	185
4.3 กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง	196
4.4 กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ	199
4.5 ความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	204
4.6 ความเชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียน	212
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	216
5.1 สรุปผล	216
5.2 อภิปรายผล	220
5.3 ข้อเสนอแนะ	224
บรรณานุกรม	226
ประวัติผู้เขียน	236

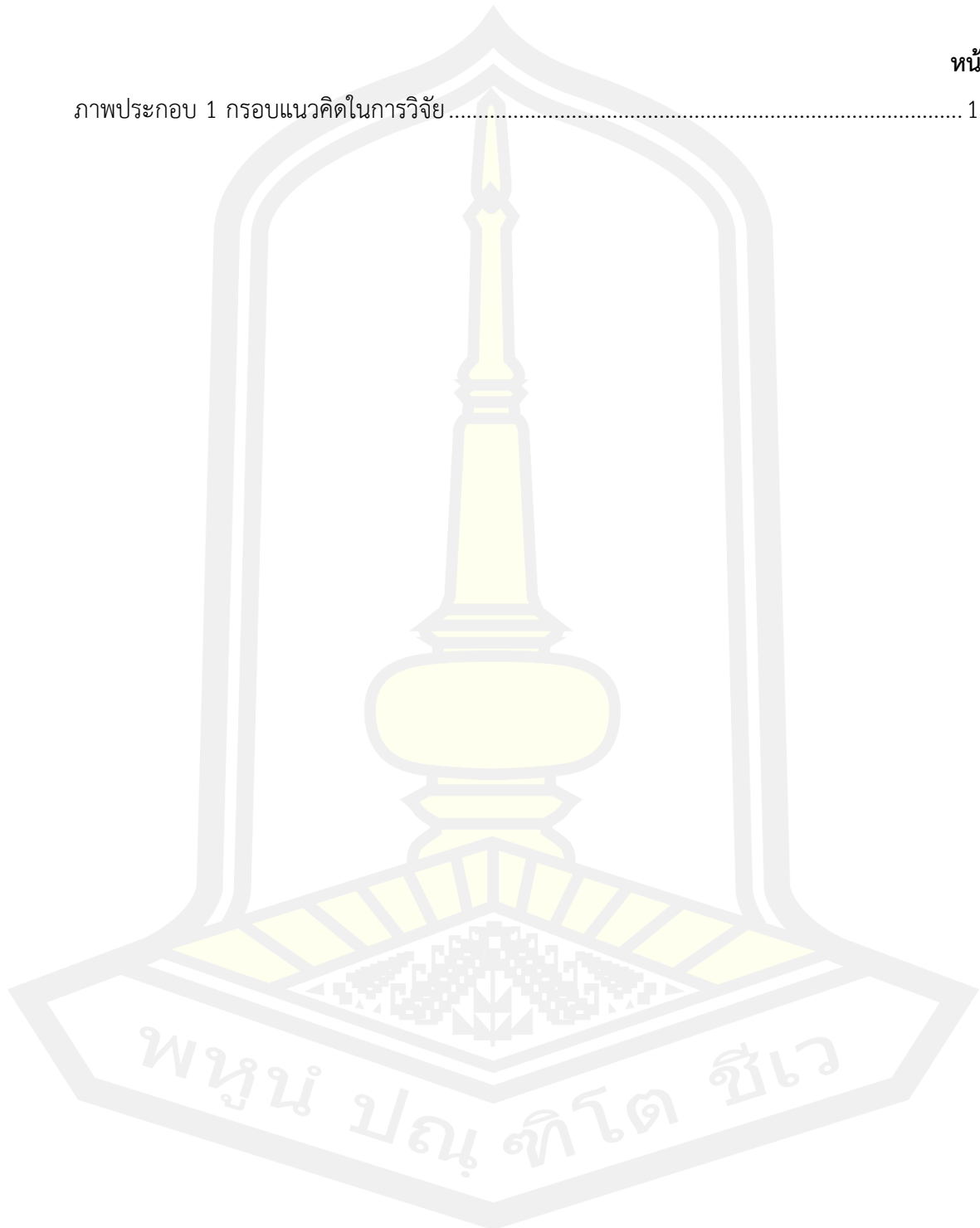
สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 เปรียบเทียบการนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละสำนักพิมพ์.....	49
ตาราง 2 แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม.....	104
ตาราง 3 แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญาที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม.....	119
ตาราง 4 แนวคิดด้านครอบครัวที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม.....	140
ตาราง 5 แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม.....	154

สารบัญภาพประกอบ

	หน้า
ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	12

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยเป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อครูผู้สอนและผู้เรียน เพราะหนังสือเรียนช่วยให้หลักสูตรการศึกษามีความชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ครูสามารถใช้เป็นคู่มือในการวางแผนการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยได้สอดคล้องกับเป้าหมายที่หลักสูตรกำหนด ในขณะเดียวกันผู้เรียนก็สามารใช้หนังสือเป็นสื่อประกอบการเรียนรู้ได้ทั้งในและนอกห้องเรียน ช่วยเตรียมความพร้อมก่อนเรียนและทบทวนเนื้อหาหลังเรียน ตลอดจนสามารถศึกษาเพิ่มเติมและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะกระบวนการและคุณลักษณะตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนังสือเรียนจึงถือเป็นเครื่องมือส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ใช้ในปัจจุบัน (นฤมล ปิยวิทย์, 2542)

หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหนังสือเรียนที่ผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพจากกระทรวงศึกษาธิการก่อนที่ได้รับอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งคุณสมบัติของหนังสือเรียนต้องมีความสอดคล้องกับหลักสูตร ตรงตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน เนื้อหามีความถูกต้องและทันสมัยไม่กระทบความมั่นคงของชาติ ไม่ขัดต่อศีลธรรม มีการใช้ภาษาที่ถูกต้อง รูปแบบการนำเสนอที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ค) ในปัจจุบันฐานข้อมูลบัญชีกำหนดสื่อการเรียนรู้สำหรับเลือกใช้ในสถานศึกษาได้เผยแพร่รายชื่อหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยทุกระดับชั้น พร้อมชื่อหน่วยงานหรือสำนักพิมพ์ที่ผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพจากกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ หนังสือเรียนที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ (องค์การค้ำของ สกสค.) บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด สำนักพิมพ์ประสานมิตร จำกัด และสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ก)

เนื้อหาสาระในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพจากกระทรวงศึกษาธิการ สามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่หนึ่ง คือหนังสือเรียนด้านหลักภาษาและการใช้ภาษาไทย ซึ่งเน้นเนื้อหา ด้านการอ่าน การเขียน การฟัง การดู การพูด หลักภาษาและการใช้ภาษาไทย และกลุ่มที่สองคือ

หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ข) เรื่องวรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตและบูรณาการกับความรู้ด้านอื่น ๆ อย่างสร้างสรรค์ หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยทั้งสองกลุ่มดังกล่าวนี้เป็นสื่อการเรียนรู้ที่มีผู้สนใจนำมาศึกษาและวิจัยในหลายประเด็นเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ทางวิชาการ สำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทยต่อไป

จากการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการ อนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาได้มีผู้สนใจนำมาศึกษาวิจัยจำนวนหลายเรื่อง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรกมุ่งศึกษาเนื้อหา แนวคิด และกลวิธีทางภาษาของวรรณกรรมในหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษา โดยใช้แนวคิดทฤษฎีในการวิเคราะห์ เช่น วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554) ภาพแทน (ณัฐกฤตา นามมนตรี, 2561) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (ปัญจพล ธิดา, 2557) แนวคิดยุทธศาสตร์พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (รังรอง เจียมวิจักขณ์, 2561) บทบาทหน้าที่ของคติชน (ณัฐกฤตา นามมนตรี, 2562) ผลการวิจัยในภาพรวมสะท้อนให้เห็นว่าการนำแนวคิดทฤษฎีมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์วรรณกรรมในหนังสือเรียนทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาของหนังสือเรียนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งทำให้เห็นลักษณะเด่นและคุณค่าของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

นอกจากนั้น ยังมีประเด็นที่ศึกษารูปแบบและวิธีการสอนการอ่านและการเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาในแต่ละยุคสมัย เช่น ผลงานของ รุ่งอรุณ โรจนรัตน์ดำรง (2557) เรื่องการศึกษาแบบเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กเริ่มอ่านเขียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2414-2555 ผลงานของ สร้อยสน สกลรักษ์ และคณะ (2559) เรื่องการศึกษารูปแบบ วิธีการสอน และวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 9 ผลงานของ อิงอร สุพันธุ์วณิช และภาสพงศ์ ผิวพอใจ (2560) เรื่องพัฒนาการรูปแบบวิธีสอนอ่านและเขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ผลการวิจัยทำให้ทราบพัฒนาการในการสอนทักษะการอ่านและการเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาที่มีความชัดเจนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษางานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่างานวิจัยดังกล่าวยังไม่ได้ศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม และรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมซึ่งถือเป็นเนื้อหาสาระอีกส่วนหนึ่งที่สำคัญในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย เพราะปัจจุบันหลักสูตรสถานศึกษาทุกแห่งได้กำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมโดยใช้หนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ซึ่งครูผู้สอนวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษาส่วนหนึ่งประสบปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม

เนื่องจากครูบางคนไม่ได้จบการศึกษาวิชาเอกภาษาไทยจึงขาดความรู้ความเข้าใจเนื้อหาสาระและจุดเน้นในการสอนวรรณคดีและวรรณกรรม รวมถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ท้ายบทเรียนครูผู้สอนส่วนหนึ่งยังไม่เข้าใจอย่างชัดเจนว่ากิจกรรมต่าง ๆ ในหนังสือเรียนจะช่วยพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านใดบ้าง หรือควรนำไปใช้อย่างไรจึงจะเกิดประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มากที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อคิดเห็นว่าหากมีการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา แนวคิดและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างละเอียดน่าจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ทำให้ผู้สอนเข้าใจลักษณะเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมและทราบถึงลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะเด่นของเนื้อหา แนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม และรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษา 2 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นแรกศึกษาเนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมมีหลายประเภท อาทิ วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน บทละคร นิทาน นิราศ แบบเรียน เป็นต้น ยกตัวอย่างวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเดชาดิศร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลือขิตสัง-	เกตว่าง เว้นนา
เวนด์งกล่าวผู้	ปราชญ์ได้ฤามี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นเนื้อหาบางส่วนของเรื่องโคลงโลกนิติที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ มีสาระสำคัญกล่าวว่ถ้าผู้ใดไม่คิดวิจารณ์ ไม่สดับตรับฟัง ไม่ถามในสิ่งที่ยังไม่รู้ และไม่เขียนจดบันทึกไว้จดจำ ผู้ที่ขาดคุณสมบัติดังกล่าวย่อมเป็นนักปราชญ์ไม่ได้เพราะถือเป็นหัวใจสำคัญของนักปราชญ์ที่ต้องปฏิบัติอยู่เสมอ จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า โคลงโลกนิตินำเสนอแนวคิดเรื่องการยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งได้กล่าวถึงคุณลักษณะของนักปราชญ์ที่ต้องฝึกการคิดเชิงวิจารณ์ การรู้จักฟัง การถามสิ่งที่ตนไม่รู้อ การบันทึกความรู้และการรู้จักสังเกต เป็นเนื้อหาที่บรรจุไว้ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมให้ผู้เรียนได้ศึกษาแนวคิดเชิงสร้างสรรค์จากตัวบท สอดคล้องกับเป้าหมายหลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐานที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อให้ความเข้าใจและสรุปข้อคิดที่ได้จากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ก) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมยังมีความสำคัญต่อผู้เรียนในยุคปัจจุบันเพราะวรรณคดีจะกล่อมเกลาให้มนุษย์มีความประณีตละเอียดอ่อนทางจิตใจและมีความเฉียบคมทางปัญญาตลอดจนทำให้เข้าใจโลก ชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น (กุสุมา รัชชมนี, 2556) จากตัวอย่างข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาประเด็นอื่น ๆ ต่อไปว่าเนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการมีเนื้อหาและแนวคิดอะไรบ้าง อาทิ แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา แนวคิดด้านครอบครัว และแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต

ประเด็นที่สองที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมมีความหลากหลายและเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหา การพัฒนาทักษะทางภาษาและสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิชาภาษาไทยมากยิ่งขึ้น เช่น กิจกรรมการพูดและการฟัง กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการเขียน กิจกรรมตอบคำถาม กิจกรรมการศึกษาค้นคว้า และกิจกรรมการแสดง ดังตัวอย่างกิจกรรมตอบคำถาม ดังนี้

นักเรียนแยกแยะดูว่าโคลงโลกนิติทั้งหมดที่นำมาให้อ่านนี้มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องใดบ้าง แล้วจัดเป็นหมวดหมู่

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ในบทเรียนเรื่องด้วยไทยล้วนหมายรักสามัคคีมีการใช้คำและกลุ่มคำใดที่ถือเป็น การปลูกจิตสำนึกที่เกี่ยวข้องกับความรักชาติ และความสามัคคีของคนในชาติ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ในสุภาษิตสอนหญิงมีคำสอนในเรื่องใดที่ยังเหมาะสมและเป็นประโยชน์ใน การดำเนินชีวิตมีคำสอนใดบ้างที่ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นกิจกรรมตอบคำถามจากการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม คำถามที่นำมาแสดงตัวอย่างเป็นคำถามให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์จำแนกข้อมูล โดยนำข้อมูลมาจัดกลุ่มตามเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น จัดกลุ่มเนื้อหา จัดกลุ่มลักษณะของคำหรือกลุ่มคำ ฯลฯ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของ

คำถามระดับการวิเคราะห์ที่ใช้วัดความสามารถในการแยกองค์ประกอบเป็นส่วน ๆ การถามคำถามระดับการวิเคราะห์ผู้เรียนไม่สามารถหาคำตอบได้จากข้อมูลที่มีอยู่โดยตรง ต้องใช้ความคิดหาคำตอบจากการแยกแยะข้อมูลและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่แยกแยะนั้น จากตัวอย่างข้างต้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาประเด็นอื่น ๆ ต่อไปว่ากิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมมีรายละเอียดกิจกรรมย่อย ๆ ลักษณะใดบ้างที่ได้รับการออกแบบไว้ในหนังสือเรียนเพื่อเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนระดับประถมศึกษา

ขอบเขตการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหนังสือเรียนที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด และบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด เกณฑ์การคัดเลือกคือเป็นหนังสือเรียนที่ได้รับความนิยมใช้ประกอบการเรียนการสอนในวงกว้างโดยพิจารณาจากจำนวนครั้งที่พิมพ์ นับตั้งแต่ 5 ครั้งขึ้นไป และมีการตีพิมพ์ซ้ำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2564 นอกจากนี้หนังสือเรียนยังมีลักษณะเด่นด้านเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ กล่าวคือ ด้านเนื้อหาได้ยึดตามเนื้อหารวรรณคดีและวรรณกรรมที่กำหนดไว้ในประกาศของ กระทรวงศึกษาธิการ (2551 ข) เรื่องวรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้มีการออกแบบกิจกรรมที่แตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละหน่วยงานที่ผลิต ตัวอย่างเช่น หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้าที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ ลักษณะเด่นด้านกิจกรรมการเรียนรู้ คือกิจกรรมส่วนใหญ่มุ่งขยายความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมจากที่ได้ศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรม ส่งเสริมทักษะการฟัง การพูด การดู การอ่าน การเขียน การคิดและปฏิบัติกิจกรรมโดยบูรณาการทักษะอย่างหลากหลาย เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เนื้อหาทุกบทจะมีการจัดกิจกรรมชวนร้อง เล่น เรียน อ่าน เขียน คิด ซึ่งเน้นการละเล่นและสร้างความสนุกสนานแก่ผู้เรียน ขณะเดียวกันก็มีการสอดแทรกเนื้อหาสาระเข้าไปในกิจกรรมอย่างกลมกลืน ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 เนื้อหาทุกบทจะมีการจัดกิจกรรมชวนคิด ชวนคุย ชวนอ่าน ชวนคิด และกิจกรรมเสนอแนะให้ปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่านจับใจความ อ่านคิดวิเคราะห์จากวรรณคดี การศึกษาค้นคว้า และกิจกรรมการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เช่นเดียวกับหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของสถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ ก็มีลักษณะเด่นด้านกิจกรรมการเรียนรู้มุ่งเสริมสร้างทักษะการคิดและประสบการณ์ทางภาษาแก่ผู้เรียนโดยเชื่อมโยงการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 เน้นจัดกิจกรรมการอ่านออกเสียง อ่านประโยค บทอาขยาน การจับคู่ข้อความ การท่องบทอาขยาน การตอบคำถามจากเรื่อง การแต่งนิทาน การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เน้นจัดกิจกรรมทักษะทางภาษา อาทิ กิจกรรมอ่านให้คล้อง ต้องฝึกฝน สนทนาซักถาม ใจความตามเรื่อง

อภิปรายวิเคราะห์เจตนา ค้นหาเหตุผล ฯลฯ ทั้งนี้แต่ละกิจกรรมมีเป้าหมายที่มุ่งส่งเสริมทักษะทางภาษาไทย ทักษะการคิด และทักษะชีวิตแบบบูรณาการเข้าด้วยกัน

ส่วนหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของบริษัทอักษรเจริญทัศน์ ก็ถือว่ามีลักษณะเด่นด้านกิจกรรมการเรียนรู้ คือมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบให้ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ประกอบด้วยกิจกรรมอ่าน ดู แล้วร่วมกันบอก ขวนเพื่อนอ่านร่วมกัน ขวนกันท่องบทอาขยาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ประกอบด้วยกิจกรรมฟังและร้อง อ่านและคิด ร้องและเล่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วยกิจกรรมอ่านแล้วร่วมกันตอบ อ่านและคิด และคำถาม จุดประกาย และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ประกอบด้วยกิจกรรมคำถามทำสมอง กิจกรรมฝึกคิด ทำประสบการณ์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะมีรายละเอียดกิจกรรมย่อย ๆ ที่หลากหลายและสอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละบทเรียน

จากการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมในภาพรวมดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจศึกษาว่าเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีเนื้อหาและแนวคิดอย่างไร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษามีลักษณะอย่างไร ผลการศึกษาจะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะเด่นด้านเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม รวมทั้งทำให้ทราบถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม หรือการพัฒนาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาต่อไป

1.2 ความมุ่งหมายการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

1.2.2 เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

1.3 คำถามการวิจัย

1.3.1 เนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา มีเนื้อหาและแนวคิดลักษณะใด

1.3.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา มีกิจกรรมลักษณะใด

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ข้อมูลที่นำมาศึกษา คือหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกคือ เป็นหนังสือเรียนที่ได้รับความนิยมใช้ประกอบการเรียนการสอนในวงกว้างโดยพิจารณาจากจำนวนครั้งที่พิมพ์ นับตั้งแต่ 5 ครั้งขึ้นไป และมีการตีพิมพ์ซ้ำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2564 การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม 3 กลุ่ม จำนวน 18 เล่ม ได้แก่

1.4.1 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำนาระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 6 เล่ม

1.4.2 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของสำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด จำนวน 6 เล่ม

1.4.3 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด จำนวน 6 เล่ม

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดวิธีดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1.5.1 ขั้นรวบรวมข้อมูล

1) รวบรวมและคัดเลือกหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2) รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา แนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม และรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา

3) ศึกษาแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา

1.5.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

1) วิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นการเรียนรู้ในสถานศึกษา

2) วิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นการเรียนรู้ในสถานศึกษา

1.5.3 ชั้นนำเสนอผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัย สรุปรูป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

1.6 ความสำคัญของการวิจัย

1.6.1 ทำให้เข้าใจลักษณะเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นการเรียนรู้ในสถานศึกษา

1.6.2 ทำให้ทราบถึงลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นการเรียนรู้ในสถานศึกษา

1.6.3 ใช้ข้อมูลเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา

1.6.4 ใช้ข้อมูลเป็นแนวทางการพัฒนาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับประถมศึกษา

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นการเรียนรู้ในสถานศึกษา สรุปรูปได้ดังนี้

1.7.1 การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม

1) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักเกณฑ์การจัดประเภทเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมจากแนวคิดของ ลินจง จันทรวราทิตย์ (2542) นภลัย สุวรรณธาดา (2550) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561) รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2560) ปรียา หิรัญประดิษฐ์ (2562) และสายวรุณ สุนทรโททก (2563) จะเห็นได้ว่าวรรณคดีและวรรณกรรมที่ได้รับคัดเลือกมาเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาสามารถจัดประเภทเนื้อหาออกเป็น 7 กลุ่ม ดังนี้

1.1) วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์มีการดำเนินเรื่อง มีฉากและสถานที่ในเรื่อง นิทานเน้นถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการ ภาษาที่ใช้จึงชวนให้คล้อยตาม นอกจากนี้ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้เขียนกำหนดไว้

1.2) วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน เป็นงานประพันธ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้อัศจรรย์ คติธรรมสอนใจ และแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาคำสอนทางโลก เป็นต้นว่า สอนวิชาการ วิชาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และคำสอนทางธรรม เช่น สอนคุณธรรมจริยธรรมแนวทางประพฤติของบุคคล

1.3) วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร หรือวรรณคดีการแสดงเป็นงานประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงมหรสพประเภทต่าง ๆ เช่น ละครใน ละครนอก ละครพูด ละครร้อง โขน หนังใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ใช้เป็นมหรสพแล้วยังเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน และให้ผู้อ่านผู้ฟังรับอรรถรสจากความไพเราะของบทประพันธ์ได้อีกด้วย

1.4) วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ เป็นบทประพันธ์ที่เน้นถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของผู้แต่ง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองขนาดสั้น เช่น สักวา เพลงเท่กล่อม เป็นต้น มีคุณค่าด้านส่งเสริมจินตนาการ ธรรมชาติ และส่งเสริมให้สนใจวรรณคดี ลักษณะที่สอง คือวรรณคดีและวรรณกรรมนิราศซึ่งแต่งขึ้นเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดหรือกล่าวถึงการพลัดพรากจากคนที่รักและมีการคร่ำครวญโหยหาด้วยความอาลัยอาวรณ์ของผู้แต่ง

1.5) วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน หรือหนังสือเรียน ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กมีเนื้อหาสาระความรู้ทางวิชาการ เนื้อหาเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะทางการอ่านและการเขียนได้ถูกต้องและคล่องแคล่ว

1.6) วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ประพันธ์ขึ้นเพื่อบันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญในอดีต มีเนื้อเรื่องสะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยใดสมัยหนึ่ง นอกจากนี้บางเรื่องมุ่งสดุดีวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ บันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตทำให้ผู้อ่านเข้าใจระบบความคิดความเชื่อของสังคม เข้าใจวัฒนธรรมและประเพณีจากอดีตสู่ปัจจุบัน

1.7) วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น เป็นรูปแบบเรื่องสั้นแนวสืบสวนสอบสวน มุ่งนำเสนอการปฏิบัติการกิจของตัวละครเอกในการสืบค้นเรื่องราวที่เป็นปัญหาและข้อสงสัยให้เกิดความกระจ่างแจ้งในความจริง

2) แนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานของ ัญญา สังขพันธานนท์ (2539) ราชบัณฑิตยสถาน (2545) อีราวดี ไตลังคะ (2546) ลินจง จันทรวราทิพย์ (2548) ประคอง เจริญจิตรกรรม (2556) สมเกียรติ รัชฌมณี (2558) และ ปรียา ทิรัญประดิษฐ์ (2562) สรุปได้ว่า แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง แก่นเรื่อง สาร สารัตถะ หรือความคิดที่ปรากฏในเรื่องซึ่งผู้แต่งมุ่งสื่อสารกับผู้อ่าน แนวคิดถือเป็นศูนย์กลางของเรื่องหรือความคิดหลักของเรื่อง ผู้อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมสามารถสรุปความคิดต่าง ๆ ได้จากการวิเคราะห์และตีความเนื้อเรื่อง ซึ่งผู้แต่งมักไม่แสดงแนวคิดสำคัญอย่างตรงไปตรงมา แต่นำเสนอแบบแฝงผ่านพฤติกรรมตัวละคร บทสนทนา และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้อ่านต้องวิเคราะห์และตีความเพื่อให้เข้าใจแนวคิดอย่างชัดเจน แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมและเรื่องราวชีวิตของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา สรุปสาระสำคัญ 4 แนวคิด ดังนี้

2.1) แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม คุณธรรมเป็นหลักการแนวคิดที่ถูกต้องดีงามที่มนุษย์พึงทราบ และจริยธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องและสอดแทรกอยู่ในการจัดการเรียนรู้ทุกวิชา

2.2) แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา กล่าวถึงความรู้และสติปัญญาของมนุษย์ว่าจะเกิดขึ้นได้จากมาจากการศึกษาเรียนรู้เป็นเครื่องมือหาความรู้เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้ฉลาดเฉลียวมีความคิดที่หลักแหลม รอบคอบ สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวมได้

2.3) แนวคิดด้านครอบครัว เรื่องเกี่ยวกับครอบครัวปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรักความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัว

2.4) แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ทักษะการดำเนินชีวิตคือความสามารถของมนุษย์ในการเรียนรู้ การพัฒนาตนเอง การทำงาน การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น การจัดการชีวิต ปัญหาและความขัดแย้ง รวมถึงการปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

1.7.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาและสังเคราะห์แนวคิดจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลงานของ สนิท สัตโยภาส (2556 ข) ชันธิชัย อธิเกียรติ (2560) วัชรพล วิบูลยศรีน (2561) รวมทั้งนักวิชาการคนอื่นที่นำเสนอแนวคิดสอดคล้องกับประเด็นในการวิจัยครั้งนี้ จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม สรุปแนวคิดสำคัญได้ดังนี้

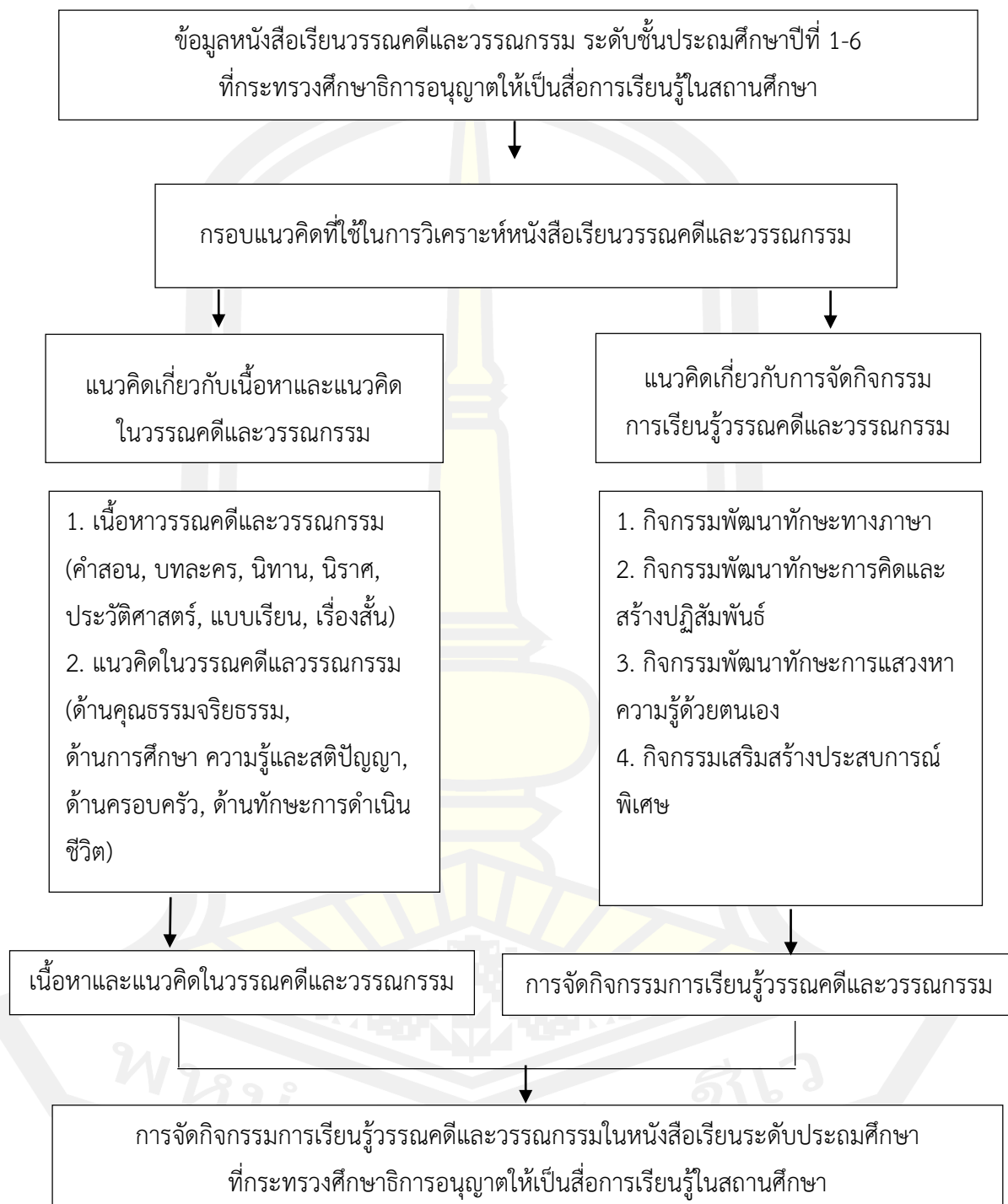
1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา หมายถึง รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดี และวรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางภาษา ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่านและการเขียนให้แก่ผู้เรียนระดับประถมศึกษา โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารให้แก่ผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นับว่าเป็นการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน หมายถึง การใช้กิจกรรมตอบคำถามส่งเสริมทักษะการคิดระดับพื้นฐานและการคิดระดับสูง คือ ความจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์ นอกจากนั้น กิจกรรมตอบคำถามยังเป็นช่องทางในการสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนด้วยการตั้งคำถามและตอบคำถามควบคู่กันซึ่งทำให้ผู้เรียนกับครูผู้สอนเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อีกทั้งยังเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยว่าผู้เรียนบรรลุผลตามความคาดหวังหรือไม่ กิจกรรมตอบคำถามเริ่มจากการให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาจนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน จากนั้นครูผู้สอนก็ตั้งคำถามลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนประมวลความรู้และความคิดมาตอบคำถามให้ถูกต้องและตรงประเด็น

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง หมายถึง รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยข้อมูลที่ผู้เรียนไปศึกษาเพิ่มเติมล้วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมในบทเรียนระดับประถมศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักฝึกฝนตนเองในการค้นคว้าข้อมูลที่มีประโยชน์จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีประโยชน์

4) กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ หมายถึงรูปแบบกิจกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมประสบการณ์พิเศษหรือประสบการณ์เฉพาะด้านที่สัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นพื้นฐาน โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงบทบาทสมมุติ และการแสดงละครจากเนื้อหาหรือเรื่องราวในวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นกลวิธีการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้อ่านและศึกษาเนื้อเรื่องให้เข้าใจอย่างละเอียดถี่ถ้วนทั้งด้านเนื้อหา โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา รวมถึงองค์ประกอบย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทสมมุติและการแสดงละคร เมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อเรื่องและองค์ประกอบของการแสดงอย่างครบถ้วนแล้วก็นำมาสู่การวางแผน ออกแบบและฝึกซ้อมการแสดงร่วมกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนเพื่อนำเสนอเป็นผลงาน

จากการศึกษาแนวคิดต่าง ๆ ข้างต้น สามารถสรุปแผนภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่าผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากหนังสือเรียนวรรณคดี และวรรณกรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา จำนวน 18 เล่ม เป็นข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ หนังสือเรียนที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด และบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด การวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม และแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม โดยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ประเด็น ตามความมุ่งหมายของการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม และการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา

การวิเคราะห์เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน และวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น การวิเคราะห์แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา แนวคิดด้านครอบครัว และแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ส่วนการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษากิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ ต่อจากนั้นผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพรวมของเนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม และเข้าใจภาพรวมของการจัดกิจกรรม การเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง เนื้อหาสาระของวรรณคดีและวรรณกรรมที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวรรณคดีสำหรับการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน และวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น

แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง แก่นเรื่อง สาร สारัตถะ หรือความคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ มากขึ้น ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา แนวคิดด้านครอบครัว และแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง แบบแผนกิจกรรมที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อฝึกฝนทักษะให้เกิดความชำนาญหรือความคล่องแคล่ว เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเนื้อหา พัฒนาทักษะการใช้ภาษา และสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ได้แก่ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ

หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา หมายถึง หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ได้แก่ หนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 6 เล่ม สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด จำนวน 6 เล่ม และบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด จำนวน 6 เล่ม รวมทั้งสิ้น 18 เล่ม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา
- 2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา
- 2.4 สังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา

ผู้วิจัยได้รวบรวมและศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา ได้แก่ ความหมายของหนังสือเรียน พัฒนาการของหนังสือเรียน และประเภทของหนังสือเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของหนังสือเรียน

เมื่อปี พ.ศ. 2441 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรียกหนังสือเรียนว่า สมุดตำราเรียน แบบเรียน หรือสมุดแบบเรียน เนื่องด้วยสมัยนั้นยังไม่มีโรงพิมพ์ เนื้อหาวิชาการต่าง ๆ จึงได้คัดลอกลงสมุด ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ได้เปลี่ยนมาเรียกว่าหนังสือเรียน จนถึงปัจจุบันหากกล่าวถึงแบบเรียนหรือตำราเรียน ส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่าหนังสือเรียน (สนิท สัตโยภาส, 2556 ก) ฉะนั้นคำว่าหนังสือเรียน (Textbooks) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จึงมีความหมายตรงกับคำว่าแบบเรียน ดังนั้นนักวิชาการได้อธิบายความหมายไว้ดังนี้

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540) อธิบายความหมายของหนังสือเรียน สรุปได้ว่าหนังสือเรียน คือหนังสือที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง และใช้สอนผู้เรียนระดับใดระดับหนึ่ง โดยเฉพาะ มีเนื้อหาสาระตรงตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ มีการจัดเรียงเนื้อหาอย่างเป็นระบบ การใช้ภาษาเหมาะกับวัยและระดับขั้นของผู้เรียน ตลอดจนมีกิจกรรมการเรียนการสอนและแบบฝึกหัดให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ

นฤมล ปิยวิทย์ (2542) อธิบายความหมายของหนังสือเรียน สรุปได้ว่า หนังสือเรียน เป็นสื่อการเรียนการสอนสำหรับครูและผู้เรียนได้ใช้ประโยชน์ โดยกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษา หนังสือเรียนที่ดีต้องมีเนื้อหาถูกต้องและครบถ้วนตามที่หลักสูตรกำหนด รวมทั้งมีแบบฝึกหัด คำถามท้ายบท และกิจกรรมเสนอแนะในการเรียนการสอน

ธวัช ปุณโณทก (2555) อธิบายว่า แบบเรียน คือหนังสือที่มีเนื้อหาความรู้ หลักการ และวิธีการเรียนการสอนที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้สำหรับการเรียนระดับชั้นใดชั้นหนึ่ง

ราตรี เพ็ริยพานิช (2555) อธิบายว่าหนังสือเรียน หมายถึงหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนรายวิชานั้น ๆ โดยมีเนื้อหาสาระตรงตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรอย่างถูกต้องและครบถ้วน

สนิท สัตโยภาส (2556 ก) อธิบายว่า หนังสือเรียน คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนการสอน มีเนื้อหาถูกต้องและสอดคล้องกับหลักสูตร

สิริศิระ โชคทวีกิจ (2561) อธิบายความหมายของแบบเรียน สรุปได้ว่า แบบเรียน เป็นหนังสือที่มุ่งนำเสนอสาระความรู้ หลักการ แนวคิดและทฤษฎีของแต่ละสาขาวิชา และมีวิธีการเรียนการสอนที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้สำหรับการเรียนระดับชั้นใดชั้นหนึ่ง

สรุปได้ว่า หนังสือเรียน เป็นสื่อการเรียนการสอนที่มุ่งนำเสนอเนื้อหาสาระ ความรู้ และแนวคิดทางวิชาการของแต่ละวิชา มีเนื้อหาถูกต้องและสอดคล้องตามกรอบของหลักสูตรการศึกษา รวมทั้งมีกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติในการเรียนแต่ละระดับชั้น ดังนั้น คำว่า หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จึงหมายถึง หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา เป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน หรือสื่อประกอบการสอนสำหรับครูที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมมุ่งนำเสนอเนื้อหาความรู้ด้านวรรณคดีและวรรณกรรม มีเนื้อหาถูกต้องและครบถ้วนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตลอดจนมีกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติเพื่อส่งเสริมความรู้ความสามารถทางภาษาไทย ความสามารถด้านการคิด และมุ่งสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย

2.1.2 พัฒนาการของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพัฒนาการของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย อาทิ ผลงานของ นิยะดา เหล่าสุนทร (2552) ธวัช ปุณโณทก (2555) สนิท สัตโยภาส (2556 ก) เบ็ญจวรรณ สุนทรากุล (2559) สร้อยสน สกลรักษ์ และคณะ (2559) อิงอร สุพันธุ์วนิช และภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2560) ผู้วิจัยสรุปสาระสำคัญเกี่ยวกับพัฒนาการของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยโดยแบ่งตามยุคสมัยต่าง ๆ ดังนี้

1) หนังสือเรียนสมัยสุโขทัย ในสมัยสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นและมีผู้แต่งวรรณคดีเรื่องสำคัญไว้ ได้แก่ ศิลาจารึกหลักที่ 1 สุภาพิตพระร่วงและไตรภูมิพระร่วง แต่ในสมัยสุโขทัยนั้นไม่ปรากฏแบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยที่ใช้ในการเรียนการสอนซึ่งในประเด็นนี้ ธวัช ปุณโณทก (2555) เสนอความเห็นว่าเป็นแบบเรียนในสมัยสุโขทัยไม่ได้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด พระภิกษุหรือผู้สอนน่าจะเป็นผู้สร้างแบบเรียนขึ้นใช้เฉพาะสำหรับลูกศิษย์ของตน ส่วนแนวคิดของ เบ็ญจวรรณ สุนทรากุล (2559) ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรก แบบเรียนในสมัยสุโขทัยน่าจะเป็นแบบเรียนที่เป็นภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี ภาษาเขมร เป็นต้น ประการที่สอง แบบเรียนบางส่วนอาจสูญหายไปหรือยังค้นหาไม่พบ และประการสุดท้าย แบบเรียนต่าง ๆ ครูผู้สอนน่าจะเป็นผู้กำหนดขึ้นเองโดยนำเอาศิลาจารึกและวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ในสมัยนั้นมาศึกษา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาด้วยวิธีท่องจำ อนึ่ง ศิลาจารึกหลักที่ 1 นั้นถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวรรณคดีมากกว่าจะได้ใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทย

แนวคิดข้างต้นสอดคล้องกับทฤษฎีของ สนิท สัตโยภาส (2556 ก) ซึ่งได้อธิบายถึงสภาพการจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัยว่า การศึกษาในสมัยสุโขทัยยังไม่มีโรงเรียนอย่างเป็นทางการเหมือนในปัจจุบัน สถานศึกษาในสมัยสุโขทัยแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) บ้าน ถือเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพตามแบบบรรพบุรุษ เช่น สอนวิธีการป้องกันตัวให้แก่ผู้ชาย สอนงานบ้านงานเรือนให้แก่ผู้หญิง 2) สำนักสงฆ์ เป็นสถานศึกษาของราษฎรทั่วไป 3) สำนักราชบัณฑิตเป็นสถานศึกษาของบุคคลที่รับยกย่องว่ามีความรู้สูง มีพราหมณ์หรือราชบัณฑิตเป็นครูสอน และ 4) พระราชสำนัก เป็นสถานศึกษาของพระราชวงศ์และบุตรหลานของขุนนางในราชสำนัก มีพราหมณ์หรือราชบัณฑิตเป็นครูสอน ฉะนั้นกล่าวได้ว่า ในสมัยสุโขทัยเป็นยุคเริ่มต้นแห่งการก่อตั้งราชอาณาจักรไทยในด้านการจัดการศึกษาถือว่ายังไม่มีระบบโรงเรียน และแบบเรียนหรือหนังสือเรียนก็ไม่ได้มีการจัดทำขึ้นอย่างเป็นทางการ

2) หนังสือเรียนสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเริ่มตั้งแต่พระเจ้าอู่ทอง (สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1) ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาขึ้นครองราชย์ในปีพ.ศ.1893 จนถึงสมัยพระเจ้าเอกทัศ (สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์) ในปี พ.ศ. 2310 ในช่วงกรุงศรีอยุธยาตอนต้นยังไม่ปรากฏว่ามีหนังสือเรียน เพราะการศึกษาสมัยนั้นยังดำเนินการเหมือนสมัยสุโขทัย กล่าวคือ พ่อแม่ผู้ปกครองนำบุตรหลานไปฝากเรียนหนังสือกับพระสงฆ์ที่วัด ส่วนใหญ่สอนเขียนหนังสือภาษาไทยและภาษาบาลี พร้อมทั้งอบรมทางศาสนาไปด้วย ส่วนที่บ้านเน้นสอนวิชาชีพ เช่น การตีเหล็ก งานปั้น แกะสลัก งานบ้านเรือน ฯลฯ สำหรับในราชวังให้การศึกษาแก่ผู้ที่เป็นเชื้อพระวงศ์ เจ้านายมุ่งสอนเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม (สนิท สัตโยภาส, 2556 ก)

ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ระหว่าง พ.ศ. 2199 - 2231 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยได้เจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศส (สมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14) ทำให้มีบาทหลวงศาสนาคริสต์เข้ามาเผยแผ่ศาสนาจำนวนมาก อีกทั้งยังได้แต่งหนังสือสอนคนไทยให้เลื่อมใสในคริสต์ศาสนา และให้เรียนวิชาตามแบบวัฒนธรรมตะวันตกด้วย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเกรงว่า คนไทยจะเข้ารีตและนิยมข้างฝรั่งกันมากไปจนทำให้วัฒนธรรมไทยเสื่อม พระองค์จึงโปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งหนังสือไทยขึ้นเพื่อใช้อบรมสั่งสอนคนไทย (สนิท สัตโยภาส, 2556 ก)

แบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ แบบเรียนจินตามณี แต่งโดยพระโหราธิบดี ซึ่งได้แต่งขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช หนังสือจินตามณีเป็นแบบเรียนเพื่อสอนการอ่านและการเขียนให้ถูกต้อง เมื่อผู้เรียนอ่านเขียนได้ถูกต้องแล้วจึงให้แต่งคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ (เบญจวรรณ สุนทรากุล, 2559) อนึ่ง แบบเรียนจินตามณี ฉบับของพระโหราธิบดี ถือเป็นต้นฉบับที่มีผู้คัดลอกต่อ ๆ กันมา โดยมีการเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหาหรือตัดแปลงเนื้อความหลายส่วน ทำให้มีแบบเรียนจินตามณีสำนวนต่าง ๆ ในสมัยต่อมา เช่น แบบเรียนจินตามณีสำนวนที่คัดลอกในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นต้น (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2552)

3) หนังสือเรียนสมัยธนบุรีถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - 5) สมัยธนบุรีเป็นสมัยที่มีระยะเวลาสั้นมากและเป็นช่วงเวลาที่เพิ่งเริ่มตั้งต้นเป็นอิสระ บ้านเมืองยังไม่สงบสุขมากนัก จึงเป็นช่วงเวลาที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการบ้านเมืองมากกว่าทะนุบำรุงการศึกษา ฉะนั้นจึงไม่มีแบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยเล่มใหม่ ๆ เกิดขึ้น (เบญจวรรณ สุนทรากุล, 2559)

ในสมัยรัชกาลที่ 1-4 (รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช - รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ศูนย์กลางของการศึกษายังคงอยู่ที่วัดเช่นเดิม ยังไม่มีการตั้งโรงเรียนขึ้นและยังไม่มีการแข่งขันเรียนอย่างเป็นระบบ หนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ ประถม ก กา สุนทรากุมาร ประถมมาลา ประถมจินตามณี เล่ม 1 และประถมจินตามณี เล่ม 2 (เบญจวรรณ สุนทรากุล, 2559)

การศึกษาไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ. 2414 และขยายระบบโรงเรียนออกไปยังวัดต่าง ๆ เพื่อให้สามัญชนได้รับการศึกษา รวมทั้งขยายการศึกษาออกไปยังต่างจังหวัดด้วย เมื่อโรงเรียนตั้งขึ้นแล้ว ได้มีการประกาศใช้แบบเรียนหลวงซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหารเป็นผู้แต่ง แบบเรียนหลวงมี 6 เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และพิศาลการันต์ โดยเริ่มใช้แบบเรียนหลวงตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนใน พ.ศ. 2414 จนถึง พ.ศ. 2433 (เบญจวรรณ สุนทรากุล, 2559)

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ ซึ่งในขณะนั้นดำรงพระยศเป็น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ได้ทรงนิพนธ์แบบเรียนเร็วขึ้น สาเหตุของการแต่งหนังสือนี้เริ่มขึ้นเมื่อครั้งที่พระองค์ทรงไปผนวชที่วัดนิเวศน์ธรรมประวัติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทรงสังเกตเห็นว่าเด็กนักเรียนในบริเวณนั้นซึ่งเป็นเด็กตามหัวเมือง ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ เนื่องจากมีเวลาเรียนน้อย ต้องไปช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพทำนา แบบเรียนมูลบทบรรพกิจที่ใช้สอนนั้น ไม่สามารถช่วยให้นักเรียนอ่านได้ในเวลาจำกัด เพราะสัมฤทธิ์ผลในการใช้แบบเรียนเล่มนี้ ต้องใช้เวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2552) ประกอบกับที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นแล้ว และโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นดำรงราชานุภาพไปเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการเมื่อ พ.ศ. 2433 กรมหมื่นดำรงราชานุภาพได้ทรงวางหลักสูตรการศึกษา การเรียนการสอนให้ทันสมัยยิ่งขึ้น ทรงนำแบบเรียนเร็วที่ทรงนิพนธ์ไว้เมื่อครั้งทรงผนวชมาจัดพิมพ์ขึ้นใช้เป็นแบบเรียนของกรมศึกษาธิการเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2433 แบบเรียนเร็วที่ใช้ต่อจากแบบเรียนชุดมูลบทบรรพกิจนี้มี 3 เล่ม ได้แก่ เล่ม 1 มุ่งสอนให้เด็กอ่านหนังสือออกได้เร็ว เล่ม 2 มุ่งสอนให้เขียนหนังสือได้ถูกต้อง และเล่ม 3 มุ่งสอนให้แต่งหนังสือ การใช้คำและเขียนคำได้ถูกต้องเป็นเรื่องราว (อิงอร สุพันธ์ุณี และภาสพงศ์ ผิวพอใช้, 2560)

นอกจากแบบเรียนเร็วแล้วยังมีแบบเรียนเรื่องบันไดทอง เล่ม 1-2 ของกรมศึกษาธิการ เป็นหนังสืออ่านเทียบเมื่อเรียนแบบเรียนเร็วเล่ม 1-2 เนื้อหาของบันไดทองเล่ม 1 เป็นเรื่องการสอนพยัญชนะและการประสมสระ ส่วนเนื้อหาของบันไดทองเล่ม 2 เป็นเรื่องการใช้คำไม่ม้วน ไม่มลาย การใช้พยัญชนะ ตัวสะกด คำที่มีก้านดิ่ง คำพ้อง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหนังสืออ่านประกอบเรื่องนกกระจอก เป็นบทอ่านเกี่ยวกับสัตว์และธรรมชาติอีกด้วย (อิงอร สุพันธ์ุณี และภาสพงศ์ ผิวพอใช้, 2560)

4) หนังสือเรียนสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 6 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2563) ผลการศึกษาของ สร้อยสน สกลรักษ์ และคณะ (2559) และอิงอร สุพันธ์ุณี และภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2560) สรุปภาพรวมของข้อมูลตามสมัยรัชกาลต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หนังสือเรียนภาษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) ยังคงใช้แบบเรียนหลวงเป็นหลัก คือ แบบเรียนเร็วของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชไชยราชานุภาพ นอกจากนั้นยังมีแบบเรียนภาษาไทยหลายอื่น ๆ ให้เลือกใช้ เช่น แบบเรียนประถม ก กา ของเจ้าหมื่นศรีศรีรักษ์ (พ.ศ. 2450) แบบเรียนดรุณศึกษา ของบาทหลวง ฟ. ฮีแลร์ (พ.ศ. 2453) แบบหัดอ่าน ก ข ก กา ของพระมดุงวิชาเสริม (พ.ศ. 2456) แบบแรกเรียนตอนที่ 1-3 ของนายบุญ อ่องล่อ (พ.ศ. 2462) แบบเรียนง่าย ก ข ก กา ของ อำมาตย์ตรี หลวงสันตติวิทยาสาส์น (พ.ศ. 2465) แบบเรียนภาษาไทยเหล่านี้มีผู้ใช้กันตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นแบบเรียนเลือก หรือแบบเรียนที่ใช้ควบคู่ไปกับแบบเรียนเร็ว นอกจากนั้นยังมีหนังสืออ่านประกอบอีก

2 เล่ม คือ นิทานอีสปของพระยาเมธาธิบดี และดอกสร้อยสุภาชาติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาษานุกาพย์

แบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468-2477) ยังใช้แบบเรียนเร็วของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาษานุกาพย์เป็นแบบเรียนหลัก นอกจากนี้ยังมีแบบเรียนภาษาไทยหลายอื่น ๆ ให้เลือกใช้ เช่น แบบเรียนง่าย ก ข ก กา ของหลวงสันต์ดิวิทยาสาส์น (พ.ศ. 2469) แบบเรียนไวของนายย้วน ทันนิเทศ (พ.ศ. 2473) แบบสอนอ่าน ก ข ก กา ของพระผดุงวิทยาเสริม (พ.ศ. 2476) แบบหัดอ่านเบื้องต้นของพระเสริมวิชาพูล (กำจัด พลาญกูร) (พ.ศ. 2476) แบบเรียนใหม่ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (พ.ศ. 2477) ส่วนหนังสืออ่านประกอบยังคงใช้นิทานอีสปของพระยาเมธาธิบดี และดอกสร้อยสุภาชาติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาษานุกาพย์เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 6

แบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2477-2489) ใช้แบบเรียนเร็วของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาษานุกาพย์เป็นแบบเรียนหลัก และใช้แบบเรียนใหม่ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี จนถึง พ.ศ. 2480 และ พ.ศ. 2479 มีหนังสือเรียนออกมาอีก 1 ชุด คือ แบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม 1 ตอนต้น ของหลวงจรูญกิจวิทูร และนายฉันท ขาววิไล และแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม 1 ตอนกลาง และแบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม 1 ตอนปลาย ของหลวงจรูญกิจวิทูร ส่วนหนังสืออ่านประกอบมีหนังสือเรื่องนกกาขงของนายกี กิรติวิทย์ไพเราะ

แบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489-2559) ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2564) หลักสูตรการศึกษามีทั้งหมด 7 ฉบับ แบบเรียนหรือหนังสือเรียนที่ใช้ในการเรียนการสอน มีรายละเอียดดังนี้

1) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2491 มุ่งสอนให้อ่านสะกดคำ เขียนสะกดคำและเขียนข้อความ หนังสือเรียนที่ใช้คือ แบบสอนอ่านมูลฐาน และแบบสอนอ่านคือ แบบสอนอ่านภาษาไทย ชุด สุดาภาวี เน้นให้นักเรียนอ่านเป็นคำโดยไม่ได้แยกตามโครงสร้างของคำ

2) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2498 มีลักษณะเดียวกันกับหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2491 กล่าวคือมุ่งสอนให้อ่านสะกดคำ เขียนสะกดคำ และเขียนข้อความ หนังสือเรียนที่ใช้คือ แบบสอนอ่านมูลฐาน และแบบสอนอ่านภาษาไทย ชุด สุดาภาวี

3) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 เปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถเลือกใช้หนังสือได้หลากหลายมากขึ้น เช่น แบบเรียนเร็ว เล่ม 1 ตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย แบบหัดอ่านภาษาไทยของพระยาวิภาชน์วิทยาลัย เล่ม 1-2 เน้นให้ครูสอนอ่านและเขียนแบบสะกดคำ หลังจากนั้นให้ใช้หนังสือฝึกอ่านชุดเรณูปัญญา และสุดาภาวี

4) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ใช้หนังสือเรียน ชุด มานะ มานี เนื้อเรื่องมีตัวละครเป็นชุดเดียวกันทั้งหมดตลอดตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

5) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ใช้หนังสือเรียนชุดพื้นฐานภาษา (ชุดรถไฟ หรือตามารถไฟ) นำเสนอเรื่องราวต่างออกไปจากหนังสือเรียนชุดมานะ มานี กล่าวคือ ตัวละครในเรื่องไม่ได้เป็นตัวละครชุดเดียวกันหมด ตลอดตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 และมุ่งเน้นบทฝึกการอ่านให้มีหลากหลายมากขึ้น

6) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้มีการจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้ออกเป็น 8 กลุ่ม โดยกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย มี 5 สาระย่อย ได้แก่ สาระที่ 1 การอ่าน สาระที่ 2 การเขียน สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด สาระที่ 4 หลักการใช้ภาษาไทย และสาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม หนังสือเรียนภาษาไทยที่ใช้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ชุดภาษาเพื่อชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ประกอบด้วยหนังสือเรียนภาษาพาที วรรณคดีลำนำ และแบบฝึกหัดทักษะภาษา (ปรับปรุงจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดรถไฟ) กลุ่มที่สองเป็นหนังสือที่พิมพ์จำหน่าย โดยสำนักพิมพ์เอกชนที่ผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพจากกระทรวงศึกษาธิการ

7) หนังสือเรียนวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในปี พ.ศ. 2551 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มาเป็นหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย แบ่งสาระออกเป็น 5 สาระย่อยเช่นเดิม แต่ได้มีการจัดทำหนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ชุดใหม่ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นหนังสือเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ชุดภาษาเพื่อชีวิต ได้แก่ หนังสือเรียนภาษาพาที วรรณคดีลำนำ แบบฝึกหัดทักษะภาษา หนังสือเรียนวรรณกรรมปฏิสัมพันธ์ และแบบฝึกหัดวรรณกรรมปฏิสัมพันธ์ (หนังสือเรียนและแบบฝึกหัดวรรณกรรมปฏิสัมพันธ์เป็นหนังสือสำหรับนักเรียนที่ต้องการพัฒนาความสามารถทางภาษาและวรรณกรรมเป็นพิเศษ มิได้บังคับสำหรับนักเรียนทั่วไป) กลุ่มที่สองเป็นหนังสือที่พิมพ์จำหน่ายโดยสำนักพิมพ์เอกชนที่ผ่านการตรวจสอบและรับรองคุณภาพจากกระทรวงศึกษาธิการ อาทิ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ จำกัด สำนักพิมพ์เอมพันธ์ จำกัด สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด สำนักพิมพ์ประสานมิตร จำกัด สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด เป็นต้น

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของแบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทย สะท้อนให้เห็นเจตนารมณ์ของการจัดทำหนังสือเรียนภาษาไทยแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันว่า มุ่งให้เยาวชนไทย ได้เรียนภาษาไทยด้วยการฝึกการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนภาษาไทยอย่างถูกต้อง ไพเราะ และสละสลวยทั้งภาษาร้อยแก้วและร้อยกรอง และหนังสือเรียนภาษาไทยยุคแรก ๆ

เน้นหลักการใช้ภาษาเป็นสำคัญ เช่น การประสมคำ การอ่านคำ การผันอักษร การอ่านประโยคและการแต่งคำประพันธ์ เป็นต้น ส่วนหนังสือเรียนสมัยหลังให้ความสำคัญกับภาษาในฐานะเป็นวัฒนธรรมที่มีความงามทางภาษาและวรรณศิลป์ควบคู่ไปด้วย โดยนำวรรณคดีไทย วรรณกรรมท้องถิ่น และวรรณกรรมปัจจุบันที่มีคุณค่าด้านความงามทางภาษาและวัฒนธรรมมาบรรจุในหนังสือเรียนด้วย (สนิท สัตโยภาส, 2556 ก) สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยของ อิงอร สุพันธุ์วณิช และภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2560) ซึ่งได้ศึกษารูปแบบวิธีสอนการอ่านและการเขียนภาษาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489-2559) สรุปผลการศึกษาว่าการเรียนการสอนภาษาไทยมิได้เน้นการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่ได้เน้นการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารด้วย จึงทำให้แบบเรียนหรือหนังสือเรียนมี 2 ลักษณะ คือแบบเรียนที่เน้นการอ่านออกเขียนได้ (พ.ศ. 2414-2502) และแบบเรียนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (พ.ศ. 2503-ปัจจุบัน)

2.1.3 ประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย

การจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของแบบเรียนหรือหนังสือเรียนในแต่ละยุคสมัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของแบบเรียนวิชาภาษาไทย มีข้อสังเกตว่าการจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยมีข้อแตกต่างกัน แบ่งประเด็นอธิบายออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1) การจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในระยะแรก ปรากฏในผลงานการศึกษาของ ธวัช ปุณโณทก (2555) และ เบญจวรรณ สุนทรากุล (2559) ซึ่งมีความมุ่งหมายศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย โดยกำหนดขอบเขตการศึกษาตั้งแต่หนังสือเรียนสมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนถึงหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในปี พ.ศ. 2520 แบ่งตามลักษณะเนื้อหาของหนังสือเรียนออกเป็น 3 ประเภท สรุปได้ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง แบบเรียนทางภาษา หรือแบบเรียนเริ่มอ่านภาษาไทย หมายถึงแบบเรียนที่เน้นสอนเรื่องหลักเกณฑ์ทางภาษา อาทิ หลักการประสมอักษร การวิเคราะห์คำ วิธีการอ่านและเขียนคำภาษาไทย การวิเคราะห์ประโยค การใช้ภาษา และการแต่งคำประพันธ์ ฯลฯ แบบเรียนประเภทนี้ เป็นแบบฝึกหัดอ่านสำหรับผู้เริ่มต้นเรียนจึงใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่ายเพื่อให้นักเรียนอ่านได้ในเวลาสั้น ๆ และสามารถจดจำหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ไปใช้อ่านหนังสือที่มีเนื้อหายากขึ้นได้

ประเภทที่สอง แบบเรียนสอนอ่าน หรือแบบเรียนอ่านเสริมประสบการณ์เป็นแบบเรียนที่คู่กับแบบเรียนทางภาษา ส่วนมากเป็นแบบเรียนในขั้นต้น ๆ เน้นการนำกฎเกณฑ์ทางภาษามาใช้ และฝึกการอ่านให้แม่นยำและแตกฉานยิ่งขึ้น แบบเรียนสอนอ่านแต่งเป็นเรื่องสั้น ๆ มุ่งให้ผู้เรียนอ่านอย่างสนุกสนานและเพลิดเพลิน เนื้อหาสอดแทรกความรู้รอบตัวทั้งในด้านอาชีพ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น

ประเภทที่สาม แบบเรียนทางวรรณคดี เป็นแบบเรียนที่ผู้แต่งนำเอาหนังสือทางวรรณคดีมาเป็นแบบเรียนใช้คู่กันกับแบบเรียนสอนอ่าน ในระยะแรกเป็นการตัดตอนเนื้อเรื่องวรรณคดีมาสั้น ๆ และให้เรียนปีละ 1-2 เรื่อง ต่อมาภายหลังได้มีการรวบรวมและคัดเลือกวรรณคดีไทยหลายเรื่องมาให้เรียนเพิ่มขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะด้านการใช้ภาษาและให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนมุ่งให้ผู้เรียนได้อ่านวรรณคดีเพื่อให้เกิดความซาบซึ้งทางอารมณ์และเข้าถึงรสวรรณคดี

2) การจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในระยะหลัง ในผลงานการศึกษาของ ราตรี เจริญพานิช (2555) และ สนิท สัตโยภาส (2556 ก) เป็นการแบ่งประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในช่วงเวลาที่ระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยกำลังใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีชื่อเรียกหนังสือกลุ่มนี้ว่าเอกสารประกอบหลักสูตร ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 5 ประเภท สรุปได้ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง หนังสือเรียนภาษาไทย (Textbooks) เป็นหนังสือสำหรับให้ผู้เรียนใช้ในการเรียนรู้ และครูใช้จัดการเรียนการสอน หนังสือเรียนภาษาไทยเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียนรายวิชาภาษาไทยโดยมีเนื้อหาสาระตรงตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรอย่างถูกต้องและครบถ้วน

ประเภทที่สอง แบบฝึกหัดภาษาไทย (Workbooks) เป็นแบบฝึกทักษะทางภาษา วรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งใช้คู่กับหนังสือเรียนภาษาไทย แบบฝึกหัดเป็นสื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติเพื่อช่วยเสริมให้เกิดทักษะและความชำนาญในเรื่องที่เรียนมากยิ่งขึ้น

ประเภทที่สาม หนังสือเสริมประสบการณ์ (Supplementary books) เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาสาระตรงกับหลักสูตร หรือมีเนื้อหาสาระช่วยเสริมหลักสูตรและช่วยเสริมให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หนังสือเสริมประสบการณ์เป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ใช้ในสถานศึกษาได้ แต่ไม่ได้กำหนดให้เป็นหนังสือเรียน หนังสือประเภทนี้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ความซาบซึ้งในคุณค่าของภาษาเสริมสร้างทักษะและนิสัยรักการอ่าน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในเรื่องที่เรียนรู้ตามหลักสูตรให้กว้างขวางยิ่งขึ้น หนังสือเสริมประสบการณ์ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) หนังสืออ่านเพิ่มเติม หมายถึง หนังสือที่มีสาระอิงหลักสูตร ใช้สำหรับให้ผู้เรียนอ่านเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองตามความเหมาะสมของวัยและความสามารถในการอ่านของแต่ละบุคคล หนังสืออ่านเพิ่มเติมอาจใช้เป็นหนังสือสำหรับค้นคว้าเพิ่มเติมเนื่องจากเนื้อหาส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเรียนเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเรื่องนั้น ๆ ได้ดียิ่งขึ้น หนังสืออ่านเพิ่มเติม

ต้องมีเนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย ให้รายละเอียดเรื่องต่าง ๆ ที่อาจจะไม่มีอยู่ในหนังสือเรียน โดยมีรูปแบบการนำเสนอและการใช้ภาษาเหมาะสมกับวัยและความสามารถในการอ่านของผู้เรียน

2) หนังสือส่งเสริมการอ่าน หมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่านและนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้คงทนด้วย เนื้อหาของหนังสือส่งเสริมการอ่านมีทั้งประเภทสารคดีและบันเทิงคดีมีเนื้อหาสาระไม่ขัดต่อศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของไทย ตลอดจนให้ความบันเทิง ความรู้ และความคิดที่มีประโยชน์แก่ผู้อ่าน โดยมีรูปแบบการนำเสนอ การใช้ภาษา และภาพประกอบที่น่าสนใจและเหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน

3) หนังสืออ่านนอกเวลา หมายถึง หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งตามหลักสูตร นอกเหนือจากหนังสือเรียน สำหรับให้ผู้เรียนอ่านนอกเวลาเรียน โดยถือว่ากิจกรรมการเรียนเกี่ยวกับหนังสือนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนตามหลักสูตร

4) หนังสืออ้างอิง หรือหนังสืออุเทศ หมายถึง หนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับการเรียน การเรียบเรียงเนื้อหาหนังสือประเภทนี้เน้นสาระความรู้เชิงวิชาการ เพื่อเป็นหนังสือที่ผู้เรียนและครูใช้ค้นคว้าอ้างอิงประกอบการเรียนการสอนในวิชาต่าง ๆ

ประเภทที่สี่ คู่มือครูหรือคู่มือการสอน (Teacher's Manuals) หมายถึง หนังสือหรือเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อช่วยเหลือและแนะนำครูสำหรับนำไปใช้ในการสอน ซึ่งเน้นถึงการแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน หนังสือที่ใช้อ้างอิงหรือแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม และข้อมูลอื่น ๆ ตลอดจนวิธีวัดผลและประเมินผลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่การสอนของครู

ประเภทที่ห้า เอกสารอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนภาษาไทย เป็นเอกสารที่นำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในบทเรียนยิ่งขึ้น เช่น ภาพ ประกาศ โฆษณา คำสั่ง ระเบียบและแบบกรอกรายการต่าง ๆ ฯลฯ

การจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยดังกล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า หลักเกณฑ์การจำแนกประเภทมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะเนื้อหาของแบบเรียนหรือหนังสือเรียนในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ การจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในระยะแรกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ แบบเรียนทางภาษา แบบเรียนสอนอ่าน และแบบเรียนทางวรรณคดี ส่วนการจำแนกประเภทของหนังสือเรียนวิชาภาษาไทยในระยะหลังมีหลากหลายขึ้น แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หนังสือเรียนภาษาไทย แบบฝึกหัดภาษาไทย หนังสือเสริมประสบการณ์ คู่มือครูหรือคู่มือการสอน และเอกสารต่าง ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในปัจจุบันสังคมไทยมีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านสื่อสิ่งพิมพ์เพิ่มขึ้นจึงสามารถผลิตหนังสือเรียนได้หลากหลาย นอกจากนั้นในปัจจุบันหน่วยงานที่จัดทำหนังสือเรียนก็มีทั้งภาครัฐและเอกชน ทำให้มีการสร้างสรรค์หนังสือเรียนออกจำหน่ายอย่างแพร่หลาย

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็นแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ 1) แนวทางการจำแนกประเภทเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม 2) แนวทางการศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม และ 3) หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.2.1 แนวทางการจำแนกประเภทเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม

แนวทางการจำแนกประเภทเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม มีหลักเกณฑ์ดังนี้

ลินจง จันทรวราทิตย์ (2542) จัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนา วรรณคดีการละคร และวรรณคดีนิราศ

นภลัย สุวรรณธาดา (2550) จัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีประวัติศาสตร์ วรรณคดีศาสนา วรรณคดีสื่ออารมณ์ขัน วรรณคดีการเมือง วรรณคดีวิวิธ (เบ็ดเตล็ด) วรรณคดีคำสอน วรรณคดีมรดก เรื่องสั้นและนวนิยาย และปริวรรณคดี

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561) จัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีพุทธศาสนา วรรณคดีสุภาษิตคำสอน วรรณคดีเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม วรรณคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ วรรณคดีเพื่อความบันเทิง และวรรณคดีบันทึกความรู้สึกของผู้เดินทาง

рінฤทัย สัจจพันธุ์ (2560) จัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีแสดงอารมณ์ในใจ วรรณคดีการแสดง วรรณคดีศาสนา วรรณคดีสดุดียอพระเกียรติ และวรรณคดีเกี่ยวกับพิธีกรรม

ปรียา หิรัญประดิษฐ์ (2562) จัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีเพื่อศาสนา วรรณคดีเพื่อความบันเทิง วรรณคดีสั่งสอน วรรณคดีที่ใช้ในพิธีกรรม วรรณคดีเพื่อสดุดี และวรรณคดีนิราศเพื่อบันทึกการเดินทาง

สายวรุณ สุนทรโททก (2563) จัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ วรรณคดีสดุดีหรือวรรณคดียอพระเกียรติ วรรณคดีศาสนา วรรณคดีขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณคดีคำสอน วรรณคดีนิราศ วรรณคดีการแสดง และวรรณคดีนิยาย

จากการศึกษาหลักเกณฑ์การจัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมตามแนวคิดของนักวิชาการ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการจัดแบ่งกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมที่กำหนดไว้ในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ (2551 ข) เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ปรากฏว่าวรรณคดีและ

วรรณกรรมที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีจำนวน 27 เรื่อง สามารถจัดกลุ่มเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ออกเป็น 7 กลุ่ม ดังนี้

1) วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์มีการดำเนินเรื่อง มีฉากและสถานที่ในเรื่อง นิทานเน้นถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการ ภาษาที่ใช้จึงชวนให้คล้อยตาม นอกจากนี้ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้เขียนกำหนดไว้

2) วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน เป็นงานประพันธ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้อคิด คติธรรมสอนใจ และแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาคำสอนทางโลก เป็นต้นว่า สอนวิชาการ วิชาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และคำสอนทางธรรม เช่น สอนคุณธรรมจริยธรรมแนวทางประพฤติของบุคคล

3) วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร หรือวรรณคดีการแสดงเป็นงานประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงมหรสพประเภทต่าง ๆ เช่น ละครใน ละครนอก ละครพูด ละครร้อง โขน หนังใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ใช้เป็นมหรสพแล้วยังเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน และให้ผู้อ่านผู้ฟังรับอรรถรสจากความไพเราะของบทประพันธ์ได้อีกด้วย

4) วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ เป็นบทประพันธ์ที่เน้นถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของผู้แต่ง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองขนาดสั้น เช่น สักวา เพลงเท่กล่อม เป็นต้น มีคุณค่าด้านส่งเสริมจินตนาการ ธรรมชาติ และส่งเสริมให้สนใจวรรณคดี ลักษณะที่สอง คือวรรณคดีและวรรณกรรมนิราศ แต่งขึ้นเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดหรือกล่าวถึงการพลัดพรากจากคนที่รักและมีการคร่ำครวญโหยหาด้วยความอาลัยอาวรณ์ของผู้แต่ง

5) วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน หรือหนังสือเรียน ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กมีเนื้อหาสาระความรู้ต่าง ๆ ถูกต้องตามหลักวิชาการ มีเนื้อหาเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะทางการอ่านและการเขียนได้ถูกต้องและคล่องแคล่ว

6) วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ ประพันธ์ขึ้นเพื่อบันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์สำคัญในอดีต มีเนื้อเรื่องสะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยใดสมัยหนึ่ง นอกจากนี้บางเรื่องมุ่งสวดตีวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ บันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต ทำให้ผู้อ่านเข้าใจระบบความคิดความเชื่อของสังคม เข้าใจวัฒนธรรมและประเพณีจากอดีตสู่ปัจจุบัน

7) พรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น เป็นรูปแบบเรื่องสั้นแนวสืบสวน สอบสวนมุ่งนำเสนอการปฏิบัติภารกิจของตัวละครเอกในการสืบค้นเรื่องราวที่เป็นปัญหาและข้อสงสัย ให้เกิดความกระจ่างแจ้งในความจริง

2.2.2 แนวทางการศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

คำว่าแนวคิด (Theme) ในการวิจัยครั้งนี้มีความหมายเดียวกันกับคำว่า แก่นเรื่อง สาร สาระดี และความคิดที่นำเสนอในเรื่อง ดังที่ ลินจง จันทรรวาทิตย์ (2548) กล่าวว่ามีความหมายคำในภาษาไทยที่ใช้แปลความหมายคำว่า Theme ในภาษาอังกฤษ เช่น แก่นเรื่อง สาร สาระดี ความคิดที่นำเสนอในเรื่อง สอดคล้องกับความเห็นของ สมเกียรติ รักษ์มณี (2558) ที่กล่าวว่า แก่นเรื่อง อาจเรียกว่า แนวคิด แนวคิดสำคัญ สารดี หรือสาระ ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายและลักษณะของแนวคิด ในวรรณคดีและวรรณกรรม ดังนี้

1) ความหมายของแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม มีนักวิชาการอธิบายไว้ดังนี้

ชญญา สังขพันธ์านนท์ (2539) อธิบายว่า แก่นเรื่อง บางครั้งเรียกว่า สารดี หรือความคิดหลักของเรื่อง แก่นเรื่องคือสาระสำคัญที่ผู้แต่งมีจุดประสงค์ต้องการสื่อมายังผู้อ่าน สาระสำคัญนั้นมักเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความหยั่งรู้ เข้าใจและเป็นข้อคิด เตือนใจ

ราชบัณฑิตยสถาน (2545) อธิบายว่าแก่นเรื่อง คือความคิดหลักของเรื่องหรือ สารที่แสดงนัยไว้ในงานประพันธ์ ผู้เขียนมักไม่แสดงแก่นเรื่องไว้ตรง ๆ แก่นเรื่องเป็นความคิดเชิง นามธรรมที่แสดงผ่านภาพลักษณ์ พฤติกรรม ตัวละคร และสัญลักษณ์ ทั้งต้องตีความโดยผู้อ่าน

อิรวดี ไตลังคะ (2546) อธิบายว่า แนวคิด หมายถึง ความคิดที่เสนอในเรื่อง ซึ่งสรุปจากสถานการณ์เฉพาะของโลกบังเกิดออกมาเป็นความเข้าใจทั่วไป ไม่เกี่ยวกับโลกในชีวิตจริง เช่น ความคิดที่ได้จากการอ่านนิทานอีสปเรื่องกระต่ายกับเต่า คือ การทำอะไรที่ช้าแต่สม่ำเสมอ ย่อมดีกว่าทำเร็วแต่ไม่สม่ำเสมอ การหาแนวคิดจึงมีความสำคัญเพราะทำให้ผู้อ่านค้นพบความหมาย ของเรื่องที่สามารถนำไปสู่ความเข้าใจชีวิตได้

ลินจง จันทรรวาทิตย์ (2548) อธิบายว่า แก่นเรื่อง คือสาระสำคัญของเรื่องหรือ ความคิดสำคัญอันเป็นศูนย์กลางของเรื่อง หรือความคิดหลักของเรื่องที่ผู้อ่านสามารถสรุปความคิด จากการเชื่อมโยงรายละเอียดทั้งหมดในเรื่องมาเป็นคำตอบได้ว่า สาระสำคัญของวรรณกรรมเรื่องนี้คือ อะไร แก่นเรื่องแสดงถึงลักษณะอันเป็นวิสัยธรรมดาของโลกและมนุษย์ ที่ผู้แต่งมองเห็นและแสดง ลักษณะนั้นออกมาปรากฏแก่ผู้อ่าน แก่นเรื่องจึงเป็นสารหรือความคิดที่ผู้แต่งสื่อมายังผู้อ่าน

ประคอง เจริญจิตรกรรม (2556) อธิบายว่า แก่นหรือแนวคิดของเรื่อง คือ ความคิดเห็นที่เป็นแกนกลางของเรื่องเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้แก่ มนุษยธรรม สังคม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมโลก แก่นเรื่องหรือแนวคิดของเรื่อง มักจะตอบ

คำถามเกี่ยวกับความดีความเลวของมนุษย์ การควบคุมวิถีชีวิตของมนุษย์ โชคชะตา อันเกิดจากสิ่งแวดล้อม การสืบเชื้อสาย สภาวะแวดล้อม ระบบสังคมและการปกครอง แก่นเรื่องหรือแนวคิดของเรื่องเป็นสิ่งที่ผู้อ่านวรรณกรรมต้องวิเคราะห์จากถ้อยคำในเรื่อง พฤติกรรมของตัวละคร และสัญลักษณ์ที่ผู้แต่งสร้างสรรค์ไว้ในเรื่อง

สมเกียรติ รัชชมนี (2558) อธิบายว่าแก่นเรื่อง อาจเรียกว่าแนวคิด แนวคิดสำคัญ สารัตถะ หรือสาระ คือข้อคิดสำคัญที่ผู้แต่งต้องการสื่อไปยังผู้อ่านโดยแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของประสบการณ์ชีวิต ด้วยการแสดงมุมมองที่แตกต่างไปจากที่ผู้อ่านคุ้นเคย หรือแสดงความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับธรรมชาติหรือสภาพของมนุษย์ซึ่งแสดงผ่านพฤติกรรมของตัวละคร เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือจินตภาพที่ผู้แต่งสร้างไว้ในเรื่อง

ปรียา หิรัญประดิษฐ์ (2562) อธิบายว่า แก่นเรื่องหรือความคิดหลัก คือจุดสำคัญของเรื่องที่เชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน เพื่อสื่อความคิดของผู้แต่ง แก่นเรื่องมีหลายแนวทาง เช่น แนวแสดงทรรศนะเป็นแนวที่ผู้เขียนเสนอความคิดเห็นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น ต่อคุณธรรม ต่อเหตุการณ์บ้านเมือง แนวแสดงอารมณ์เป็นแนวที่ผู้เขียนมุ่งแสดงความรู้สึกผ่านตัวละคร เช่น ความแค้น ความหึงหวง ความกลัว แนวแสดงพฤติกรรมเป็นแนวที่ผู้เขียนเน้นพฤติกรรมของตัวละคร เช่น พฤติกรรมตอบแทนบุญคุณตลอดทั้งเรื่อง แนวแสดงลักษณะและเหตุการณ์ เป็นแนวทางที่ผู้เขียนมุ่งแสดงสภาพบางอย่างหรือบางช่วงของชีวิตของตัวละคร เช่น สภาพความยากจนของคนในชนบท เป็นต้น

จากการศึกษาความหมายของแนวคิดดังรายละเอียดข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง แก่นเรื่อง สาร สารัตถะ หรือความคิดที่ปรากฏในเรื่องซึ่งผู้แต่งมุ่งสื่อสารกับผู้อ่าน แนวคิดถือเป็นศูนย์กลางของเรื่อง หรือความคิดหลักของเรื่องซึ่งผู้อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมสามารถสรุปความคิดต่าง ๆ ได้จากการวิเคราะห์และตีความเนื้อเรื่องซึ่งผู้แต่งมักไม่แสดงแนวคิดสำคัญอย่างตรงไปตรงมาแต่นำเสนอแบบซ่อนแฝงผ่านพฤติกรรมตัวละคร บทสนทนาและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งผู้อ่านต้องวิเคราะห์และตีความเพื่อให้เข้าใจแนวคิดอย่างชัดเจน การค้นพบแนวคิดสำคัญในวรรณคดีและวรรณกรรมจะช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจข้อคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิตได้มากขึ้น

2) ลักษณะของแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม มีลักษณะดังคำอธิบายต่อไปนี้

ชญญา สังขพันธานนท์ (2539) อธิบายว่า ลักษณะของแนวคิดหรือแก่นเรื่องแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

1) แก่นเรื่องมักปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งหมายนำเสนอหรือตีแผ่ความจริงในชีวิตมนุษย์ สะท้อนธรรมชาติของมนุษย์ในด้านอารมณ์ ความรู้สึก หรือการแสดงออก เช่น ความรัก ความเกลียดชัง ความปรารถนา ความโลภ ฯลฯ

2) แก่นเรื่องอาจมีลักษณะคล้ายคำสอนทางศีลธรรม หรือหลักการใช้ชีวิต แต่แก่นเรื่องไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าทางศีลธรรมเสมอไป เพราะศีลธรรมมุ่งให้ข้อเตือนใจ แต่แก่นเรื่องไม่ได้มุ่งสอนหรือให้ข้อคิดเพียงอย่างเดียว หากแต่มุ่งให้ผู้อ่านได้ตระหนักรู้และเข้าใจชีวิตเป็นสำคัญ

3) แก่นเรื่องมักเป็นประโยคบอกเล่าที่สรุปเป็นความคิดรวบยอด (concept) เกี่ยวกับสาระสำคัญหรือความคิดอันเป็นศูนย์กลางของเรื่อง ความคิดรวบยอดดังกล่าวเกิดขึ้นภายหลังที่ผู้อ่านได้อ่านเอาเรื่องจบลง หรือสรุปได้ในขณะที่อ่านเรื่อง

4) แก่นเรื่องมักเกี่ยวข้องกับตัวละครเป็นสำคัญ แต่ตัวละครจะแสดงบทบาทและถูกกำหนดโดยโครงเรื่อง ดังนั้นแก่นเรื่องจึงมีความสัมพันธ์กับโครงเรื่องโดยตรง ผู้เขียนนำเหตุการณ์ต่าง ๆ มาผูกเข้าจนเป็นเรื่อง เหตุการณ์ดังกล่าวช่วยย้ำและเสริมให้แก่นเรื่องเปิดเผยออกมา

คำอธิบายข้างต้นสอดคล้องกับทฤษฎีของ ลินจง จันทรวราทิตย์ (2548) ซึ่งอธิบายถึงลักษณะของแก่นเรื่องหรือแนวคิดสำคัญในวรรณคดีและวรรณกรรม ดังนี้

1) แก่นเรื่องต้องครอบคลุมเนื้อหาสำคัญของเรื่อง หรือเป็นคำกล่าวหรือข้อความที่สรุปได้จากเรื่องราวทั้งหมด

2) แก่นเรื่องสามารถอธิบายเหตุและผลของเหตุการณ์ หรือตัวละครสำคัญได้ เพราะผู้แต่งสื่อสารความคิดผ่านการกระทำของตัวละคร แต่ตัวละครจะแสดงบทบาทตามเหตุการณ์ในโครงเรื่อง แก่นเรื่องจึงมีความสัมพันธ์กับตัวละครและโครงเรื่องอย่างมาก

3) แก่นเรื่องเป็นคำกล่าว หรือข้อความที่แสดงนัยประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ทั่วไป เพราะฉะนั้นการสรุปแก่นเรื่องจึงไม่มีการระบุชื่อตัวละคร สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเนื้อเรื่อง

จากการศึกษาความหมายและลักษณะของแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ทำให้เข้าใจยิ่งขึ้นว่าแนวคิดเป็นความคิดหรือแก่นความคิดของเรื่องที่ผู้แต่งวรรณคดีและวรรณกรรมมุ่งถ่ายทอดออกมา อาจมีเพียงแนวคิดหลักแนวคิดเดียว หรือปรากฏแนวคิดย่อย ๆ อีกหลายแนวคิดซ่อนอยู่ในเนื้อหา ย่อมขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของวรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละเรื่อง แนวคิดของเรื่องเป็นข้อสรุปสั้น ๆ ที่ครอบคลุมเรื่องราวทั้งหมด ทั้งนี้แก่นเรื่องหรือแนวคิดอาจไม่ปรากฏเป็นคำสอนหรือบอกข้อคิดที่ชัดเจนตรงไปตรงมา แต่แนวคิดของเรื่องอาจเสนอออกมาได้หลายลักษณะ อาทิ เสนอแนวคิดผ่านบทสนทนาตัวละคร เสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมและบทบาทของ

ตัวละคร เสนอผ่านมุมมองหรือทัศนคติของผู้แต่ง เป็นต้น ประการสำคัญคือแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมและเรื่องราวชีวิตของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ

2.2.3 หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม

หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้

คำว่ากิจกรรมการเรียนรู้ มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดการเรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ การจัดกระบวนการเรียนรู้ และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ชัณด์ชัย อธิเกียรติ (2560) ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้ มีดังนี้ รัตรี เปรี้ยวพานิช (2547) อธิบายว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยวิธีการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันทั้งผู้สอนและผู้เรียนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนมากยิ่งขึ้น การจัดกิจกรรมอาจจัดขึ้นภายในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ได้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) อธิบายว่า กิจกรรม หมายถึง การที่ผู้เรียนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้

สนิท สัตโยภาส (2556 ข) อธิบายว่า กิจกรรมประกอบการสอนภาษาไทย คือ สภาพที่ครูจัดให้มีขึ้นขณะที่เรียนภาษาไทยเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจในบทเรียนและเกิดทักษะทางภาษาตามที่ตั้งจุดประสงค์ไว้

ชัณด์ชัย อธิเกียรติ (2560) อธิบายว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ที่ผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในจุดหมายที่ตั้งไว้ กิจกรรมมีความหมายครอบคลุมถึงกระบวนการต่าง ๆ ในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่ครูและผู้เรียนร่วมปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ และกิจกรรมนั้นต้องเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนจะเกิดความรู้หรือเกิด การเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งด้วย

สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง สภาพการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจและด้านทักษะความสามารถในเรื่องที่เรียนซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อาจจัดขึ้นภายในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียนก็ได้

2) ความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความสำคัญต่อผู้เรียนหลายประการ ดังที่มีผู้อธิบายความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

รัตรี เปรี้ยวพานิช (2547) อธิบายความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ ปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย ปลูกฝังความรับผิดชอบ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ช่วยให้ผู้เรียนได้มีการเคลื่อนไหวและรู้สึกสนุกสนาน ช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวาง ช่วยส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียน ส่งเสริมทักษะ ปลุกฝังเจตคติ ที่ดี ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นหมู่คณะ ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความซาบซึ้งในเรื่องต่าง ๆ

เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ (2552) อธิบายว่า กิจกรรมการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา ทำให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปีที่กำหนดไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ รวมทั้งช่วยในการปลุกฝังคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียน

สนิท สัตโยภาส (2556 ข) อธิบายความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีต่อผู้เรียน สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน ผ่อนคลายความเครียดในการเรียน ช่วยจูงใจให้สนใจการเรียน ส่งเสริมการฝึกทักษะทางภาษาทั้งการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน ช่วยทบทวนเนื้อหาวิชาที่เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก ช่วยให้ผู้เรียนมีความรักใคร่กลมเกลียวกัน มีความรับผิดชอบ มีวินัย ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ชนธ์ชัย อธิเกียรติ (2560) อธิบายความสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ เป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถและงานสอนของครู เป็นเครื่องมือถ่ายทอดวิสัยทัศน์และนโยบายของโรงเรียนให้ผู้ปกครองหรือบุคคลภายนอกได้รับทราบแนวทางการสอนหรือการพัฒนาสถานศึกษาได้ ตลอดจนเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน

สรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนปฏิบัติจะช่วยพัฒนาความรู้ ความสามารถของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในหลักสูตร อีกทั้งยังส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดแก่ผู้เรียนอีกด้วย

3) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา

ผู้วิจัยได้สำรวจลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาและรวบรวมคำสำคัญ (Keyword) ที่ปรากฏในกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อนำมาศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้

3.1) แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางภาษา ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนให้แก่ผู้เรียนระดับประถมศึกษา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 กิจกรรมการพูดและการฟัง แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

1) กิจกรรมการเล่านิทาน – การฟังนิทาน ในทรรศนะของ สนิท สัตโยภาส (2556 ข) ได้อธิบายว่าการเล่านิทานสามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน รวมถึงได้รับความรู้ แนวคิดและคติสอนใจ การนำนิทานมาประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทย นอกจากให้ความสนุกสนานแก่ผู้เรียนแล้วยังทำให้การฝึกทักษะทางภาษาได้ผลดีอีกด้วย สอดคล้องกับ ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2545) กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่านิทานว่า การเล่านิทานเป็นสายใยเชื่อมโยงในการสร้างความสัมพันธ์ ความรัก ความอบอุ่นของเด็กกับบุคคลรอบข้างเป็นการสอนทางอ้อม ช่วยขัดเกลาภริยามารยาท ความประพฤติ อุปนิสัย ระเบียบวินัย และปลูกฝังศีลธรรมจรรยา ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางภาษา ทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จากนิทานที่ได้ฟัง สามารถจินตนาการได้ต่อจากเรื่องที่ได้ฟังทำให้เด็กสามารถแต่งนิทานเองได้ ทำให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิด กล้าทำ และกล้าแสดงออกในการออกมาเล่านิทานให้เพื่อน ๆ ฟัง

2) กิจกรรมการพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ – การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ ตามแนวคิดของ กุสุมา รักษมณี และคณะ (2536) อธิบายว่า การพูดการเล่าเรื่องจากประสบการณ์เป็นการพูดให้ผู้อื่นฟังถึงสิ่งที่ตนได้รู้ได้เห็นมา ซึ่งสอดคล้องกับ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2552) อธิบายว่าการพูดเล่าเรื่อง คือการถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้ฟังได้ทราบโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดความรู้ความคิดและประสบการณ์ให้แก่ผู้ฟังเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาให้ผู้ฟังได้รู้ทันโลกทันเหตุการณ์ มีภูมิปัญญาในการคิดไตร่ตรองเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง การเล่าเรื่องเป็นศิลปะในการพูดที่แตกต่างไปจากรายงานหรือปาฐกถา คือมีได้มุ่งในทางวิชาการเป็นหลักใหญ่ หากแต่มุ่งในแง่ความเพลิดเพลินเป็นสำคัญโดยที่เนื้อหาอาจจะมีความรู้แทรกอยู่บ้างก็ได้

3) กิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น – การฟังการแสดงความคิดเห็น ตามแนวคิดของ กุสุมา รักษมณี และคณะ (2536) อธิบายว่าการพูดแสดงความคิดเห็นเป็นการพูดชี้แจงถึงข้อเท็จจริง หลักการ เหตุผล ข้อสันนิษฐาน ข้อวินิจฉัย ข้อเสนอแนะและการประเมินค่าเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

4) กิจกรรมการพูดรายงาน – การฟังรายงาน ตามแนวคิดของ กุสุมา รักษมณี และคณะ (2536) อธิบายว่า การพูดรายงานเป็นการพูดบอกกล่าวเรื่องราวจากการปฏิบัติ หรือการทดลองให้ผู้สนใจได้ทราบ ผู้รายงานจำเป็นต้องมีความสามารถในการเก็บใจความที่มีเนื้อหาสาระสำคัญอย่างย่อ มีเหตุผลและมีข้ออ้างอิงจากการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจนถึงขั้นนำเสนอข้อมูลได้โดยที่ผู้ฟังรายงานสามารถเข้าใจเรื่องราวที่นำมารายงานนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2552) ได้อธิบายว่าการพูดเล่าเรื่องจากการฟังและการอ่าน คือการเล่าเรื่องที่ผู้พูดได้มีโอกาสฟังหรืออ่านมาจากที่ต่าง ๆ แล้วนำมาถ่ายทอดด้วยวิธีการพูดให้ผู้ฟังได้รับทราบ

5) กิจกรรมการพูดอภิปราย – การฟังอภิปราย แนวคิดของ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2546) ได้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบอภิปราย คือกระบวนการที่ผู้สอนมุ่งให้ผู้เรียนมีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือระดมความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเรื่องหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนหรือที่คนในกลุ่มมีความสนใจร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อหาคำตอบหาแนวทางหรือแก้ปัญหาร่วมกัน การจัดการเรียนรู้แบบนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและชื่นชมผลงานร่วมกัน สอดคล้องกับ อารมณ์ ใจเที่ยง (2553) ซึ่งอธิบายความมุ่งหมายของกิจกรรมการเรียนรู้แบบอภิปรายว่ามุ่งเน้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกัน เป็นการพัฒนาทักษะการพูดและการคิด ฝึกการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ฝึกการเป็นผู้นำ ผู้ตาม การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม และฝึกการศึกษาค้นคว้าความรู้มาเพื่ออภิปรายให้ผู้อื่นเข้าใจร่วมกัน

ประเภทที่ 2 กิจกรรมการอ่าน แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1) กิจกรรมการอ่านคำ ตามแนวคิดจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ให้คำนิยามว่า คำ น. เสียงพูด, เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ, เสียงพูดหรือลายลักษณ์อักษรที่เขียนหรือพิมพ์ขึ้นเพื่อแสดงความคิด โดยปกติถือว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดซึ่งมีความหมายในตัว

2) กิจกรรมการอ่านประโยค ตามแนวคิดของ วิจินตน์ ภาณุพงศ์ และคณะ (2552) อธิบายว่า ประโยค คือหน่วยทางภาษาที่ประกอบด้วยคำหรือคำหลายคำเรียงต่อกัน กรณีที่เป็นคำหลายคำเรียงต่อกัน คำเหล่านั้นต้องมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์กันอย่างไรอย่างหนึ่ง ประโยคเป็นหน่วยทางภาษาที่สามารถสื่อความได้ว่าเกิดอะไรขึ้น หรืออะไรมีสภาพเป็นอย่างไร

3) กิจกรรมการอ่านเรื่อง เป็นกิจกรรมให้ผู้เรียนอ่านทั้งการอ่านในใจเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องและได้รับความรู้เพิ่มเติมจากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม และการอ่านออกเสียงร้อยแก้วให้ถูกต้องตามอักขรวิธี มีจังหวะ และลีลาการอ่านถูกต้อง รวมทั้งใช้น้ำเสียงและถ่ายทอดอารมณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่อ่าน

4) กิจกรรมการอ่านบทร้อยกรอง ตามแนวคิดของ รัชณี ศรีไพรวรรณ (2547) กล่าวว่าบทร้อยกรองมีคุณค่าต่อผู้เรียนในด้านความพึงพอใจในจังหวะของคำสัมผัสและความเพลิดเพลินในเนื้อหาที่ให้ทั้งความสนุกสนานและแฝงสิ่งที่จะสร้างเสริมความงามของชีวิต สอดคล้องกับ ภูมิจิต เรืองเดช (2549) ที่อธิบายว่า การอ่านทำนองเสนาะทำให้ผู้อ่านได้ฝึกการอ่านออกเสียงให้ชัดเจนและถูกต้อง เกิดความซาบซึ้งในความงามและความไพเราะทางภาษา ทำให้ผู้อ่านมีความเพลิดเพลิน ช่วยขัดเกลาจิตใจให้อ่อนโยน และทำให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีมากขึ้น

ประเภทที่ 3 กิจกรรมการเขียน แบ่งออกเป็น 8 ลักษณะ ดังนี้

1) กิจกรรมการเขียนสรุปความ แนวคิดของ ปีทมา ที่ขประเสริฐกุล (2564) อธิบายว่าการสรุปความเป็นทักษะร่วมกันทั้งการรับสารและการส่งสาร ผู้สรุปความต้องรับสารอย่างเข้าใจและจับประเด็นสำคัญของสาร สามารถสรุปออกมาให้กระชับ ชัดเจน และถูกต้อง การสรุปความช่วยให้ผู้สรุปความได้ฝึกฝนตนเองให้มีสมาธิในการรับสาร รู้จักวิเคราะห์สาร และสกัดใจความสำคัญจากข้อความ นอกจากนี้ผู้สรุปความยังได้ฝึกวิเคราะห์แยกแยะประโยคใจความสำคัญกับส่วนขยายความออกจากกัน การฝึกฝนทักษะการสรุปความทำให้มีระบบการคิดวิเคราะห์ที่ดี จับประเด็นได้ถูกต้องและสามารถเข้าใจแก่นสำคัญของเนื้อความต่าง ๆ ได้มากขึ้น

2) กิจกรรมการเขียนย่อความ ตามแนวคิดของ วรวรรธน์ ศรียาภัย (2557) และ กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560) อธิบายลักษณะของการย่อความว่า การย่อความคือการเก็บใจความหรือสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านหรือฟัง และนำมาเรียบเรียงใหม่ให้สั้น กระชับ รัดกุมด้วยสำนวนภาษาของผู้ย่อความโดยยังคงสาระสำคัญของเรื่องเดิม ทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ถูกต้องครบถ้วนและรวดเร็ว

3) กิจกรรมการเขียนเรียงความ ตามแนวคิดของ กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560) อธิบายความหมายของเรียงความไว้ว่า เรียงความ หมายถึงงานเขียนที่มีการกำหนดเรื่องหรือชื่อเรื่องขึ้น เป็นงานเขียนที่เป็นเรื่องจริง เป็นข้อเท็จจริงหรือความรู้ที่ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ หรือจากประสบการณ์ มักแทรกความรู้สึกหรือความคิดเห็นที่แปลกใหม่ หรืออาจเขียนให้คิดโดยใช้ถ้อยคำภาษาที่ประณีต การใช้สำนวนที่เหมาะสม และลำดับความคิดอย่างสมเหตุสมผล ทั้งนี้เนื้อหาของเรียงความต้องสมบูรณ์ในตัวเอง สอดคล้องกับที่ จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ (2556) อธิบายไว้ว่า เรียงความมีจุดประสงค์ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความคิดออกมาเป็นเรื่องราวด้วยถ้อยคำสำนวนที่อย่างชัดเจนและท่วงทำนองการเขียนที่น่าอ่าน โดยยึดองค์ประกอบสามส่วน คือ คำนำเป็นส่วนที่เปิดประเด็นเข้าสู่เรื่องให้น่าสนใจ เนื้อเรื่องเป็นส่วนที่เสนอความรู้ ความคิด และส่วนสรุปเน้นย้ำความรู้ความคิดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นกิจกรรมการเขียนเรียงความจึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะการคิด การเขียน และฝึกให้ผู้เรียนเขียนงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระบบ คือ เริ่มต้นจากการเลือกเรื่อง การกำหนดขอบเขตและจุดมุ่งหมายในการเขียน การเขียนโครงเรื่อง การรวบรวมข้อมูลการเรียบเรียงเนื้อเรื่อง การตรวจทานและแก้ไข

4) กิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิด ตามแนวคิดของ วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ (2560) กล่าวว่า แผนภาพความคิดสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การสรุปสาระสำคัญ ช่วยในการจำและการทำความเข้าใจในสาระความรู้ ช่วยให้มองเห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันอย่างชัดเจน การใช้แผนภาพความคิดแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด มองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดหรือคำสำคัญต่าง ๆ มองเห็น

ภาพรวมและความสัมพันธ์ของส่วนย่อยกับคำสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อย ๆ ด้วยกัน ซึ่งทำให้ความรู้และการเรียนรู้ขยายวงกว้างและลึกซึ้งมากขึ้น

5) กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่อง คำว่าโครงเรื่อง (Plot) ตามแนวคิดของ ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) อธิบายว่าหมายถึงการลำดับเรื่องของเหตุการณ์ที่ผู้แต่งผูกขึ้นมาแต่ละเหตุการณ์มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล เหตุการณ์หนึ่ง ส่งผลกระทบให้เกิดอีกเหตุการณ์หนึ่งตามมาและต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่จนจบเรื่อง สอดคล้องกับ บุปผา บุญทิพย์ (2550) อธิบายว่า โครงเรื่องเป็นตัวกำหนดแนวทางในการเขียน จัดลำดับหัวข้อ ลำดับความคิดเพื่อให้เรื่องสมบูรณ์ที่สุด เพื่อไม่ให้ผู้เขียนเกิดความสับสนเวลาเขียนเรื่องเพราะถ้าผู้เขียนไม่วางโครงเรื่องก่อนเขียนเรื่อง ผู้เขียนอาจเขียนหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งยาวเกินไป และหลงลืมไม่ได้เขียนบางหัวข้อไปได้ หรือเขียนหัวข้อสับสนปะปนกันไม่มีระเบียบ

6) กิจกรรมการแต่งบทร้อยกรอง ตามแนวคิดของ บุปผา บุญทิพย์ (2559) กล่าวว่าร้อยกรองเป็นบทประพันธ์ที่เรียบเรียงตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ เช่น บังคับจำนวน คำ คณะ สัมผัส ตามข้อกำหนดของคำประพันธ์แต่ละประเภทเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก หรือประสบการณ์เป็นภาษาที่เต็มไปด้วยจินตนาการ ทำให้งานนั้นมีความไพเราะและมีเสียงเสนาะ สอดคล้องกับ รชนี ศรีไพรวรรณ (2547) อธิบายถึงประโยชน์ของการสอนแต่งบทร้อยกรองสรุปความ ได้ว่า การสอนแต่งบทร้อยกรองช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคำคล้องจองและเข้าใจฉันทลักษณ์ของร้อยกรอง อีกทั้งยังทำให้ผู้แต่งมีจิตใจอ่อนโยน ละเมียดละไม คลายความรู้สึกที่ไม่ดีลงและมีความสุข

7) กิจกรรมการแต่งนิทาน ตามแนวคิดของ สมศักดิ์ ปริบูรณ์ (2542) อธิบายความหมายของนิทานว่านิทานเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิงใจและสอดแทรกข้อคิดสอนใจ สอดคล้องกับ สนิท สัตโยภาส (2556 ข) อธิบายว่า นิทานหรือการเล่านิทานสามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนานไปพร้อมกับได้รับความรู้เกิดแนวคิดและคติสอนใจ การนำนิทานมาใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยนอกจากให้ความสนุกสนานรื่นเริงใจแล้ว ยังทำให้การฝึกทักษะทางภาษาได้ผลดีอีกด้วย

8) กิจกรรมการแต่งบทละคร ตามแนวคิดของ ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) อธิบายลักษณะเฉพาะของบทละคร สรุปสาระสำคัญได้ว่า บทละคร (Drama) คือบทประพันธ์ที่เขียนเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง ซึ่งมุ่งแสดงชีวิตหรือเล่าเรื่อง การกระทำและบทสนทนาของตัวละครในเรื่องเป็นส่วนประกอบสำคัญของบทละคร ผู้เขียนบทละครต้องบรรยายฉาก การแต่งกาย อากัปกิริยาและท่าทางของตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านนึกภาพในจินตนาการตามองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก สถานที่ สัญลักษณ์ และแก่นเรื่อง

3.2) แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมด้วยการใช้กิจกรรมตอบ

คำถามจากการเรียนรู้มุ่งส่งเสริมทักษะการคิดระดับพื้นฐานและการคิดระดับสูง กิจกรรมตอบคำถามยังเป็นช่องทางในการสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนด้วยการตั้งคำถามและตอบคำถามควบคู่กันซึ่ง ทำให้ผู้เรียนกับครูผู้สอนเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อีกทั้งยังเป็นการประเมินผล การเรียนรู้ด้วย กิจกรรมตอบคำถาม สามารถแบ่งออกเป็น 6 ประเภทตามระดับของคำถาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 กิจกรรมตอบคำถามระดับการจำ (remember) มุ่งให้ผู้เรียนระลึกถึงข้อมูลความรู้จากประสบการณ์เดิมและข้อมูลความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรียนรู้ วรรณคดีและวรรณกรรม เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการระลึกข้อมูลและความรู้ที่ได้รับจาก กระบวนการเรียนการสอน (ประสาธต์ เนืองเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561) ลักษณะคำถามมักเป็น คำถามที่ถามถึงข้อมูล สาระ รายละเอียดของสิ่งที่เรียนรู้ และให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่บ่งชี้ว่าตนมีความรู้ความจำในเรื่องนั้น ๆ พฤติกรรมที่บ่งชี้การเรียนรู้ในระดับการจำ เช่น บอก เล่า ระบุนิยาม รายละเอียด ชื่อ เหตุการณ์สำคัญ ฯลฯ (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2557)

ประเภทที่ 2 กิจกรรมตอบคำถามระดับความเข้าใจ (understand) คำถามระดับความเข้าใจเป็นคำถามที่ใช้วัดความเข้าใจของผู้เรียนต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้ ลักษณะคำถามมักเป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงความเข้าใจของตนในเรื่องนั้น ๆ เช่น แปลความหมาย อุดความ ย่อความ สรุปความ ตีความ อธิบาย ยกตัวอย่าง ขยายความ เปรียบเทียบ ลงความเห็น คาดการณ์ คาดคะเน ฯลฯ (รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์, 2555)

ประเภทที่ 3 กิจกรรมตอบคำถามระดับการประยุกต์ใช้ (apply) ใช้วัดความสามารถในการปฏิบัติตามขั้นตอนในสถานการณ์ที่กำหนดให้ (วัชรพล วิบูลยศรีน, 2561) ซึ่งเป็นการนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากเดิม คำถามระดับนี้ มุ่งให้ผู้เรียนได้ฝึกอธิบายและหาวิธีการแก้ปัญหา (ประสาธต์ เนืองเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับการประยุกต์ใช้ เช่น ประยุกต์ ปรับปรุง แก้ปัญหา เลือก จัดทำ ปฏิบัติ แสดง สาธิต ดำเนินการ แก้ปัญหา ฯลฯ (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2557)

ประเภทที่ 4 กิจกรรมตอบคำถามระดับการวิเคราะห์ (analyze) เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการแยกองค์ประกอบเป็นส่วน ๆ และตรวจสอบว่าแต่ละส่วนนั้น สัมพันธ์กับอีกส่วนหรือโครงสร้างทั้งหมดหรือวัตถุประสงค์นั้นอย่างไร (วัชรพล วิบูลยศรีน, 2561) การถามคำถามระดับการวิเคราะห์ให้ผู้เรียนไม่สามารถหาคำตอบได้จากข้อมูลที่มีอยู่โดยตรง ต้องใช้ ความคิดหาคำตอบจากการแยกแยะข้อมูลและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่แยกแยะนั้น (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2557) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับการวิเคราะห์ เช่น จำแนก แยกแยะ คัดเลือก ทดลอง เปรียบเทียบ วิเคราะห์ หาเหตุผล หาความสัมพันธ์ ฯลฯ (รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์, 2555)

ประเภทที่ 5 กิจกรรมตอบคำถามระดับการประเมินค่า (evaluate) เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการตรวจสอบ วิเคราะห์ ตัดสินเรื่องราวต่าง ๆ โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนดขึ้น (รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์, 2555) เป็นการตัดสินคุณค่าจากความคิดเห็นโดยใช้เกณฑ์และมาตรฐานมาสนับสนุน ผู้เรียนมีโอกาสสร้างกติกากการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ผู้เรียนต้องอภิปราย วิเคราะห์ นำเสนอ และสรุปร่วมกันบนพื้นฐานของเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนดขึ้น (ประสาธ เนืองเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับนี้ เช่น วิพากษ์ วิเคราะห์ ตัดสิน ประเมินค่า ตัดสินใจ ฯลฯ นั้น (กิตติชัย สุธาสีโนบล, 2557)

ประเภทที่ 6 กิจกรรมตอบคำถามระดับการสร้างสรรค์ (create) เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการออกแบบและผลิตผลงาน (วัชรพล วิบูลยศรีน, 2561) เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาาร่วมกัน ด้วยกระบวนการหาคำตอบที่แปลกใหม่ และสามารถอธิบายได้อย่างมีหลักการ ผู้เรียนได้นำเสนอแนวคิดของตนเองตามสถานการณ์ที่เหมาะสม (ประสาธ เนืองเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับนี้ เช่น สร้าง ออกแบบ วางแผน ประดิษฐ์ ผลิต เขียน ฯลฯ (รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์, 2555)

3.3) แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเองนอกจากนั้นยังเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักฝึกฝนตนเองในการค้นคว้าข้อมูลที่มีประโยชน์จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ อาทิ หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านนอกเวลา สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น แนวคิดของ ชญาภรณ์ กุลนิตติ (2553) กล่าวว่าการศึกษาค้นคว้า หมายถึงวิธีการหรือกระบวนการที่ผู้เรียนใช้ในการค้นหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณค่า เกิดความรู้และนำความรู้ที่ได้มาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้การศึกษาค้นคว่ายังช่วยเพิ่มศักยภาพให้ผู้ศึกษามีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ กล้าตัดสินใจ และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ เช่นเดียวกับ สนิท สัตโยภาส (2556 ข) อธิบายว่าการค้นคว้ารายงานเป็นการให้ผู้เรียนค้นคว้ายางานด้วยการอ่านหนังสือประเภทต่าง ๆ นำความรู้ความคิดมาสังเคราะห์ แล้วนำเสนอด้วยการพูดหรือการเขียน

3.4) แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมประสบการณ์พิเศษหรือประสบการณ์เฉพาะด้านที่สัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นพื้นฐาน โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงบทบาทสมมุติ และการแสดงละครจากเนื้อหาหรือเรื่องราวในวรรณคดีและวรรณกรรม สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 กิจกรรมบทบาทสมมุติ (Role Playing) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้แสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง และน้ำเสียงเพื่อเลียนแบบกิริยาท่าทางของบุคคลหรือสัตว์ให้สมจริงมากที่สุด ประเด็นนี้ อารภรณ์ ใจเที่ยง (2553) อธิบายลักษณะของกิจกรรมบทบาท

สมมุติว่าเป็นการสร้างสถานการณ์สมมุติขึ้นให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้อื่น อีกทั้งยังทำให้ผู้เรียนได้ปรับหรือเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่เหมาะสม ฝึกการประยุกต์ใช้ความรู้ในการคิดแก้ปัญหา และการตัดสินใจที่รอบคอบ

ประเภทที่ 2 กิจกรรมการแสดงละคร (Dramatization) เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้แสดงบทบาทตามเนื้อหาและบทละครที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ซึ่งทำให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมเกิดความเข้าใจและจดจำเรื่องนั้นได้ดียิ่งขึ้น ประเด็นนี้ วัชรพล วิบูลยศรี (2561) อธิบายว่าการแสดงละครเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบเชิงรุก ได้รับประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ เกิดความเชื่อมโยงระหว่างจิตใจ ร่างกาย น้ำเสียงและอารมณ์แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นข้อมูลหรือความคิดให้ผู้อื่นได้รับรู้ ประสาทสัมผัสแต่ละอย่างจะประสานการทำงานร่วมกันทำให้จดจำข้อมูลได้ดีกว่า โดยเฉพาะการแสดงอารมณ์ในกิจกรรมการเล่นช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและเกิดความคงทนในการจำ การแสดงละครที่มีเนื้อหามาจากวรรณคดีช่วยพัฒนาการอ่านเพื่อความเข้าใจ การวิเคราะห์เนื้อหา การเพิ่มพูนคำศัพท์ และการจดจำเรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้การจัดการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการแสดงละครช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม การประสานการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย และความเข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็น สื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่ละเอียดและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นการศึกษาเนื้อหา แนวคิด และกลวิธีทางภาษาของวรรณกรรมในหนังสือเรียนภาษาไทย กลุ่มที่สองเป็นการศึกษารูปแบบและวิธีการสอนการอ่านและการเขียนในหนังสือเรียนภาษาไทย และกลุ่มที่สามเป็นการศึกษาแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเนื้อหา แนวคิด และกลวิธีทางภาษาของวรรณกรรม ในหนังสือเรียนภาษาไทยโดยใช้แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เช่น แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิง

วิพากษ์ แนวคิดเรื่องภาพแทน แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แนวคิดเกี่ยวกับประเภทและบทบาทหน้าที่ของข้อมูล คติชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

งานวิจัยที่ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ในการวิเคราะห์หนังสือเรียน คือ ผลงานการศึกษาของ วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ใน หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 - 2544: การศึกษาตามแนว วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยศึกษาอุดมการณ์ที่ประกอบสร้างและสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาและ ศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ที่สื่อผ่านหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตร ผลการศึกษาตัวบท พบกลวิธีทาง ภาษาที่หนังสือเรียนใช้สื่ออุดมการณ์ 15 กลวิธี และสื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ 10 ชุดความคิด การศึกษา วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม พบว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตขึ้นโดยการควบคุมของหน่วยงานด้าน การศึกษาของรัฐ จึงเป็นวาทกรรมที่มีสถาบันรับรองในฐานะของความรู้ที่เชื่อว่าถูกต้อง เหมาะสม ทั้งยังเข้าถึงประชาชนทุกระดับในสังคม อุดมการณ์ในหนังสือเรียนจึงส่งผลต่อสังคมในวงกว้าง การศึกษาวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม พบว่าอุดมการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับความคิดและค่านิยม ในสังคม ได้แก่ ความคิดเรื่องความอาวุโส ความคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ ความคิดทางพระพุทธศาสนา ความคิดเรื่องชายเป็นใหญ่ รวมถึงแนวคิดและนโยบายของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละสมัย ขณะเดียวกันอุดมการณ์ต่าง ๆ อาจส่งผลต่อระบบความคิด ความเชื่อของผู้อ่านรวมถึงสังคมด้วย อนึ่ง ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐและผู้มีอำนาจใน สังคมเพื่อเตรียมเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมตามที่รัฐและผู้มีอำนาจในสังคมเห็นว่าเหมาะสม แต่บางครั้งอุดมการณ์เหล่านั้นอาจสื่อภาพที่ไม่เป็นกลางของบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไปสู่ผู้อ่าน จนอาจสร้างความไม่เท่าเทียมกันระหว่างบุคคลในสังคมได้

แนวคิดเรื่องภาพแทนหรือภาพตัวแทน เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีการนำมาใช้วิเคราะห์ หนังสือเรียน ดังเช่นผลงานการศึกษาของ ณิชกฤตา นามมนตรี (2561) เรื่องภาพแทนที่ปรากฏใน ตัวละครเอกจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยใช้แนวคิดเรื่องภาพแทน และแนวคิดตัวละครเอกฝ่ายดี ฝ่ายร้าย ผลการวิจัยพบว่า ภาพแทน อันพึงประสงค์ที่ปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายดี ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์ จริยธรรม ช่วยเหลือผู้อื่น ให้อภัย ความเห็นใจ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การยอมรับ ความกล้าหาญทางสังคม และภาพแทน อันไม่พึงประสงค์ที่ปรากฏในตัวละครเอกฝ่ายร้าย ได้แก่ ขาดความฉลาดทางอารมณ์ ขาดจริยธรรม ขาดการช่วยเหลือผู้อื่น ขาดการให้อภัย ขาดความเห็นใจ ขาดความเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ขาดการยอมรับ และขาดความกล้าหาญทางสังคม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและความสำคัญยิ่ง ดังนั้นสถาบันการศึกษาและสถาบันครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการอบรม ให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวังไว้เพื่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

การศึกษาเรื่องภาพแทนในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมอีกเรื่องหนึ่ง คือ ผลงานการศึกษาของ อรรถชัย สุตบนิต (2562) เรื่อง ท้องถิ่นไทย: การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพาที ผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนสร้างภาพแทนท้องถิ่นทั้ง 4 ภูมิภาค ประกอบด้วย ภาษาถิ่น สถาปัตยกรรม การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ตำนาน ประเพณี ศิลปะการแสดง อาหารพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน การละเล่น และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การนำเสนอภาพแทนที่ปรากฏมากที่สุดคือ ท้องถิ่นภาคกลาง ท้องถิ่นภาคอีสาน ท้องถิ่นภาคเหนือ และท้องถิ่นภาคใต้ ตามลำดับ ในด้านเนื้อหาที่นำเสนอภาพแทนของท้องถิ่นผ่านหนังสือเรียน ได้มีการสร้างเรื่องราวของตัวละคร ฉาก สถานที่ บทสนทนา และรูปภาพ สรุปได้ว่า ภาพแทนความเป็นท้องถิ่นไทยทั้ง 4 ภูมิภาคนั้น ได้สอดแทรกความเป็นท้องถิ่นไว้ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่ยังมีได้อธิบายให้รับรู้ได้อย่างชัดเจน แต่ค่อย ๆ ให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกตจากภาษาและสำเนียงภาษาทุกระดับชั้นปรากฏความเป็นท้องถิ่นแต่ละภูมิภาคแทรกอยู่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ผู้เรียนมีพัฒนาการสูงขึ้น เนื้อหาท้องถิ่นถูกสร้างให้เป็นบทเรียน มีการอธิบายความสำคัญและยกตัวอย่างให้เห็นภาพประกอบอย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังปลูกฝังสำนึกรัก ความหวงแหน และเห็นความสำคัญของท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยส่วนหนึ่งได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน 8 ประการ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาใช้ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา ดังเช่น ผลงานการศึกษาของ ปัญจพล ธิตา (2557) เรื่อง การสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา โดยศึกษาจากหนังสือเรียนภาษาพาทีและวรรณคดีลำนํ้า ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ระดับพัฒนาการทางจริยธรรมและกลวิธีการนำเสนอที่ปรากฏล้วนมีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน กล่าวคือ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏมากที่สุด คือ ด้านความมีจิตสาธารณะนั้นสอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทยในปัจจุบันและถูกสร้างขึ้นด้วยกลวิธีการนำเสนอผ่านการกระทำและทรศนะของตัวละครมากที่สุด ซึ่งทำให้ผู้เรียนเห็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านต่าง ๆ ที่สามารถเข้าใจและเลียนแบบได้ง่ายโดยไม่รู้สึกลำบาก นอกจากนี้นี้ระดับพัฒนาการทางจริยธรรมยังสอดคล้องกับช่วงวัยของผู้เรียนอันส่งผลให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

ส่วนงานวิจัยที่ใช้แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย คือ ผลงานการศึกษาของ รังรอง เจียมวิจักขณ์ (2561) เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551: ความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาและกิจกรรมจาก

หนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 รวม 6 เล่ม ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาและกิจกรรมมีความสอดคล้องครอบคลุมทั้ง 4 ข้อ คือ มีพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีทักษะ การดำรงชีวิตในโลกศตวรรษที่ 21 มีสุขภาพที่ดี และมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง อนึ่ง เนื้อหาและกิจกรรมในหนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 นั้น เป็นความสอดคล้องในภาพรวมตั้งแต่ระดับย่อย คือ ตัวบุคคล หน่วยงานทางการศึกษาและใหญ่ที่สุด คือ ระดับประเทศ นับว่าสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ เนื่องจากการสร้างหนังสือเรียนต้องให้สอดคล้องกับหลักสูตรและหลักสูตรก็ยึดอยู่กับแผนการศึกษาของประเทศอันเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างสอดคล้องต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่

นอกเหนือจากการใช้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นในการวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา ยังมีผลงานการศึกษาบางเรื่องได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับประเภทและบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชนมาวิเคราะห์หนังสือเรียน ดังเช่น บทความของ ญัฐกฤตา นามมนตรี (2562) เรื่องข้อมูลคติชนวิทยาในภาษาพาที: ประเภทและบทบาทหน้าที่ในการสอน โดยศึกษาประเภทและบทบาทหน้าที่ในการสอนที่ปรากฏในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ผลการศึกษาพบว่า ประเภทของข้อมูลคติชนวิทยาที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ชุดภาษาพาที มี 4 ประเภท คือ 1) ข้อมูลคติชนที่ถ่ายทอดด้วยวาจาหรือข้อมูลใช้ถ้อยคำ เช่น นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ภาษิต ปริศนาคำทาย 2) ข้อมูลประเภทการเล่น การแสดงพื้นบ้านหรือละครชาวบ้าน เช่น การละเล่น การแสดงพื้นบ้าน ละครชาวบ้าน มีบทบาทหน้าที่ให้ความเพลิดเพลินเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์ และทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่สังคม 3) ข้อมูลประเภทข้อควรปฏิบัติตามประเพณีอันเป็นแบบอย่าง เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องจักสาน ผ้าทอ ยาพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน มีบทบาทหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมที่ใช้ประเพณี เรื่องเล่า และ 4) ข้อมูลประเภทข้อควรปฏิบัติไปตามประเพณีเก่าแก่ดั้งเดิม เป็นแบบอย่างพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล เช่น ความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม มีบทบาทในการอธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม แสดงให้เห็นว่าข้อมูลคติชนวิทยาในหนังสือเรียนภาษาไทยชุดภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีบทบาทหน้าที่ในการสอนดังที่สังคมคาดหวังไว้ให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า

จากการศึกษางานวิจัยกลุ่มนี้ มีข้อสังเกตในภาพรวมว่า การประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าด้านเนื้อหา และกลวิธีการนำเสนอเนื้อหา มากยิ่งขึ้น ทำให้เห็นลักษณะเด่นและคุณค่าของหนังสือเรียนภาษาไทยที่แตกต่างกันออกไปตามมุมมองของแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีประเด็นที่น่าศึกษาเพิ่มเติม

นอกเหนือจากด้านเนื้อหา แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอของวรรณกรรม นั่นคือ การศึกษารูปแบบ และวิธีการสอนในหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษา

2.3.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารูปแบบและวิธีการสอนการอ่านและการเขียน ในหนังสือเรียนภาษาไทย โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรและหนังสือเรียนในการศึกษาเพื่อให้เข้าใจ พัฒนาการของรูปแบบและวิธีการสอนการอ่านและการเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาในแต่ละ ยุคสมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

งานวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการของหลักสูตรและวิธีสอนภาษาไทยระดับประถมศึกษา เพื่อให้เห็นภาพรวมการเปลี่ยนแปลงด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย คือ ผลงาน การศึกษาของ อรุณี สติธาศิคุล (2524) เรื่อง วิวัฒนาการของหลักสูตรและวิธีสอนภาษาไทยระดับ ประถมศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. 2223 - 2521 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า หลักสูตรภาษาไทยมีลำดับความเป็นมา แบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ ยุคแรก เป็นยุคก่อนมีหลักภาษาไทยลายลักษณ์อักษร สิ่งที่กำหนดให้เรียนคือ เนื้อหาที่มีอยู่ในหนังสือแบบเรียนเกี่ยวกับไวยากรณ์และอักษรวิธี เน้นการอ่านออกเขียนได้ ยุคที่สอง เป็นยุคที่มีหลักสูตรเป็นลายลักษณ์อักษรมีการประกาศใช้รวม 12 ฉบับ ภาษาไทยเป็นวิชาที่บังคับ เรียนในหลักสูตรทุกฉบับ พัฒนาการของหลักสูตรภาษาไทยเริ่มจากการยึดหนังสือเรียนเป็นหลัก และ แบ่งเป็นแขนงวิชาย่อย ๆ จนถึงการสอนทักษะทั้งสิ้น คือ การอ่าน เขียน พูด ฟัง ตามแนวการสอน ศิลปะภาษา จากการเน้นให้อ่านออกเขียนได้ เป็นการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และอัตรา เวลาเรียนในแต่ละสัปดาห์ที่ค่อนข้างมากได้ลดน้อยลง

นอกจากนั้นยังมีการศึกษาแบบเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กเริ่มอ่านเขียน โดยศึกษา เนื้อหา วิธีการสอน วัตถุประสงค์ในแบบเรียน และแนวทางการสร้างแบบเรียน คือ ผลงานการศึกษา ของ รุ่งอรุณ โรจน์รัตนาดำรง (2557) เรื่องการศึกษาแบบเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กเริ่มอ่านเขียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2414-2555 โดยศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา วิธีการสอนและวัตถุประสงค์ใน แบบเรียนภาษาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2414-2555 และศึกษาวิเคราะห์และเสนอแนวทางการสร้าง แบบเรียนภาษาไทยสำหรับการสอนอ่านเขียนภาษาไทยเบื้องต้น ผลการศึกษาพบว่า ด้านเนื้อหา แบบเรียนภาษาไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือแบบเรียนที่เน้นการสอนอ่านเขียนตัวอักษร และ แบบเรียนที่เน้นการสอนอ่านเป็นคำและเนื้อเรื่อง ด้านวิธีการสอนภาษาไทยในแบบเรียนภาษาไทย จำแนกได้เป็น 2 วิธี คือ วิธีการสอนแบบโฟนิกส์ เป็นวิธีการสอนแบบเน้นการอ่านเขียนตัวอักษร โดย เริ่มต้นบทเรียนด้วยการสอนอ่านออกเสียงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ การแจกลูก การสะกดคำ และ วิธีการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษาเป็นวิธีการสอนแบบเน้นการอ่านเป็นคำและเนื้อเรื่องโดย เริ่มต้นเนื้อหาด้วยการอ่านเป็นเรื่องทำให้นักเรียนเข้าใจความหมายของคำ ประโยค และเกิด ความสนุกจากการอ่าน ด้านวัตถุประสงค์ของแบบเรียนภาษาไทย จำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ แบบเรียนที่มุ่งสอนให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้จำตัวอักษรแม่นยำและแบบเรียนที่มุ่งสอนให้นักเรียนมี

ทักษะในการใช้ภาษา ฟัง พูด อ่าน เขียน และเกิดประสบการณ์ทางภาษา ส่วนการศึกษาแนวทางการสร้างแบบเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กเริ่มเรียนอ่านเขียน พบว่าวิธีการสอนแบบดั้งเดิมตรงกับวิธีการสมัยใหม่ เรียกว่า การสอนแบบโฟนิกส์เป็นวิธีการสอนที่ให้เวลาและความสำคัญกับการเรียนรู้ตัวอักษร ทำให้นักเรียนรู้จักพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ได้อย่างแม่นยำ สามารถอ่านและสะกดคำที่ไม่เคยเรียนมาก่อนได้ วิธีการสอนแบบ โฟนิกส์จึงเหมาะสมที่สุดสำหรับการเริ่มเรียนอ่านเขียนเบื้องต้น และวัตถุประสงค์ของแบบเรียนภาษาไทยเบื้องต้น มุ่งสอนให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้หรือจำตัวอักษรได้แม่นยำเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่ได้ศึกษาวิธีสอนการอ่านและการเขียนภาษาไทยอีกเรื่อง คือ ผลงานการศึกษาของ อิงอร สุพันธุ์วนิช และภาสพงศ์ ผิวพอใช้ (2560) เรื่อง พัฒนาการรูปแบบวิธีสอนอ่านและเขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ขอบเขตข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย คือหลักสูตรและแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบวิธีสอนและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บริบทสังคม นโยบาย หลักสูตร กระบวนการผลิตครุภาษาไทย เนื้อหาวิธีสอน ลักษณะผู้สอนและกลุ่มผู้เรียน รวมถึงการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเรียนที่กำหนดโดยรูปแบบวิธีสอนรวมทั้งองค์ประกอบดังกล่าวในแต่ละยุคสมัย ผลการวิจัยพบว่า แบบเรียนหรือหนังสือเรียนในแต่ละยุคสมัยมีความมุ่งหมายในผลสัมฤทธิ์ที่แตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวสามารถนำมากำหนดช่วงเวลาของพัฒนาการการสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยได้เป็น 2 ช่วง ช่วงแรก มุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ โดยใช้วิธีสอนที่ต่างกัน 2 วิธี ในช่วงแรกใช้วิธีการแจกลูกประสมคำ และใช้วิธีอ่านเป็นคำเป็นประโยค ต่อมาเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ก็มีการปรับเปลี่ยนหลักสูตรด้วยแบบเรียนหรือหนังสือเรียนจึงมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ด้านการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร วิธีสอนจะเป็นการผสมผสานวิธีแจกลูกประสมคำและวิธีการอ่านเป็นคำเป็นประโยค ส่วนเนื้อหาในแบบเรียนหรือหนังสือเรียนมี 3 ลักษณะ คือ เนื้อหาที่ตัดตอนมาจากวรรณคดี เนื้อหาที่เขียนขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของหลักสูตร โดยอาจเป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกัน หรือไม่ต่อเนื่องกันก็ได้

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่ศึกษารูปแบบและวิธีการสอนการอ่านและเขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษา โดยกำหนดขอบเขตข้อมูลเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 9 ด้วยการวิเคราะห์เอกสารทางวิชาการ การสัมภาษณ์นักการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัย การสอบถามศึกษานิเทศก์และครูคือ ผลงานการศึกษาของ สร้อยสน สกลรักษ์ และคณะ (2559) เรื่อง การศึกษารูปแบบ วิธีการสอน และวิเคราะห์เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ของการสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาในสมัยรัชกาล ที่ 9 สรุปผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) พัฒนาการของหลักสูตร หนังสือเรียน และวิธีการสอนการอ่านและเขียนภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 9 ช่วงปีพุทธศักราช 2489-2558 กระทรวงศึกษาธิการประกาศใช้หลักสูตรทั้งสิ้น 8 ฉบับ หลักสูตร 4 ฉบับ

ที่ประกาศใช้ในระหว่าง พ.ศ. 2480-2520 เป็นหลักสูตรเน้นเนื้อหาที่ระบุสิ่งที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติได้ และเริ่มระบุวิธีสอนควบคู่กับรายการที่ต้องสอน แบบเรียนและแบบหัดอ่านหนังสือไทยตามหลักสูตร ช่วงนี้มีเนื้อหาเน้นการฝึกอ่านและเขียนสะกดคำ และอ่านเป็นคำ เป็นประโยค โดยมีหนังสืออ่านเสริม เป็นเรื่องราวที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมแยกออกมาต่างหาก ต่อมาหลักสูตร 2 ฉบับ ที่ประกาศใช้ ระหว่าง พ.ศ. 2521-2543 ให้รายละเอียดเกี่ยวกับความคิดรวบยอด เนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ และเสนอวิธีการจัดการเรียนรู้อ่านและเขียนแทรกไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้ และเสนอให้จัดการเรียนการสอนแบบทักษะสัมพันธ์หนังสือเรียนภาษาไทยมีตัวละครเดินเรื่อง และให้อ่านเป็นคำก่อน ให้หัดอ่านและเขียนแบบแจกลูกสะกดคำ หลังการปฏิรูปการศึกษา และประกาศใช้พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีหลักสูตรประกาศใช้ 2 ฉบับ เป็นหลักสูตรอิงมาตรฐาน ที่กำหนด สาระการเรียนรู้ย่อย ๆ แยกตามทักษะการใช้ภาษา หนังสือเรียนมีตัวละครเดินเรื่องเหมือนเดิม แต่เริ่มใช้ภาพและสีในการช่วยเสริม การฝึกอ่านและเขียนสะกดคำ รวมทั้งมีกิจกรรมการสอน เสนอแนะไว้ในท้ายบทแต่ละบท วิธีการสอนหลักที่ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมาตลอด 70 ปี คือ การสอนอ่านและเขียนแบบแจกลูกสะกดคำและการสอนอ่านเป็นคำตามครูเสริมด้วยวิธีการสอนแบบ ต่าง ๆ ตามยุคสมัย

จากการศึกษางานวิจัยกลุ่มนี้ มีข้อสังเกตในภาพรวมว่าข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วยข้อมูลเอกสาร เช่น เอกสารหลักสูตร หนังสือเรียน แบบฝึกหัด ฯลฯ และข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ การสอบถาม ฯลฯ ทำให้การศึกษาพัฒนาการของวิธีการสอนการอ่านและการเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษามีความชัดเจนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่างานวิจัยดังกล่าวข้างต้นยังไม่ได้ศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม และรูปแบบ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งถือเป็นเนื้อหาสาระที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งใน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับ ประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจถึงลักษณะเด่นของเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม และรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็น ประโยชน์ทางวิชาการแก่ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอนวรรณคดี และวรรณกรรมในแวดวงวิชาการต่อไป

2.3.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม เป็นการศึกษา แนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ อาทิ วรรณกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนทั้ง ประเภทบันเทิงคดีและสารคดี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กฤตยา ณ หนองคาย (2544) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่ได้รับรางวัลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2542 โดยวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการประพันธ์ที่ปรากฏในงานวรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่ชนะรางวัลคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2542 จำนวน 71 เรื่อง ผลการศึกษาพบแนวคิดสำคัญ 5 แนวคิด คือ แนวคิดเรื่องคุณธรรม จริยธรรม แนวคิดเรื่องความรักความผูกพัน แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ แนวคิดเรื่องปัญหาเด็ก และแนวคิดอื่น ๆ ที่เตรียมความพร้อมและพัฒนาให้เด็กก้าวไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ เนื้อหาของแนวคิดเหล่านี้ นำผู้อ่านไปสู่การเรียนรู้ และเข้าใจในเรื่องของธรรมชาติ ชีวิตและสังคมได้

อัจฉรา ป้อมสกุล (2547) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาแนวคิดและกลวิธีการเสนอแนวคิดเพื่อพัฒนาเยาวชนจากงานร้อยกรองที่ได้รับรางวัลประเภทหนังสือคำประพันธ์สำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นอายุ 12-14 ปีของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช 2530-2544 ผลการศึกษาพบแนวคิดเพื่อพัฒนาเยาวชน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มแนวคิด คือ กลุ่มแรกแนวคิดเพื่อพัฒนาด้านสติปัญญา ได้แก่ ความสำคัญของการเรียน ความขยันหมั่นเพียรในการเรียน และการชวนช่วยหาความรู้เพิ่มเติม กลุ่มที่สอง แนวคิดเพื่อพัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ คุณธรรมตามหลักศาสนา และความรัก และกลุ่มที่สาม แนวคิดเพื่อพัฒนาด้านสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎระเบียบสังคม การรู้จักสามัคคี การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม การปฏิบัติตนตามหน้าที่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและ การสืบทอดวัฒนธรรม

จุฑามาศ สุขขำจรูญ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส.พุ่มสุวรรณ โดยศึกษาบันเทิงคดีจำนวน 37 เรื่อง ด้านแนวคิดและกลวิธีการเสนอ ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส.พุ่มสุวรรณ มี 3 แนวคิด คือ กลุ่มแรก แนวคิดด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่ เรื่องจริยธรรม เรื่องความรักความผูกพันในครอบครัว กลุ่มที่สองแนวคิดด้านสังคม ได้แก่ เรื่องการดำรงชีวิตในสังคม เรื่องการพัฒนาสังคม เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม กลุ่มที่สามแนวคิดด้านสติปัญญา ได้แก่ เรื่องการใช้สติปัญญาและไหวพริบ เรื่องการแสวงหาความรู้ และการเสริมสร้างสติปัญญาด้วยอาหารเสริม และกลุ่มที่สี่ แนวคิดด้านร่างกาย ได้แก่ เรื่องการให้ความรู้ด้านสุขภาพ

นวลจันทร์ ชาญวิวัฒนา (2550) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ. 2547 ผลการศึกษาพบแนวคิดสำคัญ 4 กลุ่มแนวคิด คือ กลุ่มแรกแนวคิดด้านคุณธรรม ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความกล้าหาญและเสียสละ ความมานะอดทน ความกตัญญู และความสามัคคี กลุ่มที่สองแนวคิดด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มที่สามแนวคิดด้านการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม และกลุ่มที่สี่ แนวคิดด้านสงครามและสันติภาพ

อารยา ทองเพชร (2550) การวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเด็กเยาวชนของนางฉนวน ปริญาธวัช ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมเยาวชนปรากฏ

แนวคิดสำคัญ 4 แนวคิด คือ กลุ่มแรก แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ได้แก่ ความกตัญญู กตเวทิตะ การประหยัดและอดออม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนอดกลั้น ความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความไม่ประมาทและมีสติ ความละเอียดต่อการทำความชั่วและเกรงกลัวต่อบาป ความซื่อสัตย์สุจริต กลุ่มที่สอง แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ได้แก่ การใฝ่เรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน การเข้าใจและศรัทธาในพระพุทธศาสนา กลุ่มที่สาม แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน ความสำคัญของการศึกษา และกลุ่มที่สี่ แนวคิดเกี่ยวกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสำนึกในหน้าที่และบทบาทของตน การรู้คุณค่าและรักษาวัฒนธรรมประเพณี

กัญญา ธาณี (2556) ได้ทำวิจัยเรื่องการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมนิทานของ อัจจง ชุมสาย ณ อยุธยา โดยศึกษานิทานชุด ด้วยรักบันดาล นิทานสี่ขาว รวมทั้งสิ้น 96 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมนิทานปรากฏแนวคิดแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกแนวคิดคุณธรรม ได้แก่ ความรัก ความเมตตากรุณา ความเสียสละ ความซื่อสัตย์และความซื่อตรง ความพอเพียง ความกล้าหาญ ความขยันหมั่นเพียร ความกตัญญูกตเวทิตะ การอ่อนน้อมถ่อมตน การมีสติความรับผิดชอบ และความมีวินัย กลุ่มที่สอง แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ได้แก่ ด้านการคิดและการตัดสินใจ ด้านการลงมือปฏิบัติ ด้านการพูดและด้านการฟัง กลุ่มที่สาม แนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง ได้แก่ ผู้ปกครองต้องมีหน้าที่ในการให้ความรักต่อประชาชน และผู้ปกครองจะต้องมีความสุขภาพทั้งกาย วาจา และใจ และกลุ่มที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อคนอื่น การศึกษาควรมุ่งเน้นสร้างคนดีมากกว่าคนเก่ง การศึกษาต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีก่อน และการศึกษาจะต้องมีความอดทนเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ

จากการศึกษางานวิจัยกลุ่มนี้จะเห็นว่าเป็นการศึกษาให้เกิดความเข้าใจแนวคิดสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมและมีคุณค่าต่อผู้อ่านในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้นมาเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาในครั้งนี้ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา แนวคิดด้านครอบครัว และแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต

2.4 สังเขปข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับประถมศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อสรุปภาพรวมของเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมและรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามขอบเขตการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนำนำชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1-6 ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (จัดพิมพ์โดยองค์การค้ำของ สกสศ.) จำนวน 6 เล่ม หนังสือชุดนี้จัดทำขึ้นโดยอิงกรอบมาตรฐาน การเรียนรู้และตัวชี้วัดแต่ละระดับชั้น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งให้ผู้เรียนใช้ในการเรียนรู้และครูใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยสรุป ประเด็นสำคัญด้านเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) ด้านเนื้อหา การนำเสนอเนื้อหาแต่ละบทในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำนำ ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก เนื้อหาส่วนนำวรรณคดีและวรรณกรรม เป็นการนำเสนอตัวบท วรรณคดีและวรรณกรรมด้วยการแต่งเรื่องขึ้นใหม่ มีตัวละครในการดำเนินเรื่อง โดยถ่ายทอดเรื่องราว ผ่านมุมมองของตัวละครในเรื่อง ถือเป็นสื่อในการนำเสนอวรรณคดี กระตุ้นให้ผู้เรียนอ่านวรรณคดี และวรรณกรรมอย่างมีความสุขและเพลิดเพลิน สามารถเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่ง ตลอดจน นำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ ส่วนที่สอง เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม เป็นตัวบทวรรณคดีและวรรณกรรมที่ได้รับการคัดเลือกให้เรียนตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่าน การคิด การแลกเปลี่ยน เรียนรู้เกิดความซาบซึ้งในวรรณคดีและวรรณกรรม เข้าใจวัฒนธรรมทางภาษา ความเป็นไทย ความเป็นคนดีของสังคมไทยและสังคมโลก ตลอดจนนำความรู้ ความคิดและความซาบซึ้งจาก การศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมไปช่วยกลุ่มเกลาและพัฒนาอารมณ์และจิตใจของผู้เรียนใน การดำเนินชีวิต

2) กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมเสนอแนะที่ปรากฏอยู่ท้ายเรื่องของวรรณคดี และวรรณกรรมในแต่ละบท กิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำนำ มุ่งเน้นขยายความรู้ และประสบการณ์เพิ่มเติมจากที่ได้ศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรม ส่งเสริมทักษะการฟัง การพูด การดู การอ่าน การเขียน การคิดและปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นเรื่องราวใกล้ตัวอย่างสนุกสนาน โดยบูรณาการ ทักษะและสาระการเรียนรู้อื่น ๆ เน้นให้เข้าใจลักษณะของคำในภาษาไทย อาทิ คำคล้องจอง คำที่ประณีตไพเราะและสละสลวย คำที่ก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ เป็นต้น ดังตัวอย่างกิจกรรม การเรียนรู้ในหนังสือเรียนวรรณคดีลำนำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เนื้อหาทุกบทมีการจัดกิจกรรมชวนร้อง เล่น เรียน อ่าน เขียน คิด ซึ่งเน้นการละเล่นและสร้างความสนุกสนานแก่ผู้เรียน ขณะเดียวกันก็มีการสอดแทรกเนื้อหา สาระเข้าไปในกิจกรรมอย่างกลมกลืน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 เนื้อหาทุกบทมีการจัดกิจกรรมชวนคิด ชวนคุย ชวน อ่าน ชวนคิด และกิจกรรมเสนอแนะให้ปฏิบัติเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่านจับใจความ อ่านคิดวิเคราะห์จากวรรณคดี การศึกษาค้นคว้า รวมถึงการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.4.2 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1-6 ของสถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำนวน 6 เล่ม หนังสือชุดนี้จัดทำขึ้นโดยอิงกรอบ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดแต่ละระดับชั้นตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งให้ผู้เรียนใช้ประกอบการเรียนรู้และครูใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระ การเรียนรู้ภาษาไทย สรุปประเด็นสำคัญด้านเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) ด้านเนื้อหา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมตามที่ กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความงามของภาษา ใช้กระบวนการ คิดวิเคราะห์ เห็นคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่สะท้อน ความเป็นไทย รวมทั้งสอดแทรกข้อคิดอันเป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละหน่วยการเรียนรู้มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่ หลากหลายเพื่อฝึกทักษะการคิดและเสริมสร้างประสบการณ์ทางภาษาแก่ผู้เรียนโดยเชื่อมโยง การเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ เพื่อพัฒนาทักษะทางภาษาและ การเรียนรู้ของผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เน้นจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ความคิด เช่น การคิดหาคำใหม่ ๆ การอ่านออกเสียง การทำท่าทางประกอบ การฝึกอ่านประโยค บทอาขยานสั้น ๆ การจับคู่ข้อความ

การแต่งนิทาน การเล่าเรื่องสั้น ๆ อ่านคำคล้องจอง การตอบคำถามจากเรื่องและการสนทนา เป็นต้น
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เน้นจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ความคิด เช่น การตอบคำถาม จากเรื่องที่อ่าน การท่องบทอาขยาน อ่านคำคล้องจอง การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมติ เป็นต้น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วย กิจกรรมสร้างสรรค์ความคิด เช่น การฝึก ตั้งคำถามและตอบคำถาม การแต่งนิทาน การวาดภาพประกอบนิทาน การเล่านิทาน การแสดง บทบาทสมมติ เป็นต้น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เน้นจัดกิจกรรมเพิ่มพูนปัญญา นานากิจกรรม ได้แก่ อ่านให้คล่อง ต้องฝึกฝน สนทนาซักถาม ใจความตามเรื่อง อภิปรายวิเคราะห์เจตนา ค้นหาเหตุผล มาช่วยกันคิด มาช่วยกันหา พัฒนางานเรียน เรียนรู้หลากหลาย สนุกทรรษา ลีลาสมมุติ สิ่งควรทำ ช่วยย้าเรื่องราว วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม นำขึ้นชมลองค้นหา พิเคราะห์สำนึก ข้อคิดที่ได้ และ พินิจคุณค่า นำมาประยุกต์ใช้

2.4.3 หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1-6 ของบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด จำนวน 6 เล่ม หนังสือชุดนี้จัดทำขึ้นโดยอิงกรอบมาตรฐาน การเรียนรู้และตัวชี้วัดแต่ละระดับชั้น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งให้ผู้เรียนใช้ประกอบการเรียนรู้และครูใช้ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการ เรียนรู้ภาษาไทย สรุปประเด็นสำคัญด้านเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) ด้านเนื้อหา มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมตามที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการเพื่อให้ผู้เรียนสามารถสรุปข้อคิดที่ได้จากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน แสดงความคิดเห็นจากวรรณคดีที่อ่าน และท่องจำบทอาขยานและบทร้อยกรองที่มีคุณค่า

2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีหลากหลายรูปแบบให้ผู้เรียนปฏิบัติ ได้แก่ กิจกรรมอ่าน ดู และร่วมกันบอก เพื่อนำเข้าสู่บทเรียน และกระตุ้นความสนใจแก่ผู้เรียน กิจกรรมชวนกันทำกิจกรรมคำถามทำสมอง กิจกรรมทำฝีมือ กิจกรรมฝึกคิดทำประสบการณ์ ให้ผู้เรียนปฏิบัติเพื่อแสดงพฤติกรรมการเรียนรู้รวบยอด และประเมินผลการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในแต่ละบท ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ประกอบด้วยกิจกรรมอ่าน ดู แล้วร่วมกันบอก ชวนเพื่อนอ่านร่วมกัน ชวนกันร้องเพลง ชวนกันทำ ชวนเพื่อนอ่านนิทาน ชวนกันร้องเพลง และชวนกันท่องบทอาขยาน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ประกอบด้วยกิจกรรมฟังและร้อง อ่านและคิด ร้องและเล่น และกิจกรรมรวบยอด

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ประกอบด้วยกิจกรรมอ่านแล้วร่วมกันตอบ อ่านและคิด คำถามจุดประกาย และกิจกรรมรวบยอด

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ประกอบด้วยกิจกรรมคำถามทำสมอง กิจกรรมทำฝีมือ และกิจกรรมฝึกคิดทำประสบการณ์

จากการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีข้อแตกต่างของกิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ สำนักพิมพ์บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ และบริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด สามารถสรุปเปรียบเทียบการนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละสำนักพิมพ์ได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 เปรียบเทียบการนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละสำนักพิมพ์

สำนักพิมพ์	การนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้
1. กระทรวงศึกษาธิการ	1. กิจกรรมมุ่งขยายความรู้และประสบการณ์ ส่งเสริมทักษะการฟัง การพูด การดู การอ่าน การเขียน การคิดและกิจกรรมบูรณาการทักษะ 2. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 มีกิจกรรมชวนร้อง เล่น เรียน อ่าน เขียน คิด ซึ่งเน้นสร้างความสนุกสนาน มีการสอดแทรกเนื้อหาสาระเข้าไปในกิจกรรม

ตาราง 1 (ต่อ)

สำนักพิมพ์	การนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้
	3. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6 มีกิจกรรมชวนคิด ชวนคุย ชวนอ่าน ชวนคิด และกิจกรรมเสนอแนะให้ปฏิบัติ ฝึกการอ่านจับใจความ อ่านคิด วิเคราะห์ การศึกษาค้นคว้า และการอภิปราย
2. สำนักพิมพ์บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ	1. กิจกรรมการเรียนรู้มุ่งเสริมสร้างทักษะการคิดและประสบการณ์ทางภาษา 2. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีกิจกรรมการอ่าน ออกเสียง อ่านประโยค บทอาขยาน จับคู่ข้อความ ท่องบทอาขยาน ตอบคำถาม แต่งนิทาน เล่านิทาน แสดงบทบาทสมมุติ เป็นต้น 3. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีกิจกรรมทักษะทางภาษา อาทิ กิจกรรมอ่านให้คล่อง ต้องฝึกฝน สนทนาซักถาม ใจความตามเรื่อง อภิปราย วิเคราะห์เจตนา ค้นหาเหตุผล ฯลฯ
3. บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด	1. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีกิจกรรมอ่าน ดู แล้วร่วมกันบอก ชวนเพื่อนอ่านร่วมกัน ชวนกันท่องบทอาขยาน 2. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีกิจกรรมการฟังและร้อง อ่านและคิด ร้องและเล่น 3. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 มีกิจกรรมอ่านแล้วร่วมกันตอบ อ่านและคิด และคำถามจุดประกาย 4. ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีกิจกรรมคำถามทำสมอง กิจกรรมฝึกคิด ทำประสบการณ์ เป็นต้น

การศึกษาภาพรวมของเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ตามขอบเขตการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนเน้นให้เกิดการเรียนรู้ได้หลากหลายแง่มุม การเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตและบูรณาการกับความรู้ด้านอื่น ๆ อย่างเหมาะสม ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม พบว่ามีความหลากหลาย น่าสนใจและเป็นกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญถือเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหา พัฒนาทักษะการใช้ภาษาและสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิชาภาษาไทย

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจแนวคิดที่นำมาใช้วิเคราะห์หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม และเข้าใจสังเขปข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม และวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม ตลอดจนเพื่อให้ทราบถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมตามความมุ่งหมายของการวิจัย

บทที่ 3

เนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นการเรียนรู้ในสถานศึกษา

วรรณคดีและวรรณกรรมที่ได้รับการคัดสรรจากกระทรวงศึกษาธิการให้กำหนดเป็นบทเรียนในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาถือเป็นข้อมูลวรรณคดีและวรรณกรรมที่ครูผู้สอนวิชาภาษาไทยส่วนใหญ่นำเสนอเนื้อหาประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้สัมฤทธิ์ผล ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาว่าเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรมมีลักษณะใดบ้างที่ถือเป็นลักษณะเด่นและมีคุณค่าต่อการจัดการเรียนรู้ ผลการศึกษาบทนี้อธิบายถึงประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วยรูปแบบ เนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรม ตลอดจนวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา แนวคิดกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับประถมศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 รูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรม

รูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง รูปแบบและลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา การศึกษารูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรมครั้งนี้ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่ารูปแบบการประพันธ์ที่ได้รับการคัดสรรมาใช้ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมมีจุดมุ่งหมายอย่างไรที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้ ผลการศึกษาสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังนี้

3.1.1 ร้อยแก้ว หรือวรรณกรรมร้อยแก้ว หมายถึง งานประพันธ์ที่ใช้ถ้อยคำสละสลวยไพเราะเหมาะเจาะด้วยเสียงและความหมาย แต่ไม่ใช้กฎเกณฑ์ของฉันทลักษณ์จึงไม่มีจังหวะของเสียง ไม่มีสัมผัสที่แน่นอน (กาญจนา นาคสกุล และคณะ, 2560) กล่าวคือ รูปแบบของร้อยแก้วมีอิสระในการเลือกใช้ถ้อยคำเพราะไม่มีข้อกำหนดเรื่องจำนวนคำและการสัมผัสคล้องจองเช่นร้อยกรอง การศึกษาวรรณกรรมร้อยแก้วที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 6 ประเภทตามลักษณะด้านรูปแบบการแต่ง ได้แก่ นิทานอีสป นิทานชาดก นิทานเทียบสุภาษิต นิทานอธิบายเหตุ เรื่องสั้นแนวสืบสวน และวรรณกรรมแปล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) นิทานอีสป เป็นเรื่องเล่าที่แต่งขึ้นโดยอีสปซึ่งถือกำเนิดขึ้นในอาณาจักรกรีกโบราณ ต่อมามีการแปลและเผยแพร่นิทานอีสปอย่างกว้างขวาง ในสังคมไทยได้นำนิทานอีสปมาเล่าต่อ ๆ กันจนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เนื่องจากนิทานอีสปมีลักษณะเด่นหลายประการ อาทิ

ตัวละครในนิทานอีสปมักเป็นสัตว์แต่ผูกเรื่องให้แสดงลักษณะนิสัยเทียบเคียงกับลักษณะนิสัยของมนุษย์ นิทานอีสปจึงมีเรื่องราวสนุกสนานและให้คติสอนใจด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) จากการศึกษานิทานอีสปที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา พบว่ามีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ กระจ่ายกับเต่า (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1) ราชสีห์กับหนู (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2) และหมาป่ากับลูกแกะ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) ดังตัวอย่างนิทานอีสปเรื่อง ราชสีห์กับหนู

หนูจึงร้องวิงวอนว่า “ข้าพเจ้าขอชีวิตไว้สักครั้งหนึ่งเถิด อย่าเพื่อฆ่าข้าพเจ้าเสียเลย ถ้าท่านปล่อยข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าจะมีลี้มคุณของท่านเลย” ราชสีห์หัวร่อแล้วว่า “ตัวเอ็งเล็กเท่านี้เอ็งจะมาตอบแทนคุณเราอย่างไรได้” ว่าแล้วก็ปล่อยหนูไป

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่านิทานอีสปมีลักษณะเด่นคือเป็นเรื่องที่มีขนาดสั้น กระชับรัด ดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว และจบเรื่องแบบชัดเจนและสมบูรณ์ อีกทั้งยังสอดแทรกข้อคิดสอนใจแก่ผู้อ่านผู้ฟังนิทาน โดยนำเสนอผ่านพฤติกรรมตัวละครซึ่งเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ มาแสดงบทบาทได้อย่างน่าสนใจ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการนำนิทานอีสปมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษา ถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ถือเป็นวัยที่เพิ่งเริ่มต้นเรียนรู้จำเป็นต้องส่งเสริมทักษะทางภาษาระดับพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน รวมถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้เนื้อหานิทานมาประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ย่อมกระตุ้นความสนใจ ความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2) นิทานชาดก คำว่าชาดก หมายถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในพระชาติก่อน ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) ดังนั้นนิทานชาดกจึงเป็นเรื่องเล่าซึ่งมีที่มาจากเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตกาล ลักษณะเด่นของนิทานชาดกคือเป็นนิทานที่มุ่งให้คติธรรมสอนใจ แก่ผู้อ่านผู้ฟังเพื่อให้เกิดความเข้าใจแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องดีงาม นิทานชาดกที่ได้ผ่านการคัดสรรเป็นบทเรียนชั้นประถมศึกษา มี 1 เรื่อง คือเรื่องกระจ่ายตีนตุ้ม (ทัตถกายชาดก) (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) ดังตัวอย่าง

ครั้งหนึ่งกระจ่ายนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาล ขณะเมื่อกระจ่ายหลับอยู่นั้นเกิดลมพายุใหญ่พัดกล้า ลูกตาลบนต้นหล่นตุ้มลงมาที่พื้นดินเกือบถูกกระจ่าย กระจ่ายตกใจตื่นขึ้น สำคัญว่าฟ้าถล่มไม่ทันได้ตริตรองลุกขึ้นได้ก็วิ่งไปโดยสุดกำลังเพราะกลัวตาย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า นิทานชาดกเป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเด่นด้วยการนำตัวละครสัตว์มาเป็นองค์ประกอบในการดำเนินเรื่อง เนื้อเรื่องมีขนาดสั้นและจบเรื่องอย่างสมบูรณ์ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบได้ชัดเจน ส่วนตอนท้ายเรื่องของนิทานชาดกจะให้คติธรรมบางประการจากพฤติกรรมของตัวละครอีกด้วย ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการนำนิทานชาดกมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาถือว่ามีความสำคัญต่อการเรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องกระต่ายตื่นตูม (ทัทธภายชาดก) ที่นำมาเป็นบทเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถือเป็นสื่อการเรียนรู้ด้านวรรณคดีและวรรณกรรมที่มีคุณค่าและน่าสนใจ ผู้สอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะทางภาษา ทักษะการคิด และการเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษผ่านการแสดงบทบาทสมมติและการแสดงละคร โดยใช้เนื้อหานิทานชาดกมาเป็นสื่อประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ย่อมช่วยให้แก่ผู้เรียนได้เกิดทักษะและประสบการณ์ต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

3) นิทานเทียบสุภาชิต เป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเด่นคือนิทานแต่ละเรื่องเริ่มต้นด้วยการนำโคลงสี่สุภาพ 1 บท มาเป็นบทสรุปสาระสำคัญของเรื่อง ต่อจากนั้นจึงแต่งเป็นนิทานขยายความจากโคลง โดยผู้แต่งนิทานเริ่มต้นนิทานว่า “ตำนานเทียบเรื่องนี้” ชื่อเรื่องนิทานส่วนมากตั้งตามสุภาชิต หรือคำพังเพยที่รู้จักกันทั่วไป นิทานเทียบสุภาชิตประกอบด้วยตัวละคร การกระทำ และเหตุการณ์ หลายเหตุการณ์ต่อเนื่องกันไปอย่างมีเหตุผลและเกี่ยวเนื่องกัน เหตุการณ์หนึ่งทำให้เกิดเหตุการณ์หนึ่ง หากเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุตั้งแต่ต้นจนจบจะเห็นว่าทุกเหตุการณ์ เกี่ยวร้อยกันเหมือนลูกโซ่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) นิทานเทียบสุภาชิตที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง น้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) ดังตัวอย่าง

เราเป็นคนอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกันควรจะมีมารองรับซึ่งกันและกัน เราไม่ควรจะทำให้เป็นคนหุ่นหันปล้นแล่นให้ได้รับความเดือนร้อนกันเช่นนี้ เมื่อเราปล่อยใจของเราให้เป็นถึงเช่นนั้นแล้ว บางทีก็จะให้เป็นการใหญ่โตเกิดเป็นศึกขึ้นกลางเมืองก็เป็นได้ เพราะหลายคนที่ต่างมีมานะเข้าหากันอันเป็นเหตุจะทำให้คนทั้งหลายเข้าใจผิดเพราะถือพวกมากเข้าด้วยกัน แล้วก็ต่างหลบลูหลบตาเข้าต่อสู้กันอันหาประโยชน์มิได้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า นิทานเทียบสุภาชิตเป็นเรื่องเล่าที่มีการกำหนดแนวคิดหรือสาระของเรื่องไว้อย่างเด่นชัด จากนั้นจึงสร้างเรื่องราวขยายความโดยการนำเสนอผ่านบทบาทและพฤติกรรมตัวละครที่เป็นมนุษย์ นิทานเทียบสุภาชิตจะสร้างสถานการณ์ขึ้นมาให้ตัวละครเผชิญปัญหาความขัดแย้งบางอย่าง และนำเสนอให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาของตัวละครในตอนท้ายเรื่อง

เนื้อเรื่องนิทานเทียบสุภาชิตจึงจบเรื่องอย่างสมบูรณ์ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบได้ชัดเจน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการนำนิทานเทียบสุภาชิตมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาถือว่าเป็นคุณค่าและความสำคัญในการปลูกฝังหลักคุณธรรมให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านเรื่องเล่า โดยผู้เรียนจะได้ซึมซับเรื่องราวและข้อคิดด้วยการอ่านและการฟังนิทาน นอกจากนั้นยังสามารถใช้นิทานเป็นเครื่องมือพัฒนาทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน รวมถึงพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนด้วยการตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นจากนิทานย่อมจะช่วยให้แก่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

4) นิทานอธิบายเหตุ เป็นนิทานที่แต่งเพื่ออธิบายที่มาและต้นกำเนิดของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ สิ่งของ สถานที่ เป็นต้น โดยเฉพาะนิทานเรื่องกระเช้าสีดาในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาเป็นร้อยแก้วอธิบายที่มาของต้นไม้อชนิดหนึ่งคือกระเช้าสีดา ตามความเชื่อที่ว่าพรหมไม่ชนิดนี้เป็นกระเช้าของนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ที่ตกลงมาแล้วงอกเป็นต้นไม้อมีผลเล็ก ๆ คล้ายกระเช้า เรื่องกระเช้าสีดาเป็นแบบอย่างที่ดีของการเขียนร้อยแก้ว เพราะมีความดีเด่นหลายประการ เช่น ใช้ภาษาร้อยแก้วสละสลวย ผูกประโยคกระชับ อ่านแล้วได้ใจความ นอกจากนั้นยังใช้ภาษาบรรยาย ได้ชัดเจน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข) นิทานอธิบายเหตุเรื่องกระเช้าสีดาที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา ดังตัวอย่าง

นางพรายน้ำชอบใจความอารีและความสุจริตของขันทอง ขณะนั้นขันทองรู้สึกเหมือนมีมือเล็กๆ เออะอะไรมาป้ายที่ตาเย็น ๆ แล้วก็แลเห็นตัวนางพรายน้ำสูงสักร้าห้าสิบเซ็นต์ขนาดเท่าตุ๊กตา ยืนยิ้มแฉ่งอยู่ตรงหน้า รูปร่างสะสวย หน้าตาหมัดจดแต่งตัวเหมือนกับขันทองทุกอย่าง ขันทองปราศรัยว่า “สวัสดี” แล้วพูดต่อไปว่า “ฉันเห็นจะเป็นคนดีนะจึงแลเห็นท่านได้ แม้อ่านหนังสือพบเรื่องพรายไม้ เเล่ให้ฉันฟัง ฉันก็นึกอยากเห็นตัวเหลือเกิน เขาว่าต้องเป็นคนดีจึงเห็นพรายไม้ได้ นี่ฉันเห็นท่านแล้ว ฉันก็เป็นคนดีนะ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า นิทานอธิบายเหตุเรื่องกระเช้าสีดาเป็นเรื่องเล่าที่มุ่งอธิบายลักษณะของกระเช้าดอกไม้โดยให้คำอธิบายว่ามีที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ผู้แต่งนำมาผูกเรื่องใหม่โดยสร้างตัวละครที่เป็นเด็กหญิงให้บทบาทในการดำเนินเรื่องราวที่น่าสนใจ เนื้อเรื่องนิทานมีขนาดสั้นและจบเรื่องอย่างสมบูรณ์และชัดเจน นอกจากนั้นในตอนท้ายเรื่องของนิทานยังให้ข้อคิดจากพฤติกรรมของตัวละครอีกด้วย ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการนำอธิบายเหตุเรื่องกระเช้าสีดามาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาถือว่าเป็นสื่อการเรียนรู้ด้านวรรณคดีและวรรณกรรมที่

มีคุณค่าและเป็นตัวอย่างนิทานที่ใช้ภาษาในการบรรยายได้ชัดเจนผู้เรียนสามารถเกิดจินตนาการได้อย่างแจ่มชัด ผู้สอนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะทางภาษา ทักษะการคิดและการเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษผ่านการแสดงบทบาทสมมุติและการแสดงละคร โดยใช้เนื้อหานิทานมาเป็นสื่อประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

5) เรื่องสั้นแนวสืบสวน เป็นเรื่องที่กล่าวถึงการปฏิบัติภารกิจบางอย่างของตัวละครในการสืบสาวเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นปัญหาและข้อสงสัยให้เกิดความเข้าใจอย่างกระจ่างชัด ลักษณะเด่นของเรื่องสั้นแนวสืบสวนคือการทวนเรื่องไว้ ไม่เปิดเผยผลการสืบสอบในทันทีเพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้อ่านให้อยากติดตามเรื่องราวต่อไปจนจบ เรื่องสั้นแนวสืบสวนสอบสวนในระดับประถมศึกษา คือเรื่องนิทานทองอิน มีนายทองอินเป็นตัวละครเอกทำงานราชการลับที่เรียกว่า พลตระเวนลับคอยสืบข่าวต่าง ๆ ให้ทางราชการ นิทานทองอินเป็นเรื่องราวการสืบคดีความของนายทองอิน มีทั้งหมด 15 ตอน ที่นำมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาคือ ตอนนากพระโขงที่สอง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555) ดังตัวอย่าง

ทองอิน “พูดกันจริง ๆ นะ ถ้าอยากแต่จะเล่นสนุกทำไมต้องพากเพียรทำเพียงสำหรับเดินนอกหน้าต่าง แล้วทำไมถึงต้องหาผู้ช่วยด้วย ตอบกันจริง ๆ นะ”

ชม “ผมไม่อยากให้พ่อแกล้มเมียใหม่ขอรับ เป็นความสัจความจริงแท้ ๆ ที่เดียวขอรับ”

ทองอิน “เออ ถ้าเจ้าบอกกันดี ๆ ก็แล้วกัน ฉันก็เห็นใจหรอก นี่แน่นมาสัญญากันเสียเถอะ ฉันสัญญาจะไม่บอกพ่อเจ้าว่าเจ้าทำหลอกแก แต่เจ้าสัญญาว่าเจ้าจะไม่ทำผีหลอกพ่อเจ้าอีกต่อไป”

ชม “ผมสัญญาขอรับ”

ทองอิน “ถ้าเจ้าทำผีหลอกอีกเมื่อไร ฉันจะต้องบอกพ่อให้ทราบความจริงเข้าใจนะ”

ชม “เข้าใจขอรับ”

ทองอิน “เจ้าปริกก็เหมือนกัน ถ้าเจ้าทำหลอกพันโซติอีก ฉันจะต้องฟ้องนายเปรม ถ้าไม่ทำก็ไม่ฟ้อง เข้าใจนะ”

ปริก “เข้าใจขอรับ ผมสัญญาตามนายว่า ขอรับ”

ทองอิน “เออดีละ ปริกเจ้าไปบ้านเสียเถอะ ชมเจ้าไปนอนเสีย”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า เรื่องสั้นแนวสืบสวนเรื่องนิทานทองอิน ตอนนากพระโขงที่สอง เป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเด่นด้านตัวละครเอกที่ทำหน้าที่สืบเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่สงสัยข้องใจให้คนอื่น ๆ เกิดความกระจ่างและรู้ความจริง การดำเนินเรื่องค่อย ๆ คลี่คลายปมปัญหาจนเกิดความชัดเจนในตอนท้ายเรื่อง ทำให้ผู้อ่านทราบความจริงทุกอย่างในเรื่องอย่างกระจ่าง

แจ้ง อีกทั้งยังให้ข้อสังเกตถึงพฤติกรรมตัวละครนายทองอินซึ่งมีความรอบคอบ ละเอียดยถี่ถ้วน และมีไหวพริบจนปฏิบัติการกิจสืบสวนเรื่องราวได้สำเร็จ ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการนำเรื่องสั้นแนวสืบสวนเรื่องนี้มาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาถือว่ามีความคุ้มค่าต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ตัวละคร และเหตุการณ์ในเรื่องอย่างมีเหตุผล โดยใช้เนื้อหาที่น่าสนใจมาเป็นสื่อประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ย่อมจะช่วยกระตุ้นความสนใจ ความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้เรียนได้อย่างดี

6) วรรณกรรมแปล เป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดจากภาษาหนึ่งมาเป็นอีกภาษาหนึ่งโดยคงเนื้อหาสาระและแนวคิดสำคัญของเรื่องไว้ตรงตามต้นฉบับ วรรณกรรมแปลในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาคือเรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลและเรียบเรียงมาจากพงศาวดารมอญ ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชนชาติมอญหรือรามัญในอดีต เนื้อหาของเรื่องราชาธิราช กล่าวถึงการรบระหว่างมอญกับพม่า ความกล้าหาญและเฉลียวฉลาดของนายทหารมอญ ความกตัญญูและความรักชาติของชาวมอญ วรรณคดีเรื่องนี้มีเหตุการณ์ในเรื่องน่าสนใจ ทั้งยังเป็นตัวอย่างที่ดีของการใช้ภาษาร้อยแก้วในเชิงบรรยายหรือที่เรียกกันว่าบรรยายโวหารซึ่งเป็นการใช้ภาษาบรรยายเหตุการณ์ สถานที่ และการกระทำของตัวละครอย่างเห็นภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค) ดังตัวอย่าง

นายช่างก็ถวายมะกะโทไปแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงมอบให้ไปอยู่ด้วยหัวป่า พ่อครัวมะกะโทครั้งไปอยู่ด้วยพ่อครัวก็มีได้เกียดคร้าน สมเด็จพระร่วงเจ้าครั้งเห็นมะกะโทอุตสาหะเป็นอันดีก็ชอบอัธยาศัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งใจขุนวังมอบให้ว่ากล่าวในนอกพระราชวัง สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระเมตตาหนักดูหนึ่งบุตรในอุทร มะกะโทผู้เป็นขุนวังมีความอุตสาหะรักษาพระองค์กลางคืนเป็นกลางวัน พระร่วงเจ้าทรงพระเมตตายิ่งขึ้นไป ข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวงก็มีความรักใคร่แลยำเกรงแก่ขุนวังเป็นอันมาก

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมแปลเรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท เป็นเรื่องเล่าที่แปลและเรียบเรียงมาจากวรรณกรรมของชาติอื่น แต่ผู้แปลได้นำมาแต่งเติมรายละเอียดต่าง ๆ ในด้านตัวละคร ฉากและบรรยายกาศด้วยจินตนาการให้มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะบทบาทของตัวละครเอกอย่างมะกะโทที่มีความโดดเด่นด้านความขยัน อดทนและความเฉลียวฉลาดจนประสบความสำเร็จในที่สุดถือเป็นลักษณะเด่นที่สามารถนำมาเป็นจุดเน้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาได้อย่างดี ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการนำวรรณกรรมแปล

เรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท มาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านทักษะการอ่าน การเขียน ทักษะการคิดวิเคราะห์ตัวละคร และเหตุการณ์ ในเรื่องอย่างมีวิจารณ์ญาณ

3.1.2 ร้อยกรอง หรือวรรณกรรมร้อยกรอง หมายถึง งานประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยมีข้อกำหนด ที่เรียกว่าฉันทลักษณ์ ร้อยกรองของไทยแต่ละชนิดมีข้อกำหนด คือ กำหนดบาท บาท วรรค จำนวนคำ สัมผัส และมีข้อกำหนดเฉพาะของแต่ละชนิด เช่น คำเอกโท คำขึ้นต้นและคำลงท้าย (กาญจนา นาคสกุล และคณะ, 2560) วรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 10 ประเภทตามลักษณะด้านรูปแบบการประพันธ์ ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี 11 กลอนสุภาพ กลอนเสภา กลอนบทละคร กลอนสักวา กลอนนิราศ กลอนดอกสร้อย เพลงกล่อมเด็ก และบทเห่กล่อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) โคลงสี่สุภาพ มีลักษณะบังคับคือ โคลงสี่สุภาพ 1 บท มี 4 บาท รวม 30 คำ บาทที่ 1 2 3 และ 4 ในวรรคต้นของแต่ละบาทมี 5 คำ ทุกวรรค ส่วนวรรคที่ 2 ของบาทที่ 1 2 3 มีวรรคละ 2 คำ ส่วนวรรคที่ 2 ของบาทที่ 4 มี 4 คำ และมีคำสร้อยหรือสร้อยคำท้ายวรรคที่ 2 ของบาทที่ 1 และบาทที่ 3 อีกบาทละ 2 คำ คำสร้อยนี้จะมีหรือไม่มีก็ได้ (บุปผา บุญทิพย์, 2559) โคลงสี่สุภาพที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาคือ โคลงโลกนิติ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพ โคลงโลกนิติเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มุ่งหมายให้คติและแนวทางการดำเนินชีวิต ลักษณะเด่นคือโคลงแต่ละบทมีเนื้อความจบในบทและกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว ทำให้จดจำได้ง่ายยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค) ดังตัวอย่าง

ปลาร้าพันห่อด้วย	ใบคา
ใบกั้หมื่นควาปลา	คละคลุ้ง
คือคนหมู่ไปหา	คบเพื่อน พาลนา
ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง	เฟื่องให้เสียพงศ์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า โคลงโลกนิตินำเสนอเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์ โคลงสี่สุภาพ เนื้อเรื่องที่สั้นกระชับ มีใจความสำคัญที่ชัดเจนจบในโคลงแต่ละบท อีกทั้งยังมีจุดเด่นด้านการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพที่ชัดเจนอีกด้วย โคลงโลกนิติจึงเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ระดับประถมศึกษา กล่าวคือนอกจากนำเสนอคติสอนใจที่มีคุณค่าต่อชีวิตแล้ว ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังสามารถนำตัวบท

โคลงโลกนิติไปให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่านคิดวิเคราะห์และการสรุปข้อคิดจากเรื่อง ตลอดจนผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของโคลงสี่สุภาพได้อย่างดี

2) กาพย์ยานี 11 มีลักษณะบังคับคือ กาพย์ยานี 1 บท มี 2 บาท แต่ละบาทประกอบด้วยคำประพันธ์ในวรรคหน้า 5 คำ และวรรคหลัง 6 คำ รวมเป็น 11 คำ วรรคแรกนิยมอ่านแบ่งจังหวะเป็น 2/3 คำ ส่วนวรรคหลังนิยมอ่านแบ่งจังหวะเป็น 3/3 คำ (เพชร วิจิตรนาวิณ, 2560) กาพย์ยานีที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา คือ ประถม ก กา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) ดังตัวอย่าง

แม่ไก่อยู่ในตะกร้า	ไข่ ๆ มาสีทำใบ
อีแม่ไก่มาไล่	อีแม่ไก่ไล่ตีกา
หมาใหญ่ก็ไล่เห่า	หมูในเล้าแลดูหมา
ปูแสมแลปูนา	กะปุม้าปูทะเล
เต่านาแลเต่าดำ	อยู่ในน้ำกะจระเข้
ปลาทออยู่ทะเล	ปลาซีเหร์ไม่สู้ดี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า เรื่องประถม ก กา เป็นวรรณกรรมประเภทแบบเรียนมุ่งให้สาระความรู้เกี่ยวกับมาตราตัวสะกดของไทยเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการอ่านออกเขียนได้ของผู้เรียน การนำเสนอเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์กาพย์ยานี 11 มีลักษณะเด่นคือ การใช้ถ้อยคำที่สั้นกะทัดรัดมีจังหวะการอ่านที่ชัดเจนและใช้คำเข้าใจง่าย คำมาตราต่าง ๆ มีการนำมาจัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบทำให้เนื้อหาสาระเชิงวิชาการเข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายยิ่งขึ้น บทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้คือ ผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของกาพย์ยานีได้อย่างถูกต้องและเข้าใจคำในมาตราตัวสะกดต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

3) กลอนสุภาพ หรือกลอนแปดมีลักษณะบังคับคือ กลอนสุภาพ 1 บท มี 2 บาท เรียกว่า 2 คำกลอน 1 บาท มี 2 วรรค เรียกว่า 1 คำกลอน 1 วรรค มี 8 คำ อาจยืดหยุ่น 7-10 คำ (บุปผา บุญทิพย์, 2559) กลอนสุภาพที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา มีจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุดสาคร (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) และสุภาชิตสอนหญิง (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) ดังตัวอย่าง

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น	อย่าตะคั่นตะคอกให้เคื่องหู
ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นมึงกู	คนจะหลู่ล่วงลามไม่ขามใจ
แม้จะเรียนวิชาทางค้าขาย	อย่าปากร้ายพูดจาอ้อซม้าย
จึงซื่อง่ายขายดีมีกำไร	ด้วยเขาไม่เคื่องจิตระอิดระอา
เป็นมนุษย์สุดนิยมเพียงลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แม้พูดดีมีคนเขาเมตตา	จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า การนำเสนอเนื้อเรื่องด้วยฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ ช่วยให้การนำเสนอเรื่องเล่าขนาดยาวอย่างนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี และสุภาชิตสอนหญิงได้อย่างละเอียดชัดเจน เพราะกลอนสุภาพสามารถบรรจุถ้อยคำได้มาก และสามารถเล่นคำตามลีลาของกลอนสุภาพได้อย่างคล่องตัวมากกว่ากาพย์ยานีและโคลงสี่สุภาพ นอกจากนี้ฉันทลักษณ์กลอนสุภาพมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้คือผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของกลอนสุภาพได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ได้

4) กลอนเสภา ใช้ฉันทลักษณ์เช่นเดียวกับกลอนสุภาพ แต่จำนวนคำวรรคละ 6-10 คำไม่เท่ากัน แต่ละวรรคใช้คำได้มากเพื่อบรรจุเรื่องราวหรือข้อความให้ชัดเจนแก่ผู้ฟัง วรรคแรกมักมีคำขึ้นต้นสำหรับการเล่าเรื่อง (จันทร์ชัย อธิเกียรติ, 2560) กลอนเสภาที่ได้รับการคิดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาคือ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม ดังตัวอย่าง

นางวันทองร้องให้จิตใจหาย	กอดเจ้าพลายงามน้อยละห้อยให้
ไอ้ลูกแก้วแววตาจะลาไป	หนทางป่าค้ำไม้พ้อไม่เคย
จะเลี้ยงหลงวงวระหกระเหิน	เจ้าจะเดินไปถูกถากถูกเอี้ย
ไอ้ยากเย็นเข็ญใจอะไรเลย	เพราะกรรมเคยพรากสัตว์ให้พลัดพราก
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าจะพรากไปจากแม่	แม่จะแลเห็นใครนำใจหาย
พलगวมกอดแอบไว้แนบกาย	สะอื้นให้ไม่วายฟายน้ำตา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า การนำเสนอเนื้อเรื่องด้วยฉันทลักษณ์กลอนเสภา ซึ่งมีลักษณะไม่ต่างจากกลอนสุภาพช่วยให้การนำเสนอเรื่องเล่าขนาดยาวอย่างบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้อย่างละเอียดชัดเจน เพราะฉันทลักษณ์ของกลอนเสภาเอื้อต่อการบรรจุถ้อยคำได้มาก และ

สามารถเล่นคำได้อย่างคล่องตัวมากกว่ากาพย์ยานีและโคลงสี่สุภาพ นอกจากนั้นฉันทลักษณ์กลอนเสภามีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้คือ ผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงทั้งอ่านแบบปกติและอ่านทำนองเสนาะได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์เนื้อหาและศิลปะการประพันธ์ได้อีกด้วย

5) กลอนบทละคร ลักษณะบังคับของกลอนบทละครในแต่ละวรรคมีคำ 6-9 คำ ลักษณะสัมผัสเช่นเดียวกับกลอนแปด การขึ้นต้นบทมักใช้คำว่า มาจะกล่าวบทไป ใช้เมื่อกกล่าวถึงเหตุการณ์ตอนใหม่ คำว่าเมื่อนั้นใช้เมื่อกกล่าวถึงตัวละครสำคัญ หรือผู้เป็นใหญ่ในบทละครเรื่องนั้น และคำว่าบัดนั้น ใช้เมื่อกกล่าวถึงตัวละครที่ไม่สำคัญ (นฤกร รุจิเรข, 2563 ก) กลอนบทละครที่ได้รับคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษามีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์เฝ้าศรีพบพ้อ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) บทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คณิงและไม่ไผ่ไปเที่ยวป่า (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) บทละครพูดคากลอน เรื่องพระร่วง (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4) บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5) และบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ตึกไมยราพ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6) ดังตัวอย่าง

เมื่อนั้น	พระนารายณ์เฝ้าศรีเคืองขัดอ้อฉมาลัย
พระกริ้วโกรธาพลาบว่าไป	คนอะไรที่โหนนี้หยาบข่า
อุเหม่ตาเผ่านี่เจ้าเล่ห์	เฉโกไว้เว้นกหนา
และเลียมเทียมเล่นเจรจา	จะเป็นผัวแม่ข้าหรือว่าไร
ถึงตัวเราเล็กก็เหลือเพชร	ไม่ขามเข็ดพวกตาอย่าสงสัย
ปั้นเจ้อเยอหยิ่งเป็นพันไป	ผู้ใหญ่แสนรู้มาสู้กัน
ว่าพลาบทางขึ้นธนูศิลป์	ฟ้าดินสะเทือนเลื่อนลั่น
พาดสายหมายล้างชีวัน	ผาดแผลงไปพลันทันใด
ศรทรงองค์พระกุมารา	กลายเป็นมาลาแลไสว
ไม่สังหารผลาญชีพชีวลัย	พระกุมารโกรธใจเป็นโกลี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า การนำเสนอเนื้อเรื่องด้วยกลอนบทละครช่วยให้การนำเสนอเหตุการณ์ในเรื่องและพฤติกรรมของตัวละครได้ละเอียดชัดเจน ทั้งเพราะรูปแบบกลอนบทละครสามารถบรรจุถ้อยคำตามฉันทลักษณ์และจังหวะลีลาของกลอนบทละครได้อย่างคล่องตัว วรรณคดีและวรรณกรรมบทละครจึงถือว่ามีสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ทั้งด้านการอ่านออกเสียง

และการอ่านทำนองเสนาะ ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะของกลอนบทละคร ได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนใช้ประโยชน์ในกลวิธีการประพันธ์ได้ตามความเหมาะสม

6) กลอนสักวา คือกลอนที่ใช้ในการเล่นสักวาซึ่งเป็นการแต่งกลอนสดแล้วร้องเป็น เพลงโต้ตอบหรือต่อเนื่องกันตามเรื่องที่ได้ตกลงกันไว้ นอกจากแต่งบทสักวาร้องเป็นเรื่องกันแล้วยัง อาจแต่งบทสักวาเพื่อแสดงความคิด บรรยายเรื่องต่าง ๆ หรือโต้ตอบกัน ฉันทลักษณ์ของกลอนสักวา 1 บท มี 8 วรรค หรือ 4 บาท หรือ 4 คำกลอน 1 บาท มี 2 วรรค วรรคละ 6-9 คำ กลอนสักวา ขึ้นต้นด้วย คำว่าสักวา และลงท้ายบทด้วยคำว่าเอย (ฉันทชัย อธิเกียรติ, 2560) ในหนังสือเรียนระดับ ประถมศึกษา กลอนสักวาที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนมี 2 เรื่อง ได้แก่ สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน และสักวาดาวจรจะเข้ก็เทก (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2) ดังตัวอย่าง

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแมนพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้อ้อลลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังคูดตีบบอระพีต์ต้องเข็ดขม
ผู้ตีไพรไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลอนสักวาเป็นวรรณกรรมที่มุ่งแสดงอารมณ์ ความรู้สึกของผู้แต่งที่ได้รับอารมณ์และความคิดจากการสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชีวิต การนำเสนอเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์กลอนสักวามีลักษณะเด่นคือ การใช้ถ้อยคำที่บรรยายรายละเอียด ได้มากตามลีลาของกลอนสักวา มีการวางจังหวะการอ่านที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย คุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้คือ กลอนสักวาสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับผู้เรียนในการฝึกอ่าน ออกเสียงตามจังหวะและลีลาของกลอนสักวาทั้งการอ่านออกเสียงทั่วไปและการอ่านทำนองเสนาะซึ่ง จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับสุนทรียภาพและสุนทรีรสจากบทประพันธ์ได้อย่างลึกซึ้ง

7) กลอนนิราศ ใช้ฉันทลักษณ์เช่นเดียวกับกลอนสุภาพแต่จำนวนคำวรรคละ 7-9 คำ ไม่เท่ากัน บทแรกมักขึ้นต้นด้วยวรรครับ นิยมขึ้นต้นด้วยคำว่านิราศ และลงท้ายเรื่องด้วยคำว่าเอย เขียนขึ้นเพื่อแสดงอารมณ์รักและอาลัยของกวีในยามต้องจากบ้านเมืองหรือจากนางผู้เป็นที่รักไปไกล และมีการพรรณนาถึงสิ่งที่พบเห็นระหว่างการเดินทาง (ฉันทชัย อธิเกียรติ, 2560) กลอนนิราศ ที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ได้แก่ นิราศเดือนซึ่งเป็นนิราศที่ แต่งขึ้นโดยเล่าเรื่องราวตามวงรอบในสิบสองเดือนหมุนเคลื่อนไปและมีการเชื่อมโยงอารมณ์ของผู้แต่ง กับความรักที่มีต่อนางตามขนบของนิราศ ดังตัวอย่าง

เดือนสิบสองล่องลอยกระทงหลวง	ชนทั้งปวงเลยตามอร่ามแสง
ดอกไม้ไฟโชติช่วงเป็นดวงแดง	ทั้งพลุแรงตึงตังดั่งสะท้าน
เสียงนกบินพราดพรวดกรวดอ้ายต้อ	เสียงหวอหือเฮฮาอยู่หน้าฉาน
ล้วนผู้คนล้นหลามตามสะพาน	อลหม่านนาวาในสาคร
บ้างก็แห้วป่าพฤษภาปัก	มีเรือชักแข็งแข่งแลสลอน
ขับประโคมดนตรีมีละคร	อรชรรำร่าอยู่หน้าเรือ
บ้างก็ร้องสัทวาใส่หน้าทับ	ลูกคู่รับพร้อมเพราะเสนาะเหลือ
ฟังสำเนียงเสียงสตรีไม่มีเครือ	เป็นใยเยื่อจับในน้ำใจชาย
ฟังสำเนียงเสียงนางที่กลางน้ำ	แล้วหวนรำลึกนุชที่สุดหมาย
กลับมาอนอ่อนทอตระหวายกาย	เฝ้าพุ่มฟายชลนาทุกนาที
นอนไม่หลับกลับลุกเปิดหน้าต่าง	จันทร์กระจ่างแจ่มฟ้าในราศี
เห็นดวงเดือนเหมือนลักษณะภคินี	ยุพินที่อยู่ไกลนัยนา
พีนั่งคอยนอนคอยละห้อยหวน	แสนรัญจวนมิได้สิ้นถวิลหา
เห็นราหูจู่จับพระจันทร์	ชาวพาราอ้ออึ้งคะนิงดั่ง
พิลึกลั่นครั่นครึกเสียงกึกก้อง	ระฆังฆ้องกลองแข่งทั้งแตรสังข์
ประดังเสียงเพียงพินพิภพฟัง	มีทุกครั้งดั่งทุกคราวฉาวทุกที
โอ้วว่าดวงจันทร์เจ้าดูเศร้าหมอง	ไม่ผุดผ่องเผื่อดับภัยบัส
อยู่ในปากราหูสุรี	มีนาที่ปล่อยปละสละกัน
แต่ตัวพืมิได้มีนาที่ขึ้น	ทุกวันคืนเฝ้าวิโยคด้วยโศกศัลย์
ครวญคะนิงถึงมิตรที่ติดพัน	พืชมจันทร์ต่างเจ้าเขาวมาลย์
เมื่อวันที่เทศนามหาชาติ	ได้เห็นนาฏนุชของคี่ให้สงสาร
สัปบุรุษคับคั่งฟังกุมาร	ช้ชวาลแจ่มแจ้งด้วยแสงเทียน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า นิราศเดือนเป็นการนำเสนอเนื้อเรื่องด้วยฉันทลักษณ์กลอนนิราศ ซึ่งมีรูปแบบการกำหนดจำนวนคำและการสัมผัสคล้องจองไม่ต่างจากกลอนสุภาพช่วยให้การนำเสนอเรื่องเล่าได้อย่างละเอียดชัดเจน เพราะฉันทลักษณ์ของกลอนนิราศเอื้อต่อการบรรจุถ้อยคำได้มาก และสามารถเล่นคำได้อย่างคล่องตัวเหมาะกับการบรรยายและพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของ ผู้แต่งได้ตามอิสระ นอกจากนี้ฉันทลักษณ์กลอนนิราศยังมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้คือผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงได้อย่างถูกต้องทั้ง

การอ่านออกเสียงแบบปกติและการอ่าน ทำนองเสนาะ ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ ศิลปะการประพันธ์เพื่อศึกษาความงามทางภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีและวรรณกรรมนิราศ

8) กลอนดอกสร้อย มีลักษณะคำประพันธ์คือ วรรคแรกมีคำว่าเอ๋ย วรรคสุดท้ายจบ ด้วยคำว่าเอ๋ย กวีแต่งโดยใช้คำง่าย เข้าใจได้ทันที และใช้คำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกันภายในวรรค ทำให้ไพเราะยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) กลอนดอกสร้อยสุภาวียที่ ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาที่มีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ แมวเหมียวแยกเขี้ยว ยิงฟัน (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1) กาดำ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2) และเด็กน้อย (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) ดังตัวอย่าง

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้อะไร	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอ๋ย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลอนดอกสร้อยซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มุ่งให้ คิดสอนใจหรือข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน การนำเสนอเรื่องราวด้วยฉันทลักษณ์กลอนดอกสร้อย ช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างมีมิติที่มีรายละเอียดชัดเจน มีการวางจังหวะการอ่านที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย นอกจากนี้ฉันทลักษณ์กลอนดอกสร้อยยังมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ กลอนดอกสร้อย สามารถใช้เป็นตัวบทในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของกลอนสุภาพทั้งการอ่านออกเสียง ทัวไปและการอ่านทำนองเสนาะซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับสุนทรียรสจากบทประพันธ์ได้อย่างลึกซึ้ง

9) เพลงกล่อมเด็ก เป็นเพลงพื้นบ้านที่แต่งขึ้นเพื่อกล่อมเด็ก แม่หรือผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดู มักเป็นคนขับกล่อม ท่วงทำนองเพลงกล่อมเด็กมีความไพเราะ อ่อนโยนชวนให้เคลิบเคลิ้มและช่วยให้ เด็กนอนหลับได้ง่ายขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) เนื้อหาของเพลงกล่อม เด็กแฝงอารมณ์ ความคิด และสะท้อนความรักความห่วงใยของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก (มานพ สอนศิริ สิริพัชร ใจภูววิโรจน์ และฉลภา อรุณรัตน์, 2559) เพลงกล่อมเด็กจึงถือเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทาง อารมณ์และสะท้อนถึงวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การนำเพลงกล่อมเด็กมาบรรจุ เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้ภาษา สังคมและวัฒนธรรม ผ่านเพลงกล่อมเด็ก ดังเช่นเพลงนกกาเหว่า (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3) ดังตัวอย่าง

เจ้านกกาเหว่าเอย	ไขว้ให้แม่กาฟัก
แม่กาทั้งหลายรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเฝื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	ซ่อนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังคลอแคล	ท้อแท้จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
ตีนเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ใช้หาปลา
กินกุ้งแลกินกั้ง	กินหอยกระพังแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพทอง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า เพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า เป็นวรรณกรรมที่เน้นการบรรยายและพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก การนำเสนอเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์เพลงกล่อมเด็กมีลักษณะเด่นคือ การใช้ถ้อยคำที่สั้น กะทัดรัดมีจังหวะการอ่านที่ชัดเจนและใช้คำเข้าใจง่าย ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวได้อย่างละเอียด บทบาทสำคัญของเพลงกล่อมเด็กที่มีต่อการเรียนรู้ คือ ผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของเพลงกล่อมเด็กได้อย่างดี อีกทั้งยังเป็นตัวบทที่ช่วยกล่อมเกล่าอารมณ์และความคิดของผู้เรียนให้ซาบซึ้งและประทับใจอารมณ์และความรู้สึกในบทเพลงได้อย่างลึกซึ้ง

10) บทเห่กล่อม ลักษณะคำประพันธ์คล้ายกาพย์ยานีแต่ไม่เคร่งครัดจำนวนคำ สันนิษฐานว่าเพราะแต่งขึ้นให้เอื้อสำหรับเอื้อขับร้องเป็นทำนองเพลง ตามปกติกาพย์ยานี วรรคแรกมี 5 คำ วรรคหลังมี 6 คำ รวมจำนวนคำในวรรคหน้าและวรรคหลังเป็น 11 คำ เรียกว่า 1 บาท จึงเรียกว่ากาพย์ยานี 11 แต่บทเห่กล่อมพระบรรทมหลายบทมีจำนวนคำไม่คงที่ เช่น เมื่อขึ้นตอนใหม่ อาจใช้คำขึ้นต้นเพียง 4 คำ และวรรคหลังใช้เพียง 5 คำ หรืออาจมีที่ใช้ 4 คำแทน 5 คำในวรรคหน้า วรรคหลังก็มี 4 คำบ้าง 5 คำบ้างหลายแห่ง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทเห่กล่อมที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาคือบทเห่กล่อมพระบรรทม ตอนเห่เรื่องจับระบำ ดังตัวอย่าง

คิดจะใคร่ได้แก้ว	เลิศแล้วแววไว
แกว่งขวานชาญชัย	โลดไล่เทวา
ต่างวังทึงกรับ	โทนทับรามะนา
กล้วยักษ์นักรหนา	หลบหน้าหนีไป

เมฆลากล้าเกล้า	ล่อแก้วแววไว
โยนสว่างเหมือนอย่างไฟ	ปลาบยับนเนตรขุนมาร
หน้ามีดฮืดฮาด	กริ้วกราดโกรธทะยาน
แค้นนางขว้างขวาน	เปรี้ยงสะท้านโลกา
ฤทธิ์แก้วแคล้วคลาด	ยิ่งกริ้วกราดโกรธา
โลดไล่ไขว่คว่า	เมฆลาล่อเวียน
ยักษ์โถมโถมโจน	นางก็โยนวิเชียร
หลีกลัดฉวัดเฉวียน	ล่อเวียนวงวน
เปรี้ยงเปรี้ยงเสียงขวาน	ก้องสะท้านสากล
ไถ่นางกลางฝน	มีดมนในเมฆา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า บทเท่กล่อมพระบรรทมมุ่งเน้นการบรรยาย เหตุการณ์การปะทะต่อสู้กันของตัวละครในเรื่อง การนำเสนอเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์บทเท่กล่อมมี ลักษณะเด่นคือ การใช้ถ้อยคำที่กะทัดรัด มีจังหวะการอ่านที่ชัดเจน และเข้าใจเรื่องราวได้ง่าย การใช้ ถ้อยคำบรรยายเหตุการณ์ทำให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวได้อย่างชัดเจน บทบาทสำคัญของบทเท่กล่อมที่มีต่อการเรียนรู้ คือผู้เรียนสามารถใช้เป็นบทในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและ ลีลาของบทเท่กล่อม ทั้งการอ่านปกติและการอ่านทำนองเสนาะ อีกทั้งยังเป็นตัวบทที่ทำให้ผู้เรียน ได้รับอรรถรสจากบทประพันธ์และเห็นตัวอย่างการใช้ภาษาในการบรรยายได้อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป รูปแบบและลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณคดีและ วรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ร้อยแก้วและร้อยกรอง รูปแบบของร้อยแก้วมีอิสระด้านการใช้ถ้อยคำในการเล่าเรื่องได้อย่างละเอียดและ เห็นภาพเหตุการณ์หลากหลายมิติ เพราะร้อยแก้วไม่มีข้อกำหนดเรื่องจำนวนคำและการสัมผัสคล้องจองเช่น ร้อยกรอง วรรณกรรมร้อยแก้วที่ได้รับคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา แบ่ง ออกเป็น 6 ประเภทตามลักษณะด้านรูปแบบการแต่ง ได้แก่ นิทานอีสป นิทานชาดก นิทานเทียบ สุภาชิต นิทานอธิบายเหตุ เรื่องสั้นแนวสืบสวน และวรรณกรรมแปล การศึกษารูปแบบร้อยแก้วใน ภาพรวม พบว่า บางเรื่องเป็นนิทานที่มีเรื่องราวสั้น ๆ จบสมบูรณ์ในเรื่อง โดยมีตัวละครสัตว์มาเป็น ส่วนประกอบในการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจ เป็นต้นว่า นิทานอีสป นิทานชาดก และนิทานเทียบ สุภาชิตที่มุ่งให้เกิดข้อคิดผ่านพฤติกรรมตัวละคร นอกจากนั้นยังมีวรรณกรรมแนวสืบสวนที่น่าเสนอ การปฏิบัติการสืบสวนเรื่องราวที่น่าสงสัยได้อย่างน่าติดตาม คือเรื่องสั้นนิทานทองอิน รวมถึง วรรณกรรมแปลที่ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาจากวรรณกรรมชนชาติมอญแล้วนำมาแปลและ

เรียบเรียงขึ้นใหม่ คือเรื่องราชาธิราช กล่าวได้ว่าวรรณกรรมร้อยแก้วเป็นรูปแบบที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ระดับประถมศึกษาทั้งในด้านการส่งเสริมทักษะทางภาษา ทักษะการคิด และการเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษให้แก่ผู้เรียน

ส่วนรูปแบบของร้อยกรอง แต่งขึ้นโดยมีข้อกำหนดตามฉันทลักษณ์ คือ กำหนดบท บาท วรรค จำนวนคำ สัมผัส และมีข้อกำหนดเฉพาะของแต่ละชนิด เช่น คำเอกโท คำขึ้นต้น และคำลงท้าย วรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 10 ประเภท ตามลักษณะด้านรูปแบบการประพันธ์ ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี 11 กลอนสุภาพ กลอนเสภา กลอนบทละคร กลอนสัทวา กลอนนิราศ กลอนดอกสร้อย เพลงกล่อมเด็ก และบทเห่กล่อม คุณค่าและความสำคัญต่อการเรียนรู้ คือร้อยกรองสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของร้อยกรองทั้งการอ่านออกเสียงทั่วไปและการอ่านทำนองเสนาะซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับสุนทรียภาพและสุนทรีรสจากบทประพันธ์ได้อย่างลึกซึ้ง

3.2 เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม

เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม หมายถึง เนื้อหาสาระซึ่งมีลักษณะเฉพาะและลักษณะร่วมของวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ผลการศึกษาสามารถจำแนกออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้

3.2.1 วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน

จากการศึกษาความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานที่ผู้รู้อธิบายไว้ ได้แก่ สุกัญญา สุธงษา (2557) และ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2556) ผู้วิจัยสรุปได้ว่าวรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์มีการดำเนินเรื่อง มีฉากและสถานที่ในเรื่อง วรรณคดีและวรรณกรรมนิทานเน้นถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการ ภาษาที่ใช้จึงชวนให้คล้อยตาม นอกจากนี้ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้เขียนกำหนดไว้จากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 6 เรื่อง มีเนื้อเรื่องดังนี้

- 1) นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า ของมหาอำมาตย์โทพระยาเมธาธิบดี (สาตร์ สุทธิเสถียร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่งเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทนิทาน เนื้อหากล่าวถึงกระต่ายกับเต่าวิ่งแข่งกันแต่เต่าเป็นฝ่ายชนะเพราะกระต่ายชะล่าใจเห็นว่าเต่าช้า คลานเชื่องช้ากว่าจะถึงเส้นชัยคงใช้เวลาานาน วิ่งไปสักพักกระต่ายจึงนอนพักได้ร่มไม้และเผลอหลับไปนาน เมื่อตื่นขึ้นปรากฏว่าเต่าคลานถึงเส้นชัยไปก่อนแล้ว

2) นิทานอีสปเรื่องราชสีห์กับหนู ผลงานประพันธ์ของมหาอำมาตย์โท พระยาเมธาธิบดี (สาตร์ สุทธิเสถียร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทนิทาน เนื้อหานิทานกล่าวถึงราชสีห์ที่เคยใช้ชีวิตหนู หนูจึงได้สัญญาว่าจะไม่ลืมนบุญคุณของราชสีห์ แต่ราชสีห์กลับพุดตอถูกทำนองว่าหนูตัวเล็กจะสามารถช่วยชีวิตตนได้อย่างไร ต่อมาเมื่อราชสีห์ถูกกับดักของนายพราน หนูตัวนั้นกลับเป็นผู้มาช่วยเหลือราชสีห์โดยกัดบ่วงของนายพรานจนขาดทำให้ราชสีห์รอดชีวิต

3) นิทานอีสป เรื่องหมาป่ากับลูกแกะ ผลงานของมหาอำมาตย์โท พระยาเมธาธิบดี (สาตร์ สุทธิเสถียร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทนิทาน เนื้อหานิทานกล่าวถึงหมาป่าเจ้าเล่ห์ มีนิสัยอันธพาล ออกอุบายเพื่อจับลูกแกะกิน จึงคิดหาเรื่องทั้งที่ลูกแกะไม่มีความผิดใดเลย เช่น กล่าวหาว่าลูกแกะมากวนน้ำในสระจนขุนทำให้ตนไม่สามารถกินน้ำได้ หรือกล่าวหาว่าลูกแกะมาด่าว่าตน ซึ่งไม่เป็นความจริงสักเรื่อง ลูกแกะจึงให้เหตุผลและปฏิเสธข้อกล่าวหา แต่ในที่สุดหมาป่าเจ้าเล่ห์ก็ตะครุบกินลูกแกะเป็นอาหาร

4) นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร ผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ หรือพระสุนทรโวหาร (ภู่) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 รูปแบบคำประพันธ์แต่งเป็นกลอนสุภาพ เนื้อเรื่องตอนนี้เป็นเรื่องราวชีวิตของสุดสาครซึ่งเป็นโอรสของพระอภัยมณีกับนางเงือก เมื่อพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทรมาติดอยู่ที่ เกาะแก้วพิสดารด้วยความช่วยเหลือของครอบครัวเงือก ภายหลังพระอภัยมณีได้นางเงือกเป็นชายาและต่อมาต้องจากนางเงือก เดินทางไปเมืองผลึกกับเรือของนางสุวรรณมาลี ขณะนางเงือกตั้งครุภักดิ์ได้ 3 เดือนเศษ ๆ เนื้อหาตอน กำเนิดสุดสาคร กล่าวถึงนางเงือกให้กำเนิดสุดสาครและนำไปฝากตัวกับพระโยคีให้ท่านช่วยเลี้ยงดูโดยนางเงือกจะคอยมาให้นมลูกทุกวัน พระโยคีเลี้ยงดูสุดสาครมานาน 10 เดือน สุดสาครก็เติบโตเท่ากับเด็ก 10 ขวบ เป็นเด็กแข็งแรงและมีพลังกำลังมาก วิ่งเล่นได้ไกล ๆ เทียวชิววควายบ้าง เทียวดำน้ำบ้าง พอสุดสาครรู้ความพระโยคีก็สอนให้รู้จักอ่านเขียนและสอนวิทยายุทธจนสามารถลงหนหายตัวได้ วันหนึ่งสุดสาครไปเล่นน้ำพบม้าตัวใหญ่สีดำ หน้าเป็นมังกรหางเหมือนหางนาค สุดสาครได้มนตร์และหว่ายเสกจากพระโยคีจึงจับม้ารูปร่างประหลาดตัวนี้ได้ พระโยคีให้ชื่อว่าม้านิลมังกร จากนั้นพระโยคีบอกสุดสาครว่าพระบิดาของสุดสาครชื่อพระอภัยมณี ติดเรือสำเภาเดินทางไปเมืองผลึกให้สุดสาครไปตามหา พระโยคีมอบไม้เท้ากายสิทธิ์เป็นอาวุธไว้ป้องกันตัว ก่อนออกเดินทางพระโยคีเกล้าผมเสียบิ่นทองของพระอภัยมณีให้สุดสาคร เพื่อให้คนที่พบเห็นทราบว่าเป็นโอรสอภัยมณี และให้สวมใส่เสื้อหนังเสื้อของมุนีน้อย สุดสาครฝากฝังแม่เงือกไว้กับพระโยคีแล้วกราบลาเดินทางไประหว่างทางได้พบเมืองจมีผีดิบจำนวนมากเข้ารุมทำร้าย สุดสาครและม้านิลมังกรต่อสู้กับผีดิบอยู่ 7 วัน ก็ไม่สามารถเอาชนะได้ตั้งจิตระลึกถึงพระโยคี เมื่อพระโยคีมาถึงเหล่าผีดิบก็หนีหายไปหมด จากนั้นสุดสาครขี่ม้านิลมังกรไปบนน้ำจึงเข้าเขตที่มีคนอยู่อาศัย สุดสาครพบซีเปลือยและถูกหลอก

ผลึกตกเหวเพราะซีเปลือยต้องการไม้เท้าวิเศษ พระโยคีจึงมาช่วยสุดสาครขึ้นจากเหวและให้ข้อคิดสอนใจ สุดท้ายสุดสาครเดินทางเข้าเมืองการเวกเพื่อไปตามเอาไม้เท้าคืนจากซีเปลือย

5) นิทานเรื่องกระเช้าสีดา เป็นผลงานประพันธ์ของนาคะประทีป (พระสารประเสริฐ) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 แต่งด้วยรูปแบบร้อยแก้วประเภทนิทานอธิบาย เหตุมุ่งอธิบายที่มาของต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อกระเช้าสีดาซึ่งมาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ เนื้อเรื่องนิทานเรื่องกระเช้าสีดา กล่าวถึง เด็กหญิงชั้นทองมีความใฝ่ฝันอยากพบเจอและพูดคุยกับพรายไม้กับพรายน้ำ ซึ่งเป็นภูตที่คนทั่วไปไม่สามารถมองเห็นตัวได้ คนที่จะเห็นตัวพรายไม้กับพรายน้ำได้ต้องเป็นคนมีความเมตตากรุณา ช่วยเหลือผู้อื่น และไม่เห็นแก่ตัว เด็กหญิงชั้นทองเป็นเด็กที่มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริตจึงคิดว่าตนเองน่าจะมองเห็นพรายไม้และพรายน้ำได้จึงเข้าไปเดินเที่ยวป่าในคืนเดือนหงายและก่อนที่เธอจะจะได้เห็นพรายน้ำปรากฏตัว ชั้นทองเห็นกระเช้าสีดาหลายอันลอยวนอยู่ก็ตื่นตื่นและประหลาดใจ กระเช้าสีดามีรูปทรงแปลกตาและน่ารัก แต่เธอก็ไม่กล้าหยิบฉวย เพราะมิใช่ของตนเอง นอกจากนั้นยังได้ช่วยพรายน้ำเก็บกระเช้าไปจัดวางรวมกันไว้เป็นกองอีกด้วย พรายน้ำเห็นความมีน้ำใจ และความซื่อสัตย์ของชั้นทอง จึงปรากฏตัวให้ชั้นทองเห็น และมอบกระเช้าให้ชั้นทองนำกลับบ้านด้วย ชั้นทองดีใจและมีความสุขยิ่งนัก

6) บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม เป็นผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ (พระสุนทรโวหาร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนเสภา เนื้อหาตอนกำเนิดพลายงาม กล่าวถึงพลายงามตั้งแต่เกิดจนอายุได้ 9 ปี พลายงามเป็นลูกนางวันทองกับขุนแผน นางวันทองตั้งท้องในป่า หลังจากขุนแผนลักพานางไปจากเรือนขุนช้าง เมื่อนางท้องแก่ขุนแผนไม่ยอมให้ลูกเกิดในป่าจึงขอมอบตัวสู่คดีเมื่อขณะคดีขุนแผนจึงได้กลับเข้ารับราชการตามเดิม ต่อมาขุนแผนทูลขอนางลาวทองให้พ้นโทษจากในวัง พระพันวษากริ้วจึงลงโทษจำคุกขุนแผน ขุนช้างจึงมาอุคนางวันทองไปเป็นเมียอีกครั้งหนึ่ง นางวันทองคลอดลูกชาย ให้ชื่อว่าพลายงาม พอพลายงามอายุได้ 9 ปี ขุนช้างลงไปฆ่า แต่ผีพรายของขุนแผนปกป้องไว้จึงไม่ตายแล้วไปเข้าฝันบอกนางวันทอง นางวันทองตามหาพลายงามเมื่อพบแล้วจึงนำตัวไปฝากสมภารที่วัดไว้ก่อน รุ่งเช้านางวันทองให้พลายงามเดินทางไปหาย่าทองประศรีที่กาญจนบุรี พลายงามสามารถเดินทางตามลำพังไปจนถึงบ้านย่าได้อย่างปลอดภัย พลายงามได้อาศัยอยู่กับย่าทองประศรี จากนั้นย่าได้พาไปเยี่ยมขุนแผนผู้เป็นพ่อซึ่งถูกจองจำอยู่ในคุกด้วย

3.2.2 วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน

จากการศึกษาความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนที่ผู้รู้อธิบายไว้ ได้แก่ ราชบัณฑิตยสถาน (2545) ศรีสุตา จริยากุล (2550) และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561) ผู้วิจัยสรุปได้ว่า วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน หมายถึงงานประพันธ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้อคิด คติธรรมสอนใจ และแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและ

เหมาะสม วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมีเนื้อหาคำสอนทางโลก เป็นต้นว่า สอนวิชาการ วิชาชีพ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และคำสอนทางธรรม เช่น สอนคุณธรรมจริยธรรมแนวทางประพฤติของบุคคล จากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 7 เรื่อง มีเนื้อเรื่องดังนี้

1) ดอกสร้อยสุภาซิดเรื่องแมวมเหยี่ยวแยกเขี้ยวยิงฟัน ของนายทัต เปரியญ เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทกลอนดอกสร้อย เนื้อหากล่าวถึงแมวมซึ่งมีรูปร่างน่ารัก เมื่อเจ้าของเรียกก็จะรีบมาเคล้าคลอแข่งขานอย่างน่ารักน่าเอ็นดู แมวมรู้จักเข้าหาเจ้าของด้วยความรัก อีกทั้งยังคอยทำหน้าที่ไล่หนู อยู่ตลอด ถือว่าเป็นสัตว์กตัญญูต่อเจ้าของ มนุษย์ควรดูเป็นตัวอย่าง

2) ดอกสร้อยสุภาซิดเรื่องกาดำ ของนายแก้ว เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทกลอนดอกสร้อย มีเนื้อหากล่าวถึงชีวิตของกาดำที่มีนิสัยรักเพื่อน เมื่อไปหาเหยื่อ หาอาหารมาได้ก็มักเรียกเพื่อนมากินเหยื่อด้วยกัน กาดำจึงเป็นที่รักของเพื่อนเพราะมีน้ำใจอยู่ตลอด นิทานเรื่องนี้มุ่งให้เห็นตัวอย่างความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของกาดำ

3) ดอกสร้อยสุภาซิด เรื่องเด็กน้อย (ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทกลอนดอกสร้อย มีเนื้อหาให้ข้อคิดสอนใจแก่เด็ก ๆ ให้ขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือ เพราะการศึกษาเล่าเรียนทำให้มีความรู้ มีสติปัญญาฉลาด วิชาความรู้มีคุณค่าช่วยพัฒนาตนและนำไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต

4) นิทานชาดก เรื่องกระต่ายตื่นตูม (ทัทรกายชาดก) ฉบับกรมวิชาการ เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วประเภทนิทาน เนื้อเรื่องกล่าว่า กระต่ายนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาล ลมพัดแรงจนลูกตาลหล่นลงพื้นเสียงดังสนั่น กระต่ายและสัตว์อื่น ๆ นึกว่า ฟ้าถล่มจึงวิ่งหนีด้วยความกลัว ทำให้สัตว์บางตัวได้รับบาดเจ็บและล้มตาย เมื่อพระยาราชสีห์ทราบจึงสั่งให้สัตว์เหล่านั้นหยุดวิ่งแล้วมาช่วยพิสูจน์ความจริงปรากฏว่าเป็นลูกตาลหล่นลงมา ไม่ใช่ฟ้าถล่มอย่างที่กระต่ายคิด

5) นิทานเทียบสุภาซิด เรื่อง น้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ ของ พระยาสิทธิราชฤทธิไกร (ทองคำ สีหุไร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เริ่มต้นด้วยโคลงสี่สุภาพ 1 บท สรุปแนวคิดของเรื่อง ต่อจากนั้นจึงแต่งเป็นนิทานขยายความจากโคลงสี่สุภาพ นิทานเทียบสุภาซิดเรื่องนี้ประกอบด้วยตัวละครหลากหลาย และมีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์เกี่ยวเนื่องกันเหมือนลูกโซ่ เนื้อหานิทานกล่าวถึงการทะเลาะวิวาทกันของคนสองฝ่าย ซึ่งมีต้นเหตุมาจากน้ำผึ้งที่ตกลงพื้นดิน กล่าวคือมีเด็กชายคนหนึ่งทำน้ำผึ้งหกลงพื้น มดและแมลงวันได้กลิ่นจึงมาตอมน้ำผึ้ง ส่วนจิ้งจกได้เห็นมดและแมลงกำลังตอมน้ำผึ้งอยู่จึงเข้ามากินมดและแมลงวันเหล่านั้น เมื่อแมวมเห็นจิ้งจกกำลังกินมดและ

แมลงวันอยู่แมงตัวนั้นก็ตะครุบกินจึงจกต่อส่วนหมาเมื่อเห็นแมงตัวนั้นก็วิ่งเข้ามากัดแมง ทำให้เด็กชายเจ้าของแมงโกรธจึงถือไม้มาตีหมา ทันใดนั้นเด็กชายที่เป็นเจ้าของหมาเห็นหมาของตนถูกชายคนนั้นตีด้วยความโมโหจึงใช้ไม้ไล่ตีเจ้าของแมง จนในที่สุดก็เกิดการตะลุมบอนเพราะญาติพี่น้องของแต่ละฝ่ายมาช่วยกันรุมเพื่อปกป้องฝ่ายตนทำให้ต่างฝ่ายต่างได้รับบาดเจ็บ ในที่สุดกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้เข้ามาระงับเหตุและไต่สวนหาสาเหตุและข้อเท็จจริงจึงทราบความจริงว่าเป็นเรื่องที่เกิดจากสาเหตุเล็กน้อยซึ่งไม่น่าก่อให้เกิดเรื่องใหญ่โต กำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงอบรมและตักเตือนให้ทุกคนรู้จักระงับความโกรธ ไม่ใช่อารมณ์มากเกินไป แต่ควรปรับความเข้าใจกันด้วยเหตุผล

6) โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ใช้ฉันทลักษณ์โคลงสี่สุภาพ เนื้อหาโคลงโลกนิติที่ได้รับคัดเลือกมาเป็นบทเรียนกล่าวถึงหลักการเลือกคบคนดี การพิจารณาคนอย่างรอบคอบ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การมีสัจจะและรักษาคำพูด ความเพียรในการศึกษาเล่าเรียน และความสำคัญของวิชาความรู้

7) สุภาชิตสอนหญิง บทประพันธ์ของสุนทรภู่ (พระสุนทรโวหาร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เนื้อหามุ่งให้เป็นคติสอนใจสตรีทุกวัย มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปฏิบัติตนที่เหมาะสมตามค่านิยมที่ดี การปฏิบัติต่อบิดา มารดา สามี และบุคคลทั่วไป เนื้อหาส่วนที่ได้รับคัดเลือกมาเป็นบทเรียนมีเพียงบางส่วน มีข้อสังเกตว่าเนื้อหาและคติคำสอนในเรื่องสุภาชิตสอนหญิงเป็นคำสอนทั่วไป เช่น สอนการดูแลรักษาร่างกาย การรักษานวลสงวนตัว การพูดที่ดี การประหยัดอดออม และความกตัญญู

3.2.3 วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร

จากการศึกษาความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครที่ผู้รู้อธิบายไว้ ได้แก่ ลินจง จันทรวราทิตย์ (2542) รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2556) สายวรุณ สุนทรโรทก (2563) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555) ผู้วิจัยสรุปได้ว่า วรรณคดีและวรรณกรรม บทละคร หรือวรรณคดีการแสดงเป็นงานประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงมหรสพประเภทต่าง ๆ เช่น ละครใน ละครนอก ละครพูด ละครร้อง โขน หนังใหญ่ เป็นต้น นอกจากนี้ใช้เป็นมหรสพแล้วยังเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน และให้ผู้อ่านผู้ฟังรับอารมณ์รสจากความไพเราะของบทประพันธ์ได้อีกด้วย จากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 5 เรื่อง มีเนื้อเรื่องดังนี้

1) บทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รูปแบบและลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนบทละคร ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ มีเนื้อความเริ่มตั้งแต่นางสุริยชาประสูติโอรส นางสนมทั้งเจ็ดคนเกิดความอิจฉาได้ทำกลอุบายให้พระไชยเชษฐาไปคล้องช้างเผือกในป่า ครั้นเมื่อนางสุริยชาคลอด นางสนมทั้งเจ็ดนำโอรสใส่หีบไปฝังไว้ และทำอุบายว่านางสุริยชาคลอดลูก

3) บทละคร เรื่องพระร่วง บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 รูปแบบคำประพันธ์เป็นบทละครพูดคำกลอน เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระเจ้าพันธุเมศวรียุขอมมีพระราชบัญชาให้นายทหารของขอมเดินทางมาทวงส่วนน้ำที่เมืองละโว้ พระร่วงเห็นว่าชาวละโว้กำลังเดือดร้อนจึงขอร้องให้นักคุ้มขนน้ำกลับไปเอง นักคุ้มอ้างว่านายนพาทนะมาน้อยจะขนน้ำไปได้ไม่เต็มจำนวน พระร่วงจึงขอให้นักคุ้มให้คำมั่นสัญญาว่าถ้าสามารถบรรจุน้ำได้เท่าที่กำหนดไว้ลงในพาหนะของขอมได้ ฝ่ายขอมจะต้องขนกลับไปเอง เมื่อนักคุ้มรับคำ พระร่วงจึงเกณฑ์ชาวละโว้สานชะลอมแล้วเอา ชันยานำไปบรรจุน้ำได้ตามที่กำหนด นักคุ้มจึงต้องขนน้ำกลับไปเอง เมื่อนักคุ้มขนน้ำกลับไปยังเมืองขอมได้กราบทูลต่อพระเจ้าพันธุเมศวรียุขอมถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมเอาชะลอมให้พระเจ้าพันธุเมศวรียุขอมทอดพระเนตร พระเจ้าพันธุเมศวรียุขอมเห็นว่าชาวเมืองละโว้มีปัญหาเฉลี่ยฉลาด หากปล่อยไว้อาจแข็งเมือง ให้จับตัวมาลงโทษ พระเจ้าพันธุเมศวรียุขอมจึงรับพระราชบัญชาให้ พระยาเดโชยกทัพมาเมืองละโว้เพื่อจับตัวพระร่วง พระยาเดโชจึงตามมาจับพระร่วงตามพระราชบัญชาของพระเจ้าพันธุเมศวรียุขอม เมื่อพระร่วงทราบว่าเป็นพระยาเดโชมาจับพระร่วงไปลงโทษ คิดว่าหากจะอยู่สู้กับขอมที่ เมืองละโว้ ประชาชนเมืองละโว้อาจต้องเดือดร้อนที่ต้องสู้รบกับขอม การรบคงจะสู้พวกขอมไม่ได้พระร่วงจึงตัดสินใจไปอยู่ที่เมืองสุโขทัย ต่อมาพระยาเดโชรู้จึงตามไปถึงเมืองสุโขทัย เห็นพระภิกษุรูปหนึ่งกำลังกวาดลานวัดอยู่ไม่ทราบว่าเป็นพระร่วงจึงได้เข้าไปกราบแล้วถามถึงพระร่วง โดยลวงว่าตนเป็นคนไทยมีความจงรักภักดีต่อพระร่วง พระร่วงเมื่อได้ฟังสำเนียงพูดเกิดความสงสัยว่าเป็นขอมปลอมตัวมา จึงให้พวกโยมที่อยู่ในวัดล้อมตัวพญาเดโชไว้ หลังทราบความจริงจึงได้ส่งพญาเดโชกลับไปให้พระเจ้าพันธุเมศวรียุขอม หลังจากนั้นข้าราชการและประชาชนทั้งหลายจึงอัญเชิญพระร่วงขึ้นเป็นกษัตริย์ครองเมืองสุโขทัย เนื่องจากขณะนั้นเมืองสุโขทัยไม่มีกษัตริย์ปกครอง

4) บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 รูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนบทละคร เนื้อหาตอนกำเนิดพระสังข์ กล่าวถึงท้าวศวิมลกษัตริย์แห่งเมืองยศวิมล มีมเหสีคือนางจันทเทวี และมีสนมเอกคือนางจันทา ต่อมานางจันทเทวีตั้งครรภ์และคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ ทำให้ท้าวศวิมลอับอาย อีกทั้งนางจันทาได้ตัดสินใจบวชให้ทำนายนางลูกน้อยหอยสังข์เป็นกาลกิณี จะทำให้บ้านเมืองยากเข็ญเกิดข้าวยากหมากแพงในภายหน้า ท้าวศวิมลจึงเนรเทศนางจันทเทวีพร้อมหอยสังข์ออกจากเมือง นางจันทเทวีอุ้มลูกน้อยหอยสังข์ออกจากเมืองไปขออาศัยตายายที่ชายป่า ทุกเช้าก่อนออกไปหาของป่า นางก็อุ้มลูกรู้ขึ้นชมลูกน้อยหอยสังข์ และหลังจากทำงานเหน็ดเหนื่อยกลับมา นางก็อุ้มลูกรู้กับลูกน้อยหอยสังข์ในยามค่ำคืนด้วยความรัก พระสังข์ที่อยู่ในหอยสังข์ได้รับรู้ถึงความรักและความเหน็ดเหนื่อยยากของแม่มาตลอด วันหนึ่งเมื่อนางจันทเทวีไปป่า พระสังข์จึงออกจากหอยสังข์ มาไล่ไก่ ไล่คน จัดเก็บข้าวปลาที่ตากเอาไว้ พร้อมทั้งทำความสะอาดบ้านเรือน หุงข้าวและทำอาหารไว้รอแม่จนถึงเวลาที่นางจันทเทวีกลับมาจึงเข้าไปอยู่ในหอยสังข์

ตามเดิม นางจันท์เทวีสงสัยว่าใครมาทำงานบ้าน ถ้ามตายาก็บอกว่าไม่ได้ทำ นางจึงเก็บความสงสัยไว้ วันหนึ่งนางจันท์เทวีทำที่ว้อออกไปป่า แต่กลับมาแอบดูจึงเห็นเด็กผู้ชายออกมาจากหอยสังข์ นางแน่ใจว่าเป็นโอรส จึงทูลหอยสังข์แตกเพื่อไม่ให้โอรสกลับเข้าไปอยู่ในหอยสังข์ได้อีก

5) บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ศีกไมยราพ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รูปแบบคำประพันธ์เป็นกลอนบทละคร เนื้อหาตอนศีกไมยราพเป็นเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างไมยราพกับหนุมานทหารเอกของพระราม ซึ่งจบลงด้วยชัยชนะของหนุมาน เนื้อเรื่องกล่าวถึงไมยราพซึ่งเป็นโอรสของท้าวมหามยุักษ์กับนางจันท์ประภา มีพี่สาวชื่อนางพิรากวนขึ้นครองเมืองบาดาลสืบต่อจากบิดา ไมยราพมีฤทธิ์มาก เพราะถอดดวงจิตซ่อนไว้ที่เขตรีกูฏ ฐมนตร์ทำยาสะกดทัพ มียาทาตัวให้ผู้อื่นมองไม่เห็น และมีกล้องปี่มราชสำหรับเป่ายาสะกด หลังจากสุครีพหักฉัตร ทศกัณฐ์ให้ไมยราพมาช่วยรบ ไมยราพตระหนงตนว่ามีฤทธิ์จึงช่วยทศกัณฐ์ ก่อนยกทัพไปรบไมยราพให้จงจำนางพิรากวนพี่สาวและไวยวิกผู้เป็นหลานเอาไว้ เพราะโหรทำนายว่าไวยวิกจะเป็นผู้ครองเมืองบาดาล เมื่อไปถึงเขามรกตไมยราพแปลงร่างเป็นลิงน้อยเข้าไปปะปนในกองทัพของพระรามจึงรู้ว่ามี การตรวจตราอย่างเข้มงวดจนกว่าฟ้าจะสว่าง ซึ่งเป็นเวลาที่พระรามพันเคราะห์ตามคำทำนายของพิเภก ไมยราพจึงเหาะขึ้นไปบนเขาไกรลาส กวาดแก้วกล้อง ปี่มราชสว่างไสว ทำให้เหล่าทหารวานรคิดว่าสว่างแล้วจึงพากันนอนพัก จากนั้นไมยราพนำยาสะกดใส่กล้องปี่มราชเป่าไป ทำให้พระลักษณ พิเภก และวานรทุกตัวหลับ แล้วอุ้มพระรามซึ่งบรรทมอยู่ในปากหนุมานพาลงไปยังบาดาล สั่งให้เอาตัวพระรามใส่กรงเหล็กไว้ แล้วสั่งให้นางพิรากวนตักน้ำใส่กระทะเพื่อใช้ต้มพระรามพร้อมกับไวยวิก หนุมานตามลงไปยังบาดาลโดยลอดลงไปตามก้านบัว เมื่อถึงเมืองบาดาล หนุมานได้ต่อสู้ทำลายด่านอีกหลายด่าน และได้พบมัจฉานุซึ่งไมยราพเอามาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมและให้อยู่ในสระใหญ่หน้าเมือง เมื่อทั้งสองได้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน หนุมานพบทางเข้าเมืองโดยมัจฉานุบอกใบ้ เมื่อเข้าไปในเมืองโดยแปลงร่างเป็นไยบัวติดชายสไบ นางพิรากวนเข้าไปเฝ้าพระรามสะกดทหารยักษ์ที่เฝ้าอยู่ให้นอนหลับแล้วอุ้มพระรามซึ่งยังหลับอยู่ในกรงขังเหาะขึ้นไปฝากให้เทวดาดูแล จากนั้นหนุมานกลับลงเมืองบาดาลไปปราบไมยราพแต่ก็ฆ่าไม่ตาย หนุมานจึงถามนางพิรากวนว่าเป็นเพราะเหตุใด นางบอกว่าไมยราพถอดดวงจิตเป็นแมลงภู่งของใส่กล้องซ่อนไว้ที่เขตรีกูฏ หนุมานจึงเนรมิตร่างให้สูงใหญ่ มี 4 มือ เท้าซ้ายเหยียบอกไมยราพไว้ เท้าขวาเหยียบไปยังเขตรีกูฏ มือขวาล้วงกล้องดวงจิตของไมยราพ เมื่อพบก็ขยี้หัวใจแล้วตัดเศียรไมยราพ เมื่อเสร็จศึกแล้วหนุมานทูลขอให้ไวยวิกโอรสของนางพิรากวนครองเมืองบาดาลและให้มัจฉานุกุชายของหนุมานกับนางสุพรรณมัจฉา ซึ่งไมยราพเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรมเป็นอุปราช

3.2.4 วรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์

วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ เป็นบทประพันธ์ที่เน้นถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของผู้แต่ง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรก เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองขนาดสั้น

ในอดีตใช้ประกอบการละเล่น เนื้อหาที่มีหลากหลาย อาทิ นำมาจากวรรณคดีบ้าง ได้ข้อมูลจากการสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวบ้าง หรือบางครั้งผู้แต่งก็สร้างสรรค์ขึ้นจากแรงบันดาลใจส่วนตัว เนื้อหาบทกลอนให้คุณค่าด้านจินตนาการ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และทำให้สนใจวรรณคดีและวรรณกรรมแก่ผู้อ่านผู้ฟัง สอดคล้องกับแนวคิดของ ธิดา โมสิกรัตน์ (2550) อธิบายลักษณะว่าในอดีตบทสักวาเป็นวรรณกรรมสำหรับการเล่นโต้ตอบด้วยกลอนสดมีการร้องส่งและมอบหรือบรรเลงรับ ส่วนบทเห่กล่อมพระบรรทม เป็นบทประพันธ์ใช้เห่กล่อมเจ้านายที่ทรงพระเยาว์ เนื้อหาบทเห่กล่อมนำมาจากวรรณคดี ธรรมชาติ และแรงบันดาลใจของกวี มีคุณค่าด้านส่งเสริมจินตนาการ ให้ความรู้ธรรมชาติ และส่งเสริมให้สนใจวรรณคดีไทย

ลักษณะที่สอง คือวรรณคดีและวรรณกรรมนิราศ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2552) สายวรรณสุนทรโรทก (2563) และ สุภาพร พลายเล็ก (2541) อธิบายไว้สอดคล้องกัน สรุปได้ว่าวรรณคดีและวรรณกรรมนิราศ เป็นบทประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะคือแต่งขึ้นเพื่อบันทึกการเดินทาง ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด หรือกล่าวถึงการพลัดพรากจากคนที่รักและมีการคร่ำครวญโหยหาด้วยความอาลัยอาวรณ์ของผู้แต่ง นอกจากนั้นนิราศบางเรื่องอาจไม่มีการเดินทาง แต่กล่าวถึงนางผู้เป็นที่รักหรือคนรัก โดยใช้จินตนาการและความรู้สึกส่วนตัวของผู้แต่งนิราศ

จากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 6 เรื่อง มีเนื้อเรื่องดังนี้

1) บทสักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสักวา เนื้อหาบ่งสอนเรื่องการพูดอย่างสุภาพไพเราะ โดยใช้กลวิธีการเปรียบเทียบ กล่าวหาอาหารที่มีรสหวานมีหลากหลายชนิดนั้นก็ไม่มีคุณค่าเท่าการใช้คำพูดที่ดีและไพเราะน่าฟังซึ่งเปรียบได้กับดอกพะยอมหรือดอกไม้ที่สวยงามน่าชม คำพูดที่อ่อนหวานและอ่อนโยนสามารถโน้มน้าวใจคนฟังให้เชื่อถือ ส่วนคำพูดที่หยาบคาย หยามหมิ่นผู้อื่นเป็นคำพูดที่ไม่น่าฟังจึงไม่มีผู้ใดชื่นชอบ พอได้ยินได้ฟังยิ่งเหมือนการตีบอระเพ็ดซึ่งมีรสขม ไม่เป็นที่ชื่นชอบ คนที่พูดจาหยาบคายย่อมไม่เป็นที่สบอารมณ์ใครได้ยินได้ฟังคงเอือมระอาและไม่อยากคบหา

2) บทสักวาดาวจระเข้ก็เหก พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงบดินทรไพศาล เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสักวา เนื้อหาเป็นบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของกวีเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในเวลากลางคืน ผู้แต่งกล่าวว่าในคืนวันแรมได้เห็นดาวจระเข้ที่มีลักษณะแปลก ๆ หันศีรษะลงมาข้างล่างส่วนหางชี้ขึ้นฟ้าในคืนนั้นท้องฟ้าแจ่มแจ้งทำให้เห็นดวงดาวเคลื่อนฟ้า อีกทั้งมีน้ำค้างโปรยปรายเป็นละอองลงมาจากท้องฟ้าในคืนนั้นมีสายลมพัดมารวยรินสัมผัสผิวจนรู้สึกหนาวกาย และพลอยทำให้จิตใจหมองเศร้าไปด้วย ส่วนนกก็ส่งเสียงร้องตลอดจนรุ่งเช้าตัวของกวีเองได้แต่นั่งดูแสงทองสวยงามบนฟ้า

3) เพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทเพลงกล่อมเด็ก เนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของแม่กาซึ่งหลงรักและเลี้ยงดูลูกของนกกาเหว่าที่มาไข่ทิ้งไว้ให้แม่กาฟักเพราะคิดว่าเป็นลูกของตนเอง คอยไปหาเหยื่อมาป้อน พาไปสอนให้บิน และฝึกให้ลูกนกรู้จักหากินด้วยตนเอง

4) บทร้องเล่น กูกูกู ไก่ เนื้อหาแสดงให้เห็นภาพชีวิตของแม่ไก่และลูกไก่ที่คุ้ยเขี่ยดินเพื่อหาอาหาร กล่าวถึงแม่ไก่ที่เลี้ยงลูกมาจนเติบโตโดยไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมของตน เพราะแม่ไก่ไม่มีน้ำนม ในยามที่ลูกร้องหิว แม่ก็จะพาไปคุ้ยดินเพื่อหาอาหาร ถือเป็นการทำงานหากินตามวิถีของไก่

5) บทเห่กล่อมพระบรรทม ตอนเห่เรื่องจับระบำ ผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ (พระสุนทรโวหาร) เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทบทเห่กล่อม เนื้อหาตอนนี้ได้เค้าเรื่องจากตำนานการเกิดฟ้าแลบฟ้าร้อง เป็นเรื่องของนางเมขลาผู้เป็นเทพธิดารักขามหาสมุทรถือแก้วมณีร้ายรำกับเหล่าเทวดาและนางฟ้าอย่างสนุกสนาน พอยักษ์รามสูรผู้มีฤทธิ์และมีขวานเป็นอาวุธผ่านมาเห็น ประรณางจะด้ดวงแก้ววิเศษมาครองจึงพยายามไล่แย่งชิง ส่วนนางเมขลาที่ชูแก้วมณีหลอกล่อทำให้เกิดแสงแปลบปลาบซึ่งเป็นที่มาของฟ้าแลบ ฝ่ายรามสูรโกรธจึงขว้างขวานใส่นาง ทำให้เกิดเสียงกึกก้องเป็นที่มาของเสียงฟ้าร้อง แต่ด้วยอำนาจของดวงแก้วที่คุ้มครองนางเมขลาจึงบันดาลให้ขวานพลาดเป้าหมายไปทุกครั้งที่รามสูรขว้างขวานใส่

6) นิราศเดือน เป็นผลงานประพันธ์ของของนายมี (หมื่นพรหมสมพัตสร) กวีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนนิราศ เนื้อหานิราศเดือนมีความแตกต่างจากนิราศโดยทั่วไป เพราะนิราศเดือนเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นจากความรู้ ความคิดและจินตนาการของผู้แต่ง มิได้เดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ดังเช่นนิราศเรื่องอื่น ๆ การดำเนินเรื่องเริ่มจากเดือน 5 ซึ่งเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ในอดีต เรียงลำดับมาจนถึงเดือน 4 ในปีถัดไปจนครบรอบสิบสองเดือน เนื้อเรื่องของนิราศเดือนบรรยายและพรรณนาประเพณีและกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละเดือน เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าแต่ละเดือนผู้คนดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมอะไรที่น่าสนใจ ซึ่งถือเป็นนิราศอีกเรื่องหนึ่งที่ช่วยบันทึกเหตุการณ์ทางสังคมในอดีตในด้านวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม เนื้อหานิราศเดือนที่ได้รับคัดเลือกมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษา มีเนื้อหาเพียงบางส่วน เป็นการนำเสนอประเพณีเดือนสิบสอง กล่าวถึงประเพณีลอยกระทงซึ่งมีคนเข้าร่วมจำนวนมาก มีแสง สี เสียง และมีการละเล่นต่าง ๆ อย่างครึกครื้น อาทิ จุดพลุ ดอกไม้ไฟ แห่ผ้าป่า นั่งเรือ มีดนตรีที่ไพเราะสนุกสนาน มีละคร การฟ้อนรำ การร้องบทสักวาด้วยความไพเราะและครื้นเครงทั้งผู้ชายและผู้หญิง การเล่าเรื่องนิราศเดือนถ่ายทอดผ่านมุมมองของชายหนุ่มซึ่งไปร่วมงานประเพณีและเห็นกิจกรรมการละเล่นต่าง ๆ จากนั้นเชื่อมโยงเหตุการณ์ที่เห็นไปสู่อารมณ์ความคิดถึงนางผู้เป็นที่รักซึ่งได้พลัดพรากจากกัน ชายหนุ่มพรรณนาอารมณ์ว่าเมื่อเห็นดวงจันทร์ก็นึกถึงหน้าของนางผู้อยู่ไกล เมื่อเกิดปรากฏการณ์ราหูอมจันทร์ ซึ่งชาวบ้านต่างพากันตื่นตะลึง และพากันตีระฆัง

ตีฆ้อง ตีกลองเสียงดังสนั่นเพื่อให้ราษฎรคลายพระจันทร์ออกมา ชายคนนี้ก็คร่ำครวญว่าดวงจันทร์ดูเศร้าหมองไม่งดงาม และกล่าวว่าราหูอมจันทร์เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หลังจากราษฎรคลายพระจันทร์ออกมาเหตุการณ์ก็จะกลับมาสู่ภาวะปกติ เป็นเรื่องธรรมดา แต่ตัวชายหนุ่มเองมิได้มีความสุขสักครั้ง มีแต่ความเศร้าซึมเพราะคิดถึงแต่นางผู้เป็นที่รัก และได้แต่ชมดวงจันทร์แทนการเห็นหน้านาง

3.2.5 วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน

จากการศึกษาความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียนที่ผู้รู้อธิบายไว้ ได้แก่ ธวัช ปุณโณทก (2555) และ สิริศิระ โชคทวีกิจ (2561) ผู้วิจัยสรุปได้ว่าวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทแบบเรียนหรือหนังสือเรียน หมายถึง ผลงานที่ประพันธ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กมีเนื้อหาสาระความรู้ต่าง ๆ ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในการวิจัยครั้งนี้วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียนมีเนื้อหาเกี่ยวกับมาตราตัวสะกดเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาทักษะทางการอ่านและการเขียนได้ถูกต้องและคล่องแคล่ว

วรรณคดีและวรรณกรรมประเภทแบบเรียนที่ปรากฏในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มี 1 เรื่อง คือเรื่อง ประถม ก กา เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่ง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559) อธิบายไว้ว่า ประถม ก กา เป็นแบบเรียนสำหรับเด็กที่เริ่มหัดอ่านและเขียนภาษาไทยแต่ขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แบบเรียนประถม ก กา ผู้แต่งนำคำที่สะกดในมาตราตัวสะกดแม่ต่าง ๆ มาร้อยเรียงเป็นบทร้อยกรองขนาดสั้นช่วยให้ผู้เรียนจดจำได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังช่วยฝึกการอ่านได้คล่องยิ่งขึ้น นอกจากนั้นเนื้อหายังแทรกความรู้เรื่องต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของคนในอดีต แทรกคำแนะนำและคำสอนที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน เป็นต้น

ประถม ก กา แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี 11 เนื้อหาที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ มาตราตัวสะกด 3 มาตรา คือ แม่ ก กา แม่ กก และแม่ กง เนื้อหาเรื่องประถม ก กา มีลักษณะเฉพาะคือเป็นแบบเรียนสำหรับเด็กฝึกการอ่านเนื้อหาจึงเน้นการสอนความรู้ทางภาษาไทยเป็นหลัก แบบเรียนประถม ก กา จึงแตกต่างจากวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ เพราะมิได้มุ่งให้ข้อคิดและคติในการดำเนินชีวิตผ่านเนื้อเรื่องและบทบาทของตัวละคร เนื้อหาเรื่องประถม ก กา เสนอความรู้เรื่องมาตราตัวสะกด 3 มาตรา คือ แม่ ก กา แม่ กก และแม่ กง ดังนี้

เนื้อหาเรื่องแม่ ก กา มุ่งให้ความรู้และข้อสังเกตเกี่ยวกับคำที่เป็นแม่ ก กา ซึ่งไม่มีตัวสะกด เช่น คำว่า แม่ไก่ ตะกร้า ไข่ แม่กา หมาใหญ่ หมู หมา ปูแสม ปูนา ปูม้า ปูทะเล เต่านา เต่าดำ จระเข้ ปลาหู ทะเล ปลาชี้เหรู ฯลฯ

เนื้อหาเรื่องแม่ กก มุ่งให้ความรู้และข้อสังเกตเกี่ยวกับคำที่เป็นแม่ กก เช่น คำว่า นกแสก ครกสาก มาก ลึก หมึก หมาก ปักหลัก เชือกลาก ผูกจาก จักตอก ปลุก หูก ผีอก ผัก เปลือก สุก เลือก หมก ฯลฯ

เนื้อหาเรื่องแม่ กก มุ่งให้ความรู้และข้อสังเกตเกี่ยวกับคำที่เป็นแม่ กก เช่น กระถาง โอง อ่าง ระฆัง ร้องเพลง เมืองกรุง โห่งหน่ง กลองหน่ง ฯลฯ

เรื่องประถม ก กา เป็นวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทแบบเรียนมุ่งให้ความรู้ทาง ภาษา การอ่านสะกดคำตามมาตราต่าง ๆ เป็นหลักจึงได้รับการคัดเลือกมาบรรจุเป็นบทเรียนใน หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ครูใช้ประกอบการสอนเรื่องการอ่านแบบแจกลูกและ สะกดคำตามมาตราตัวสะกดแม่ต่าง ๆ แบบเรียนประถม ก กา เป็นวรรณคดีและวรรณกรรมประเภท ที่ให้ความรู้เชิงวิชาการควบคู่กับความบันเทิงอารมณ์จากการเล่าเรื่องที่สนุกสนาน มีการคัดสรร ถ้อยคำตามมาตราต่าง ๆ มาร้อยเรียงให้เป็นบทคล้องจอง ช่วยให้ผู้อ่านสนุกในการอ่านตามจังหวะ และจดจำมาตราตัวสะกดได้ง่ายยิ่งขึ้น

3.2.6 วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์

จากการศึกษาความหมายของวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่ผู้รู้อธิบายไว้ ได้แก่ ลินจง จันทรวราหิตย (2542) สายใจ อินทรมพรรย (2550) และ พัจลินจ จินนุ่น (2562) ผู้วิจัย สรุปได้ว่าวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ หมายถึงงานประพันธ์ที่ใช้บันทึกเรื่องราวและ เหตุการณ์สำคัญในอดีต มีเนื้อเรื่องสะท้อนภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสมัยใดสมัยหนึ่ง นอกจากนั้นบางเรื่องมุ่งสวดศิวิกรรมของพระมหากษัตริย์ บันทึกเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต การศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจระบบความคิดความเชื่อของ สังคม เข้าใจวัฒนธรรมและประเพณีจากอดีตสู่ปัจจุบัน อีกทั้งยังกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกและเห็น ความสำคัญของความเป็นชาติมากยิ่งขึ้น

จากการพิจารณาวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนระดับ ประถมศึกษา พบว่า วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ มีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งมีลักษณะตรงกับที่ สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561) อธิบายไว้ว่า เรื่องราชาริราชเป็นหนังสือที่ชาวมอญ (รามัญ) เชื่อว่าเป็นพงศาวดารที่เขียนขึ้นจากเรื่องจริงโดยบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับ บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชนชาติมอญจึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นเรื่องแปลและเรียบ เรียงมาจากพงศาวดารมอญ เนื้อเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท ที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็น บทเรียนระดับประถมศึกษา กล่าวถึงมะกะโทพ่อค้าชาวมอญนำลูกน้อง 30 คน หาบสินค้าเดินทางไป

ค้าขายที่เมืองสุโขทัย ครั้นเดินทางขึ้นไปถึงยอดเขาก็เกิดเหตุอัศจรรย์ มีพายุใหญ่ ฝนตกฟ้าคะนอง แล้วฟ้าก็ผ่าลงมากฎไม้คานที่มะกะโทหาบอยู่หักลงจากบ่า มะกะโทตกใจ ครั้นมองไปทางทิศ ตะวันออกก็ปรากฏแสงสว่างขึ้น หันไปทางทิศตะวันตกก็เกิดฟ้าแลบเห็นภาพวิมานและปราสาท ราชมณเฑียร มะกะโทรู้สึกอัศจรรย์ใจที่ฟ้าผ่าถึงสามครั้งแต่กลับไม่มีผู้ได้อันตราย นอกจากไม้คานของตนหักคิดว่าต่อไปภายหน้าตนคงมีบุญวาสนาเป็นแน่จึงพาลูกหาบเดินทางต่อไปจนถึงตำบลบ้าน มะเตวะและพักค้างคืนที่หมู่บ้านนั้น

ที่บ้านมะเตวะนี้มีบัณฑิตผู้หนึ่งมีชื่อเสียงในด้านการทำงานานิมิตต์ต่าง ๆ มะกะโทจึงนำ เครื่องสักการะไปหาและขอให้ช่วยทำงานานิมิตต์ที่เกิดขึ้น บัณฑิตได้ฟังเหตุการณ์ที่มะกะโทเล่าก็บอกว่า นิมิตต์นี้สำคัญมาก หากมะกะโทนำทรัพย์สินเงินทองมากองให้สูงเพียงศึรชะได้ตนจึงจะทำงานให้ มะกะโทได้ฟังก็ได้แต่คิดในใจว่าตนเดินทางมามีเงินติดตัวเพียงสามสิบบาท และยังมิได้ขายสินค้าใด ๆ จะนำเงินที่เหนามาให้ ขณะคิดก็แลเห็นจอมปลวกใหญ่สูงเทียมศึรชะอยู่ในบริเวณใกล้ ๆ มะกะโทจึงคิด ได้ด้วยปัญญา นำเงินสามสิบบาทไปวางที่ยอดจอมปลวก แล้วบอกบัณฑิตผู้้นว่าตนนำเงินมาบูชาแล้ว ขอให้ช่วยทำงานให้ บัณฑิตเห็นดังนั้นก็ทำนายว่ามะกะโทมีปัญญาฉลาดจะมีบุญวาสนาต่อไปใน ภายหน้า

มะกะโทได้ฟังคำทำนายก็มีความยินดียิ่งนัก ครั้นได้เวลาสมควรจึงลาบัณฑิตพาลูกหาบ เดินทางต่อไปจนถึงเมืองสุโขทัย ลูกหาบทั้งหลายขายสินค้าจนหมดแล้วก็ให้เดินทางกลับเมาะมะ ส่วนมะกะโทซึ่งเชื่อคำทำนายจึงยังอยู่สุโขทัย และไปขออาศัยอยู่กับนายช่างเพื่อทำงานรับใช้พระร่วง เจ้ากรุงสุโขทัย มะกะโทช่วยทำงานทุกอย่างด้วยความขยัน ทั้งทำความสะอาดชำระมูลช้าง และทอด หล้าช้าง อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัยมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรช้างพระที่นั่ง จึงเสด็จไปยังโรงช้าง ขณะนั้นมะกะโทกำลังกวาดหล้าช้างอยู่ สมเด็จพระร่วงจึงชมว่าเป็นผู้มีอุตสาหะ ขยันขันแข็งมาก ช่วยทำงานทุกอย่างด้วยความตั้งใจและอดทน สมเด็จพระร่วงทรงพระเมตตาตรัสสั่ง นายช่างให้เลี้ยงดูมะกะโทอย่างดีอย่าให้ขาดสน เมื่อรับสั่งจบก็ทรงคายหมากและบัวพระโอบขลุ่ยลงที่ พื้นดิน ทำให้ฝุ่นดินกระจายมองเห็นเบ๊ย ๆ หนึ่งตกอยู่ สมเด็จพระร่วงตรัสกับมะกะโทให้เก็บเบ๊ยนั้นไว้ มะกะโทก็กราบถวายบังคมแล้วจึงเก็บเบ๊ย

มะกะโทรู้สึกปลาบปลื้มมากที่ได้รับพระราชทานเบ๊ยจึงนำไปซื้อเมล็ดพันธุ์ฝักกาดมา ปลูก เมื่อไปซื้อเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ผู้ขายบอกว่าเบ๊ย ๆ เดียวไม่รู้จะตกให้ได้อย่างไร มะกะโทตอบด้วย ปัญญาว่าขอเพียงติดนิ้วเดียวเท่านั้น ผู้ขายเมล็ดพันธุ์ฝักกาดได้ฟังก็อนุญาต มะกะโทเอานิ้วจุ่มน้ำลาย ของตน แล้วจุ่มนิ้วลงไปทีเมล็ดพันธุ์ฝักกาดในกระถาย ผู้ขายเห็นดังนั้นก็นึกชื่นชมในใจว่าหนุ่มรามัญ ผู้นี้ฉลาดยิ่งนักต่อไปภายหน้าคงได้ตีมีวาสนาอย่างแน่นอน

มะกะโทได้เมืกต์พันธุ์ผักกาดแล้วก็จัดแจงพรวนดินทำแปลงปลูกผักกาดโดยใช้มูลช้างผสมเป็นปุ๋ย หมั่นรดน้ำจนผักกาดงอกงามทั้งแปลง จนกระทั่งวันหนึ่งสมเด็จพระร่วงเสด็จมาทอดพระเนตรช้างพระที่นั่งอีก มะกะโทจึงนำผักกาดต้นงามจากแปลงที่ปลูกมาใส่พานแล้วนำไปถวายสมเด็จพระร่วงทรงทราบจากมะกะโทถึงวิธีการที่นำไปซื้อพันธุ์ผักกาดมาปลูกได้ทั้งแปลงก็ชอบพระราชหฤทัยจึงให้มะกะโทเข้าไปทำงานอยู่ในวังทรงมอบหมายให้พ่อครัวช่วยดูแล มะกะโทก็ช่วยพ่อครัวทำงานด้วยความขยันขันแข็ง มีความอดุสาหะ มีไหวพริบ ทำการสิ่งใดก็สำเร็จเป็นที่ต้องพระราชหฤทัยสมเด็จพระร่วงยิ่งนัก ต่อมาจึงโปรดแต่งตั้งให้เป็นขุนวัง มะกะโทเองก็มีความจงรักภักดีปฏิบัติราชการ เมื่อสมเด็จพระร่วงทรงพระเมตตามะกะโทจนเป็นที่ทราบทั่วไป บรรดาข้าราชการทั้งหลายก็พลอยรักใคร่และยำเกรงมะกะโทกันทุกคน

3.2.7 วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น

นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง เป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้พระนามแฝงว่านายแก้วนายขวัญ รูปแบบของนิทานทองอินเป็นเรื่องสั้นแนวสืบสวนสอบสวน เนื้อหานิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง กล่าวถึงนายทองอินผู้มีไหวพริบ ฉลาดรอบคอบ ทั้งยังชำนาญในการเป็นนักสืบได้อาสาไปปราบผีที่บ้านของกำนันพันโชติ ผีตนนั้นคือนางนากภรรยาของพันโชติซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้วแต่วิญญาณนางยังวนเวียนอยู่ในบ้าน มีผู้พบเห็นทุกคืนว่านางนากมาเผ่าสัตว์เลี้ยงไม่ให้ถูกขโมย และคอยดักน้ำดื่มน้ำใช้ใส่ตุ่มทุกคืน พันโชติและคนอื่น ๆ ต่างก็เชื่อว่าเป็นผีนางนากจริง เมื่อนายทองอินทราบเรื่องราวประหลาดที่เกิดขึ้น เขาสันนิษฐานว่าไม่น่าเป็นผีจึงออกไปสืบเสาะหาความจริงด้วยการสอบถามพันโชติและบุตรชาย รวมถึงชาวบ้านที่อยู่ละแวกใกล้เคียงจนมั่นใจว่าไม่ใช่ผีจริง นายทองอินกับเพื่อนชื่อวัดจึงได้ออกอุบายทำพิธีปราบผี และคอยเผ่าสังเกตการณ์ในช่วงกลางคืนจนในที่สุดก็ได้ทราบความจริงว่าผู้ปลอมตัวเป็นผีนางนากคือบุตรชายของพันโชติเอง โดยให้เหตุผลว่าไม่ยากให้พ่อมีภรรยาใหม่และเกรงว่าจะมีคนมาขโมยทรัพย์สินบัติจึงปลอมตัวเป็นผีนางนากเพื่อให้ผู้คนเกรงกลัว

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาด้านเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมมีหลากหลายประเภทและมีลักษณะเฉพาะในแต่ละประเภทตามจุดมุ่งหมายในการแต่ง ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ และวรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน ความหลากหลายด้านเนื้อหาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนกระตุ้นความสนใจในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม โดยเฉพาะเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบทคัดตอนหรือคัดสรรมาจากวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสำคัญซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรม และคุณค่าด้านสังคมวัฒนธรรมจึง

ถือเป็นกลวิธีในการเชิญชวนและกระตุ้นความสนใจใฝ่รู้ให้ผู้เรียนอยากอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม เรื่องนั้นในตอนอื่น ๆ ต่อเนื่องจนจบเรื่อง

3.3 แนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

คำว่าแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง สาระทางความคิดที่ปรากฏในเรื่องซึ่งนำเสนอผ่านบทบรรยาย เหตุการณ์ บทสนทนา พฤติกรรมและ บทบาทของตัวละครในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือปรากฏหลายลักษณะก็ขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่อง วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ สอดคล้องกับ ราชบัณฑิตยสถาน (2545) อธิบายว่า ความคิดหลัก ของเรื่องหรือสารที่แสดงนัยไว้ในงานประพันธ์เป็นความคิดเชิงนามธรรมที่แสดงผ่านภาพลักษณ์ พฤติกรรม ตัวละคร และสัญลักษณ์ที่ต้องตีความโดยผู้อ่าน

การศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ครั้งนี้จึงถือเป็นการทำความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ จากข้อมูลทางวรรณคดีและวรรณกรรม ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2539) แสดงทรรศนะไว้ว่าความคิดหลักของเรื่องคือสาระสำคัญที่ผู้แต่งมีจุดประสงค์ ต้องการสื่อมายังผู้อ่าน สาระสำคัญนั้นเกี่ยวกับความเป็นจริงของชีวิตเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความหยั่งรู้ เข้าใจและเป็นข้อคิดเตือนใจ สอดคล้องกับความเห็นของ อีราวดี ไตลังคะ (2546) ที่กล่าวว่า การหา แนวคิดที่เสนอในเรื่องมีความสำคัญเพราะทำให้ผู้อ่านค้นพบความหมายของเรื่องที่อาจนำไปสู่ ความเข้าใจชีวิตได้ในทำนองเดียวกัน ประคอง เจริญจิตรกรรม (2556) ก็ได้อธิบายถึงความสำคัญของการศึกษาแนวคิดของเรื่องดังกล่าวว่า แก่นหรือแนวคิดของเรื่องคือความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็น ต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้แก่ มนุษยธรรม สังคม จริยธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมโลก แก่นเรื่องหรือแนวคิดของเรื่องมักตอบคำถามเกี่ยวกับความดีความเลวของมนุษย์ การควบคุมวิถีชีวิต ของมนุษย์ โศกชะตาอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม การสืบเชื้อสาย สภาวะแวดล้อม ระบบสังคมและการปกครอง

จากการศึกษาทรรศนะดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การศึกษาแนวคิดที่ปรากฏใน วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษามีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นวิธีที่ช่วยให้เกิด ความรู้ความเข้าใจความคิดต่าง ๆ ที่สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับชีวิต สังคมและวัฒนธรรมจากตัวบท วรรณคดีและวรรณกรรมที่กำหนดเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษา ผลการศึกษาแนวคิดที่ปรากฏใน วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น พื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผู้วิจัยพบว่าวรรณคดีและวรรณกรรมนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มแนวคิด ได้แก่ กลุ่มที่ 1 แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม กลุ่มที่ 2 แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา กลุ่มที่ 3 แนวคิดด้านครอบครัว และกลุ่มที่ 4 แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ดังนี้

3.2.1 แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม

คำว่าคุณธรรม (Virtue) หมายถึง หลักธรรมที่มนุษย์ยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และคำว่าจริยธรรม (Morals) หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับบรรณจรรยาของสังคมและเป็นการประพฤติที่ถูกต้อง (จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรยา, 2557) บุคคลที่มีคุณธรรมจริยธรรมย่อมประพฤติปฏิบัติตนตามกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับอันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคม (ภณิดา คุสกุล, 2545) ดังนั้น สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นหลักการแนวคิดที่ถูกต้องดีงามที่มนุษย์พึงทราบ และจริยธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรม ฉะนั้นคุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างยิ่ง แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมให้เกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่องและสอดแทรกอยู่ในการจัดการเรียนรู้ ทุกวิชา

แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมถือเป็นแนวคิดสำคัญที่นำเสนอไว้ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมหลายเรื่องเพื่อให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้ลักษณะคุณธรรม จริยธรรมผ่านบทบรรยาย เหตุการณ์ บทสนทนา พฤติกรรมและบทบาทของตัวละคร ซึ่งนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจหลักคุณธรรม จริยธรรมอย่างหลากหลายและลึกซึ้ง ทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์วิจารณ์และเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบแนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาแบ่งออกเป็น 14 แนวคิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) แนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที

คำว่ากตัญญู หมายถึง ความรู้สำนึกบุญคุณที่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นมีต่อเรา และคำว่ากตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ คำว่า ความกตัญญูกตเวที จึงหมายถึง ความรู้สำนึกในบุญคุณและตอบแทนคุณต่อคนและสิ่งอื่นที่มีบุญคุณ (โกวิท ประวาลพุกษ์, 2544) จากการศึกษาความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า ความกตัญญูกตเวที หมายถึงความสำนึกและตระหนักในบุญคุณของคนที่มีบุญคุณต่อเรา และการตอบแทนบุญคุณของคนนั้น ๆ ในภายหลัง

แนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทีนำเสนอไว้ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมหลายเรื่องเพื่อให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้ลักษณะความกตัญญูกตเวทีผ่านเหตุการณ์ บทบรรยาย บทสนทนา พฤติกรรมและบทบาทของตัวละคร ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและเห็นคุณค่าของความกตัญญูกตเวทีมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 4 เรื่อง ได้แก่ นิทานอีสป เรื่องราชสีห์กับหนู บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไมยราพ และสุภาชิตสอนหญิง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นิทานอีสป เรื่องราชสีห์กับหนู เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นความกตัญญู กตเวทิตที่หนูมีต่อราชสีห์ เนื้อเรื่องกล่าวถึงราชสีห์ที่ครั้งหนึ่งเคยไว้ชีวิตหนู หนูจึงสัญญาว่าจะไม่ลืม บุญคุณของราชสีห์ แต่ราชสีห์กลับพุดตอถูกทำนองว่าหนูตัวเล็กจะสามารถช่วยชีวิตตนได้อย่างไร ต่อมา เมื่อราชสีห์ถูกกับดักของนายพราน หนูตัวนั้นกลับเป็นผู้มาช่วยเหลือราชสีห์โดยกัดบ่วงของนายพราน จนขาดทำให้ราชสีห์รอดชีวิต ดังข้อความบรรยายว่า

อยู่มามีข่ามินาน ราชสีห์ตัวนั้นไปติดบ่วงแร้วที่นายพรานเขาตกไว้จะดิ้นรนเท่าไร ก็ไม่หลุดราชสีห์สิ้นปัญญา ลงร้องครวญครางก้องไปทั้งป่า ฝ่ายหนูตัวนั้นได้ยินเสียง ราชสีห์ร้องจำได้ จึงวิ่งมาป็นขึ้นไปบนคันแร้ว เอาฟันแทะเชือกขาดให้ราชสีห์หลุดรอดพ้นจากความตายไปได้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ข้อความข้างต้น เป็นตอนที่หนูได้เข้าไปช่วยราชสีห์ให้รอดชีวิตจากบ่วงของ นายพรานแสดงว่าหนูไม่ลืมบุญคุณของราชสีห์ เนื้อหานิทานสะท้อนให้เห็นว่าความกตัญญูต่อผู้มี พระคุณเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติอยู่เสมอ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทิตในนิทานอีสป เรื่องราชสีห์กับหนูนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละคร โดยเฉพาะหนูซึ่งเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็น ตัวอย่างความกตัญญูกตเวทิตที่ชัดเจนทำให้ผู้เรียนเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตได้ อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาอีกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทิต คือบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ ซึ่งนำเสนอแนวคิดที่ว่า ความกตัญญูกตเวทิตเป็นคุณธรรมของลูกที่ควรปฏิบัติต่อผู้มีพระคุณ ดังจะเห็นได้จากพระสังข์เมื่อยังอยู่ใน หอยสังข์รับรู้อยู่ตลอดว่าแม่ของตนลำบาก ต้องเหน็ดเหนื่อยออกไปหาของป่ามาขายตั้งแต่เช้าจนค่ำ พระสังข์รู้ว่าแม่รักตนมากทั้งที่เกิดมาเป็นหอยสังข์แต่ก็รักอุ้มชูด้วยความเอ็นดู พระสังข์รู้สึกสงสารแม่ จึงออกจากหอยสังข์มาช่วยไล่ไก่ ไล่นกที่มากินกินข้าวที่แม่ตากไว้ อีกทั้งยังหุงข้าวและทำอาหารไว้รอแม่ ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์ซ่อนอยู่ก็รู้สิ้น
พระแม่ไปป่าเป็นอาจิน	ในจิตคิดถวิลทุกเวลา
จะใคร่ออกช่วยพระแม่เจ้า	สงสารผ่านเกล้าเป็นหนักหนา
เหนื่อยยากลำบากกายา	กลับมาจนค้ำแล้วรำไร
ไม่ว่าลูกน้อยเป็นหอยปู	อุ้มชูชมชิตพิสมัย

พระคุณล้ำลภไพตร	จะออกไปให้เห็นตัวก็กลัวการ
ไก่อปาปาฝูงมากินข้าว	ของพระแม่เจ้าอยู่ถาวร
ค้อยเขี่ยเรียรายทั้งดินดาน	พระมารดามาเห็นจะรำไร
เยียมลอดสอดดูทั้งซ้ายขวา	จะเห็นใครไปมากี่หาไม่
ออกจากสังข์ปล้นทันใด	ฉวยจับไม่ได้ไล่ดี
กอบเก็บข้าวหกที่ตกดิน	ผันผินลอบลับขยับหนี
เหลียวดูผู้คนชนนี	จะหนีเข้าสังข์กำบังตน
หุงข้าวหาปลาไว้ทำแม่	ดูแลจัดแจงทุกแห่งหน
ช่วยขับไก่อปาประสาจน	สาละวณเล่นพลางไม่ห่างดู

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น พระสังข์รู้สึกสงสารและเห็นใจแม่ที่ต้องทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำอย่างเหน็ดเหนื่อยลำบาก จึงออกมาจากหอยสังข์เพื่อมาไล่ไก่อที่มากินข้าวที่แม่ตากไว้ อีกทั้งพระสังข์ยังหุงข้าวและทำอาหารไว้รอแม่ด้วย แสดงให้เห็นว่าพระสังข์นั้นมีความกตัญญูทเวทที่สำนึกในพระคุณของแม่ และหาวิธีตอบแทนพระคุณของแม่ตามความสามารถที่ตนพอทำได้ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญูทเวทในบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์นำเสนอผ่านความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของตัวละครพระสังข์ผู้เป็นลูกชายที่รู้สึกสงสาร เห็นอกเห็นใจในความลำบากของแม่ ถือเป็นวรรณคดีและวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นตัวอย่างความกตัญญูทเวทที่ชัดเจนผ่านพฤติกรรมและบทบาทของตัวละครซึ่งเป็นเด็ก มีวัยใกล้เคียงกับผู้เรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งทำให้ผู้เรียนที่อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูทเวทได้อย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

นอกจากนั้นในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไมยราพ ก็ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญูทเวทที่เช่นกัน เนื้อเรื่องกล่าวถึงภารกิจของหนุมานซึ่งต้องผจญภัยไปนำตัวพระรามกลับขึ้นมาจากใต้บาดาลเนื่องจากถูกไมยราพจับตัวไปกักขังไว้ การปฏิบัติภารกิจครั้งนี้ทำให้นุมานได้พบมัจฉานุผู้เป็นบุตรชายของตนซึ่งพลัดพรากกัน มัจฉานุได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เฝ้าด่านเมืองบาดาลตามคำบัญชาของไมยราพผู้รับอุปการะมัจฉานุเป็นบุตรบุญธรรมและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ เมื่อหนุมานพบมัจฉานุก็เกิดสู้รบกันเพราะไม่ทราบว่าเป็นพ่อลูก จนในที่สุดเมื่อทราบความจริงว่าเป็นพ่อกับลูกกัน ทั้งสองก็พูดคุยปรับความเข้าใจกันด้วยดี ฝ่ายมัจฉานุเมื่อทราบเจตนาของหนุมานว่ามานำตัวพระรามกลับก็รู้สึกหนักใจไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร มัจฉานุไม่ได้หนุมานตรง ๆ ว่าเข้าไปทางไหน เพราะหากบอกหนุมานตามตรงก็เกรงว่าจะเป็นการทรยศไมยราพซึ่งถือเป็นพ่อคนหนึ่งที่มีบุญคุณต่อมัจฉานุอย่างยิ่งจนในที่สุดเพื่อไม่ให้เป็นการทรยศไมยราพมัจฉานุได้แต่กล่าวเป็นนัยให้หนุมานคิดเอา

เองว่า “บิดาลงมาทางไหน ทางนั้นจะไปยังมีอยู่” ซึ่งเป็นการบอกใบ้ให้หนุมนานลอดไปตามสายบัว จึงทำให้หนุมนานหาทางไปพบไมยราพจนสำเร็จ ดังบทบรรยายว่า

บัดนั้น	มัจฉานผู้ซ้อซมาลัย
ได้ฟังอัถอันตันใจ	บังคมไหว้แล้วตอบวาที
ข้อนี้ขัดสนเป็นพันคิด	พระบิดาจงโปรดเกศี
ด้วยพญาไมยราพอสูรี	ได้เลี้ยงลูกนี้จนใหญ่มา
พระคุณตั้งคุณบิดุเรศ	ซึ่งบังเกิดเกศเกศา
อันซึ่งจะบอกมรคา	ดั่งข้าไม่มีกตัญญู
บิดาลงมาทางไหน	ทางนั้นจะไปยังมีอยู่
จงเร่งพินิจพิศดู	ก็จะรู้ด้วยปรีชาชาญ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามัจฉานูมีความสำนึกและตระหนักถึงพระคุณของไมยราพอย่างยิ่ง จึงไม่บอกหนุมนานตามตรงว่าจะต้องตามไปหาพระรามทางไหน แต่ด้วยความฉลาดและมีไหวพริบของหนุมนานก็ทำให้สามารถไขปริศนานั้นได้ และหาทางเข้าไปตามตัวพระรามกลับมาได้สำเร็จกลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวทีในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพได้นำเสนอผ่านความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของตัวละคร ซึ่งก็คือมัจฉานูซึ่งเป็นบุตรชายแท้ ๆ ของหนุมนาน และเป็นบุตรบุญธรรมของไมยราพ วิธีการนำเสนอแนวคิดนี้มีความสมจริงตามบทบาทของตัวละครที่ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง ภายใต้อำนาจสำนึกว่าความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณยังเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นจึงถือว่าบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ แสดงให้เห็นตัวอย่างความกตัญญูกตเวทีผ่านพฤติกรรมและบทบาทของตัวละครซึ่งเป็นเด็ก ทำให้ผู้เรียนเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีได้อย่างเด่นชัด

เช่นเดียวกันกับวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนเรื่องสุภาชิตสอนหญิงของสุนทรภู่ ก็เป็นอีกเรื่องที่สื่อสารความคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที เนื้อความสุภาชิตสอนหญิงในบทที่เสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที เป็นคำสอนให้ลูกมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าลูกควรดูแลท่านให้มีความสุข อย่าให้อดอยากและทุกข์ใจ เพราะพ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณเลี้ยงลูกด้วยความรักมาตั้งแต่เล็กจนใหญ่และท่านก็หมายพิงพาลูกในภายหน้า ดังความว่า

เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล	จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดระทดใจ
ด้วยชนกชนนีนั้นมีคุณ	ได้การุญเลี้ยงรักขามาจนใหญ่

อุ้มอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร

หมายจะได้ฟังพาดิาดวง
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น นำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับความกตัญญูทวดเวทิด้วยการอธิบาย บอกเล่าเรื่องราวว่าพ่อแม่เป็นผู้มีพระคุณที่อบรมเลี้ยงดูลูกจนเติบโตใหญ่จึงถือเป็นเหตุผลที่หนักแน่นและสำคัญว่าลูกควรดูแลพ่อแม่เพื่อตอบแทนพระคุณของท่าน กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความกตัญญูทวดเวทิดในเรื่องสุภาชิตสอนหญิง มิได้นำเสนอผ่านความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของตัวละครเช่นวรรณคดีและวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง ดังที่กล่าวมา เรื่องนี้ต่างจากเรื่องอื่นตรงที่วิธีการนำเสนอเป็นการบอกเล่าตรงไปตรงมาว่าพ่อกับแม่มีพระคุณ และใช้วิธีการแสดงเหตุผลประกอบให้น่าเชื่อถือ กล่าวคือ ข้อความที่เป็นเหตุกล่าวว่า “ด้วยชนกชนนินั้นมีคุณ ได้การุญเลี้ยงรักษามาจนใหญ่ อุ้มอุทรป้อนข้าวเป็นเท่าไร หมายจะได้ฟังพาดิาดวง” และข้อความที่เป็นผล กล่าวว่า “เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดระทดใจ” การนำเสนอแบบแสดงเหตุผลนี้ทำให้ผู้เรียนเชื่อถือและตระหนักถึงพระคุณของพ่อแม่มากยิ่งขึ้น

2) แนวคิดเรื่องความเพียร

ความเพียรหรือวิริยะเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในหลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา) อิทธิบาท แปลว่า ทางแห่งความสำเร็จ คือการก้าวไปสู่จุดหมายที่กำหนดไว้หรือได้รับความสำเร็จตามที่มุ่งหวังไว้ และคำว่าวิริยะ หมายถึง ความพากเพียรและความพยายามในการกระทำสิ่งนั้น ๆ ด้วยความมานะอดทน สม่่าเสมอ คนที่มีความขยันหมั่นเพียรเมื่อประกอบอาชีพหรือการงานก็เกิดความสำเร็จ (ผกา สัตยธรรม, 2556) ดังนั้นสรุปได้ว่า ความเพียรเป็นคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบกิจการงานและการดำเนินชีวิตประจำวันให้มีความราบรื่นและสำเร็จลุล่วง ผู้มีความเพียรมีลักษณะสำคัญคือ ความมานะ ความพยายาม ความอดทน การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และสม่่าเสมอ ซึ่งบุคคลสามารถนำหลักความเพียรไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้หลายระดับทั้งการศึกษาเล่าเรียนและการประกอบอาชีพ

แนวคิดเรื่องความเพียรนำเสนอไว้ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมหลายเรื่อง เพื่อให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้คุณธรรมเรื่องความเพียรผ่านเหตุการณ์ บทบรรยาย บทสนทนา พฤติกรรมและบทบาทของตัวละคร ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและเห็นความสำคัญของความขยันหมั่นเพียรมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบแนวคิดเรื่องความเพียรปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 3 เรื่อง ได้แก่ นิทานอีสปเรื่องกระต่ายกับเต่า ราชาราช ตอน กำเนิดมะกะโท และโคลงโลกนิติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า เป็นนิทานเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของความเพียรและความพยายามของเต่าที่เอาชนะกระต่ายได้ด้วย ความพากเพียรและไม่ย่อท้อต่อ

ข้อจำกัดของตนเอง เนื้อเรื่องกล่าวถึงกระต่ายกับเต่าที่พยายามวิ่งแข่งกัน กระต่ายชะล่าใจเห็นว่าเต่าช้าล้าคลานเชื่องช้ากว่าจะถึงเส้นชัยคงใช้เวลาไม่นาน วิ่งไปสักพักกระต่ายจึงนอนพักไต่ร่มไม้และเผลอหลับไป เมื่อรู้สึกตัวขึ้นปรากฏว่าเต่าคลานถึงเส้นชัยไปก่อนแล้ว ดังบทบรรยายว่า

กระต่ายตัวหนึ่งเห็นเต่าคลานมาก็หัวเราะเยาะว่าเต่าช้าล้าเดินช้า เต่าจึงตอบไปว่า “ถึงท่านจะวิ่งเร็วราวกะลมพัดและเราจะสั้นกว่าขาของท่านก็จริงอยู่แต่เราอยากจะทำแข่งดีเดินแข่งกับท่าน ท่านจะว่ากระไร” เต่าเมื่อตั้งต้นออกเดินก็ก้มหน้าคลานลัดตัดตรงไปที่ละน้อย ๆ จนถึงที่สุด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีข้อจำกัดทางร่างกายหากมีความเพียรพยายามย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ ได้ ดังเช่นเต่าแม้จะช้าล้าและคลานช้าเมื่อเทียบกับกระต่ายซึ่งเป็นคู่แข่งแล้วถือว่าเต่าเสียเปรียบกระต่ายมากแต่ความเพียรและความพยายามของเต่า ทำให้เต่าสามารถเอาชนะกระต่ายได้ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเพียรในนิทานอีสปเรื่องกระต่ายกับเต่า นำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่เป็นสัตว์ โดยเฉพาะเต่าซึ่งเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นตัวอย่างความพากเพียรและความพยายามที่ชัดเจน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเพียรได้อย่างเป็นรูปธรรม

ในวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท ถือเป็นอีกเรื่องที่น่าสนใจเรื่องความเพียรได้อย่างเด่นชัดจากบทบาทของตัวละครเอกคือ มะกะโท ดังตอนที่มะกะโทเข้าไปทำงานในโรงเลี้ยงช้าง ได้ทำหน้าที่เก็บมูลช้างทำความสะอาด และให้หญ้าแก่ช้างด้วยความขยัน ดังบทบรรยายว่า

มะกะโทอุตสาหะมิได้เกียจคร้านช่วยชำระมูลช้าง ทอดหญ้าช้างทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาด นายช้างเห็นมะกะโทมีความอุตสาหะก็รักใคร่เป็นอันมาก ครั้นนายช้างได้รับพระราชทานเงินเดือนครั้งใดก็แบ่งปันให้มะกะโททุกครั้ง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ต่อมาเมื่อมะกะโทได้รับอนุญาตให้ไปทำงานฝ่ายครัวในพระราชวังมะกะโทก็ทำงานด้วยความขยันอยู่เสมอ ทำให้สมเด็จพระร่วงทรงเอ็นดูจึงแต่งตั้งให้เป็นขุนวัง ดังบทบรรยายว่า

นายช้างก็ถวายมะกะโทไปแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงมอบให้ไปอยู่ด้วยหัวป่าพ่อครัว มะกะโทครั้งไปอยู่ด้วยพ่อครัวก็มีได้เกียจคร้าน สมเด็จพระร่วงเจ้าครั้งเห็น

มะกะโทอุตสาหะเป็นอันดีก็ชอบอัธยาศัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งใจขุนวังมอบให้ว่ากล่าวในนอกพระราชวัง สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระเมตตาหนักดูจหนึ่งบุตรในอุทร มะกะโทผู้เป็นขุนวังมีความอุตสาหะรักษาพระองค์กลางคืนเป็นกลางวัน พระร่วงเจ้าทรงพระเมตตายิ่งขึ้นไป ข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวงก็มีความรักใคร่แลยำเกรงแก่ขุนวังเป็นอันมาก

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่ามะกะโทเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำหน้าที่และอดทนจนงานสำเร็จ ทำให้ได้รับคำชมและมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเพียรในเรื่องราชาธิราช ตอนกำเนิดมะกะโท เห็นได้ชัดว่าเป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกคือมะกะโท ซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างด้านความเพียรที่ชัดเจนทำให้ผู้เรียนที่อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเพียรได้อย่างเด่นชัด

นอกจากนั้นในวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนเรื่องโคลงโลกนิติก็ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องความเพียรอีกเช่นกัน ดังปรากฏในโคลงหนึ่งบทที่เน้นย้ำคำสอนให้เห็นความสำคัญของความเพียรในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังตัวอย่างว่า

ความรู้ผู้ปราชญ์นั้น	นักเรียน
ฝนทั้งเท่าเข็มเพียร	ฝ่ายหน้า
คนเกียจเกลียดหน่ายเวียน	วนจิต
กลอุทกในตะกร้า	เปี่ยมล้นถามี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น เนื้อความกล่าวว่่านักปราชญ์หรือผู้มีความรู้มุ่งแสวงหาความรู้อย่างสม่ำเสมอด้วยนิสัยรักการเรียน เปรียบกับการฝนทิ้งให้เป็นเข็มที่สำเร็จได้ด้วย ความพากเพียรและความพยายามอย่างต่อเนื่อง ส่วนคนเกียจคร้านเรียนหนังสือมักเบื่อหน่าย การเรียนรู้แม้จะมีคนคอยส่งเสริมหรือเติมความรู้เรื่องใดให้ก็ไม่อาจจดจำไว้ได้ เปรียบดั่งน้ำที่ตักใส่ใน ตะกร้าย่อมรั่วไหลออกหมด ส่วนกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในโคลงบทนี้ คือ การใช้ความเปรียบเทียบ อุปมาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่าการเรียนเปรียบกับการฝนทิ้งให้เป็นเข็มซึ่งกว่าจะสำเร็จได้ต้องอาศัย ความเพียรพยายามอย่างยิ่งและเปรียบเทียบคนเกียจคร้านเรียนหนังสือกับการตักน้ำลงในตะกร้าซึ่งมี แต่จะรั่วไหลออกหมด กลวิธีการใช้ความเปรียบเทียบในการนำเสนอแนวคิดเรื่องความเพียรดังกล่าวนี้ทำให้ ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

3) แนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

คำว่า การเอื้อเฟื้อ คือการให้และการช่วย รวมกับคำว่าเผื่อแผ่ หมายถึงการเจือจานให้ประโยชน์ด้วยความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่ผู้อื่น ความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นหลักคุณธรรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้ลดความเห็นแก่ตัว ฝึกการเสียสละด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกันอันส่งผลให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขทางใจ และคนในสังคมก็ย่อมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พกา สัตยธรรม, 2556) แนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นำเสนอไว้ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาผ่านเหตุการณ์ บทบรรยาย บทสนทนา พฤติกรรมและบทบาทของตัวละคร ทำให้ผู้เรียนเข้าใจและเห็นความสำคัญของความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบแนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 2 เรื่อง ได้แก่ ดอกสร้อยสุภาวดี เรื่องกาดำ และนิทานเรื่องกระเช้าสีดา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดอกสร้อยสุภาวดี เรื่องกาดำ เป็นเรื่องที่มุ่งนำเสนอแนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผ่านพฤติกรรมตัวละครในเรื่องได้อย่างชัดเจนและน่าประทับใจ เนื้อเรื่องกล่าวถึงวิถีชีวิตของกาดำที่มีนิสัยรักเพื่อน เมื่อไปหาเหยื่อหาอาหารมาได้ ก็มักเรียกเพื่อนมากินอาหารด้วยกัน กาดำจึงเป็นที่รักของเพื่อนตลอดมาเพราะมีน้ำใจอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ดังบทบรรยายว่า

กาเอ๋ยกาดำ	รู้จำรู้จักรักเพื่อน
ได้เหยื่อเผื่อแผ่ไม่แซะเพื่อน	รีบเตือนพวกพ้องร้องเรียกมา
เกลื่อนกลุ้มรุ่มล้อมพร้อมพริก	น่าน้ำใจกระไรหนา
การเผื่อแผ่แนะพ่อนูจตุกา	มันโอบอารีรักดีนิกเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นแนวคิดสำคัญเรื่องความรัก ความเผื่อแผ่และมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนหรือญาติมิตร เป็นข้อคิดเชิงสร้างสรรค์ที่ผู้เรียนระดับประถมศึกษาควรได้เรียนรู้ว่าผู้ที่มีน้ำใจและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่นย่อมเป็นที่รักและเคารพของคนรอบข้าง ส่วนด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในกลอนดอกสร้อยบทนี้เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมตัวละครเอก คือกาดำซึ่งมีน้ำใจและเอื้อเฟื้อ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความน่าน้ำใจเอ็นดูของกาดำ และยังช่วยให้เข้าใจคุณธรรมด้านความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่อันเป็นความคิดสำคัญของเรื่องได้อย่างเด่นชัด

ในทำนองเดียวกันแนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ยังปรากฏในนิทานเรื่องกระเช้าสีดา เนื้อเรื่องกล่าวถึงเด็กหญิงชั้นทองมีความใฝ่ฝันอยากพบเจอและพูดคุยกับพรายไม้กับพรายน้ำซึ่งเป็นภูตที่คนทั่วไปไม่สามารถมองเห็นตัวได้ ต่อมาชั้นทองได้เข้าไปเดินป่าในคืน

เดือนหงายและได้เห็นพรายน้ำปรากฏตัว ชันทองได้ไปช่วยพรายน้ำเก็บกระเข้ามาจัดวางให้เป็นระเบียบชั้นทองขอความรักของกระเข้าใบลึก ๆ มาก แต่ก็ไม่กล้าฉิบฉวยมา พรายน้ำเห็นน้ำใจของชันทองจึงปรากฏตัวให้เห็นและพูดคุยสนทนาด้วยความเอ็นดู ดังความว่า

นางพรายน้ำชอบใจความอารีและความสุจริตของชันทอง ขณะนั้นชันทองรู้สึกเหมือนมีมีน้อย ๆ เอาอะไรมาป้ายที่ตาเย็น ๆ แล้วก็แลเห็นตัวนางพรายน้ำสูงสักรหัสลับเห็นตขนาดเท่าตุ๊กตา ยืนยิ้มแฉ่งอยู่ตรงหน้า รูปร่างสะสวย หน้าตาหมดจด แต่งตัวเหมือนกับชันทองทุกอย่าง ชันทองปราศรัยว่า “สวัสดิ” แล้วพูดต่อไปว่า “ฉันเห็นจะเป็นคนดีนะจึงแลเห็นท่านได้ แม้อ่านหนังสือพบเรื่องพรายไม้ เล่าให้ฉันฟัง ฉันก็นึกอยากเห็นตัวเหลือเกิน เขาว่าต้องเป็นคนดีจึงเห็นพรายไม้ได้ฉันเห็นท่านแล้วฉันก็เป็นคนดีนะ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเด็กหญิงชันทองตัวละครเอกของเรื่องเป็นผู้มีน้ำใจโอบอ้อมอารี ดังเห็นได้จากการที่ชันทองได้ช่วยพรายน้ำเก็บกระเข้าไปจัดวางรวมกันไว้เป็นกองอย่างเรียบร้อย เมื่อพรายน้ำเห็นความมีน้ำใจของชันทองจึงปรากฏตัวให้เห็นและพูดคุยสนทนาด้วยความรักและเอ็นดู อีกทั้งยังมอบกระเข้าให้ชันทองนำกลับบ้านด้วย ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนิทานเรื่องนี้เป็นกรนำเสนอผ่านพฤติกรรมตัวละครเอก คือชันทองผู้ที่มีน้ำใจ อีกทั้งยังเป็นการนำเสนอข้อคิดอย่างมีเหตุผลว่าผู้ที่มีน้ำใจต่อผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจย่อมได้รับผลตอบแทนอย่างดีงาม กลวิธีการนำเสนอสาระความคิดผ่านพฤติกรรมตัวละครเอกเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจคุณธรรมด้านความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ได้อย่างลึกซึ้ง

4) แนวคิดเรื่องความประหยัดอดออม

ความประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งต่าง ๆ อย่างพอเหมาะให้ได้ประโยชน์มากที่สุด มีความระมัดระวังและยับยั้งความต้องการให้พอดี ตัวอย่างความประหยัด เช่น การประหยัดทรัพย์เป็นการใช้ทรัพย์หรือเงินทองเท่าที่จำเป็น รวมทั้งการกำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะแก่กำลังทรัพย์ของตน (โกวิท ประวาลพุกษ์, 2544) จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า ความประหยัดอดออม หมายถึงการใช้จ่ายเงินหรือทรัพย์อย่างพอดี ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป และรู้จักเก็บออมเงินเพื่อไว้ใช้จ่ายในคราวจำเป็นในภายหน้า ผลการศึกษาพบแนวคิดด้านคุณธรรมจริยธรรม เรื่องความประหยัดอดอมนำเสนอไว้ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา 1 เรื่อง คือ สุภาชิตสอนหญิง ซึ่งเป็นการสอนให้รู้จักประหยัดอดออมไม่ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย มีเงินน้อยก็ให้ใช้จ่ายอย่างประหยัด หากใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจะทำให้ลำบากในภายหลัง ดังความว่า

มีสติฟังประจบให้ครบบาท
งมกน้อยกินน้อยค่อยบรรจง

อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์
อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น มุ่งให้คติสอนใจเรื่องการใช้จ่ายเงินอย่างประหยัดซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นต้องปลูกฝังและสร้างความตระหนักรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนรู้จักคุณค่าของเงินทอง ไม่ใช่จ่ายเกินความจำเป็น ตลอดจนรู้จักออมเงินไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดของบทหรือกรอกรองสุภาชิตสอนหญิงบทนี้ได้กล่าวสั่งสอนอย่างตรงไปตรงมาเป็นการอธิบายชี้แนะแนวทางการใช้จ่ายเงินอย่างประหยัด อีกทั้งยังกล่าวถึงผลเสียหรือผลกระทบจากการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย นั่นคือการได้รับความลำบากและขัดสนด้านการเงิน กลวิธีการนำเสนอลักษณะนี้เป็นวิธีการสื่อสารที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของการประหยัดอดออมมากขึ้น

5) แนวคิดเรื่องความเอื้ออาทร

ความหมายของคำว่าอาทร หมายถึงความเอื้อเฟื้อ ความเอาใจใส่ ความห่วงใย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น ความเอื้ออาทร จึงเป็นคุณธรรม จริยธรรมที่สำคัญที่ช่วยให้บุคคลในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข เพราะผู้คนรู้จักช่วยเหลือ มีความเอื้อเฟื้อเอาใจใส่และห่วงใยต่อกัน ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า และนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า เป็นบทเพลงขับกล่อมสำหรับเด็กที่สอดแทรกแนวคิดเรื่องความเอื้ออาทรไว้อย่างเด่นชัด เนื้อเรื่องบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของแม่กาซึ่งเกิดความรักความเอ็นดู จึง เลี้ยงดูลูกของนกกาเหว่าที่มาไข่ทิ้งไว้ แม่กาฟักออกมาเพราะคิดว่าเป็นลูกของตนเองจากนั้นก็ออกไปหาเหยื่อหาอาหารมาป้อน ทั้งยังสอนให้บิน และฝึกให้รู้จักหากินด้วยตนเอง ดังบทบรรยายว่า

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย	ไข่ไว้ให้แม่กาฟัก
แม่กาก็หลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาฝื่อ	ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน	สอนเหยื่อมาให้กิน
ปีกเจ้ายังคลอแคล	ท้อแท้จะสอนบิน
แม่กาพาไปกิน	ที่ปากน้ำพระคงคา
ตีนเจ้าเหยียบสาหร่าย	ปากก็ใช้หาปลา
กินกุ้งแลกินกั้ง	กินหอยกระพั้งแมงดา
กินแล้วก็โผมา	จับที่ต้นหว้าโพทอง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

บทประพันธ์ข้างต้น แนวคิดที่ผู้แต่งนำเสนอคือความรักความเอื้ออาทร เนื้อหาแฝงความรู้ความคิดและความรักห่วงใยของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก ถึงแม้จะไม่ใช้เลือดเนื้อเชื้อไขของตน ส่วนด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในเพลงกล่อมเด็กบทนี้เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมตัวละครเอกคือแม่กา ผู้ที่มีจิตใจเอื้ออาทร ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพความรักความผูกพันของแม่ที่มีต่อลูก อีกทั้งยังช่วยกล่อมเกล่าให้เด็กที่ฟังเพลงกล่อมเด็กมีจิตใจอ่อนโยนและมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นการนำเสนอผ่านบทบาทและพฤติกรรมตัวละครที่เป็นสัตว์ นอกจากสร้างความน่าสนใจจากเรื่องราวของสัตว์แล้วยังช่วยให้ผู้อ่านผู้ฟังเพลงกล่อมเด็กบทนี้ได้เข้าใจคุณธรรมด้านเอื้ออาทรอันเป็นความคิดสำคัญของเรื่องได้อย่างเด่นชัด

นอกจากนั้นแนวคิดเรื่องความเอื้ออาทรยังปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมอื่นเรื่องคือนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร ที่นำเสนอเรื่องราวชีวิตของตัวละครเอกอย่างสุดสาครตั้งแต่เกิดจนถึงการตอนผจญภัยตามหาพระอภัยมณีผู้เป็นบิดา การนำเสนอเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนถึงความเอื้ออาทรปรากฏในตอนที่น่างเงือกให้กำเนิดสุดสาครและนำไปฝากตัวกับพระโยคีให้ท่านช่วยเหลือดู พอสสุดสาครรู้ความพระโยคีก็สอนวิชาความรู้ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระโยคีมีความรักและเอื้ออาทรต่อสุดสาครอย่างยิ่ง ดังบทบรรยายว่า

ฝ่ายโยคีนั่งนั่งได้ฟังเสียง	จึงมองเมียงมาชะเง้อกริกริภา
เห็นกุมารคลานได้มิใช่ปลา	หัวร่อรำร้องไม่เป็นไรแล้ว
เข้าอุ้มชูดูหลานสงสารนัก	ไม่รู้จักเจรจาดาแฉ้วแหว
แต่ลักษณะจะฉลาดไม่ฉลาดแคล้ว	ดูผ่องแผ้วเหมือนพ่อหนอสีกา
นางเงือกน้ำคำรพอภิวาท	ข้าเป็นชาติเชื้อสัตว์เหมือนมัจฉา
จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงมนุษย์สุดปัญญา	ขอฝากฝากบาทบงสุ์พระทรงธรรม์
ช่วยเหลือกุมารเหมือนหลานเกิด	เสียแรงเกิดกายมาจะอาศัย
อันข้านี้วิสัยอยู่ไกลกัน	เข้ากลางวันเย็นลงจะส่งนม
พระโยคีมีจิตคิดสงสาร	ด้วยเหมือนหลานลูกศิษย์สนิทสนม
จึงว่ากูผู้สถิตในกิจกรรม	ไม่มีสมบัติอะไรที่ไหนเลย
จะเย็บฟูกผูกเปลให้เอ้หนู	ก็ไม่รู้สี่สาสีกาเอ้ย
ต้องกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงไปทั้งไม่เคย	จะเฉยเมยเสียมิช่วยจะม้วยมุด
ฤกษ์วันนี้ตรีจันทรเป็นวันโชค	ต้องโฉลกลักนามหาอุจ
จะให้นามตามอย่างข้างมนุษย์	ให้ชื่อสุดสาครอวยพรชัย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพระโยคีท่านเป็นผู้มีความรักและเอื้ออาทรต่อ
 สุตสาคร ซึ่งนางเงือกนำมาฝากฝังให้ท่านช่วยเลี้ยงดู ด้วยความเมตตาและเห็นอกเห็นใจนางเงือกซึ่งไม่
 สามารถเลี้ยงดูลูกตนได้ พระโยคีจึงรับสุตสาครมาอบรมเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่และสอนวิชาความรู้ต่าง ๆ จน
 สุตสาครเก่งกล้า สามารถผจญภัยออกตามหาพระอภัยมณีได้ในเหตุการณ์ตอนต่อไป ดังนั้น พระโยคีจึงถือ
 เป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมบทบาทตัวละครอื่น ๆ ให้น่าสนใจยิ่งขึ้นและยังช่วยให้การ
 ดำเนินเรื่องเป็นไปด้วยความต่อเนื่องและสมเหตุสมผล ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องเอื้ออาทรใน
 นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุตสาคร ปรากฏให้เห็นผ่านพฤติกรรมของตัวละครคือ
 พระโยคีซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างด้านความรักและเอื้ออาทร ทำให้ผู้เรียนที่อ่านวรรณคดีและวรรณกรรม
 เรื่องนี้เข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเอื้ออาทรได้อย่างเป็นรูปธรรม

6) แนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต

ความซื่อสัตย์คือ มีความจริงใจและรักษาคำมั่นสัญญา ทำตามสิ่งที่พูดจนสำเร็จ
 ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม และความสุจริตคือ ประพฤติที่ถูกต้อง ไม่คดโกง ไม่สร้างเดือนร้อนหรือเอาเปรียบผู้อื่น
 (ผกา สัตยธรรม, 2556) ดังนั้น ความซื่อสัตย์สุจริต จึงเป็นคุณธรรม จริยธรรมข้อสำคัญที่ช่วยให้คน
 ดำเนินชีวิตบนความถูกต้องและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุข ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้
 ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 1 เรื่อง คือ นิทานเรื่องกระเช้าสีดา

นิทานเรื่องกระเช้าสีดา นอกจากนำเสนอแนวคิดเรื่องความมีน้ำใจที่เด็กหญิงชั้นทอง
 มีต่อพรายน้ำแล้ว ชั้นทองยังถือเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต กล่าวคือเด็กหญิงชั้นทอง
 ไปเดินเที่ยวป่าในคืนเดือนหงายเพราะอยากพบเจอและพูดคุยกับพรายไม้และพรายน้ำซึ่งเป็นภูตที่คน
 ทั่วไปไม่สามารถมองเห็นตัวได้ และก่อนได้เห็นพรายน้ำปรากฏตัว ชั้นทองเห็นกระเช้าสีดาหลายอันลอย
 วนอยู่ก็ประหลาดใจเพราะกระเช้าสีดามีรูปทรงแปลกตาและน่ารัก แต่เธอก็ไม่กล้าหยิบฉวยเพราะมิใช่ของ
 ตนเอง นอกจากนั้นยังได้เก็บกระเช้าที่วางกระจัดกระจายไปจัดรวมกันไว้เป็นกองอย่างเรียบร้อย พรายน้ำ
 ได้เห็นความมีน้ำใจและความซื่อสัตย์ของชั้นทองจึงปรากฏตัวให้ชั้นทองเห็น และยังมีมอบกระเช้าให้ชั้นทอง
 นำกลับบ้านด้วย ทำให้ชั้นทองดีใจและมีความสุขอย่างยิ่งที่ได้พบพรายน้ำสมดังความตั้งใจ ดังบทบรรยาย
 ว่า

วันหนึ่งหนูน้อยชั้นทอง นพกุล นึกว่าพวกพรายไม้จะพากันมาเล่น ชั้นทองเคยได้ยิน
 ว่าพวกเด็ก ๆ หรือผู้ใหญ่ก็ตาม ไม่มีใครเห็นพรายไม้ได้เลย แต่ชั้นทองคิดว่าถ้าตนเป็นเด็กดี
 มีวัณธรรมตามแม่สอน คงเห็นพรายไม้ได้สักคราวหนึ่ง แม่สอนชั้นทองอยู่เสมอให้เป็นคน
 อารีต่อเพื่อน รู้จักเกรงใจผู้อื่น เช่น ไม่หยิบฉวยสิ่งของของคนอื่นก่อนที่เจ้าของอนุญาต
 ประพฤติดีเป็นคนสุภาพ อยากรู้ทำอะไรเมื่อเขาให้ก็ไม่โลภมากชั้นทองทำตามแม่สอนจนชิน
 เป็นนิสัยเป็นที่รักสุดสวาทของแม่

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ข้อความข้างต้น ผู้แต่งนิทานสื่อแนวคิดที่ว่าผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตย่อมเป็นที่รักและเอ็นดู ผู้ใหญ่จะคอยสนับสนุนและมอบสิ่งที่ดีให้ ดังที่ขันทองมีความซื่อสัตย์ไม่ฉวยสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตนก่อนได้รับอนุญาต ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนิทานเรื่องกระเช้าสีดา ปรากฏให้เห็นผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกคือขันทอง ซึ่งถือเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล ทำให้ผู้เรียนที่อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนี้เข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์สุจริตได้อย่างมีเหตุผล

7) แนวคิดเรื่องการรักษาสัตย์

ความหมายของคำว่าสัตย์ หมายถึง ความจริง เช่น รักษาสัตย์ คำมั่นสัญญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น การรักษาสัตย์จึงเป็นคุณลักษณะของผู้ที่รักษาคำมั่นสัญญาหรือรักษาคำพูดของตนที่เคยกล่าวสัญญาไว้กับผู้อื่น โดยปฏิบัติตามสิ่งที่พูด ไม่พูดกลับกลอกไปมาซึ่งส่งผลให้ผู้นั้นน่าเชื่อถือและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุขยิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบแนวคิดเรื่องการรักษาสัตย์หรือการรักษาสัจจะปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่อง โคลงโลกนิติ

เรื่องโคลงโลกนิติ มีเนื้อหาบทหนึ่งมุ่งให้คติสอนใจเรื่องการมีสัจจะและรักษาคำพูด กล่าวว่าการรักษาคำพูดหรือคำสัญญาที่ตนเคยกล่าวต่อผู้อื่นให้ได้ทราบแล้วควรปฏิบัติให้ได้จริงตามที่เคยพูดไว้ ดังเช่นโคลงโลกนิติบทหนึ่งที่ผู้แต่งนางาข้างและหัวเต่ามาเป็นความเปรียบเพื่อสื่อสารแนวคิดเรื่องการมีสัจจะและรักษาคำพูด ดังตัวอย่างว่า

งาสารถ่า่อนเหี่ยน	หุดคีน
ค้ำกล่าวสารุชนยีน	อย่างนั้น
ทุรชนกล่าวค้ำฝืน	ค้ำเล่า
หัวเต่ายาวแล้วสั้น	เล่าลั้นทรชน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่างาข้างย่อมไม่หดสั้นลงกว่าเดิม เปรียบดั่งคำพูดของสารุชนหรือคนดีที่กล่าวอย่างใดแล้วก็ยืนยันอย่างนั้น ไม่กลับกลอกหรือพูดอย่างหนึ่งแต่ปฏิบัติอีกอย่างส่วนทรชนหรือคนเลวนั้นมักไม่รักษาคำพูด กลับคำไปมาเปรียบดั่งหัวเต่าที่เด็ยก็ยาว เด็ยก็สั้นหาความแน่นอนไม่ได้ ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดจะเห็นว่าโคลงโลกนิติบทนี้มีลักษณะเด่นในการใช้ ความเปรียบแบบอุปมา โดยนางาข้างมาเป็นสิ่งเปรียบแทนคำพูดของสารุชนหรือคนดีที่พูดอย่างจริงใจไม่พูดกลับกลอกไปมา ในทางตรงกันข้ามก็ได้้นำหัวเต่ามาเป็นสิ่งเปรียบแทนคำพูดของคน

ที่ไม่รักษาคำพูดของตน เพื่อเปรียบเทียบให้ความแตกต่างที่ชัดเจน กลวิธีการใช้ความเปรียบในการนำเสนอแนวคิดนี้ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพในจินตนาการได้อย่างแจ่มชัด

นอกจากนั้นยังมีโคลงบทที่กล่าวถึงเรื่องการพูดความจริง รักษาสัตย์ ค้ำมั่นสัญญา เข้าทำนองเสียดสีพอย่ำเสียดสี ดังความว่า

เสียดสีสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียดศักดิ์สูงประสงศ์	สิ่งรู้
เสียดรู้เร่งดำรง	ความสัตย์ ไฉน
เสียดสัตย์อย่าเสียดรู้	ชีพม้วยมรณา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่าแม้จะสูญเสียทรัพย์สินอาจยอมเสียไปแต่อย่ายอมเสียเกียรติและศักดิ์ศรีตน หรือหากจำต้องยอมเสียเกียรติและศักดิ์ศรีเพื่อแลกเอาวิชาความรู้ต่าง ๆ ที่จำเป็น ก็จงยอมเสียไป และหากต้องเสียรู้แก่เหล่าที่เลื่อมของคณตนก็ควรยึดมั่นในสัตย์หรือค้ำมั่นสัญญาประการสุดท้ายหากต้องเสียดสัตย์อย่ายอมเสียเป็นอันขาด ยอมเสียชีวิตเสียดีกว่าเพราะคนที่ไร้สัตย์ชีวิตย่อมไร้ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดโคลงโลกนิติบทนี้มีลักษณะเด่นในการซ้ำคำโดยใช้คำว่าเสีย เป็นคำแรกของโคลงแต่ละบาท เพื่อสื่อความหมายและแสดงความคิดเห็นว่าบางครั้งต้องยอมเสียบางสิ่งบางอย่างเพื่อรักษาสิ่งที่ดีไว้ให้คงอยู่ หรือยอมเสียเพื่อแลกกับสิ่งอื่นที่อาจดีกว่า ดังเช่น การยอมเสียเกียรติและศักดิ์ศรีของตนเพื่อแลกเอาวิชาความรู้ต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นผู้แต่งยังใช้กลวิธีการสรุปความคิดไว้ตอนท้ายของโคลงเพื่อเน้นย้ำสาระสำคัญที่ชัดเจนดังเนื้อความที่ว่า “เสียดสัตย์อย่าเสียดรู้ ชีพม้วยมรณา” ซึ่งถือเป็นแนวคิดสำคัญที่แสดงว่า ความสัตย์ การรักษาสัตย์หรือค้ำมั่นสัญญาเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่ง ไม่ควรแลกหรือยอมเสียความสัตย์เพื่อแลกกับสิ่งอื่น กลวิธีการซ้ำคำและกลวิธีการสรุปความคิดไว้ในตอนท้ายของโคลงลักษณะนี้ถือเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ช่วยนำเสนอแนวคิดให้ผู้อ่านเข้าใจสาระสำคัญได้อย่างลึกซึ้ง

8) แนวคิดเรื่องความไม่ประมาท

คำว่าประมาท หมายถึง ขาดความรอบคอบ ขาดความระมัดระวังเพราะทะนงตัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น ความไม่ประมาท ถือเป็นคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานที่ทุกคนควรตระหนักรู้ เห็นความสำคัญและดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท มีความคิดรอบคอบและระมัดระวังตัวอยู่เสมอ นอกจากนั้นความประมาทอาจเกิดจากความทะนงตัวหรือมั่นใจในตนเองจนเกินไปจน

ทำให้ขาดความรอบคอบและความระมัดระวังได้ ผลการศึกษาพบแนวคิดเรื่องความไม่ประมาทปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 1 เรื่อง คือ นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า

เนื้อเรื่องนิทานอีสปเรื่องกระต่ายกับเต่า กล่าวถึงกระต่ายกับเต่าวิ่งแข่งกัน แต่เต่าเป็นฝ่ายชนะเพราะกระต่ายชะล่าใจเห็นว่าเต่าช้า คลานเชื่องช้ากว่าจะถึงเส้นชัยคงใช้เวลานาน วิ่งไปสักพักกระต่ายจึงนอนพักไ้ร่มไม้และเผลอหลับไปนาน เมื่อตื่นขึ้นปรากฏว่าเต่าคลานถึงเส้นชัยไปก่อนแล้ว ดังข้อความบรรยายว่า

ฝ่ายกระต่ายถือดีในฝีเท้าของตนว่าวิ่งได้เร็วกว่าเต่าก็ชะล่าใจ หยุดนอนเสียไม่ออกวิ่ง ครั้งตื่นขึ้นตกใจกลัวว่าจะไล่เต่าไม่ทันจึงรีบกระโจนไปโดยเร็วก็พบว่าเต่าไปถึงเส้นชัยก่อนเสียแล้ว

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

ข้อความข้างต้น สื่อแนวคิดว่าการใช้ชีวิตด้วยความประมาทหรือชะล่าใจในบางเรื่องอาจทำให้เกิดผลเสียต่อการดำเนินชีวิตได้ ดังเช่นกระต่ายที่วิ่งแข่งกับเต่า กระต่ายดูถูกว่าเต่าช้า คงไม่สามารถวิ่งแข่งชนะตนได้ ด้วยความประมาทและชะล่าใจในขณะวิ่งแข่งกัน กระต่ายได้หยุดพักระหว่างทางจนเผลอหลับไป ในที่สุดเต่าก็ค่อย ๆ คลานอย่างช้า ๆ จนถึงเส้นชัยก่อนกระต่าย และเต่าก็เป็นฝ่ายชนะทั้งนี้เกิดจากความประมาทกระต่ายเองทั้งที่ตนวิ่งได้เร็วกว่า กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องการใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาทในนิทานอีสปเรื่องกระต่ายกับเต่า นำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่เป็นสัตว์ โดยเฉพาะกระต่ายซึ่งเป็นตัวละครที่ประมาทเนื่องจากทะนงตัวและมั่นใจในความสามารถของตนเองจนเกินไปจนทำให้ขาดความรอบคอบ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมของตัวละครทำให้ผู้เรียนเข้าใจคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความไม่ประมาทได้อย่างชัดเจน

9) แนวคิดเรื่องความอดทน

คำว่าอดทน ประกอบด้วยคำสองคำ คือคำว่าอด แปลว่า งด ไม่ทำ และคำว่าทน แปลว่า การคงอยู่ หลักคุณธรรม จริยธรรมเรื่องความอดทนหรือขันติ ไม่ว่าจะเป็นอดทนต่อความลำบากตรากตรำ อดทนต่อทุกขเวทนาเวลาเจ็บป่วยหรือประสบภัย อดทนต่อความเจ็บใจ อดทนต่ออำนาจกิเลสหรือความอยากต่าง ๆ เช่น ทรัพย์สิน เงินทอง ยศศักดิ์ ฯลฯ (ผกา สัตยธรรม, 2556) ดังนั้นความอดทน หรือขันติจึงถือเป็นหลักคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญสำหรับบุคคลเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนควรได้เรียนรู้เรื่องความอดทน ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 1 เรื่อง คือบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์

บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ เป็นเนื้อเรื่องที่ตัดตอนมาเป็นบทเรียนสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา เนื้อหาตอนนี้สื่อแนวคิดเรื่องความอดทนต่อปัญหาและ

การปรับตัวในสถานการณ์ที่ลำบาก ดังเห็นได้ชัดเจนจากชีวิตของนางจันท์เทวีและพระสังข์ซึ่งถูกขับไล่
ออกจากวังมาขออาศัยสองต่ายในป่า จากเดิมเคยสุขสบายในฐานะพระมเหสีแต่เมื่อมาใช้ชีวิตในป่า
นางต้องทำงานทุกอย่างเองไม่ว่าจะเป็นการเก็บฟืน เก็บผัก ทำอาหาร และไปขายผักที่ตลาด สะท้อน
ให้เห็นว่า นางจันท์เทวีเป็นผู้มีความอดทนต่อการทำงานและดำเนินชีวิตลำบาก ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	โฉมจันท์กัลยามารศรี
อยู่ด้วยยายตาได้ห้าปี	ยากแค้นแสนทวิทุกเวลา
ครั้นค้ำค้ำน้ำตำข้าว	ครั้นรุ่งเช้าเจ้าเข้าป่า
เก็บผักเที่ยวหักฟืนมา	กัลยาค้าขายได้เลี้ยงตัว
วางลูกลงไว้ไปจัดแจง	ลากแผงออกวางที่กลางดิน
เอาข้าวออกตากแล้วฝากยาย	จับหาบผันผายเข้าไพรสถินท์
เที่ยวเก็บผักหญ้าเป็นอาจณ	โฉมฉินซอนชนตันมา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่านางจันท์เทวีเป็นผู้มีความอดทนต่อ
การทำงานและการใช้ชีวิต โดยเฉพาะการเผชิญกับความพลิกผันของชีวิตจากเดิมที่เป็นพระมเหสีกลับ
ถูกเนรเทศออกจากวังมาใช้ชีวิตอย่างลำบากในป่า ทั้งนางยังเลี้ยงดูลูกคนเดียวด้วย การฝ่าฟันปัญหา
ต่าง ๆ อย่างอดทนอดกลั้น ทำให้นางจันท์เทวีเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญต่อการสะท้อนแนวคิด
ด้านคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความอดทนได้อย่างสมจริง ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในบทละครเรื่อง
สังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ปรากฏให้เห็นผ่านพฤติกรรมของตัวละคร คือนางจันท์เทวีซึ่งเป็นบุคคล
ตัวอย่างด้านความอดทนต่อการทำงานและการใช้ชีวิตทำให้ผู้เรียนที่อ่านวรรณคดีและวรรณกรรม
เรื่องนี้เข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความอดทนอดกลั้นได้อย่างน่าเห็นใจ

10) แนวคิดเรื่องความกล้าหาญ

คำว่า กล้า หมายถึง ไม่กลัว ไม่ครั้นคร้าม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และคำว่า
หาญ หมายถึง กล้า เก่ง เช่น ทหารหาญ บางทีก็ใช้เข้าคู่กับคำอื่น เช่น กล้าหาญ หักหาญ เขี้ยมหาญ
ฮึกหาญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) จากการศึกษาความหมายข้างต้น สรุปได้ว่าคำว่า กล้าหาญ
หมายถึง ความเก่งกล้า และไม่เกรงกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เผชิญหน้า ผู้มีความกล้าหาญจะกล้าตัดสินใจ
เผชิญกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างมั่นใจ ดังเช่นตัวละครในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่อง
ต่าง ๆ ที่ต่อสู้กับศัตรูด้วยความมองอาจกล้าหาญ จนสามารถนำชัยชนะมาครองได้อย่างภาคภูมิใจ
ผลการศึกษาพบแนวคิดเรื่องความกล้าหาญปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 1 เรื่อง คือ บทละคร
เรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกโมยราพ

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ตีกลไภยราพ เป็นเนื้อเรื่องที่ตัดตอนมาเป็นบทเรียนสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา เนื้อหาตอนนี้มุ่งนำเสนอบทบาทของหนุมานที่ผจญภัยอย่างกล้าหาญเพื่อตามหาพระรามซึ่งถูกยักษ์ไภยราพลักพาตัวไปไว้เมืองบาดาล สะท้อนแนวคิดประการหนึ่งว่าการจะเอาชนะความชั่วร้ายได้ต้องมีความกล้าหาญ ดังที่หนุมานใช้สติปัญญาอันชาญฉลาดและความกล้าหาญเอาชนะยักษ์ไภยราพได้ และสามารถนำพระรามกลับขึ้นมาจากเมืองบาดาลได้ ดังบทบรรยายว่า

บัดนั้น	วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
ฟังพิรากวอนนางมาร	บอกขานจะแจ้งไม่แคลงใจ
จึงว่าเพียงนี้ไม่ยากนัก	ตัวข้าพอจักคิดได้
จะแปลงเป็นไยบัวติดสไบ	เข้าไปมิให้สงกา
แม้ว่าซ้งหนักจะหักลง	จงเอาสำนวนนี้ว่า
คันชั่งอยู่ครั้งบูรณมา	เก่าแก่คร่ำคร่าช้านาน
ข้ามิได้พาผู้ใด	มาในพาราราชฐาน
จงดูเอาเถิดนะขุนมาร	อย่างแสรังมาพาลพาที

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นเหตุการณ์ที่หนุมานหาวิธีซ่อนตัวไปกับนางพิรากวอนเพื่อหาทางลงไปได้บาดาลด้วยการแปลงกายเป็นไยบัวติดสไบนางพิรากวอนจนสามารถเข้าไปถึงที่คุมขังพระรามได้ แสดงให้เห็นว่าหนุมานเป็นผู้มีความกล้าหาญและกล้าเสี่ยงภัยจนแก้ปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น

นอกจากนั้นความกล้าหาญยังเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการต่อสู้และแก้ปัญหาต่างๆ เห็นได้จากหนุมานซึ่งถือเป็นนักรบที่กล้าหาญ ในตอนตีกลไภยราพหนุมานอาสาไปตามหาพระรามที่เมืองบาดาลและสามารถต่อสู้และฆ่าไภยราพจนตายได้ ทั้งที่ไภยราพนั้นตายยากเพราะถอดหัวใจไว้ที่อื่น การจะฆ่าไภยราพได้จะต้องไปหาดวงใจของไภยราพที่ซ่อนไว้บนยอดเขาตรีภูฏ ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
ฟังนางบอกแจ้งทุกประการ	ยินดีปานได้พากฟ้า
เท่าเหยียบบอสุธาไว้มั่น	กรนั้นประนมเหนือเกศา
ก็ร้ายพระเวทอันศักดิ์ดา	นิมิตกายกายาวานร
รูปนั้นใหญ่เท่าพรหมมาน	สูงตระหง่านดั่งหนึ่งสิงขร

พร้อมทั้งสี่พักตร์แปดกร	สำแดงฤทธิ์รอนเกรียงไกร
เท้าซ้ายเหยียบบอกลอสูรี	มิให้เคลื่อนจากที่ขึ้นได้
เท้าขวานั้นก้าวทะยานไป	ยังในตรีภูมบรรพต
มือหนึ่งง้างยอดศิรินทร	กรหนึ่งนั้นคั่นคว่าหา
จับได้แมลงภุมรา	ก็เอาขึ้นมาชูไว้
เหยยเหยยไมยราพยักษ์	นี้หัวใจมิงถามิใช่
ว่าแล้วขยี้เป็นจรวดไป	ตัดเศียรลงให้พร้อมกัน
ตั้งหนึ่งพระกาฬพาลราช	มาฟันฟาดด้วยคมพระแสงขรรค์
กายดินระด่าวแดยัน	กุมภันท์ก็ม้วยชีวี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น สื่อแนวคิดถึงความกล้าหาญและกล้าเสี่ยงภัยเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วง กลวิธีการนำเสนอแนวคิดความกล้าหาญในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ ถือว่าเป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอก ซึ่งก็คือหนุมานผู้เป็นข้ารับใช้ของพระรามที่มีใจจงรักภักดี ทำให้เกิดความมองอาจกล้าหาญไปนำตัวพระรามกลับมาจากใต้บาดาลได้ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมของตัวละครทำให้ผู้เรียนเข้าใจคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความกล้าหาญได้อย่างเด่นชัดและประทับใจในตัวละคร

11) แนวคิดเรื่องความสามัคคี

ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน การช่วยเหลือกันการรวมกำลังและความคิดหรือการร่วมแรงร่วมใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เช่น ปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี รับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นผู้ประสานความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่แบ่งแยกพรรคพวกและช่วยเหลือเกื้อกูลในทางไม่ผิดศีลธรรม (โกวิท ประวาลพฤษย์, 2544; ผกา สัตยธรรม, 2556) ดังนั้นความสามัคคีจึงถือเป็นคุณธรรมจริยธรรมข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หากสังคมใดมีความสามัคคีทุกคนย่อมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและความเจริญ ตรงกันข้ามถ้าหากสังคมใดขาดความสามัคคีย่อมก่อให้เกิดการทะเลาะแ่งแย่งชิงดีกันนำไปสู่ความเดือดร้อนวุ่นวายและความแตกแยกกันที่สุดในที่สุด ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครเรื่องพระร่วง

เหตุการณ์ในเรื่องที่นำเสนอถึงการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดองกันปรากฏในตอนที่พระร่วงกล่าวสั่งสอนชาวเมืองสุโขทัย ทั้งกลุ่มข้าราชการและประชาชนให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของความสามัคคี ดังความว่า

อย่าเห็นแก่ตัวมัวพะวง	ลุ่มหลงฤษยาไม่ควรที่
อย่าต่างคนต่างแข่งกันแย่งดี	อย่าให้ช่องไพร่ที่มั่งร่ำรวย
แม้เราฤษยากันและกัน	ไม่ซ้ำพาลันจะพากันฉิบหาย
ระวิงการยุยงส่งร้าย	นั่นและเครื่องทำลายสามัคคี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นคำกล่าวของพระร่วงที่ทรงกล่าวสั่งสอนชาวเมืองสุโขทัย เป็นโอวาทจากพระร่วงหลังจากที่ข้าราชการและประชาชนได้พร้อมใจกันอัญเชิญพระร่วงขึ้นเป็น กษัตริย์ครองเมืองสุโขทัย เนื่องจากขณะนั้นเมืองสุโขทัยไม่มีกษัตริย์ปกครอง แสดงให้เห็นว่าพระร่วง เป็นตัวละครสำคัญของเรื่องที่สื่อแนวความคิดเรื่องความสามัคคีให้ประชาชนเกิดความเข้าใจ สำหรับ กลวิธีการนำเสนอแนวความคิดเรื่องความสามัคคีนั้น เห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวจากตัวละครพระร่วงทำให้ แนวคิดนี้ หนักแน่น มีเหตุผล และน่าเชื่อถือ ส่วนกลวิธีทางภาษาที่ใช้ลักษณะเด่นคือ การใช้คำว่า อย่า ซึ่งเป็นถ้อยคำที่สื่อความหมายเชิงห้ามปรามและชี้แนะว่าผู้คนอย่าเห็นแก่ตัว อย่าอิจฉาริษยากัน อย่าแย่งแย่งชิงดี และอย่าปล่อยให้ศัตรูมาทำลายบ้านเมือง นอกจากนี้ยังแสดงผลว่าหากไม่ ประพฤติตามคำสอน ผลที่ตามมาคือผู้คนขาดความสามัคคีและบ้านเมืองก็จะไม่สงบสุข

12) แนวคิดเรื่องความไม่พยายบาท

คำว่าพยายบาท หมายถึง การผูกใจเจ็บคิดจะแก้แค้น หรือการคิดปองร้าย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น สรุปลงได้ว่า ความไม่พยายบาท หมายถึง การไม่ผูกใจเจ็บ ไม่คิด แก้แค้น และไม่คิดปองร้ายต่อกัน หลักคุณธรรม จริยธรรมเรื่องความไม่พยายบาท จึงเป็นแนวทาง ประพฤติปฏิบัติอีกข้อหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้การอยู่ร่วมกันของบุคคลมีความสงบสุขมากยิ่งขึ้น ผลการศึกษาแนวคิดเรื่องความไม่พยายบาทปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครเรื่องพระร่วง

บทละครเรื่องพระร่วง นอกจากมุ่งเสนอแนวความคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคีปรองดองกันดังที่กล่าวมาในหัวข้อก่อนหน้านี้ เนื้อเรื่องของบทละคร เรื่องพระร่วงยัง ผ่าแผงแนวคิดเรื่องความไม่พยายบาท ไว้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องด้วย เห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระร่วงได้ ผนวชเป็นพระภิกษุ ณ วัดพระบรมธาตุ ในวันหนึ่งขณะที่พระร่วงกำลังกวาดลานวัด พญาเดโชซึ่ง ปลอมตัวมาก็เข้าไปถามหาพระร่วง พระร่วงทราบได้ทันทีว่าเป็นขอมปลอมตัวมาจับตน จึงออกอุบาย ให้นั่งรอ ตนจะได้ไปตามหาพระร่วงมาให้ พระร่วงพร้อมด้วยทนายและศิษย์ก็กรูเข้ามาจับพญาเดโช มัดไว้ เมื่อค้นตัวก็พบยาพิษกับดาบ จึงไม่โหดเอาดาบจะฟันพญาเดโช พระร่วงออกมาห้ามไว้ทัน พระร่วงบอกว่าพระองค์เป็นพระสงฆ์จะสั่งประหารชีวิตคนได้อย่างไร แต่จะส่งตัวพญาเดโชคืนไปให้ ท้าวพันธุมกษัตริย์ขอม ดังความว่า

“ดูราพญาเดโช,
ตัวกูผู้ทรงพรหมจรรย์
จริงอยู่มึงนี้มีโทษผิด,
กูจะส่งตัวมึงนั้นไซ้ไร

มึงอย่าโทโสโมหัน;
จะทำหั้นบั้นมึงได้อย่างไร?
แต่ชีวิตกูยอมยกให้;
คืนให้ขุนขอมภูบาล.”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นคำกล่าวของพระร่วงต่อพญาเดโชซึ่งมุ่งหมายจะมาจับตัวพระร่วง แต่พระร่วงกลับรู้ทันก่อนจึงเรียกผู้คนมาช่วยกันจับตัวพญาเดโชไว้เพื่อจะส่งตัวกลับไปเมืองขอมดังเดิม จะเห็นได้ว่าพระร่วงไม่ได้เกิดความพยาบาทหรือผูกใจเจ็บคิดจะแก้แค้นพญาเดโชแต่อย่างใด แสดงให้เห็นว่าพระร่วงเป็นตัวละครสำคัญของเรื่องที่สื่อแนวความคิดเรื่องความไม่พยาบาทให้ประชาชนเกิดความเข้าใจ สำหรับกลวิธีการนำเสนออันเห็นได้ว่าเป็นคำกล่าวจากตัวละครพระร่วงทำให้คำกล่าวต่อว่าพญาเดโชดูมีความหนักแน่นจริงจัง และให้เหตุผลด้วยว่าพระร่วงเป็นผู้ทรงศีลมีคุณธรรมจะไม่อาฆาตพยาบาท หรือประหารชีวิตผู้อื่นได้ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหลักคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความไม่พยาบาทจึงเป็นข้อกล่าวอ้างให้คนเข้าใจและประพฤติปฏิบัติให้การอยู่ร่วมกันของบุคคลมีความสงบสุขมากยิ่งขึ้น

13) แนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อกษัตริย์

คำว่าจงรักภักดี หมายถึง ผูกใจรักด้วยความเคารพนับถือหรือรู้คุณอย่างยิ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ความจงรักภักดีจึงถือเป็นคุณธรรม จริยธรรมข้อหนึ่งที่ผู้ใต้บังคับบัญชาควรตระหนักและปฏิบัติต่อเจ้านายหรือผู้บังคับบัญชา ในวรรณคดีและวรรณกรรมที่นำมาเป็นบทเรียนสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ดังปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไมยราพ นอกจากมุ่งนำเสนอบทบาทของหนุมานที่มีสติปัญญาอันชาญฉลาดและความกล้าหาญจนเอาชนะยักษ์ไมยราพได้แล้ว ยังปรากฏแนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ให้เห็นว่าเป็นแนวคิดสำคัญที่ข้าราชการ หรือผู้ใต้บังคับบัญชาควรปฏิบัติต่อเจ้านาย หรือพระมหากษัตริย์ ดังจะเห็นได้จากหนุมานแสดงความจงรักภักดีต่อพระราม หนุมานเป็นตัวแทนของข้าราชการ ขุนนางที่มุ่งมั่นในความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นแบบอย่างอันดีแก่ข้าแผ่นดินทั้งปวง ดังบทบรรยายว่า

บัดนั้น
ครั้นเสร็จจะสะกดอสุรี

ลูกพระพายผู้ชาญชัยศรี
ขุนกระบี่ก็เดินเข้าไป

จึงเห็นสมเด็จพระหริวงค์
กราบลงแทบบาทภูวไนย

หลับอยู่ในกรงเหล็กใหญ่
ซบพักตร์ร่ำไห้โศกา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ครั้นคลายแสนโศกจาบัลย์
ทำลายกรงซ้อนองค์พระจักรี
รีบออกมาจากเมืองมาร
ตรงลงยังเชิงศิรินทร
เห็นแท่นสุวรรณบัลลังก์อาสน์
เอกเอี่ยมเทียมทิพย์ไสยา
แล้วจึงบังคมก้มเศศ
คำรพจบพันธกรณี
ขอฝูงเทवासुरาฤทธิ
ทั้งหกห้องสวรรค์ชั้นฟ้า
ตัวข้าจะไปสังหาร
ฝากแล้ก็รีบจรจรัล

อภิวันท์เหนือเกล้าเกศี
ด้วยกำลังฤทธิพาจร
ถึงเขาสุรگانต์สิงขร
วานรเพ่งพิศไปมา
อยู่ในนพมาศคูหา
ก็วางพระจักราด้วยยินดี
กราบเบื้องบพเรศทั้งสองศรี
ชูลีกรประกาศด้วยวาจา
ซึ่งสถิตสูงสูในภูผา
มาช่วยรักษาพระทรงธรรม์
ไมยราพขุนมารให้อาสัญ
ผันพักตร์คืนเข้ายังธานี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นเหตุการณ์ตอนที่หนุมานไปพบพระรามถูกกักขังไว้ในกรงที่เมืองบาดาลก็เข้าไปกราบเท้าและร่ำไห้ด้วยความสงสารพระรามที่ตนและเหล่าทหารไม่สามารถดูแลปกป้องพระรามไว้ได้ จากนั้นก็อุ้มพระรามจากเมืองบาดาลไปฝากไว้กับเทวดาที่เขาสุรگانต์ให้เทวดาช่วยดูแลพระราม ส่วนหนุมานจะกลับลงไปเมืองบาดาลเพื่อไปแก้แค้นและฆ่าไมยราพ พฤติกรรมของหนุมานแสดงให้เห็นว่ามีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์อย่างยิ่ง ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไมยราพ เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอก คือหนุมานผู้มีใจจงรักภักดี ต่อพระรามจนสามารถนำตัวพระรามกลับขึ้นมาจากใต้บาดาลของไมยราพได้ กล่าวได้ว่ากลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่าน พฤติกรรมของตัวละคร เช่นนี้เป็นตัวอย่างสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเรื่องความจงรักภักดีซึ่งเป็นคุณธรรมจริยธรรมประการหนึ่งได้อย่างเด่นชัด

14) แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะ พฤติกรรม และความสามารถของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่น ผู้ที่มีภาวะผู้นำจะทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อ ความศรัทธา และได้รับการยอมรับจากผู้อื่นมาก

วรรณคดีและวรรณกรรม สามารถสรุปแนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ดังตาราง 2

ตาราง 2 แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
1. ความกตัญญูทเวที	ความสำนึกและตระหนักในบุญคุณของคนที่มีบุญคุณต่อเรา และการตอบแทนบุญคุณของคนนั้น ๆ ในภายหลัง	1. นิทานอีสปราชสีห์กับหนู 2. บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ 3. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไมยราพ 4. สุภาษิตสอนหญิง
2. ความเพียร	ความมานะ ความพยายาม ความอดทน และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	1. นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า 2. ราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท 3. โคลงโลกนิติ
3. ความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	การเจือจางให้ประโยชน์ด้วยความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่ผู้อื่น	1. ดอกสร้อยสุภาษิต เรื่อง กาดำ 2. นิทานเรื่องกระเข้าสีดา
4. ความประหยัดอดออม	การใช้จ่ายเงินหรือทรัพย์สินอย่างพอดี ไม่มากหรือน้อยเกินไป และรู้จักเก็บออมเงินเพื่อไว้ใช้จ่ายใน คราวจำเป็นภายหลัง	สุภาษิตสอนหญิง

ตาราง 2 (ต่อ)

แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
5. ความเอื้ออาทร	การช่วยเหลือ มีความเอื้อเพื่อ เอาใจใส่และมีความห่วงใย ต่อกัน	1. เพลงกล่อมเด็ก นกกาเหว่า 2. นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน กำเนิด สุดสาคร
6. ความซื่อสัตย์สุจริต	ความจริงใจ ไม่คดโกง ไม่สร้าง เดือนร้อนหรือเอาเปรียบผู้อื่น	นิทานเรื่องกระช้ำสีดา
7. การรักษาสัตย์	การรักษาคำมั่นสัญญา หรือ รักษาคำพูดของตนที่เคย สัญญาไว้กับผู้อื่น โดยทำตาม สิ่งที่พูด ไม่พูดกลับกลอกไปมา	โคลงโลกนิติ
8. ความไม่ประมาท	ความรอบคอบ และระมัดระวัง อยู่ตลอด ไม่เกิดความทะนงตัว หรือมั่นใจในตนเองจนเกินไป	นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับ เต่า
9. ความอดทน	อดทนต่อความลำบาก การเจ็บป่วยหรือประสบภัย และอดทนต่ออำนาจกิเลส	บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์
10. ความกล้าหาญ	ความเก่งกล้า ไม่เกรงกลัวต่อ สิ่งต่าง ๆ ที่เผชิญหน้า กล้าตัดสินใจเผชิญกับ ปัญหาและอุปสรรค	บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สឹกไมยราพ
11. ความสามัคคี	ความพร้อมเพรียง ประองตอง การช่วยเหลือกัน การร่วมแรง ร่วมใจเป็นหนึ่งเดียว	บทละครเรื่องพระร่วง
12. ความไม่พยายบาท	การไม่ผูกใจเจ็บ ไม่คิดแก้แค้น และไม่คิดปองร้าย	บทละคร เรื่องพระร่วง

ตาราง 2 (ต่อ)

แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
13. ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์	ความเคารพนับถือ การรู้คุณ ต่อผู้บังคับบัญชา	บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สีกโมยราพ
14. ภาวะผู้นำ	พฤติกรรมและความสามารถ ของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่น ทำให้คนเกิดความศรัทธาและ ยอมรับ	บทละคร เรื่องพระร่วง

จากตาราง 2 สรุปให้เห็นว่าผลการศึกษานแนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรมที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็นแนวคิดย่อย 14 แนวคิด ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเพียร ความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัดต่อออม ความเอื้ออาทร ความซื่อสัตย์สุจริต การรักษาสัตย์ ความไม่ประมาท ความอดทน ความกล้าหาญ ความสามัคคีความไม่พยายบาท ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ และภาวะผู้นำ หลักคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ ข้างต้น ถือเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่สำคัญอย่างยิ่งของมนุษย์ทุกคนที่ช่วยให้มนุษย์ดำเนินชีวิตในสังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3.2.2 แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา

คำว่าการศึกษา คือการเล่าเรียน ฝึกฝนและอบรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คำว่าความรู้ หมายถึง สิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และคำว่า สติปัญญา หมายถึง ปัญญา รอบคอบ ปัญญารู้คิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) จากการศึกษาความหมายของการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา ดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การศึกษา ความรู้ และสติปัญญา เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ความรู้และสติปัญญาของมนุษย์จะเกิดขึ้นได้จากมาจากการศึกษาเรียนรู้เป็นเครื่องมือหาความรู้เพื่อพัฒนาสติปัญญาให้ฉลาดเฉลียว มีความคิดที่หลักแหลม รอบคอบสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวมได้

กุสุมา รักษมณี และคณะ (2550) ได้เสนอทรรศนะไว้ว่า สังคมโดยทั่วไปถือว่าความรู้เป็นสิ่งสำคัญ ความรู้คือความเจริญทางปัญญาและจริยธรรม แสดงถึงการมีความคิด ความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ความรู้จักพิจารณา ความสามารถในการแยกแยะความผิดชอบชั่วดี และความรู้เป็นปัจจัยใน

การสร้างสรรคความเจริญและวิวัฒนาการทางวัตถุของมนุษย์ ความรู้จึงเป็นเครื่องส่งเสริมให้คุณคนได้รับความเจริญทั้งทางจิตใจ สติปัญญา ความก้าวหน้าในชีวิต อีกทั้งยังทำให้บุคคลผู้นั้นสามารถให้ความช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย การศึกษาซึ่งเป็นที่มาของความรู้จึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้สถานะของบุคคลสูงขึ้นได้

จากทรรศนะข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการหาความรู้ การพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของบุคคล อีกทั้งยังเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสรรคความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมได้ ดังนั้นแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา จึงเป็นแนวคิดที่แฝงแฝงอยู่ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมของไทยมาทุกยุคสมัย สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญาปรากฏอยู่ในวรรณคดีและวรรณกรรมหลายเรื่องทั้งในมุมมองเรื่องความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ คุณค่าของความรู้ ตลอดจนการใช้สติปัญญาและการคิดอย่างถี่ถ้วนรอบคอบ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 7 แนวคิด ดังนี้

1) แนวคิดเรื่องความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้

การศึกษาเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคน เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้ ความคิด และพัฒนาสติปัญญาให้ฉลาดยิ่งขึ้น ในวรรณคดีและวรรณกรรมจึงเป็นพื้นที่สำหรับนำเสนอแนวคิดเพื่อชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 1 เรื่อง คือ ดอกสร้อยสุภษิต เรื่องเด็กน้อย

กลอนดอกสร้อยสุภษิต เรื่องเด็กน้อย มีเนื้อหาเชิงแนะนำสั่งสอนแก่เด็กให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้มุ่งสอนให้เด็กรักการอ่านและการเรียนรู้ ขยันหมั่นเพียรในการเรียนหนังสือเพราะการศึกษาเล่าเรียนทำให้ผู้เรียนมีความรู้ มีปัญญาและนำไปประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต ดังความว่า

เด็กเอ๋ยเด็กน้อย	ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา
เมื่อเติบโตใหญ่เราจะ得有วิชา	เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน
ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน	จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล
ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน	เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

บทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าวัยเด็กเป็นวัยที่ควรได้รับการศึกษาวิชาความรู้ ขยันเรียนหนังสือ ด้านกลวิธีกรนำเสนอแนวคิดในกลอนดอกสร้อยสุภษิต เรื่องเด็กน้อย นำเสนอผ่านมุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้ใหญ่กล่าวแนะนำสั่งสอนเด็กด้วยการสอนแบบแสดงเหตุผล

โน้มน้าวใจ เห็นได้จากข้อความที่เป็นเหตุ คือ “ความรู้เรายิ่งด้อยเร่งศึกษา” ซึ่งแปลว่า เด็กยังอายุน้อย ประสบการณ์ชีวิตยังน้อยจึงควรให้ความสำคัญกับการเรียน ส่วนข้อความที่เป็นผล คือ “เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน” ซึ่งแปลว่าเด็ก ๆ จะได้รับประโยชน์จากการศึกษาเล่าเรียนหลายประการที่จำเป็นต้องนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานเลี้ยงชีพ จึงกล่าวได้ว่ากลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านมุมมองการเล่าเรื่องแบบผู้ใหญ่ กล่าวแนะนำเด็กด้วยการสอนแบบแสดงเหตุผลเช่นนี้ ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

2) แนวคิดเรื่องคุณค่าของความรู้

ความรู้เป็นสิ่งที่มีความหมายหลายประการทั้งด้านสติปัญญา จริยธรรมและช่วยพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของสังคม ดังที่ กุสุมา รัชชมนี และคณะ (2550) แสดงทรรศนะว่าความรู้คือความเจริญทางปัญญาและจริยธรรม ความรู้เป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์ความเจริญและวิวัฒนาการทางวัตถุของมนุษย์ แนวคิดนี้ปรากฏในเรื่องโคลงโลกนิติ เนื้อเรื่องที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษาสื่อแนวคิดวิชาความรู้เป็นสิ่งที่มีความค่ายิ่งกว่าทรัพย์สมบัติอื่น ๆ ดังความว่า

ความรู้ดูยิ่งล้ำ	สินทรัพย์
คิดค่าควรเมืองนับ	ยิ่งไซ้
เพราะเหตุจักอยู่กับ	กายอาต- มานา
โจรจักเบียนไปได้	เร่งรู้เรียนเอา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่าความรู้มีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินเงินทองใด ๆ เพราะความรู้ย่อมอยู่ติดกับเราตลอดไป โจรผู้ร้ายไม่สามารถฉกฉวยแย่งชิงเอาไปได้ ดังนั้นจึงควรขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเรียนรู้เพื่อจะได้นำไปใช้ประโยชน์ได้ตลอดชีวิต ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในโคลงโลกนิติบทนี้ ใช้วิธีการเปรียบเทียบว่าความรู้มีค่ายิ่งกว่าทรัพย์สินเงินทองใด ๆ ซึ่งถือเป็นความคิดเห็นหรือมุมมองส่วนบุคคล อีกทั้งยังมีการแสดงผลให้น่าเชื่อถือว่าความรู้ไม่เหมือนกับทรัพย์สินเงินทองที่ผู้ไม่หวังดีขโมยไปได้ ส่วนความรู้นั้นอยู่ในสมอง เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้จึงอยู่กับตัวตลอดเวลาไม่มีผู้ใดสามารถขโมยไปได้

3) แนวคิดเรื่องการยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้

หลักหัวใจนักปราชญ์มี 4 ประการ ได้แก่ สุ จิ ปุ ลิ สุ กล่าวคือ สุ ย่อมาจากคำว่า สุตตะ แปลว่าการฟัง จิ ย่อมาจากคำว่าจินตะ แปลว่าการคิด ปุ ย่อมาจากคำว่าปุจฉา แปลว่าการถาม และลิ ย่อมาจากคำว่า ลิขิต แปลว่าการเขียน ดังนั้นถ้าบุคคลไม่ปฏิบัติตามหลักหัวใจนักปราชญ์ก็ยาก

จะเป็นนักปราชญ์ได้ โดยเฉพาะคนที่ไม่คิดวิจารณ์ ไม่อ่านระดับรับฟัง ไม่ถามในสิ่งที่ยังไม่รู้ และไม่เขียนจดบันทึกไว้จดจำสังเกตย่อมเป็นนักปราชญ์ไม่ได้ (เกษม ขนบแก้ว, 2540) ดังนั้นหลักหัวใจนักปราชญ์จึงเป็นหลักพื้นฐานในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตเพราะการฟัง การคิด การถามและการเขียนเป็นทักษะที่ทำให้มนุษย์ถ่ายทอดความรู้ความคิดเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์

แนวคิดเรื่องการยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้ ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 1 เรื่อง คือโคลงโลกนิติ ซึ่งโคลงบทหนึ่งทีกล่าวถึงคุณลักษณะของนักปราชญ์ที่ต้องรู้จักฝึก การคิดเชิงวิจารณ์ การรู้จักฟัง การถามสิ่งที่ตนไม่รู้ การบันทึกความรู้และการรู้จักสังเกต ดังความว่า

เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับฟัง
เว้นที่ถามอันยัง	ไปรู้
เว้นเล่าลิขิตสัง-	เกตว่าง เว้นนา
เว้นดังกล่าวว่าผู้	ปราชญ์ได้ฤามี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่ถ้าผู้ใดไม่คิดวิจารณ์ ไม่สดับรับฟัง ไม่ถามในสิ่งที่ยังไม่รู้และไม่เขียนจดบันทึกไว้จดจำสังเกต ผู้ที่ขาดคุณสมบัติดังกล่าวย่อมเป็นนักปราชญ์ไม่ได้เพราะถือเป็นหัวใจสำคัญของนักปราชญ์ที่ต้องปฏิบัติอยู่เสมอ ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในโคลงโลกนิติบทนี้มีลักษณะเด่นด้านการซ้ำคำ โดยใช้คำว่า เว้น เป็นคำแรกของโคลงแต่ละบาทช่วยเน้นคำและความหมาย และสรุปความคิดไว้ในตอนท้ายของโคลงเพื่อเน้นย้ำสาระสำคัญที่ชัดเจนดังความว่า “เว้นดังกล่าวว่าผู้ปราชญ์ได้ฤามี” ข้อความนี้เป็นแนวคิดที่ต้องการสื่อความหมายว่าการยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งนัก กลวิธีการซ้ำคำและกลวิธีการสรุปความคิดไว้ในตอนท้ายของโคลงลักษณะนี้ถือเป็นกลวิธีที่ช่วยนำเสนอแนวคิดให้ผู้อ่านเข้าใจสาระสำคัญได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น

4) แนวคิดเรื่องการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ

คำว่าไตร่ตรอง หมายถึง คิดทบทวน ตรិตรอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) คำว่ารอบคอบ หมายถึง ทัว ถ้วนถี่ เช่น พิจารณาอย่างรอบคอบ ระวังเหตุการณ์ข้างหน้าข้างหลังเสมอไม่เผอเรอ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น สรุปได้ว่า การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ หมายถึง การคิดทบทวนอย่างถี่ถ้วนถี่ทุกแง่มุมอย่างละเอียดรอบด้านทั้งในมุมมองด้านบวกและด้านลบ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การตัดสินใจหรือการทำสิ่งต่าง ๆ ผิดพลาดน้อยลง

ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 2 เรื่อง ได้แก่ นิทานชาดก เรื่องกระต่ายตื่นตูม (ทัตธกายชาดก) และนิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

นิทานชาดก เรื่องกระต่ายตื่นตูม (ทัตธกายชาดก) เนื้อเรื่องกล่าวถึงกระต่ายนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาล ลมพัดแรงจนลูกตาลหล่นลงพื้นเสียงดังสนั่น กระต่ายและสัตว์อื่น ๆ นึกว่าฟ้าถล่มจึงวิ่งหนีด้วยความกลัว ทำให้สัตว์บางตัวได้รับบาดเจ็บและล้มตาย เมื่อพระยาราชสีห์ทราบจึงสั่งให้สัตว์เหล่านั้นหยุดวิ่ง แล้วมาพิสูจน์ความจริงปรากฏว่าเป็นลูกตาลหล่นลงมา ไม่ใช่ฟ้าถล่มอย่างที่คิด จากเรื่องสื่อแนวคิดว่าการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบทำให้ไม่ตื่นตระหนกต่อเรื่องที่ได้ฟังผู้อื่นพูดมา ก่อนเชื่อคนอื่นควรคิดใคร่ครวญให้รอบคอบ มิเช่นนั้นจะถูกหลอกหลวง และตกเป็นเหยื่อของผู้ไม่หวังดีได้ ดังเช่นกระต่ายและสัตว์ป่าที่ตกใจลูกตาลหล่นจึงวิ่งหนีเอาตัวรอดเพราะคิดว่าฟ้าถล่ม ดังบทบรรยายว่า

ครั้งหนึ่งกระต่ายนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาล ขณะเมื่อกระต่ายหลับอยู่นั้นเกิดลมพายุใหญ่พัดกล้า ลูกตาลบนต้นหล่นตุ้มลงมาที่พื้นดิน เกือบถูกกระต่าย กระต่ายตกใจตื่นขึ้นสำคัญว่าฟ้าถล่มไม่ทันได้ไตร่ตรอง ลุกขึ้นได้ก็วิ่งไปโดยสุดกำลังเพราะกลัวความตาย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

นอกจากนั้นเนื้อหานิทานสะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่มีสติ คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบจะสามารถพิสูจน์ความจริงถึงสาเหตุของปัญหาและแก้ปัญหามิใช่ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ดังเช่นราชสีห์เมื่อเห็นฝูงสัตว์ต่าง ๆ วิ่งอย่างตระหนกจึงได้บอกสัตว์เหล่านั้นให้หยุดวิ่งเพื่อมาพิสูจน์ความจริงให้ปรากฏ ดังความว่า

พอถึงใต้ต้นตาลที่กระต่ายนอน ราชสีห์พิเคราะห์ดูเห็นลูกตาลตกอยู่ที่โคนต้นก็เข้าใจว่าผลตาลนั้นหล่นลงมา กระต่ายสำคัญว่าฟ้าถล่มก็ตกใจจึงวิ่งหนี สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีปัญญาไตร่ตรองก็พากันหลงเชื่อกระต่าย วิ่งเตลิดไปจนโดนกัน ขาหัก คอหัก ตกเหวตาย สัตว์ทั้งหลายที่พากันได้รับทุกขเวทนาครั้งนี้ ก็เพราะเป็นผู้ฉลาดหาปัญญาหาไตร่ตรองมิได้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

ข้อความข้างต้น เสนอแนวคิดเรื่องการใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงล้วนมีเหตุผล ไม่ควรตื่นตระหนกต่อเรื่องที่ได้ฟังผู้อื่นพูดต่อ ๆ กันมา ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนิทานชาดกเรื่องกระต่ายตื่นตูม เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละคร 2 ลักษณะ คือลักษณะ

แรกคือตัวละครที่ไม่คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจ ตัวละครกลุ่มนี้ ได้แก่ กระจ่างและสัตว์ต่าง ๆ ที่วิ่งอย่างตระหนก ส่วนตัวละครลักษณะที่สอง คือผู้ที่มีสติ คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบเสียก่อน ดังเช่นผู้นำอย่างราชสีห์ผู้พิสูจน์ความจริงให้สัตว์ทุกตัวรู้ เห็นได้ว่ากลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมของตัวละครเช่นนี้ เป็นตัวอย่างที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจผลดีและเห็นความสำคัญของการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบมากขึ้น

นอกจากนั้นแนวคิดเรื่องการใช้ปัญญาคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบถึงถ้อยคำนี้ยังปรากฏในเรื่องนิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง เนื้อหากล่าวถึงนายทองอินผู้มีไหวพริบ ฉลาดรอบคอบ ทั้งยังชำนาญในการปลอมตัวเป็นนักสืบได้อาสาไปปราบผีที่บ้านของกำนันพันโชติ ผิดนั้นคือนางนากภรรยาของพันโชติซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้วแต่วิญญาณนางยังวนเวียนอยู่ในบ้าน มีผู้พบเห็นทุกคืนว่า นางนากมาเฝ้าสัตว์เลี้ยงไม่ให้ออกขโมยและคอยตักน้ำดื่มน้ำใช้ใส่ตุ่มทุกคืน พันโชติและคนอื่น ๆ ต่างก็เชื่อว่าเป็นผีนางนากจริง เมื่อนายทองอินทราบเรื่องราวประหลาดที่เกิดขึ้นเขาสันนิษฐานว่าไม่น่าเป็นผีจึงออกไปสืบเสาะเพื่อให้รู้ความจริงด้วยการสอบถามพันโชติและบุตรชาย รวมถึงชาวบ้านที่อยู่ละแวกใกล้เคียงจนมั่นใจว่าไม่ใช่ผีจริง นายทองอินกับเพื่อนชื่อวัดจึงได้ออกอุบายทำพิธีปราบผีและคอยเฝ้าสังเกตการณ์ในช่วงกลางคืน จนในที่สุดก็ได้ทราบความจริงว่าผู้ปลอมตัวเป็นผีนางนากคือบุตรชายของพันโชติเองโดยให้เหตุผลว่าไม่ยากให้พ่อมีภรรยาใหม่และเกรงว่าจะมีคนมาขโมยทรัพย์สมบัติจึงปลอมตัวเป็นผีเพื่อให้ผู้คนเกรงกลัว เหตุการณ์ตอนที่แสดงให้เห็นว่านายทองอินเป็นผู้คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ดังที่นายทองอินได้สอบถามพันโชติอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ ดังบทสนทนาว่า

ทองอิน “แกได้สังเกตหรือเปล่าว่า ผู้หญิงสองคนนั้นแต่งตัวเหมือนกันหรือไม่เหมือน”

พันโชติ “เหมือนกันขอรับ ผมจำได้แม่นเทียว นุ่งผ้าสีแก่ ๆ เกือบดำ ห่มผ้าสีนวลเหมือนกัน ไม่มีผัดเทียวขอรับ ไม่เชื่อถามยายชมดูซีขอรับ”

ทองอิน “แกเชื่อแน่ว่าได้เห็นผีหรือ”

พันโชติ “ขอรับ คนอะไรจะไปอยู่ได้สองแห่งพร้อมกัน ดูไม่มี”

ทองอิน “ก็ถ้าคน ๆ เดียว มันจะข้ามคูไปให้แกเห็นเป็นสองครั้งไม่ได้หรือ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่านายทองอินเป็นนักสืบที่รู้จักคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนจะตัดสินใจหรือสรุปคดีที่สืบสวน โดยนายทองอินจะสอบถามข้อมูลจากคนที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด และคิดไตร่ตรองข้อมูลที่ได้รับอย่างถ่องแท้และรอบคอบจนมั่นใจก่อนที่จะให้ข้อสรุปด้าน

กลวิธีการนำเสนอแนวคิดในเรื่องนิทานทองอิน ตอนนางพระโขนงที่สอง เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครหลักที่เป็นนักสืบ คือนายทองอิน แสดงให้เห็นบุคลิกและนิสัยของนักสืบที่ต้องละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นกลวิธีการนำเสนอที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเรื่องอย่างเป็นรูปธรรม

5) แนวคิดเรื่องความมีปฏิภาณไหวพริบ และช่างสังเกต

คำว่า ปฏิภาณ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) หมายถึง เซวณไวในการกล่าวแก้หรือโต้ตอบได้ฉับพลันทันทีและแยบคาย และคำว่า ไหวพริบ หมายถึง ปัญญาไวรู้เท่าทัน มีเซาว์ไว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ส่วนคำว่า สังเกต หมายถึง กำหนดไว้ หมายถึง ตั้งใจดู จับตาดู (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้นสรุปได้ว่า ความมีปฏิภาณไหวพริบ และช่างสังเกต หมายถึง การมีปัญญาความคิดว่องไว รู้เท่าทันคนอื่น และมีทักษะในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียด ผู้ที่มีคุณสมบัติด้านความมีปฏิภาณไหวพริบ และช่างสังเกตย่อมเป็นทักษะเฉพาะตัวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต ผลการศึกษาแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 2 เรื่อง คือนิทานทองอิน ตอน นางพระโขนงที่สอง และบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ศีกโมยราพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตั้งที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อที่ผ่านมาแล้วว่าเรื่องนิทานทองอิน ตอนนางพระโขนงที่สองได้นำเสนอสาระสำคัญเรื่องการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ นอกเหนือจากนี้แนวคิดอีกเรื่องหนึ่งที่สอดแทรกอยู่ในเรื่อง คือการให้ตัวละครนายทองอินถือเป็นนักสืบที่มีปฏิภาณไหวพริบ และช่างสังเกต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีสติปัญญาฉลาดและมีไหวพริบ รู้ทันเหตุการณ์ ความคิดผู้อื่น และสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อไปได้ ดังบทบรรยายว่า

พอข้าพเจ้ายินข่าวเรื่องนางนากพระโขนงที่เกิดขึ้นใหม่นั้น ข้าพเจ้าก็ไปหานายทองอิน แต่พอนั่งลงยังไม่ทันได้เอ่ยขึ้น นายทองอินก็ชิงพูดขึ้น

“จริง! จริง! ฉันไม่เชื่อว่าผีเหมือนกัน และอะไรผีจะมาทำได้อย่างนั้น”

ข้าพเจ้ายิ้มแล้วพูดว่า “แหม! ทายใจแม่นจริง ฉันตั้งใจมาจะเล่าเรื่องอินนากพระโขนงที่เกิดขึ้นใหม่นี้ให้แกฟังทีเดียว”

นายทองอินตอบว่า “ฉันทายใจแก่คุณนะสิ ฉันจึงชิงพูดขึ้นเสียก่อน”

ข้าพเจ้าหัวเราะแล้วถามว่า “ก็ถ้ามันไม่ใช่ผี มันเป็นอย่างไรเล่า”

“มันก็คนนะสิ พ่อวัด”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

นอกจากนั้นตัวละครนายทองอินเป็นนักสืบที่มีนิสัยช่างสังเกต เมื่อไปสอบสวนคดีเพื่อคลี่คลายปัญหาที่บ้านพันโชติ นายทองอินจะสังเกตบ้านเรือน สถานที่ต่าง ๆ ในบ้านนั้นอย่างละเอียด เช่น การสังเกตห้องนอน หน้าต่าง ทางเข้า-ออก เพื่อให้รู้สิ่งผิดปกติสังเกต ดังความว่า

ว่าแล้วก็พากันเข้าไปตรวจในเรือน ในนั้นมีห้องรวม 5 ห้อง ห้องใหญ่ที่สุดก็คือห้อง
 ต่อนั้นเข้าไปเป็นห้องที่พันโชตินอน ข้างห้องพันโชตินอนเป็นห้องไว้ของเณเข้าไปอีกมีอีก
 สองห้อง คือห้องนอนบุตรสองคนห้องหนึ่ง กับห้องหนึ่งซึ่งนางภรรยาพันโชติเคยอยู่เมื่อ
 ยังมีชีวิตอยู่ห้องหนึ่ง ห้องนี้กับห้องเก็บของตรงกัน ปิดลั่นกุญแจทั้งสองห้อง ห้องบุตรนั้น
 ตรงกับห้องพันโชติ เมื่อนายทองอินเห็นเช่นนี้ก็พูดเป็นเชิงบ่น ๆ ว่าไม่ได้ช่องทางนี้แน่
 ข้าพเจ้าถามว่าใครไม่ได้ออก นายทองอินหาตอบว่ากระไรไม่ เดินตรงรี่เข้าไปในห้องบุตร
 ตรวจดูรอบแล้วก็มองออกไปทางหน้าต่าง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่านายทองอินเป็นนักสืบที่มีความมีปฏิภาณไหวพริบ
 และช่างสังเกต ก่อนจะตัดสินใจหรือสรุปคดีที่สืบสวน โดยนายทองอินจะสอบถามข้อมูลจากคนที่
 เกี่ยวข้องอย่างละเอียด และคิดไตร่ตรองข้อมูลที่ได้รับอย่างถี่ถ้วนและรอบคอบจนมั่นใจก่อนที่จะให้
 ข้อสรุป ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในเรื่องนิทานทองอิน ตอนนางพระโขนงที่สองเป็นการนำเสนอ
 ผ่านพฤติกรรมของตัวละครหลักที่เป็นนักสืบคือนายทองอิน แสดงให้เห็นบุคลิกและนิสัยของนักสืบที่มี
 ปฏิภาณไหวพริบและช่างสังเกตซึ่งเป็นกลวิธีการนำเสนอที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ ถือเป็นอีกเรื่องที่มีสื่อแนวคิดประการ
 หนึ่งว่าการเอาชนะความชั่วร้ายได้ต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบ ดังที่หนุมานใช้สติปัญญาอันชาญฉลาด
 เอาชนะยักษ์ไมยราพได้ และสามารถนำพระรามกลับขึ้นมาจากเมืองบาดาลได้ ดังบทบรรยายว่า

บัดนั้น	วายุบุตรผู้ปรีชาหาญ
ฟังพิราควนางมาร	บอกขานจะแจ้งไม่แคลงใจ
จึงว่าเพียงนี้ไม่ยากนัก	ตัวข้าพอจักคิดได้
จะแปลงเป็นไยบัวติดสไบ	เข้าไปมิให้สงกา
แม้ว่าซ่งหนักจะหักลง	จงเอาสำนวนนี้ว่า
คั้นซ่งอยู่ครั้งบูรณมา	เก่าแก่คร่ำคร่าช้านาน
ข้ามิได้พาผู้ใด	มาในพาราราชฐาน
จงดูเอาเถิดนะขุนมาร	อย่างแสร์งมาพาลพาที่

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นเหตุการณ์ที่หนุมานหาวิธีซ่อนตัวไปกับนางพิรากวนเพื่อหาทางลงไปได้บาดาลด้วยการแปลงกายเป็นไยบัวตืดสไบนางพิรากวนจนสามารถเข้าไปถึงที่คุ้มซึ่งพระรามได้แสดงให้เห็นว่าหนุมานเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ปัญหาสถานการณ์อย่างฉลาด

เมื่อนั้น	นางพิรากวนยักขา
ขึ้นเสียงเถียงตบอสุรา	เหตุใดมาว่าดังนี้
เรามาผู้เดียวก็เห็นอยู่	เมื่อตราชุนต์ของยักขา
คร่ำคร่ำมานานกว่าแสนปี	ไม่ดีหักเองจะโทษใคร
อนิจจาเห็นว่ากุกตักยาก	น้ำท่วมปากแล้วก็ว่าได้
จะทำอะไรก็ตามใจ	ไม่อาลัยแก่ชีพชีวัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นตอนที่นางพิรากวนต้องทำหน้าที่ตักน้ำใส่กระทะตามคำสั่งของไมยราพที่วางแผนว่าจะตัมพระรามและไววิกเสียพร้อมกัน การเข้าออกเมืองบาดาลมีการตรวจตราเข้มงวดมาก มีนายประตูคอยขังน้ำหนักผู้เข้า-ออก ไม่ให้หนักเบากว่าเดิม ผู้ที่เหาะข้ามไปก็จะถูกจักรกรดถึงแก่ความตาย หนุมานจึงแปลงร่างเป็นไยบัวตืดชายสไบของนางพิรากวนเข้าไป เมื่อขึ้นซังน้ำหนัก คันซังหัก นางก็ตอบโต้กับทหารยามว่าคันซังหักเองเพราะสภาพเก่าใช้งานมานานถือเป็นการตอบโต้ระหว่างนางพิรากวนกับทหาร การที่นางกล้าตอบโต้แสดงว่านางกล้าที่จะทำเพื่อไววิกด้วยความรักและห่วงลูกชายจึงยอมให้ความร่วมมือกับหนุมาน ยอมให้หนุมานแปลงร่างเป็นไยบัวตืดชายสไบของนางเข้าไป ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดนี้เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครคือหนุมานและนางพิรากวน แสดงให้เห็นความสามารถในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างแนบเนียนและรอบคอบ

6) แนวคิดเรื่องความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล

คำว่าฉลาด คือเฉียบแหลม ไหวพริบดี ปัญญาดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ส่วนคำว่ามองการณ์ไกล หมายถึง คาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ถูกต้องหรือไกลเคียงโดยอาศัยเหตุผลหรือประสบการณ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้นสรุปได้ว่า ความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล หมายถึง การมีปัญญาเฉียบแหลม มีไหวพริบ สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างมีเหตุผล ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท

ราชาธิราช ตอนกำเนิดมะกะโท มีเหตุการณ์ที่สื่อแนวคิดเรื่องความเฉลียวฉลาดและมีไหวพริบ ดังเช่นตอนที่มะกะโทเดินทางมาขายสินค้าที่เมืองสุโขทัย เมื่อประสบเหตุการณ์ประหลาดได้ให้บัณฑิตทำนายชีวิตให้ แต่บัณฑิตทดสอบให้หาทรัพย์เงินทองมาวางให้สูงเทียมหัว ตอน

นั้นยังไม่ได้ขายสินค้า มะกะโกก็ยังไม่เงินทองทรัพย์สินจึงใช้ไหวพริบแก้ปัญหาด้วยการนำเงินที่มีอยู่ไม่มากไปวางบนจอมปลวกที่อยู่ใกล้ ๆ แล้วบอกบัณฑิตผู้ทำนายนั่นว่าได้ตามเงื่อนไขแล้ว บัณฑิตผู้นั้นก็ทิ้งในไหวพริบและทำนายว่ามะกะโกจะได้ดีในอนาคต ดังบทบรรยายว่า

ผู้รู้ทำนายนิมิตนั้นจึงว่าแก่มะกะโทว่า นิมิตของท่านนี้ใหญ่หลวงนัก จงเอาทรัพย์สินมากองลงสูงเพียงศีรษะเมื่อใดแล้ว เราจึงจะทำนายให้แก่ท่าน มะกะโทจึงคิดแต่ในใจว่าครั้งนี้เรามาในที่กัณดาร มีเงินอยู่แต่สามสิบบาทจะทำเป็นประการใด ในเมื่อขณะคิดอยู่นั้น พอมะกะโทแลเห็นจอมปลวกอันหนึ่งอยู่ในที่นั้นสูงเทียมศีรษะ มะกะโทคิดขึ้นได้ด้วยอุบายปัญญาจึงเอาเงินตราสามสิบบาทวางขึ้นบนจอมปลวกกระทำสักการบูชา แล้วจึงบอกแก่ผู้ทำนายนิมิตนั้นว่า ข้าพเจ้าบูชาแล้ว ผู้ทำนายนั้นจึงคิดว่าบุรุษผู้นี้มีปัญญาฉลาดในอุบายยิ่งนัก

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

เนื้อหาอีกตอนหนึ่งที่แสดงว่ามะกะโทเป็นคนฉลาดคือ ตอนที่ไปขอซื้อพันธุ์ผักกาดจากแม่ค้ามาปลูก มะกะโทมีเบียดเดียวจนแม่ค้าไม่รู้จะหยิบให้เท่าไรจึงให้มะกะโทหยิบเอง มะกะโทใช้นิ้วแตะน้ำลายตนแล้วจุ่มลงไปพันธุ์ผักได้ติดนิ้วมา แม่ค้าก็ชื่นชมไหวพริบอย่างยี่งดังตัวอย่างว่า

มะกะโทคิดแล้วจึงเอาเบี้ยไปซื้อพันธุ์ผักกาด เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่าเบี้ยของเจ้าเบี้ยเดียวนี้ เรามีรู้ที่จะดวงพันธุ์ผักกาดให้ มะกะโทจึงว่าเบี้ยของเราเบี้ยเดียวนี้เราเอาแต่พอดีนิ้วเดียว เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่าเอาเถอะ มะกะโทจึงเอานิ้วมือชุบเขพะแล้วก็จุ่มลงในกระถายพันธุ์ผักกาดนั้น ฝ่ายเจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงสรรเสริญแต่ในใจว่า บุตรรามัญผู้นี้ มีปัญญาฉลาดนัก

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

นอกจากความเฉลียวฉลาด มะกะโทยังถือเป็นผู้รู้จักคิดและมองการณ์ไกล กล่าวคือหลังจากเหตุการณ์ที่มะกะโทได้ฟังคำทำนายจากบัณฑิตผู้นั้นก็ตั้งใจ และให้พวกลูกหาบไปขายของจนหมด พอขายของหมดก็ให้ลูกหาบกลับเมาะตะมะ ส่วนมะกะโทจะอยู่ที่เมืองสุโขทัยที่จริงอยากจะไปขอฝากตัวกับเสนาบดีในวัง แต่เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของตนดูไม่สุภาพเรียบร้อยจึงมาสมัครเป็นคนทำงานในโรงเลี้ยงช้างแล้วก็ขยันทำงานตลอดเวลา ดังบทบรรยายว่า

มะกะโทครั้นได้ฟังคำทำนายก็มีความยินดี จึงอำลาบุรุษผู้นั้น ยกออกจากบ้าน มะวะก็มายังเมืองสุโขทัยให้ลูกค้าหาบเที่ยวขายสิ่งของ ครั้นขายสิ่งของเสร็จแล้วก็ให้ลูกค้าทั้งปวงกลับคืนไปยังเมืองเมาะตะมะ แต่ตัวมะกะโทนั้นเชื่อคำทำนายนิมิต มิได้กลับคืนไปจึงเที่ยวหาที่พึ่งซึ่งจะผูกพันอาศัยนั้น จึงคิดว่าถ้าเราจะไปฝากตัวอยู่ด้วยเสนาบดีผู้ใหญ่ บัดนี้เล่าก็ยังมีหาฝ้านุ่งห่มที่ตีมิได้ จึงเข้าไปอาศัยอยู่ด้วยนายข้างพระเจ้าสุโขทัย มะกะโทอุตสาหะมิได้เกียจคร้าน ช่วยชำระมูลข้าง ทอดหญ้าข้างทั้งกลางวัน กลางคืนมิได้ขาด นายข้างเห็นมะกะโทมีความอุตสาหะก็รักใคร่เป็นอันมากครั้นนายข้างได้รับพระราชทานเงินเดือนครั้งใด ก็แบ่งปันให้มะกะโททุกครั้ง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ข้อความข้างต้น สื่อให้เห็นว่าความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกลเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและการดำเนินชีวิตซึ่งอาจต้องประสบกับปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้น ในด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในเรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครหลัก คือมะกะโท แสดงให้เห็นบุคลิกและนิสัยที่ต้องละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นกลวิธีการนำเสนอที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเรื่อง ความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกลผ่านบทบาทของตัวละครได้อย่างน่าประทับใจ

7) แนวคิดเรื่องการพิจารณาคนอย่างรอบคอบ

คำว่าพิจารณา คือตรวจตรา ตริตรอง สอบสวน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และ คำว่ารอบคอบ หมายถึง ทั่ว ถ้วนถี่ เช่น พิจารณาอย่างรอบคอบ ระวังเหตุการณ์ข้างหน้าข้างหลังเสมอ ไม่เผอเรอ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น สรุปได้ว่า การพิจารณาคนอย่างรอบคอบ หมายถึง การคิดตริตรองเกี่ยวกับบุคคลอย่างรอบคอบว่าบุคคลนั้นดีหรือไม่ดี ควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อในสิ่งที่เขาพูด เป็นต้น ผลการศึกษาแนวคิดนี้ปรากฏในเรื่องโคลงโลกนิติ และนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องโคลงโลกนิติ สื่อบทคิดให้รู้จักหลักการพิจารณาคนอย่างรอบคอบโดยกล่าวว่าไม่ควรตัดสินคุณค่าของคนจากภายนอกเท่านั้น ควรพิจารณาให้รอบคอบว่าเป็นคนดีจริงหรือไม่ บางที ผู้ที่มีรูปร่างภายนอกไม่งดงามอาจมีจิตใจงดงาม มีน้ำใจอันประเสริฐก็เป็นได้ จึงไม่ควรตัดสินคุณค่าของคนโดยพิจารณาเพียงรูปลักษณ์ภายนอกเท่านั้น ดังตัวอย่างโคลงโลกนิติ ดังนี้

ผลเตื่อเมื่อสุกไซรั	มีพรรณ
ภายนอกแดงดูฉฉัน	ชาติบ้าย
ภายในยอมแมลงวัน	หนอนบ่อน

ดุจดั่งคนใจร้าย

นอกนั้นดูงาม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่าลูกมะเต๋อ (อุทุมพร) มีสีสวยงาม สีแดงเปล่งปลั่งราวกับเอาชาติ (สีแดง) ไปทาไว้ แต่ภายในกลับมีตัวหนอนกัดกินผลเต๋อ เฉากเช่นคนที่มีนิสัยใจคอโหดร้าย ภายนอกอาจดูงดงาม แต่ไม่ควรคบหา ดังนั้นให้รู้จักพิจารณาคนอย่างรอบคอบ อย่าดูคนแค่ภายนอก คนที่ภายนอกดูดีก็ใจว่าจะเป็นคนดีเสมอไป ควรพิจารณาจากการกระทำที่ดีด้วย โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมา เปรียบคนที่ดูดีแต่ภายนอกกับผลมะเต๋อที่ตอนสุกมีสีแดงสวยงามแต่ภายในลูกมะเต๋อมีตัวหนอนกัดกินเนื้อใน ซึ่งถ้าดูเพียงภายนอกไม่อาจมองเห็นได้ เช่นเดียวกับโคลงบทหนึ่งที่ชี้แนะแนวคิดให้พิจารณาคนอย่างรอบคอบโดยนำนกรกระยางมาใช้เป็นความเปรียบ ดังตัวอย่าง

ยางขาขนเรียบร้อย

ดูดี

ภายนอกหมดใสสี

เปรียบฝ้าย

กินสัตว์เสพปلامي

ชีวิต

ฉากเช่นชนชาติร้าย

นอกนั้นนวลงาม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่านกยางมีขนสีขาวราวกับบุยุฝ้ายดูเรียบร้อยงามตา แต่พฤติกรรมของนกยางคือกินปลาเป็นอาหาร ถือเป็นการเอาเปรียบและทำลายชีวิตผู้อื่นเพื่อให้ตนอยู่รอด โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมาโดยเปรียบนกรกระยางกับคนที่ดูดีเพียงภายนอกแต่ใจคอโหดร้ายจึงไม่ควรคบหา

นอกจากนั้น ยังมีโคลงโลกนิติอีกหนึ่งบทที่กล่าวว่าผู้ที่มิรู้ปลักษณ์ภายนอกไม่งดงาม อาจมีจิตใจดี มีน้ำใจอันประเสริฐ มุ่งสร้างแต่ความดีงาม ดังตัวอย่าง

รูปแรงดูร่างร้าย

รุ่งรัง

ภายนอกเพียงพึงซัง

ชั่วช้า

เสพสัตว์ที่มรณัง

นฤโทษ

ตั้งจิตสาธุชนกล้า

กลั่นสร้างทางผล

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่่านกแร้งรูปร่างดุร้ายขนรุงรัง ดูภายนอกน่าเกลียด น่ากลัว แต่พฤติกรรมของนกแร้งจะกินแต่ซากสัตว์ที่ตายแล้ว มิได้เป็นโทษแก่ผู้ใด เปรียบได้กับคนดีมีจิตใจงาม มุ่งสร้างความดี โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมา เปรียบบิ่แร้งที่ดูน่ากลัว น่าเกลียด แต่มันกินสัตว์ที่ตายแล้วเป็นอาหาร ไม่มีโทษกับใคร เปรียบกับคนที่มีรูปร่างภายนอกไม่งดงาม อาจเป็นคนดีมีน้ำใจ ไม่เอาเปรียบหรือทำร้ายผู้ใด

ส่วนนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร ได้เสนอแนวคิดให้พิจารณาคณและปฏิบัติต่อบุคคลอย่างเหมาะสม ซึ่งปรากฏในเหตุการณ์การผจญภัยของสุดสาคร เนื้อหากล่าวถึงสุดสาครกับม้านิลมังกรเดินทางมาถึงเมืองการะเวกได้ถูกซีเปลือยหลอกและผลักตกเหว เพื่อแย่งไม้เท้าวิเศษและม้านิลมังกร ในตอนนี้พระโยคีมาช่วยเหลือสุดสาครอีกครั้ง และสอนให้ว่าไม่ควรไวใจคนอื่นมากเกินไป ดังบทบรรยายว่า

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์	มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด	ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน	บิดามารดารักมักเป็นผล
ที่พึ่งหนึ่งพึ่งได้แต่กายตน	เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
แม้ใครรักรักมั่งซังซังตอบ	ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
รู้สิ่งใดไม่รู้สู้รู้วิชา	รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น พระโยคีสอนสุดสาครให้รู้จักเลือกคบคนและการปฏิบัติต่อบุคคลอย่างเหมาะสม โดยแสดงเหตุผลว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความซับซ้อนและไม่น่าไว้วางใจ อาจมีผู้ไม่ประสงค์ดีอยู่รอบตัวเรามากมายต้องระมัดระวังเมื่อคบหากับคนอื่น มีเพียงพ่อแม่ของเราเท่านั้นที่รักและจริงใจต่อเรา แต่พ่อแม่ก็มีอาจอยู่เป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดไปต้องรู้จักพึ่งตนเอง ดังนั้นเราจึงต้องคิดอย่างรอบคอบ หากใครทำดีกับเราก็พึงทำดีตอบ หากใครซังเราก็ไม่พึงให้ความรักต่อเขา นอกจากนั้นวิชาความรู้เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิต คนที่มีปัญญาจะรักษาตนให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวงได้ ด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครหลัก คือพระโยคีสอนสุดสาคร ซึ่งเป็นกลวิธีการนำเสนอที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจแนวคิดและเห็นความสำคัญของการพิจารณาคณอย่างรอบคอบ

ผลการศึกษาแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญาที่ปรากฏในวรรณคดี และวรรณกรรมระดับประถมศึกษาดังรายละเอียดข้างต้น สรุปได้ว่า แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้

และสติปัญญามีหลากหลายแนวคิดย่อยและมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงที่ผู้เรียนระดับประถมศึกษาสามารถเรียนรู้ได้จากเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ผู้วิจัยสรุปผลดังตาราง 3

ตาราง 3 แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญาที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
1. ความสำคัญของการศึกษา เรียนรู้	การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้ ความคิด จิตใจ ช่วยพัฒนาสติปัญญาให้ฉลาดยิ่งขึ้น และยังช่วยขัดเกลาทางสังคมให้ดียิ่งขึ้น	ดอกสร้อยสุภาวดี เรื่องเด็กน้อย
2. คุณค่าของความรู้	ความรู้คือความเจริญทางปัญญาและจริยธรรม ความรู้เป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์ความเจริญและวิวัฒนาการทางวัตถุของมนุษย์	
3. การยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้	หลักหัวใจนักปราชญ์คือการฟัง การคิด การถาม และการเขียน	โคลงโลกนิติ
4. การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ	การคิดทบทวนอย่างถ่วงถี้ทุกแง่มุมอย่างรอบด้านทั้งในมุมมองด้านบวกและด้านลบ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การตัดสินใจหรือการทำสิ่งต่าง ๆ ผิดพลาดน้อยลง	1. นิทานชาดก เรื่องกระต่ายตื่นตูม 2. นิทานทองอินตอน นากพระโขนงที่สอง
5. ความมีปฏิภาณไหวพริบ และช่างสังเกต	การมีปัญญาความคิดว่องไว รู้เท่าทันคนอื่น และมีทักษะในการสังเกตสิ่งต่าง ๆ อย่างละเอียด ผู้ที่มีคุณสมบัติด้าน	1. นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง 2. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ตอน สึกไมยราพ

ตาราง 3 (ต่อ)

แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญา	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
	ความมีปฏิภาณไหวพริบ และช่างสังเกตย่อมเป็นทักษะเฉพาะตัวที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้อย่างดี	
6. ความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล	การมีปัญญาเฉียบแหลมและมีไหวพริบ และสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ล่วงหน้าได้อย่างมีอาศัยเหตุผล	ราชาธิราช ตอน กำเนิด มะกะโท
7. การพิจารณาคนอย่างรอบคอบ	การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับบุคคลอย่างรอบคอบว่าบุคคลนั้นดีหรือไม่ดี ควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ	1. โคลงโลกนิติ 2. นิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร

จากตาราง 3 สรุปให้เห็นผลการศึกษแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญาที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 7 แนวคิดย่อย ได้แก่ ความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ คุณค่าของความรู้ การยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ความมีปฏิภาณไหวพริบและช่างสังเกต ความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล และการพิจารณาคนอย่างรอบคอบ แสดงให้เห็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการหาความรู้ การพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของบุคคล อีกทั้งยังเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมได้ ดังนั้นแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้ และสติปัญญาจึงเป็นชุดความคิดที่แฝงแฝงอยู่ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมของไทยมาทุกยุคสมัย

3.2.3 แนวคิดด้านครอบครัว

จากการศึกษาเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรักความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัวจนถึงเป็นจุดเด่นของวรรณคดีและวรรณกรรมหลายเรื่อง ซึ่งนำศึกษาต่อไปว่าแนวคิดด้านครอบครัวนำเสนอแนวคิดสำคัญอะไรบ้าง

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) อธิบายว่าครอบครัว หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย และ พูนสุข เวชวิฐาน (2557) กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดและเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของสังคม มีบทบาทหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกครอบครัวให้มีพัฒนาการที่สมบูรณ์และสมดุล สถาบันครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม

ในมุมมองด้านการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรม อิงอร สุพันธ์วิณิช (2552) แสดงทรรศนะเกี่ยวกับภาพสะท้อนครอบครัวที่ปรากฏในวรรณกรรม สรุปได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่หล่อหลอมร่างกายและจิตใจของสมาชิกให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพและงดงาม พ่อแม่จึงควรเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก บางครอบครัวแม้ร่ำรวยเงินทองแต่ถ้าขาดความรักความอบอุ่น ครอบครัวอาจเกิดปัญหาและล่มสลายและปัญหาการหย่าร้างกันของพ่อแม่ก็จะสร้างรอยแผลฝังลึกในใจของลูกในที่สุด ปัญหาครอบครัวอาจกลายเป็นปัญหาสังคมได้

ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า เรื่องเกี่ยวกับครอบครัวที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาถือเป็นข้อมูลอีกชุดหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้ศึกษา วิเคราะห์และเรียนรู้ภาพสะท้อนครอบครัวจากวรรณคดีและวรรณกรรมซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจชีวิต ครอบครัวและสังคมได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศรบพพ้อ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ และนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุดสาคร ล้วนเป็นเรื่องที่นำเสนอแนวคิดด้านครอบครัวผ่านเหตุการณ์และตัวละครต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ

ผลการศึกษาพบแนวคิดด้านครอบครัวปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 แนวคิดหลัก คือ แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว และแนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว

ความรักของสมาชิกในครอบครัวที่มีต่อกันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ครอบครัวมั่นคง ไม่ขาดหวัง และมีความสุข เรื่องความรักจึงแสดงผ่านบทบาทหน้าที่ของคนในครอบครัว ดังเช่นตัวละครในวรรณคดีและวรรณกรรมที่เป็นภาพจำลองชีวิตมนุษย์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านครอบครัวได้สะท้อนความรักและบทบาทของคนในครอบครัวที่มีต่อกัน คือ ความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก และความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1) ความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก เป็นบทบาทสำคัญของพ่อที่แสดงต่อลูกของตนด้วยความหวังและความเอ็นดู จากการศึกษาพบว่าปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 2 เรื่อง คือ บทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศรบพพ้อ และบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ดังนี้

บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้ให้กำเนิด เห็นได้ชัดเจนจากตัวละครที่เป็นพ่อ คือ พระไชยเชษฐาในบทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศรพบพ่อ ที่นำเสนอถึงแนวคิดเรื่องความรักและความผูกพันทางสายเลือด กล่าวคือหลังจากพระไชยเชษฐาทราบความจริงเรื่องพระมเหสีสุริยชาถูกใส่ความและถูกเนรเทศออกจากเมือง จึงออกตามหานางสุริยชาและนารายณ์ธิเบศรผู้เป็นโอรส เมื่อได้พบพระนารายณ์ธิเบศรได้เกิดความเอ็นดูเพราะมีหน้าตาคล้ายคลึงกับตนจึงเข้าไปทักทายมอบขนมให้ด้วยความรักและเอ็นดูพร้อม แต่พระนารายณ์ธิเบศรกลับไม่ยอมรับสิ่งของนั้นเพราะถือเป็นคนแปลกหน้า จากนั้นพระไชยเชษฐาก็ได้ซักถามว่าเป็นโอรสของนางสุริยชาหรือไม่ และบอกว่าตนคือสามีของนาง พระนารายณ์ธิเบศรไม่พอใจที่พระไชยเชษฐารู้จักเรื่องราวของตน ด้วยความโกรธจึงยิงธนูใส่พระไชยเชษฐา แต่ลูกศรนั้นกลับกลายเป็นดอกไม้สวยงามอย่างประหลาด ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศรเคืองขัดอหัมมาสัย
พระกริ้วโกรธาพลางว่าไป	คนอะไรที่โหนนี้หยาบช้า
อุเหม่ตาเฒ่านี้เจ้าเล่ห์	เฉโกไว้เว้นกหนา
และเลียมเทียมเล่นเจรจา	จะเป็นผัวแม่ข้าหรือว่าไร
ถึงตัวเราเล็กก็เหล็กเพชร	ไม่ขามเข็ดพวกตาอย่าสงสัย
ขึ้นแจ๋เยอหยิ่งเป็นพันไป	ผู้ใหญ่แสนรู้มาสู้กัน
ว่าพลางทางขึ้นธนูศิลป์	ฟ้าดินสะเทือนเลื่อนลั่น
พาดสายหมายล้างชีวัน	ผาดแผลงไปปล้นทันใด
ศรทรงองค์พระกุมาร	กลายเป็นมาลาแลไสว
ไม่สังหารผลาญชีพชีวลัย	พระกุมารโกรธใจเป็นโกลี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

ฝ่ายพระไชยเชษฐาผู้เป็นพ่อ เมื่อเห็นเหตุการณ์นั้นก็ประหลาดใจยิ่งนักจึงอธิษฐานว่าหากเด็กชายคนนี้ไม่ใช่ลูกชายของตนกับนางสุริยชาก็ขอให้ยิงธนูถูกแล้วตายทันที ถ้าหากเป็นลูกของตนจริงขอให้ธนูที่ยิงไปนั้นกลายเป็นอาหาร ตอนพระไชยเชษฐายิงธนูใส่พระนารายณ์ธิเบศรดังบรรยายว่า

เมื่อนั้น	องค์พระไชยเชษฐาเรื่องศรี
เห็นศรกุมารชาญฤทธิ	กลับเป็นมาลีประหลาดใจ
วิปริตผิดเพศไม่เคยพบ	พระปรารภพิศวงสงสัย
คิดพลางทางเสียดศิลป์ชัย	เดชฤทธิไกรธนูนี้

แม่นกุมารมิใช่โอรสา	ของนางสุวิญชามารศรี
ขอให้ศรสิทธิ์ฤทธิ	สังหารกุมารนี้ให้วายปราณ
แม่นเป็นลูกน้อยนางโฉมฉาย	ให้ศรกลายเป็นทิพย์อาหาร
เสียงแล้วขึ้นศรอรอนราญ	แผลงไปให้ผลาญกุมารา
ศรทรงองค์พระไชยเชษฐ	อาเพศไม่พานโอรสา
กลับเป็นเอมโอรโภชนา	เกลื่อนกลาดตาชดาพนาวัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

เมื่อเกิดเหตุการณ์ประหลาด พระนารายณ์ธิเบศร์ก็ได้ทราบความจริงจากพี่เลี้ยงว่าพระไชยเชษฐคือพระบิดาผู้บังเกิดเกล้า พระนารายณ์ธิเบศร์เข้าไปกราบบิดาทั้งน้ำตาด้วยความตั้งต้นใจ หลังจากพ่อลูกก็ได้ปรับความเข้าใจกัน และเสด็จกลับเมืองสิงหลเพื่อไปพบนางสุวิญชาดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์เรื่องศรี
ได้ฟังพี่เลี้ยงพาที	มีความยินดีเป็นพันไป
จึงยกกราบบาทพระบิดุเรศ	ชลเนตรแถวถั่งหลังไหล
สะอื้นพลาททางทูลถามไป	เหตุผลกลใดพระทรงธรรม
พิตุรงค์ก็องค์พระมารดร	ไม่สมครสมโสภะมสันต์
หรือวิบาทบาทหมางอะไรกัน	ทรงธรรมจงเล่าให้เข้าใจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

หลังเหตุการณ์ที่พระนารายณ์ธิเบศร์พาพระไชยเชษฐผู้เป็นบิดาไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอยกโทษและขอคืนดีกับนางสุวิญชาผู้เป็นมารดา ในที่สุดท้าวสิงหลให้พระไชยเชษฐอภิเษกสมรสกับนางสุวิญชาอีกครั้ง พระนารายณ์ธิเบศร์ก็ได้อยู่พร้อมหน้ากับพระบิดาและพระมารดาอย่างมีความสุข

จากการศึกษาแนวคิดสำคัญในบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐ ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าแนวคิดเรื่องความรักและความผูกพันทางสายเลือดเป็นแนวคิดที่เด่นชัดผ่านบทบาทและพฤติกรรมของตัวละคร และบทสนทนาระหว่างตัวละคร แสดงว่ามีจุดมุ่งหมายที่จะให้เด็กประถมศึกษาได้อ่านได้เรียนรู้เรื่องความผูกพันทางสายเลือดระหว่างคนเป็นพ่อกับคนเป็นลูกที่พลัดพรากจากกันในช่วงหนึ่ง แล้วสุดท้ายก็ได้มาพบกันและเข้าใจกัน แต่ก่อนเข้าใจกันไม่ใช่เรื่องง่าย เนื้อหาตอนนี้มีปมขัดแย้งที่ผูกไว้ให้ตัวละครพ่อ-ลูกต้องเผชิญความขัดแย้ง แล้วค่อยคลี่คลายปมนั้น ๆ ภายหลัง

นอกจากนั้นบทบาทของพ่อยังทำหน้าที่ให้ความรัก ความอบอุ่น และเป็นที่พักพิงทางใจ ในยามที่ลูกประสบปัญหาที่มีความทุกข์ใจ ดังเช่นบทบาทของขุนแผน ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงามที่เป็นผู้ให้กำเนิดลูก แม้ในช่วงตอนยังเด็กอาจต้องพลัดพรากกันแต่ความรัก ความผูกพันก็ยังมีอยู่ ขุนแผนที่คอยปลอบประโลมใจพลายงามให้หายจากความหวาดกลัว หลังจากถูก ขุนช้างทำร้ายร่างกาย จนพลายงามต้องพลัดพรากนางวันทองผู้เป็นแม่ไปอยู่บ้านย่าทองประศรีที่กาญจนบุรี ดังบทบรรยายว่า

ครานั้นขุนแผนแสนสุภาพ	ก้มกราบพระมารดาน้ำตาไหล
ลูกเห็นแต่แม่คุณค้อย่อนใจ	ช่วยสอนให้พลายงามเรียนความรู้
อันตำรับตำราสารพัด	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าลืมหองตรงไหนไขออกดู	ทั้งของครูของพ่อต่อกันมา
แล้วลูบล้างสิ่งความพลายงามน้อย	เจ้าจงคอยร่ำเรียนเขียนคาถา
รู้สิ่งไรไม่สู้รู้วิชา	ไปเบื้องหน้าเติบโตใหญ่จะได้คุณ
เรายากแล้วแก้วตาอย่าประมาท	ทั้งสิ้นญาติสิ้นเชื้อจะเกื้อหนุน
ทุกวันนี้มีแต่ยายยังการุณ	พ่อพึ่งบุญเกิดลูกได้ปลุกเลี้ยง
จึงนึกว่าย่าเหมือนกับแม่พ่อ	ถึงคำทอเท่าไรอย่าได้เถียง
อันพ่อนี้มีได้อยู่ใกล้เคียง	ไม่ได้เลี้ยงลูกแล้วนะแก้วตา
พलगอดพลายงามแอบไว้แนบอก	น้ำตาตกพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
ไอ้มีกรรมทำไว้แต่ไรมา	พอเห็นหน้าลูกแล้วจะแคล้วกัน
มาหาพ่อพ่อไม่มีสิ่งไรผูก	ยังแต่ลูกประจำจะทำขวัญ
อยู่หอกปืนยี่นยงคงกระพัน	ได้ป้องกันกายาข้างหน้าไป
เจ้าพลายงามความแสนสงสารพ่อ	น้ำตาคลอตลอดตกชกชกไหล
รับประการ่ำว่าประสาใจ	ฉันจะใคร่อยู่ด้วยช่วยบิดา
ได้ตักน้ำตาข้าวทุกเช้าค่ำ	ที่พ่อทำพินฝักจะหักหา
ให้พ่อพันทนต์ทุกซัแล้วลูกยา	จะอุตส่าห์เล่าเรียนค้อยเพียรไป
ขุนแผนแสนสวาทจะขาดจิต	กะจิริตรู่ว่าจะหาไหน
น่าสงสารท่านย่าพลอยอาลัย	น้ำตาไหลพรากพรากเพราะยากเย็น
ขุนแผนว่าจะอยู่ดูไม่ได้	ในคุกใหญ่ยากแค้นมันแสนเข็ญ
เหมือนกับนรกดกทั้งเป็น	มิได้เว้นโทษทัณฑ์สักวันเลย
แต่พ่อนี่ท่านเจ้ากรมมราช	อนุญาตให้อยู่ทับในทับเหย
คนทั้งหลายนายมูลก็คั่นเคย	เขาละเลยพ่อไม่ต้องถูกจองจำ

ทั้งข้าวปลาสารพันทุกวันนี้	พระหมื่นศรีท่านช่วยชুবอุปถัมภ์
ค่อยเบาใจไม่พักต้องตักต้ำ	คุณท่านล้ำล้ำฟ้าด้วยปราณี
ถ้าแม่นเจ้าเล่าเรียนความรู้ได้	จะพาไปพึ่งพระจมีนศรี
ถวายตัวพระองค์ทรงธรรณี	จะได้มีเกียรติยศปรากฏไป
พลายงามน้อยสร้อยเศียรรับเจ้าคะ	ดิฉันจะพากเพียรเรียนให้ได้
ต่างพูดจาพาค่อยดีใจ	จนจวนใกล้พลีเพล็ดถึงเวลา
ทองประศรีสั่งความว่ายามค่ำ	แม่จะจำจากพ่อแก้วไปแล้วหนา
ขุนแผนแสนสะท้านไหว้มารดา	พลายงามลาพ่อลูกผูกอาลัย
ตามยามาพันทับที่หับเหย	ไม่ลืมเลยเหลียวหน้าน้ำตาไหล
ทั้งขุนแผนแสนสวาทเพียงขาดใจ	ต่างอาลัยแลล้บัววิญญูณม์
ไปขึ้นช้างข้างวัดท่าการ้อง	พอเดือนส่องแสงสว่างกลางเวหา
ออกข้ามทุ่งกรุงศรีอยุธยา	รีบกลับมาถึงบ้านกาญจนบุรี

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

1.2) ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก เป็นบทบาทสำคัญของแม่ที่แสดงต่อลูกของตนด้วยความห่วงใยและความเอ็นดูปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 4 เรื่อง ได้แก่ บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ และนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุดสาคร ดังนี้

บทบาทหน้าที่ผู้ให้กำเนิด ตัวละครผู้เป็นแม่ในทุกเรื่องข้างต้นล้วนมีบทบาทหน้าที่ให้กำเนิด ให้ความรักความอบอุ่น เป็นที่พึ่งทางใจ รวมทั้งบทบาทหน้าที่ให้การอบรมสั่งสอน ดังเช่น บทละครเรื่องสังข์ทองตอนกำเนิดพระสังข์ สื่อแนวคิดเรื่องความรักของแม่ต่อลูก แม้ว่าลูกเป็นหอยสังข์ ไม่เป็นมนุษย์เหมือนลูกผู้อื่นมีความรักอย่างเดียวที่หล่อเลี้ยงความเชื่อว่าลูกเป็นมนุษย์ ในขณะที่แม่คนอื่นยังได้เห็นลูกเป็นมนุษย์ เห็นความน่ารักน่าชังของลูกช่วยชื่นชูชีวิต เป็นกำลังใจในการต่อสู้กับความลำบาก แต่นางจันทร์เทวีไม่ได้รับโอกาสอย่างนั้นเลย การแสดงความรักของแม่ที่มีต่อลูกไม่ว่าลูกจะเป็นอย่างไรแม่ก็รักลูกเสมอ ดังบทบรรยายว่า

อุ้มเอาลูกน้อยหอยสังข์	สุดกำลังแม่แล้วพ่อบุญหัว
เลี้ยงไว้ว่าจะได้เป็นเพื่อนตัว	บุญหัวไม่ช่วยแม่ด้วยเลย
เนื้อเย็นเป็นคนนะลูกแก้ว	ห้าหกขวบแล้วนะลูกเอ๋ย
กำตัดจะภิรมย์ชมเชย	ลูกเอ๋ยจะเบาทุลาแรง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

นอกจากนั้นในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ส่วนที่ได้รับคัดเลือกมาเป็นบทเรียนระดับประถมศึกษา เน้นเสนอปมขัดแย้งสำคัญของเรื่องคือการปะทะกันระหว่างความรักกับความเกลียดชัง ความรักที่นางวันทองมีต่อพลายงาม และพลายงามต่อนางวันทอง และความเกลียดชังที่ขุนช้างมีต่อพลายงาม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดสำคัญปรากฏที่เด่นชัดที่สุด คือ แนวคิดเรื่องความรักและความผูกพันของแม่กับลูกเป็นแนวคิดที่ปรากฏในเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดเรื่องตอนกำเนิดพลายงามที่สะท้อนความรักระหว่างนางวันทองกับพลายงามอย่างซาบซึ้ง ดังเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนี้

เนื้อหาตอนที่แสดงถึงความรักและความห่วงใยของแม่ต่อลูกคือตอนที่นางวันทองไม่เห็นพลายงามอยู่ที่เรือน นางก็ระแวงว่าขุนช้างอาจจะลวงไปฆ่า นางจึงเดินร้องไห้ออกไปตามหาลูกในป่าร้องตะโกนเรียกหาพลายงามกลางป่าคนเดียวอย่างน่ากลัว เป็นเหตุการณ์ที่สื่อถึงความรักและห่วงใยของแม่ต่อลูกอย่างยิ่ง ดังบทพรรณนาว่า

นางวันทองมองหาละล้าละล้ง	ฤาผีบังซ่อนเร้นไม่เห็นเลย
จะบนหมูสุราร่ำว่าครบ	ขอให้พบลูกตัวทูนหัวเอ๋ย
แล้วลุดเลี้ยวเที่ยวแลชะเง้อ	ไอ้ทรมเซยหลากแล้วพ่อแก้วตา
ตะโกนเรียกพลายงามทรมสวาท	ใจจะขาดคนเดียวเที่ยวตามหา
สะอื้นไอ้โพล้เพล้เดินเอกา	สกุณานอนรังสะพรั่งไพร
เห็นฝูงนกกกบุตรยิ่งสุดเศร้า	ไอ้ลูกเราไม่รู้ว่ายู่ไหน
ชะนีโหยโยหยวนรัญจวนใจ	ยิ่งอาลัยแลหาน้ำตานอง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

เนื้อหาอีกตอนที่สื่อภาพความรัก ความเอ็นดูและความห่วงใยอย่างเปี่ยมล้นของนางวันทองที่มีต่อพลายงาม คือ เมื่อตามหาพลายงามจนพบแล้ว ทราบความจริงว่าขุนช้างลวงพลายงามไปฆ่าในป่า นางวันทองพาพลายงามไปฝากสมภารนาคที่วัดเขาให้ซ่อนตัวให้พ้นจากขุนช้าง พอรุ่งเช้าจะส่งตัวพลายงามไปหาย่าทองประศรีที่กาญจนบุรี ดังบทบรรยายว่า

นางวันทองร้องไห้จิตใจหาย	กอดเจ้าพลายงามน้อยละห้อยให้
ไอ้ลูกแก้วแววตาจะลาไป	หนทางป่าค้ำไม้พ้อไม่เคย
จะเลี้ยวหลงวงวกระหระเหิน	เจ้าจะเดินไปถูกฤาถูกเอ๋ย
ไ้อ້ยากเย็นเซ็งใจอะไรเลย	เพราะกรรมเคยพรากสัตว์ให้พลัดพราก
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าจะพรากไปจากแม่	แม่จะแลเห็นใครนำใจหาย
พลางสวมกอดแอบไว้แนบกาย	สะอื้นให้ไม่วายฟายน้ำตา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

เหตุการณ์ตอนที่นางวันทองตามหาพलयงมพบในป่าแล้วนำไปฝากกับสมภาร
 นาคที่วัดผู้แต่งบรรยายภาพนางวันทอง “กระหมวดจุกุกยาน้ำตาไหล” เป็นเนื้อความที่แสดง
 อากัปกิริยาของแม่ที่ทะนุถนอมแต่งตัวลูกน้อย เพราะพलयงมผมเผ้าย่อมจะหลุดลุ่ยจากการถูก
 ขุนช้างเตะถีบจนสลบแล้วฝังกลบไว้ใต้กองแฝกคา นางวันทองจึงแต่งผมเกล้าจุกให้ใหม่ตามความเคย
 ชินของผู้เป็นแม่ ถือเป็นเนื้อหาอีกตอนที่สื่อภาพความรัก ความใส่ใจอย่างเต็มเปี่ยม ดังความว่า

นางวันทองหมองหมางไม่สร้างทุกข์	กระหมวดจุกุกยาน้ำตาไหล
เห็นจวนคำจำลาทั้งอาลัย	ลงบันไดเดินด่วนด้วยจวนเย็น

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

อีกหนึ่งเหตุการณ์ที่สะท้อนความผูกพันและความห่วงหาของแม่ที่มีต่อลูกคือ
 หลังจากที่นางวันทองส่งตัวพलयงมไปหาย่าทองประศรีที่กาญจนบุรี เมื่อกลับถึงบ้านนางมองเห็นที่
 นอนของพलयงม นางวันทองยิ่งเศร้าหมองคิดถึงลูกจนน้ำตาาร่วง ดังบทพรรณนาว่า

คิดถึงลูกผูกพันไม่ห้วนอก	น้ำตาตกฝ้อยฝ้อยละห้อยให้
ไอ้ลูกเอ๋ยเคยนอนแต่ก่อนไร	จนเจ้าได้สิบปีเข้านี้แล้ว
อยู่หลัดหลัดพลัดพรากไปจากแม่	แม้อยังแลเห็นแต่ฟูกของลูกแก้ว
ไอ้พलयงมทรมสวาทจะคลาดแคล้ว	เสียงแจ้วแจ้วเจ้าวันทองนอนน้ำตา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

เช่นเดียวกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไมยราพ ก็นำเสนอแนวคิดเรื่อง
 ความรักของแม่ที่มีต่อลูก กล่าวคือความรักนั้นลึกซึ้งจนสามารถทำให้แม่ตัดสินใจทำสิ่งที่เสี่ยงอันตราย
 ดังกรณีของนางพิรากวนยอมเสี่ยงอันตรายเพื่อช่วยให้ไววิกุลูกชายรอดพ้นอันตราย ดังบทบรรยายว่า

ครั้นถึงที่สระบุษบง	นั่งลงริมท่าวาริศรี
คิดถึงลูกรักร่วมชีวิ	ตีทรวงเข้าร่ำโศกา
ไอ้ว่าไววิกของแม่ของแม่เอ๋ย	ทรมเซยผู้ยอดเสนหา
เสียแรงบำรุงเลี้ยงมา	จนชันษาจำเริญวัย
ควรฤาไมยราพขุนมาร	ดการพาลผิดก็เป็นได้
โทษกรรมไม่มีเท่าของโย	ใส่ไคล้จะล้างชีวัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นตอนที่นางพิราภวนคิดถึงลูกชายคือไวยวิก ซึ่งไวยราพสั่งให้นำตัวไปกักขังไว้ เพราะมีคำทำนายว่าไวยวิกจะได้เป็นผู้ครองเมืองบาดาล ด้วยความไม่พอใจ ไวยราพจึงสั่งให้นำตัวไวยวิกไปขังไว้ในกรง แล้วสั่งให้นางพิราภวนมีหน้าที่ตักน้ำจากสระไปเตรียมไว้ เพื่อจะได้ใช้ดื่มพระรามากับไวยวิกพร้อมกัน ทำให้นางพิราภวนร่ำไห้ด้วยความระทระใจ

เมื่อนั้น	นางพิราภวนยักขา
ขึ้นเสียงเสียงตบอบสุธา	เหตุใดมาว่าดังนี้
เรามาผู้เดียวก็เห็นอยู่	เมื่อตราชยนต์ของยักซี
คร่ำคร่ำมานานกว่าแสนปี	ไม่ตีหักเองจะโทษใคร
อนิจจาเห็นว่ากุกตักยาก	น้ำท่วมปากแล้วก็ว่าได้
จะทำอะไรก็ตามใจ	ไม่อาลัยแก่ชีพชีวัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นตอนที่นางพิราภวนทำหน้าที่ตักน้ำใส่กระโถใหญ่ตามคำสั่งของไวยราพที่จะดื่มพระรามาและไวยวิกเสียพร้อมกัน การเข้าออกเมืองบาดาลมีการตรวจตราเข้มงวดมาก มีนายประตูคอยขังน้ำหนักผู้เข้า-ออก หนุมานจึงแปลงร่างเป็นโอบวัตติชชายสไบของนางพิราภวนเข้าไป เมื่อขึ้นขังน้ำหนักคั้นซึ่งจึงหัก นางก็บอกทหารยามตามที่หนุมานแนะนำไว้ว่าคั้นซึ่งหักเองเพราะเก๋ามากแล้วถือเป็นการตอบโต้ระหว่างนางพิราภวนกับทหาร การที่นางกล้าตอบโต้ แสดงว่านางกล้าที่จะทำเพื่อลูก ด้วยความรักและห่วงลูกชายจึงยอมให้ความร่วมมือกับหนุมานโดยให้หนุมานแปลงร่างเป็นโอบวัตติชชายสไบของนางเข้าไป

1.3) ความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี

คำว่า บุพการี หมายถึง ผู้ที่ทำอุปการะมาก่อน เช่น บิดามารดาเป็นบุพการีของบุตรธิดา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการีแสดงให้เห็นจากการปฏิบัติตนของลูกต่อพ่อแม่ ญาติหรือผู้ใหญ่ที่มีพระคุณ ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 4 เรื่อง คือ บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ตีกลไวยราพ และนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร นำเสนอความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการีในด้านความรัก การช่วยเหลือ แบ่งเบาภาระ และการเชื่อฟังคำสอนของผู้ใหญ่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ บางเหตุการณ์สื่อให้เห็นว่า ความกตัญญูเป็นคุณธรรมที่สำคัญของลูกที่ควรปฏิบัติต่อผู้มีบุญคุณ ดังจะเห็นได้จากพระสังข์ที่อยู่ภายในหอยสังข์รู้ที่อยู่ตลอดว่าแม่ของตนลำบาก ต้องเหน็ดเหนื่อยออกไปหาของปามาขายตั้งแต่เช้าจน

คำ และรู้มาตลอดว่าแม่รักตนมากที่สุดที่เกิดมาเป็นหอยสังข์แต่ก็ยังรักอุ้มชูด้วยความเอ็นดู พระสังข์
สำนึกได้จึงออกจาก หอยสังข์มาช่วยไล่ไก่ป่า ไล่นกที่มาจิกกินข้าวที่แม่ตากไว้ อีกทั้งยังหุงข้าวและ
ทำอาหารไว้ให้แม่และตายาย ดั่งบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	พระสังข์ซ่อนอยู่ก็รู้สิ้น
พระแม่ไปป่าเป็นอาจิม	ในจิตคิดถวิลทุกเวลา
จะใคร่ออกช่วยพระแม่เจ้า	สงสารผ่านเกล้าเป็นหนักหนา
เหนื่อยยากลำบากกายา	กลับมาจนค้ำแล้วรำไร
ไม่ว่าลูกน้อยเป็นหอยปู	อุ้มชูชมชิตพิสมัย
พระคุณล้ำลภพไตร	จะออกไปให้เห็นตัวก็กลัวการ
ไก่ป่าพาฝูงมากินข้าว	ของพระแม่เจ้าอยู่ถาวร
ค้อยเขี่ยเรียรายทั้งดินดาน	พระมารดามาเห็นจะรำไร
เยียมลอดสอดดูทั้งซ้ายขวา	จะเห็นใครไปมาก็หาไม่
ออกจากสังข์ปล้นทันใด	ฉวยจับไม่ได้ไล่ตี
กอบเก็บข้าวหกที่ตกดิน	ผันผินลอบลับขยับหนี
เหลียวดูผู้คนชนนี้	จะหนีเข้าสังข์กำบังตน
หุงข้าวหาปลาไว้ทำแม่	ดูแลจัดแจงทุกแห่งหน
ช่วยขับไก่ป่าประสาจน	สาละวณเล่นพลางไม่ห่างดู

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

นอกเหนือจากนี้ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ผู้แต่ง
ได้เสนอภาพความรักที่พลายงามมีต่อนางวันทองด้วยเช่นกัน ด้วยความรักความผูกพันกับแม่ในขณะที่
เดินทางกลางป่าทำให้อ่อนไม่หลับ คลับคล้ายเห็นแม่มาหา ได้ยินเสียงนกร้องก็นึกว่าเป็นเสียงแม่
ร้องเรียก บางครั้งพลายงามผวาตื่นขึ้นมารับ ดังความว่า

เพราะแม่ลูกผูกพันจิตคิดถึงกัน	เฝ้าใฝ่ฝันเพื่อนแลเห็นแม่มา
ดูเหว้าร้องซ้องเสียงสำเนียงแจ้ว	ให้แว่วแว่ววันทองร้องเรียกหา
สะดุ้งใจไหววับทั้งน้ำตา	ร้องขานาสุตเสียงแต่เที่ยงคืน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

เหตุการณ์ที่พलयงามกับนางวันทองกำลังจะลากัน พलयงามได้แสดงสำนึก
กตัญญูในความรักของแม่ยังห่วงใยไม่ยอมให้แม่วันทองเดือดร้อนเพราะขุนช้างซึ่งจะโกรธแล้วพาล
นางวันทอง พलयงามจึงบอกให้แม่รีบกลับบ้าน พร้อมปลอมโยนให้คลายความเศร้า ดังบรรยายว่า

แม่รักลูกลูกก็รู้ยู่ว่ารัก
จะกินนอนนอนว่าเมตตาเตือน
แม่วันทองของลูกจงกลับบ้าน
จะก้มหน้าลาไปมิได้กลัว

คนอื่นสักหมื่นแสนไม่แมนเหมือน
จะจากเรือนร้างแม่ไปแต่ตัว
เขาจะพาลว่ารุ่นแม่ทูนหัว
เมื่อยามัวหมองนักจงหักใจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

นอกจากนั้นภาพความรักระหว่างแม่กับลูกยังปรากฏในบทพรรณนาการจาก
กันระหว่างนางวันทองกับพายงาม แม้พยายามหักใจแต่ก็ยังอาลัยอาวรณ์ถือเป็นบทที่สร้างอารมณ์
สะเทือนใจอีกตอนหนึ่ง ดังบทพรรณนาว่า

ลูกก็แลดูแม่แม่ดูลูก
สะอื้นร่ำอาลาด้วยอาลัย
เหลียวหลังยังเห็นแม่แลเขม้น
แต่เหลียวเหลียวเลี้ยวลับวับวิญญาน์

ต่างพันผูกเพียงว่าเลือดตาไหล
แล้วแข็งใจจากนางตามทางมา
แม่มก็เห็นลูกน้อยละห้อยหา
โื้อ่เปล่าตาตาสะอื้นย็นตะลึง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

อีกหนึ่งเหตุการณ์ในเรื่องขุนช้างขุนแผนที่แสดงภาพความรักของพलयงามต่อ
ขุนแผนคือ หลังจากพलयงามไปอยู่บ้านย่าทองประศรีที่กาญจนบุรีแล้ว ย่าทองประศรีได้พาพलयงาม
ไปเยี่ยมขุนแผนซึ่งถูกจองจำอยู่ในคุก เมื่อพलयงามได้เห็นหน้าพ่อก็เกิดความสงสารถึงกับอาสาว่าจะ
อยู่กับพ่อในคุกเพื่อปรนนิบัติรับใช้ ซึ่งเป็นฉากที่แสดงถึงความรัก ความห่วงใยของลูกต่อพ่อ
ดังบรรยายว่า

เจ้าพलयงามความแสนสงสารพ่อ
รับประคำร่ำว่าประสาใจ
ได้ตักน้ำตาข้าวทุกเช้าค่ำ
ให้พ่อพันทนต์ทุกเช้าแล้วลูกยา

น้ำตาคลอคลอตกชกชกไหล
ฉันจะใคร่อยู่ด้วยช่วยบิดา
ที่พ่อทำพินผักจะหักหา
จะอุตสาห์เล่าเรียนค่อยเพียรไป

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร แสดงความรักและความผูกพันทางสายเลือด เป็นแนวคิดที่ปรากฏในเหตุการณ์ที่ สุดสาครเดินทางตามหาพระอภัยมณี ผู้เป็นบิดาทั้งที่ยังไม่เคยพบเห็นหน้ามาก่อน สุดสาครได้ฟังเรื่องราวของบิดาจากพระโยคีก็รู้สึกสงสาร และคิดถึงพ่อที่ต้องจากบ้านเมืองไป ดังบทบรรยายว่า

หน่อนรินทรียนคตีพระซีเล่า	กำสรดเศร้าโศกาน่าสงสาร
คิดถึงพ่อท้อใจอาลัยลาน	พระพลัดบ้านเมืองมาเอากาย
ไปสำเภาเล่าจะดีเหมือนมีเหตุ	แสนสมเพชภูวไนยเหมือนใจหาย
เป็นลูกท่านทั้งบิดาก็น่าอาย	ถึงเป็นตายฉันจะลาเจ้าตาตาม
พระบิดรอยู่ตำบลแห่งไหน	คงจะไปตามเสด็จไม่เข็ดขาม
แต่โปรดเกล้าเล่าแกลงให้แจ้งความ	จะให้ตามตั้งจิตไปทิศใด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

ในขณะที่เดียวกันก่อนที่ สุดสาครจะออกตามหาพระอภัยมณี ก็ได้มากล่าวลางนางเงือกผู้เป็นแม่ด้วยความรักและอาลัยอาวรณ์ สุดสาครกราบลาแม่ด้วยความห่วงใย ดังบรรยายว่า

มุนีน้อยคอยนั่งจะสั่งแม่	แต่แลแลแล้วก็ขึ้นสะอื้นอ่อน
จะออกคำอำลาด้วยอาวรณ์	สะท้อนถอนฤทัยมิใคร่ลา
แล้วว่าฉันบรรพชามาวันนี้	ให้กุศลชนนี้จงหนักหนา
นางเงือกน้ำกำสรดสลดจิต	สุดจะคิดคับทรวงดวงสมร
จะทานทัดขัดไว้มิให้จร	สุดสาครของแม่จะแตกดาล
นางดูหน้าอาลัยใจจะขาด	ดั่งฟ้าพาดทรวงแยกให้แตกฉาน
สะอื้นอื้นตันใจอาลัยลาน	แสนสงสารโศกาแล้วว่าพาลาง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความรักและความผูกพันทางสายเลือด เป็นเรื่องที่ถูกผู้แต่งเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญอย่างยิ่งในเนื้อหาตอนกำเนิดสุดสาคร โดยมุ่งเน้นความรักและความผูกพันระหว่างสุดสาครกับพระอภัยมณีและนางเงือกที่แม้ว่าสุดสาครจะไม่เคยพบหน้าพระอภัยมณีมาก่อน แต่ก็ยังมีความรักความห่วงใยจึงออกตามหาพ่อตามที่พระโยคีเล่าให้ฟังและก่อนจากไปสุดสาครเข้ามากราบลาแม่ด้วยความคิดถึงและเป็นห่วงแม่

ในนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร นอกจากปรากฏเรื่องความรักและบทบาทของลูกต่อพ่อแม่แล้วยังสะท้อนถึงความรักและเคารพต่อผู้มีพระคุณ ดังเช่นสุดสาครเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระโยคีอยู่เสมอในตอนที่สุดสาครออกเดินทางตามหาพระอภัยมณีเมื่อสุดสาครหลงเข้าไปในเมืองผีดิบหรือที่เรียกว่าเมืองจมต้องต่อสู้กับเหล่าผีดิบจำนวนมากทำให้ต่อสู้ยืดเยื้อยาวนานถึงเจ็ดวัน แต่ก็ยังปราบผีดิบไม่หมดสิ้นสุดสาครและม้านิลมังกรเหนื่อยอ่อนหมดแรงจึงตั้งจิตระลึกถึงพระโยคี พระโยคีจึงปรากฏกายมาให้คำแนะนำและสั่งสอนแก่สุดสาคร ดังบรรยายว่า

โยคีครูผู้เฒ่าจึงเล่าเรื่อง	นี่คือเมืองท้าวปักกาภาษาไสย
เพราะพรากพระโคดมจึงจมนไป	เห็นแต่ใบเสมาอยู่ช้านาน
เมื่อแรกล่มสมเพชพวกมนุษย์	มาม้วยมุดมรณาหนักหนาหลาน
พลไพร่ไม่น้อยสักร้อยล้าน	อดอาหารหิวตายจึงร้ายแรง
แมนเรือซัดพลัดเข้ามาเหล่านี้	เป็นเหยื่อผีพวกมันล้วนขันแข็ง
อย่าอร้งบังอาจจะพลาดเพลง	ออกกำแพงไปเสียเจียวประเดี๋ยวนี้
ไปข้างหน้าถ้าพบมันรบอีก	จงเลี้ยงหลีกเลยไปในวิถี
มันเข้าใกล้ไม่ถึงที่มีมือตี	พระมุนีแนะนำอุบายแล้วหายไป

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น พระโยคีได้แนะนำและสั่งสอนแก่สุดสาครว่าให้รีบหนีไปไม่ควรเสียเวลามาต่อสู้ หากไปข้างหน้าเจอผีดิบก็ให้หลีกเลี้ยง หรือหากมันเข้ามาใกล้ให้ใช้ไม้เท้าวิเศษตีเพื่อป้องกันตัว บทเรียนของการผจญภัยครั้งนี้สอนให้สุดสาครรู้ว่าการมัวแต่สู้กับคนพาลหมู่มากถึงแต่จะหมดแรงเปล่า สู้หลีกเลี้ยงการเผชิญหน้าไปทำสิ่งอื่นตามที่มุ่งหวังตั้งใจไว้จะมีประโยชน์มากกว่า การที่ สุดสาครมีพระโยคีปรากฏกายมาให้คำแนะนำและสั่งสอน สื่อให้เห็นว่าสุดสาครเป็นเด็กที่ยังขาดประสบการณ์และทักษะชีวิต เมื่อเผชิญปัญหาบางปัญหาอาจตกใจและหวาดกลัวเมื่อถูกทำร้ายและตกอยู่ในอันตรายอาจไม่สามารถแก้ปัญหาเองได้จำเป็นต้องได้รับคำแนะนำและความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่

จากการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว พบว่าเป็นภาพสะท้อนแนวคิดด้านบวกที่แสดงถึงความรัก ความผูกพัน และสัมพันธ์ภาพที่ดีของคนในครอบครัว ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาได้วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมได้อย่างเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ ข้างต้นจากบทบาทและพฤติกรรมของตัวละครที่น่าเสนอไว้อย่างเด่นชัดและน่าสนใจ นอกจากนี้ยังปรากฏภาพสะท้อนแนวคิดอีกด้านหนึ่งที่ตรงข้ามกับภาพความรักและบทบาทของ

สมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นเรื่องที่คุณเรียนจะได้ทำความเข้าใจอย่างมีเหตุผล นั่นคือแนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว

2) แนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว

คำว่า ขัดแย้ง หมายถึง ไม่ลงรอยกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ความขัดแย้งในครอบครัวที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนปัญหาที่คนในครอบครัวมีความขัดแย้งทางความคิดและทะเลาะกันจนต้องแยกทางกันหรือพลัดพรากกัน ดังเช่นวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ที่เสนอแนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว จำนวน 3 เรื่อง คือ บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดปลายงาม และนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุตสาคร ดังนี้

2.1) ความแตกแยกและการพลัดพรากในครอบครัว

คำว่า แตกแยก หมายถึง แยกสามัคคี บาดหมางหรือผิดใจกันจนติดต่อกับหากันอย่างเดิมไม่ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และคำว่า พลัดพราก หมายถึง แยกออกจากบุคคลหรือสถานที่ที่เคยผูกพัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น ความแตกแยกและการพลัดพรากในครอบครัวจึงถือเป็นภาพสะท้อนปัญหาครอบครัวอีกด้านหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจสาเหตุและผลกระทบต่อตัวละคร ดังเช่นในบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ และบทละครเรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ เป็นเรื่องราวของพระสังข์หรือสังข์ทอง ตัวละครเอกที่กำเนิดอยู่ในหอยสังข์ ในวัยเด็กต้องพลัดพรากจากพระบิดา และพระมารดาไปในที่ต่าง ๆ เนื้อหาตอนกำเนิดพระสังข์ กล่าวถึงท้าวยศวิมลภคชัตริย์แห่งเมืองยศวิมล มีมเหสีคือนางจันทเทวี และมีสนมเอกคือนางจันทา ต่อมานางจันทเทวีตั้งครรภ์และคลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ ทำให้ท้าวยศวิมลแอบอาย อีกทั้งนางจันทาได้ติดสินบนโหรหลวงให้ทำนายว่าลูกน้อยหอยสังข์เป็นกาลกนิจะทำให้บ้านเมืองยากเข็ญเกิดข้าวยากหมากแพงในภายหน้า ท้าวยศวิมลจึงเนรเทศนางจันทเทวีพร้อมลูกออกจากเมือง นางจันทเทวีพร้อมลูกจึงไปขออาศัยตายายที่ชายป่าและทำมาหากินตามลำพังอย่างลำบาก ดังบทบรรยายว่า

ว่าปลางยกเอาลูกน้อย	น้ำเนตรหยดย้อยดังฝอยฝน
ร้องทูลพระองค์ทรงกลม	น้องคนมีกรรมจะขอลา
ดูรูปจำร้างเสียยังแล้ว	พระแก้วจะไม่ได้เห็นหน้า
จะไม่คืนคงอย่าสงกา	มิได้รองฝ่าพระบาทไป
สิ่งใดเมียได้พลาดพลั้ง	แต่หลังให้ชด้อชฌาสัย
เมียขอสมอาภักย์	อย่าได้เป็นเวรราเลย

ให้พ่ออยู่ยืนได้หมื่นปี	โรคอย่างมีพ่อคุณเอ๋ย
ไม่เยี่ยมมานทองคุณ้องเลย	ทำเฉยเสียได้ไม่นานพา
นึ่งได้ให้เขามาสั่งเสีย	ตัดเมียเสียได้ไม่คูหน้า
ว่าแล้วนางแก้วบังคมลา	สาวใช้ซ้ายขวาก็ตามไป
คอยอยู่เถิดเจ้านางสาวศรี	บุญน้อยแล้วมีอยู่ด้วยได้
ข้าได้เรียกขานวานใช้	อภัยอย่าได้เป็นกรรมกัน
ว่าพาลนางอุ้มลูกยา	จันทาพยักหน้านางสาวสรรค
เดินทรงโศกามาพลัน	กำนัลจันทาก็พาไป

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้นเป็นฉากที่นางจันทเทวีอุ้มลูกน้อยหอยสังข์ออกจากเมือง หลังจากทำวชิรมลสิ่งให้เนรเทศนางกับลูกเพราะเกรงว่าจะเป็นกาลกิณีต่อบ้านเมือง การพลัดพรากจากครอบครัวในเรื่องนี้เป็นผลจากความเข้าใจผิดและถูกใส่ร้ายจากฝ่ายตรงข้าม

เช่นเดียวกับบทละครเรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบพ่อที่สะท้อนความแตกแยกและการพลัดพรากในครอบครัว บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ มีเนื้อความเริ่มต้นแต่นางสุวิงษาประสูติโอรส นางสนมทั้งเจ็ดคนเกิดความอิจฉาได้ทำกลอุบายให้พระไชยเชษฐาไปคล้องช้างเผือกในป่า ครั้นเมื่อนางสุวิงษาคคลอด นางสนมทั้งเจ็ดนำโอรสใส่หีบไปฝังไว้และทำอุบายว่านางสุวิงษาคคลอดลูกเป็นท่อนไม้ เมื่อพระไชยเชษฐากลับมาได้ทราบเรื่องจึงพิโรธด้วยหลงเชื่อกลอุบายนางสนม และขับไล่นางสุวิงษาออกจากเมืองไปพร้อมกับนางแมว นางแมวพานางสุวิงษาไปซุกหีบที่นางสนมใส่โอรสฝังไว้ใต้ต้นไม้ และพระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมพานางสุวิงษาไปส่งยังเมืองสิงหล ท้าวสิงหลรับเลี้ยงดูนางสุวิงษาและตั้งชื่อลูกชายว่าพระนารายณ์ธิเบศร์ ต่อมาพระไชยเชษฐาทรงทราบความจริงทั้งหมดจึงเดินทางไปตามนางสุวิงษาที่เมืองสิงหล ก่อนไปถึงได้พบพระนารายณ์ธิเบศร์ในป่าแล้วเกิดต่อสู้กัน พระนารายณ์ธิเบศร์แผลงศรใส่พระไชยเชษฐาแต่กลับกลายเป็นดอกไม้ พระไชยเชษฐาคิดว่าคงจะเป็นโอรสจึงอธิษฐานว่าถ้าหากเป็นโอรสของพระองค์เมื่อแผลงศรไปขอให้ศรนั้นกลายเป็นอาหารก็เป็นดังคำอธิษฐาน ในที่สุดทั้งสองก็ได้ทราบว่าพ่อลูกกันก่อนพระนารายณ์ธิเบศร์พาพระบิดาไปเข้าเฝ้าท้าวสิงหลเพื่อขอยกโทษและขอคืนดีกับนางสุวิงษา พระไชยเชษฐาได้เล่าความจริงทั้งหมดเกี่ยวกับความเข้าใจผิดที่ทำให้พ่อกับลูกต้องพลัดพรากกันให้พระนารายณ์ธิเบศร์ฟัง ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาเศร้าสร้อยละห้อยให้
ฟังลูกทูลถามถึงความใน	ชลเนตรหลังไหลพุ่มพวย

จึงว่าพ่อจะเล่าแก่ลูกแก้ว	กรรมของพ่อแล้วนะโฉมฉาย
ข้างแม่เจ้าเล่าก็เคราะห์ร้าย	จึงเผชิญวุ่นวายวิวาทกัน
เหตุผลต้นยันต์อิสุรียา	มันทำกับบิดานี้แสนคล้าย
ให้บอกกล่าวข่าวข้างสำคัญ	พ่อต้องผายผันมาอยู่ไพร
ภายหลังแม่คลอดเจ้าออกมา	สุรียาลอบลักเอาไปได้
ครั้งบิดากลับมาถึงวังใน	เห็นแต่ท่อนไม้ใส่พานมา
มันว่าลูกของนางโฉมยง	พ่อหลงเชื่อฟังอิแพศยา
จึงขับแม่พลัดพรากจากพารา	จนเจ้าชันษาถึงเพียงนี้
อันทำวสิ่งหลกฏไฉน	ซึ่งโกรธเป็นไฉนนะโฉมศรี
ค่าทอพ้อมั่งหรือไม่มี	จะใครไปอัญชลีพระเจ้าตา
ถ้าท่านแค้นขัดตัดรอนพ่อ	ลูกรักช่วยทูลขอซึ่งโทษา
ถึงจะม้วยลงด้วยพระอาญา	แต่พอให้มารดาเจ้าเห็นใจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากการศึกษาประเด็นเรื่องความแตกแยกและการพลัดพรากในครอบครัว ดังปรากฏในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เข้าใจสาเหตุหรือต้นเหตุแห่งความแตกแยกและการพลัดพรากจากกันของคนในครอบครัว สาเหตุสำคัญคือความเข้าใจผิดของผู้เป็นพ่อและการใส่ร้ายจากฝ่ายตรงข้ามที่อิฉฉริษยาอันเนื่องมาจากความต้องการครอบครองผลประโยชน์ ผลที่เกิดขึ้นทำให้แม่กับลูกต้องจากบ้านเมืองไปดำเนินชีวิตที่อื่นหรือไปขออาศัยอยู่กับผู้มีจิตเมตตากรุณา

2.2) แม่เลี้ยงเดี่ยว

ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่มีแม่อาศัยอยู่กับลูกในเรือนของตนเองหรืออาศัยอยู่กับญาติพี่น้องคนอื่น โดยไม่มีสามีหรือพ่อของลูกอยู่ร่วมด้วย ด้วยเหตุการณ์หย่าร้าง การแยกทาง การทอดทิ้ง หรือการเสียชีวิตของฝ่ายชาย (จริยาภรณ์ ปิตาทะสังข์, 2561) ในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาปรากฏภาพสะท้อนชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยว จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ และนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุดสาคร และบทละครเรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ เหตุการณ์หลังจากท้าวศวมิลเนรเทศนางจันท์เทวีพร้อมลูกออกจากเมืองแล้ว นางจันท์เทวีอุ้มลูกไปขออาศัยตายายอยู่ในป่า ทุกเช้าก่อนออกไปหาของป่า นางก็อุ้มลูขึ้นนมลูกน้อยหอยสังข์ และหลังจากทำงานเหน็ดเหนื่อยกลับมานางก็อุ้มลูขึ้นนมพุดกับลูกน้อยหอยสังข์ในยามค่ำคืนด้วยความรัก พระสังข์ที่อยู่ในหอยสังข์ได้รับรู้ถึง

ความรักและความเหนื่อยยากของพระมารดาตลอด นางจันท์เทวีต้องทำงานทุกอย่าง เช่น เก็บฟืน เก็บผัก ทำอาหาร และไปขายผักที่ตลาดทุกวัน ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	โหมจันท์กัลยามารศรี
อยู่ด้วยยายตาได้ห้าปี	ยากแค้นแสนทวิทุกเวลา
ครั้นค้ำค้ำน้ำตำข้าว	ครั้นรุ่งเช้าเจ้าเข้าป่า
เก็บผักเที่ยวหักฟืนมา	กัลยาค้าขายได้เลี้ยงตัว
อุมเอาลูกน้อยหอยสังข์	สุดกำลังแม่แล้วพ่อทูนหัว
เลี้ยงไว้ว่าจะได้เป็นเพื่อนตัว	ทูนหัวไม่ช่วยแม่ด้วยเลย
เนื้อเย็นเป็นคนนะลูกแก้ว	ห้าหกขวบแล้วนะลูกเอ๋ย
กำดัดจะภิรมย์ชมเชย	ลูกเอ๋ยจะเบาทุเลาแรง
นางมิได้เอนองค์ลงนิทรานา	สุรียารุ่งรางสว่างแสง
วางลูกลงไว้ไปจัดแจง	ลากแผงออกวางที่กลางดิน
เอาข้าวออกตากแล้วฝากยาย	จับหาบผันผายเข้าไพรสถินท์
เที่ยวเก็บผักหญ้าเป็นอาจิน	โหมฉินซอนชนต้นมา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ภาพสะท้อนชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยวปรากฏในอีกเรื่องคือนิทานคำกลอนเรื่อง พระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร เป็นเรื่องราวชีวิตของสุดสาครซึ่งเป็นโอรสของพระอภัยมณีกับนางเงือก เมื่อพระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทรมาติดอยู่ที่เกาะแก้วพิสดารด้วยความช่วยเหลือของครอบครัวเงือก ภายหลังพระอภัยมณีได้นางเงือกเป็นชายาและต่อมาต้องจากนางเงือก เดินทางไปเมืองผลึกกับเรือของนางสุวรรณมาลี ขณะนางเงือกตั้งครรรภ์ได้ 3 เดือนเศษ ๆ เนื้อหากล่าวถึงนางเงือกให้กำเนิดสุดสาครและนำไปฝากตัวกับพระโยคีให้ช่วยเลี้ยงดู โดยนางเงือกมาให้นมลูกทุกวัน ดังบทบรรยายว่า

จะกล่าวดังเงือกน้อยกลอยสวาท	ซึ่งรอนบาทพระอภัยเมื่อไกลสถาน
อยู่วนวังหลังเกาะแก้วพิสดาร	ประมาณกาลสิบเดือนไม่เคลื่อนคลา
ให้เจ็บครรรภ์ปั่นป่วนจะจวนคลอด	ระทวยทอดลงกับแท่นที่แผ่นผา
จะแลเหลียวเปลี่ยวใจนัยนา	ไม่เห็นหน้าผู้ใดที่ไหนเลย
ไ้อ้องค์พระอภัยก็ไปลับ	ไม่เห็นกลับคืนมานิจจาเอ๋ย
จะคลอดบุตรสุดใจเมียไม่เคย	ที่ไหนเลยจะตลอดรอดชีวา

นางคร่ำครวญร่ำไรให้ละห้อย	น้ำตาย้อยพรั่งพรายทั้งซ้ายขวา
ให้กลุ้มกลัดอึดอันหวนวิญญาน์	ด้วยเป็นปลาแปลงนางอย่างมนุษย์
สงสารนางครวญให้ปวนปวด	ยิ่งร้าวรวดร้อนใจดังไฟจุด
สะอื้นอ่อนอ่อนระทวยแทบม้วยมุด	หากบุญบุตรบันดาลช่วยมารดา
ให้หนักคำพระอภัยเมื่อไปจาก	ว่าจะฝากโยคีมีคาถา
นางตริกตรองร้องร่ำทั้งน้ำตา	คุณเจ้าขาไม่มาช่วยฉันด้วยเลย
ไอ้ครั้งนี้ชีวิตจะปลิดปลอด	พระดาบสเอาบุญเถิดคุณเอ๋ย
นางครวญคร่ำร่ำไรด้วยไม่เคย	สลบเลยลี้มกายดังวายุปราณ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

เช่นเดียวกันกับบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบพ่อที่เสนอ ภาพชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยวอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ หลังจากพระไชยเชษฐาหลงเชื่อกลอุบายนางสนมและขับไล่นางสุวิงชาพร้อมลูกออกจากเมือง ต่อมาจึงมีท้าวสิงหลเป็นผู้เมตตารับเลี้ยงดูนางสุวิงชา กับลูกพร้อม ตั้งชื่อให้ลูกว่าพระนารายณ์ธิเบศร์ เมื่อพระนารายณ์ธิเบศร์โตขึ้นได้มาถามแม่ว่าพ่อของตนเป็นใครถึงไม่เคยพบหน้าแต่นางก็บอกความจริงแก่ลูกไม่ได้ ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
อยู่ในสิงหลพารา	จนชันษาอายุได้เจ็ดปี
รูปทรงละม่อมพร้อมพริ้ง	งามยิ่งเทวาในราศี
เสวยรมย์สมบัติสวัสดิ์	กับพระชนนีโฉมตรู
เมื่อวันจะพบพระบิดุเรศ	ให้บังเหตุโอรสติดตสู
น่าเจ็บใจใครหนอเป็นพ่อกู	งถามมารดาดูทันใด
อันพระบิดุเรศของลูกรัก	ไม่รู้จักรูปทรงว่าองค์ไหน
เห็นแต่แม่ผู้เดียวเปลี่ยวใจ	กับท้าวไท้อยกาเป็นสองคน
สุริยวงศ์พงศ์ประยูรที่คุ้นเคย	ช่างไม่มีบ้างเลยในสิงหล
โปรดเกล้าเล่าแถลงแจ้งยุบล	เหตุผลเป็นไฉนพระชนนี
เมื่อนั้น	นวลนางสุวิงชามารศรี
ได้ฟังลูกยาพาที	เทวีก็คิดสะดุ้งใจ
เหตุนี้ดีร้ายพระบิดา	ตามมาแล้วลูกจึงนึกได้
แสนสงสารลูกน้อยกลอยใจ	ชลนัยน์ไหลหลังดังธารา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากการศึกษาประเด็นแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ปรากฏในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา สรุปได้ว่า ปัญหาชีวิตแม่เลี้ยงเดี่ยวเกิดจากความขัดแย้งในครอบครัวที่สามีมีภรรยาหลายคน ฝ่ายแม่หรือเมียหลวงถูกนางสนมใส่ร้าย และสร้างสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อยุยงให้สามีไม่พอใจจึงสั่งให้เมียหลวงพร้อมลูกออกจากเมือง

2.3) ความขัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อเลี้ยง

คำว่าพ่อเลี้ยง คือผู้ของแม่แต่ไม่ใช่พ่อตัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังตัวอย่างในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม เมื่อขุนช้างรู้ว่าพลายงามเป็นลูกนางวันทองกับขุนแผน ขุนช้างก็ไม่พอใจแต่ทำได้แค่เก็บความเกลียดชังไว้ในใจ จนในที่สุดวันหนึ่งขุนช้างหลอกพลายงามเข้าไปทำร้ายในป่าอย่างทารุณโหดร้ายหวังจะฆ่าให้ตาย แต่ผีพรายของขุนแผนมาช่วยไว้จึงรอดชีวิต ดังบทบรรยายว่า

ฝ่ายขุนช้างหมางจิตให้คิดแค้น	ลูกขุนแผนมันคงไม่สงสัย
เมื่อกระนั้นเหมือนกูครั้งดูไป	ก็กลับไปพลเหมือนพ่ออ้ายทรพี
อีแม่มันวันทองก็สองจิต	ช่างประดิษฐ์ชื่อลูกให้ถูกที่
เรียกพ่อพลายคล้ายพ่ออิตัวดี	ทุกราตรีตริกวาดจะฆ่าฟัน
พอวันทองน้องป่วยลงด้วยเคราะห์	มาจำเพาะจะวิโยคให้โศกศัลย์
ฟังเสียงเงียบระงับหลับหลายวัน	พลายงามนั้นนั่งกับพ่อที่หอกกลาง
ขุนช้างเห็นเป็นที่ไม่มีเพื่อน	แกล้งชี้เชื่อนชักพาลงมาล่าง
ให้ชี้หลังนั่งบ่าแล้วว่าพलग	ไปชมช้างกวางทรายมีหลายพรรณ
ทั้งนกยูงฝูงหงส์มันลงเคลื่อน	จับไก่เถื่อนมาเลี้ยงฟังเสียงขัน
พูดให้เพลินเดินพलगกลางอรัญ	แกล้งให้หมันดูแลฝูงแกะกา
โพระดกนกงั่วกระตัวเต็น	กระแต่เล่นไม้โจนโผนผวา
เจ้าพลายงามถามพ่อพูดจ้อมา	ขุนช้างพาเลี้ยงไปปะไม้ซุง
เห็นลับลี้ที่สังัดขัดเขมร	สะบัดเบนเบือนเหวียงลงเสียงผลุง
ปะตะซำตำผางเข้ากลางพุง	ถีบกระทุ้งถองทุบเสียงอุบโอย
พลายงามร้องสองมือมันอุดปาก	ดินกระดากถลากไถลร้องไห้โหย
พอหลุดมือร้องร้องวันทองโวย	หม่อมพ่อโบายตีฉันทบบรรลีย์
ไม่เห็นแม่แลหาน้ำตาตก	ขุนช้างชกจุดคร่าไม่ปราศรัย
จนเห็งออกกระปรกกระปรอมขึ้นคร่อมไว้	หอบหายใจอึกอึกเข้าหัดคอก
พลายงามเดินลิ้นเสียงสำเนียงร้อง	ยกแต่สองมือไหว้หายใจฝ่อ
มันห้ามว่าอย่าร้องก็ตั้งรอ	เรียกหม่อมพ่อเจ้าชาอย่าฆ่าเลย

จงเห็นแก่แม่วันทองของลูกบ้าง	พ่อขุนช้างใจบุญพ่อคุณเอ๋ย
ช่วยฝังปลุกลูกไว้ใช้เช่นเคย	ผงกเงยมันก็ทุบทุบลงไป
ปีบจุมูกปากลากกระแทก	เสียงแอ๊กแอ๊กอ่อนซบสลบไสล
พอผีพรายนายขุนแผนผู้แฉ่งไว	เข้ากอดไว้มิให้ลูกของนาย
ขุนช้างเห็นว่าทับจนดับแตก	เอาคาแฝกฝุ่นกลบให้ศพหาย
แล้วกลิ้งขอนซ้อนทับให้ลับกาย	ทำลอยชายชมปากกลับมาเรื่อน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาหลายเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความรักความผูกพันของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างคนในครอบครัวจนกลายเป็นจุดเด่นของวรรณคดีและวรรณกรรมหลายเรื่อง ได้แก่ บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศรพบพ่อ บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ และนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอนกำเนิดสุดสาคร ล้วนเป็นเรื่องที่น่าสนใจแนวคิดด้านครอบครัวผ่านเหตุการณ์และตัวละครต่าง ๆ ได้อย่างน่าสนใจ ผลการศึกษาพบแนวคิดด้านครอบครัวปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา สรุปดังตาราง 4

พหุ ม ปณ จิต โท ชีเว

ตาราง 4 แนวคิดด้านครอบครัวที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

แนวคิดด้านครอบครัว	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
1. ความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว	ความรักและบทบาทของคนในครอบครัวที่มีต่อกัน คือความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก และความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี	1. บทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศรพบพ่อ 2. บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม 3. บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ 4. บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ศึกไมยราพ 5. นิทานเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร
2. ปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว	ความขัดแย้งทำให้ต้องแยกทางหรือพลัดพรากกัน ได้แก่ การพลัดพรากในครอบครัว แม่เลี้ยงเดี่ยว และความขัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อเลี้ยง	1. บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ 2. บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม 3. นิทานเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร

จากตาราง 4 แสดงให้เห็นว่าแนวคิดด้านครอบครัวที่น่าเสนอ แบ่งออกเป็น 2 แนวคิด คือ แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว และแนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัวผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า เรื่องเกี่ยวกับครอบครัวที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาถือเป็นข้อมูลอีกชุดหนึ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์และเรียนรู้ภาพสะท้อนครอบครัวจากวรรณคดีและวรรณกรรมซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจชีวิต ครอบครัวและสังคมได้อย่างลึกซึ้ง

3.2.4 แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต

วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี (2546) อธิบายว่าทักษะชีวิต ทักษะการดำรงชีวิต ทักษะการรู้ชีวิต และทักษะการดำเนินชีวิตเป็นความหมายที่สอดคล้องกับคำว่า life skill ซึ่ง

ความหมายของทักษะชีวิตมี 4 นัย ได้แก่ ประการแรก ทักษะชีวิตคือความสามารถของมนุษย์ที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด ประการที่สอง คือ ความสามารถที่มนุษย์สามารถเรียนรู้จากตนเองและผู้อื่นรวมถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม ประการที่สาม คือ ความสามารถด้านความรู้ เจตคติ และทักษะการจัดการชีวิตของตนกับปัญหา และประการที่สี่ คือ ความสามารถในการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

นอกจากนั้น กระทรวงศึกษาธิการ (2551 ค) ได้อธิบายคำว่าทักษะการดำเนินชีวิตหรือทักษะชีวิต สรุปได้ว่าทักษะชีวิตเป็นความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสัมพันธ์อันดี การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

จากการศึกษาความหมายที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทักษะการดำเนินชีวิตคือความสามารถของมนุษย์ในการเรียนรู้ การพัฒนาตนเอง การทำงาน การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น การจัดการชีวิต ปัญหาและความขัดแย้ง รวมถึงการปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทักษะการดำเนินชีวิตจึงเป็นทักษะสำคัญที่บุคคลควรได้รับการสร้างเสริมให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนควรได้รับการเรียนรู้ทักษะชีวิตและฝึกทักษะชีวิตอย่างเหมาะสม รวมถึงการสอดแทรกผ่านบทเรียนและหนังสือเรียน ดังเช่น หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาที่นำเสนอแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิตไว้หลากหลายแนวคิดอันเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน จากการศึกษาแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 9 แนวคิด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) แนวคิดเรื่องศิลปะการพูด

ศิลปะการพูดหรือวาทศิลป์ หมายถึง ศิลปะในการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารให้ประทับใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ผู้มีศิลปะการพูดย่อมสามารถสื่อสารกับคนอื่นได้อย่างมั่นใจมีประสิทธิภาพ สามารถพูดอธิบายความรู้ ความคิดต่าง ๆ ให้คนอื่นเข้าใจได้ง่าย ตลอดจนสามารถพูดโน้มน้าวใจให้คนอื่นเชื่อถือและปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้พูดต้องการทำให้การพูดประสบความสำเร็จผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม 3 เรื่อง ประกอบด้วย นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง บทสักวา เรื่องสักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน และสุภาชิตสอนหญิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง เสนอแนวคิดว่าด้วยการพูดให้สัมฤทธิ์ผลดังกรณีตัวละครนากทองอินซึ่งถือเป็นนักสืบที่มีศิลปะการพูดเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ ดังเช่นตอนที่จับตัวผู้ที่ปลอมเป็นผีได้จนทราบว่าเป็นผีปลอมเป็นผีคือลูกชายของพันโชติเองจนได้รู้

เหตุผลว่าลูกชายพันโชติกลัวพ่อไปมีภรรยาใหม่ อีกทั้งยังเป็นกลอุบายการป้องกันขโมยที่จะมาขโมยของในเวลากลางคืนอีกด้วย ดังบทสนทนาว่า

ทองอิน “พูดกันจริง ๆ นะ ถ้าอยากแต่จะเล่นสนุกทำไมต้องพากเพียรทำเพ็งสำหรับเดินนอกหน้าต่าง แล้วทำไมถึงต้องหาผู้ช่วยด้วย ตอบกันจริง ๆ นะ”

ชม “ผมไม่ยากให้พ่อแกมีเมียใหม่ขอรับ เป็นความสัจความจริงแท้ ๆ ที่เดียวขอรับ”

ทองอิน “เออ ถ้าเจ้าบอกกันดี ๆ ก็แล้วกัน ฉันทก็เห็นใจหรอก นี่แน่มาสัญญากันเสียเถอะ ฉันทสัญญาจะไม่บอกพ่อเจ้าว่าเจ้าทำหลอกแก แต่เจ้าสัญญาว่าเจ้าจะไม่ทำผีหลอกพ่อเจ้าอีกต่อไป”

ชม “ผมสัญญาขอรับ”

ทองอิน “ถ้าเจ้าทำผีหลอกอีกเมื่อไร ฉันทจะต้องบอกพ่อให้ทราบความจริงเข้าใจนะ”

ชม “เข้าใจขอรับ

ทองอิน “เจ้าปริกก็เหมือนกัน ถ้าเจ้าทำหลอกพันโชติอีก ฉันทจะต้องฟ้องนายเปรม ถ้าไม่ทำก็ไม่ฟ้อง เข้าใจนะ”

ปริก “เข้าใจขอรับ ผมสัญญาตามนายว่า ขอรับ”

ทองอิน “เออดีละ ปริกเจ้าไปบ้านเสียเถอะ ชมเจ้าไปนอนเสีย”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างบทสนทนาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่านายทองอินมีศิลปะการพูดกับนายชมและนายปริก หลังจากจับได้ว่าทั้งสองคนปลอมตัวเป็นผี ศิลปะการพูดของนายทองอินก็คือการบอกกล่าวตักเตือนด้วยความหวังดี เรื่องจึงจบด้วยความเรียบร้อย นายชมกับนายปริกจึงไม่ปลอมตัวเป็นผีอีก ส่วนกลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องการใช้ศิลปะในการพูดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าเป็นการเสนอผ่านบทสนทนาของตัวละครคือนายทองอินผู้เป็นนักสืบที่กล่าวกับนายชมกับนายปริก ผู้อ่านเรื่องนี้ก็ได้เห็นตัวอย่างการใช้ศิลปะการพูดทำให้คนอื่นปฏิบัติตาม

ในบทสักวาหวานอื่นมีหมิ่นแสน ก็ได้กล่าวถึงการพูดที่ไพเราะและเหมาะสมมีเนื้อหาสอนเรื่องการพูด คนที่พูดจาไพเราะจะมีแต่คนชอบ แต่ถ้าพูดคำหยาบใครก็ไม่ชอบ ดังความว่า

สักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน	ไม่เหมือนแมนพจมานที่หวานหอม
กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม	อาจจะน้อมจิตโน้มด้วยโลมลม
แม้ล้อลยามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม	ดังคุดตีมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม
ผู้ตีไพรไม่ประกอบชอบอารมณ์	ใครฟังลมเมินหน้าระอาเอย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

บทประพันธ์ข้างต้น ได้ให้ข้อคิดด้านการพูดโดยชี้ให้เห็นประโยชน์จากการพูดที่ไพเราะ สุภาพ พูดสิ่งที่มีประโยชน์และสร้างสรรค์และให้เห็นผลของการพูดจาหยาบคายไม่สุภาพที่ส่งผลเสียต่อคนพูดและคนฟังได้ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องศิลปะการพูดในบทร้อยกรองสักวาหวานอื่นมีหมื่นแสน เป็นการใช้ความเปรียบแบบอุปมา ดังปรากฏในสองวรรคคือ “ไม่เหมือนแมนพจมานที่หวานหอม กลิ่นประเทียบเปรียบดวงพวงพะยอม” ซึ่งเปรียบคำพูดที่ไพเราะกับกลิ่นดอกไม้ที่หอม และอีกวรรคคือ “แม้ล้อลยามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม ดังคุดตีมบอระเพ็ดต้องเข็ดขม” ซึ่งเปรียบคำพูดที่หยาบคายมีรสชาติเหมือนได้กินบอระเพ็ดซึ่งมีรสขมมาก การเปรียบเทียบข้างต้นช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดสำคัญได้จากภาพความเปรียบที่ชัดเจน

นอกจากนั้นในเรื่องสุภาษิตสอนหญิง ก็ปรากฏแนวคิดเรื่องการพูดที่ดีเป็นการสอนให้รู้จักใช้คำพูดที่เหมาะสม เมื่อพูดคุยกับคนอื่นไม่ควรตะคอก หรือพูดจาไม่สุภาพ ส่วนคนที่ประกอบอาชีพค้าขายก็ต้องพูดจาดีมีอัธยาศัยที่ดีจะทำให้มีความก้าวหน้าในการค้าขาย การพูดจาของมนุษย์จึงเป็นเรื่องสำคัญ หากพูดไม่ดีย่อมได้รับผลไม่ดีตามมา ส่วนคนที่พูดดีก็จะมีคนรักและเมตตา ดังนั้นจะพูดจาอะไรต้องคิดก่อนว่าเหมาะสมหรือไม่ ดังบทบรรยายว่า

จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น	อย่าตะคั่นตะคอกให้เคื่องหู
ไม่ควรพูดอ้ออิงขึ้นมึงกู	คนจะหลู่ลวงลามไม่ขามใจ
แมนจะเรียนวิชาทางค้าขาย	อย่าปากร้ายพูดจาอ้อชมาสัย
จึงซื่อง่ายขายดีมีกำไร	ด้วยเขาไม่เคื่องจิตระอิดระอา
เป็นมนุษย์สุคนิยมเพียงลมปาก	จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา
แมนพูดดีมีคนเขาเมตตา	จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นการสอนเรื่องการพูดที่เหมาะสมในเรื่องสุภาษิตสอนหญิงได้นำเสนอแนวคิดด้วยกลวิธีการนำเสนอแบบต่าง ๆ คือ ลักษณะแรกคือการบอกกล่าวสั่งสอนอย่างตรงไปตรงมา ในลักษณะการห้าม ดังปรากฏคำว่า อย่า ที่ใช้บอกกล่าวห้ามไม่ให้พูด

ตะคอก พุดมิ่งกุและอย่าปากร้าย เป็นการใช้อ้อยคำแสดงการห้ามปรามอย่างชัดเจน ส่วนลักษณะที่สอง คือ การใช้เหตุผลหรือการแสดงเหตุผลถึงผลที่ได้รับจากการพูด และแนะนำให้คิดไตร่ตรองในวรรณคดีท้ายคือ “แม้พุดมิ่งกุคนเขาเมตตา จะพุดจาจพิเคราะห์ให้เหมาะสม” กลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องการมีศิลปะการพูดจึงไม่ได้บอกตรง ๆ อย่างเดียว แต่เป็นการสอนอย่างมีชั้นเชิงทางวรรณศิลป์

2) แนวคิดเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม

คำว่าปรับตัว (Adjustment) หมายถึง การปรับและเปลี่ยนแปลงความรู้สึก ความคิดของบุคคลให้สามารถแสดงพฤติกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข มนุษย์จึงต้องมีการปรับตัวเพื่อคลายความรู้สึกเครียดหรือคับข้องใจให้บรรเทาลงอันจะช่วยรักษาความสมดุลแห่งชีวิตไว้ได้โดยปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้อย่างมีความสุข (ลักษณะ สรวัดน์, 2561) ดังนั้น การปรับตัวจึงเป็นทักษะการดำเนินชีวิตอีกทักษะหนึ่งที่บุคคลต้องเรียนรู้และฝึกปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเป็นสุขในบทเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาได้สอดแทรกแนวคิดเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมไว้ในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม 2 เรื่อง คือ บทละครเรื่องเงาะป่า ตอนคนนั่งและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่าและบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

บทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คนนั่งและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า แม้เนื้อหาหลักของบทละครเรื่องเงาะป่าจะเป็นเรื่องรักสามเส้าแต่เนื้อหาบทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คนนั่งและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่าเล่าสัตว์ที่ได้รับการคัดเลือกมาเป็นบทเรียนในระดับประถมศึกษา กลับนำเสนอแนวคิดสำคัญที่ต่างออกไป คือ การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมของตน โดยสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างเด่นชัด

การปรับตัวตามสภาพสังคมวัฒนธรรมปรากฏอย่างเด่นชัดในบทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คนนั่งและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ซึ่งแสดงถึงการยอมรับและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาตินั้น ๆ อย่างกลมกลืน ตอนคนนั่งกับไม้ไผ่ออกไปล่าสัตว์ก็ทรงบรรยายให้เห็นความสนุกสนานของเด็กชายชาวป่าที่ใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นอย่างดี ธรรมชาติในวรรณคดีเรื่องนี้จึงเป็นฉากและบรรยากาศที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของตัวละครอย่างชัดเจน ดังบทพรรณนาว่า

ชวนกันด้อมอ้อมหากาเหว่าน้อย	พบนับร้อยบอกกันต่างหรรษา
มือขวาควักดินพลางอย่างย่องคลา	คลึงโคลกับอุราจนกลมตี
แล้วสอดลูกเข้าไว้ในลำกล้อง	หลิวตามองแนใจเห็นได้ที่
ก็เป่าไปต้องนกตกทันที	ทั้งสองศรียิงซ้ำด้วยข่านาญ
ครั้งได้มากมายหลายสิบนก	ต่างอ้อมอกปรีดีเปรมเกษมศานต์
ดิ่งแถววัลย์พันผูกกล้องแทนคาน	พาดไหล่เล่นทยานเหยาครรรไล

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น จะเห็นว่าคณังและไม้ไผ่มีความสุขและตื่นตาตื่นใจกับการยิงนก เนื้อหาฉากนี้เป็นตอนที่คณังและไม้ไผ่กำลังเตรียมยิงนกกาเหว่า ด้วยการนำกระสุนดินยัดเข้าไปในลำกล้องพอได้จังหวะที่เหมาะสมก็ยิงออกไป ทำให้ได้นกหลายตัวมาเป็นอาหารซึ่งถือเป็นความสามารถของเด็กชายชาวเงาะที่ปรับตัว เรียนรู้และใช้ชีวิตอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

เนื้อหาอีกฉากหนึ่ง คือเหตุการณ์ต่อจากการยิงนกที่คณังกับไม้ไผ่ไปอาบน้ำในแม่น้ำมีปลาแหวกว่ายไปมา ทั้งสองคนก็ได้จับปลาปูมาไว้ทำอาหาร ดังบทพรรณนาว่า

จับตะพดมะพร้าววกัดกวารี	รดหัวอินทรีย้อาบสนาน
นั่งชุ่มแช่เย็นฉ่ำสำราญ	น้ำเป็นเกลียวเขียววานทานกายรับ
เห็นฝูงปลามาเป็นพรวนทวนกระแส	สองเงาะแบมือจ้องเที่ยวมองจับ
เหยียบศิลากลิ้งกลมลื่นลัมพับ	ลงนอนทับกันงอนหง่อหัวร่อริก

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

นอกจากนี้ เนื้อหาตอนที่คณังกับไม้ไผ่ขึ้นมาก่อไฟเผาปลาปูที่ริมแม่น้ำซึ่งร่มรื่นและเงียบสงบ คณังและไม้ไผ่กินอาหารอย่างมีความสุข กินเสร็จก็ร้องรำทำเพลง และเล่นอย่างสนุกสนานก็เป็นอีกฉากหนึ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังบทบรรยายว่า

เมื่อนั้น	ไม้ไผ่ใจคอหนองหนัก
คิดควรชวนคณังเพื่อนรัก	เก็บกิ่งสนหักมาเป็นกอง
ล้วงเหล็กไฟในโกที่ออกออกตีต่อย	เหมือนหิ้งห้อยแววจับชุดจ้อง
แล้วเป่าฮูดชุดติดตามทำนอง	จุดฟืนทั้งสองช่วยกันชุก
เอานกหนูปูปลาเข้ามาเผา	พลิกแล้วพลิกเล่าดูจนสุก
แล้วป็นกันกินเล่นเป็นกุลียุค	สรวลสนุกเฮฮาประสาใจ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บทประพันธ์ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าคณิงกับไม้ไผ่ได้ช่วยกันก่อไฟเพื่อประกอบอาหารอย่างฉลาดและชำนาญ หลังจากกินอาหารแล้วคณิงกับไม้ไผ่ก็ร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน กลวิธีการนำเสนอแนวคิดสำคัญเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมในบทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คณิงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า เป็นการนำเสนอผ่านพฤติกรรมของ ตัวละครเอกทั้งสองคือคณิงกับไม้ไผ่ ซึ่งถือเป็นตัวละครที่มีบุคลิกโดดเด่นและน่าสนใจเพื่อสื่อแนวคิดให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งธรรมชาติได้มอบความสุขและความรื่นรมย์ให้แก่มนุษย์ แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ยอมรับและการดำรงอยู่ภายใต้ธรรมชาติว่าเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนในด้านอาหาร

ในทำนองเดียวกันบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ ถือเป็นอีกเรื่องที่มีมุ่งเสนอแนวคิดเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังปรากฏอย่างชัดเจนผ่านบทบาทของตัวละครหลักคือนางจันท์เทวีและพระสังข์ที่ถูกเนรเทศออกจากเมืองและไปใช้ชีวิตในป่าอย่างลำบาก จากการศึกษาวิเคราะห์ทำให้เห็นแนวคิดสำคัญที่ปรากฏผ่านบทบาทของตัวละครหลักสื่อแนวคิดว่ามนุษย์เลือกเกิดตามที่ตนต้องการไม่ได้ต้องทำใจยอมรับและพยายามปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังเช่นพระสังข์ที่เกิดมาแต่ต้องอยู่ในหอยสังข์ ซึ่งแตกต่างจากมนุษย์ทั่วไป ส่งผลให้ไม่ถูกยอมรับ นางจันท์เทวีผู้เป็นแม่ต้องพาเร่ร่อนจากบ้านเกิดไปอยู่ในป่าด้วยความลำบาก ดังบทบรรยายว่า

มาจะกล่าวบทไป	เทพไทสิงสู่อยู่พฤกษา
สงสารนางจันท์กัลยา	เจ้ามาเหนื่อยยากลำบากกาย
เทพบุตรจตุมาบังเกิด	กำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย
บุญญาธิการนั้นมากมาย	จะล้ำเลิศเพริศพรายเมื่อปลายมือ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

เมื่อนั้น	มเหสีโศกอาอยู่ป่าใหญ่
ขึ้นมาจากท่าชลาสัย	ไม่รู้ที่จะไปแห่งใดเลย
เดินทางพลางอุ้มลูกพลาง	เห็นทุกข์แม่บ้างลูกสังข์เอ๋ย
บุกป่าฝ่าไพรแม่ไม่เคย	เพราะกรรมทราวมชเยเจ้าเกิดมา
เป็นคนหรือจะได้อมาเป็นเพื่อน	มีเหมือนไม่มีโอรสา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น ได้ใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดสำคัญเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคมผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกทั้งสองคือนางจันทร์เทวีและพระสังข์ ซึ่งถือเป็นตัวละครที่ต้องต่อสู้ชีวิตและเผชิญปัญหาอุปสรรคและความลำบาก กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมและข้อจำกัดของตัวละครเช่นนี้ถือเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้เข้าใจสภาพชีวิตของตัวละครซึ่งเป็นภาพที่สร้างขึ้นจากจินตนาการเพื่อจำลองชีวิตมนุษย์

3) แนวคิดเรื่องความไม่โอ้อวด

คำว่าโอ้อวด หมายถึง อวด พูดยกตัว พุดอวดความรู้ความสามารถหรือความมั่งมี(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น สรุปได้ว่า ความไม่โอ้อวด หมายถึงการไม่พูดยกตัว ไม่พุดอวดความรู้ความสามารถของตน การไม่โอ้อวดจึงถือเป็นทักษะการการดำเนินชีวิตอย่างหนึ่ง ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องโคลงโลกนิติ โดยได้สอนเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นคำสอนที่กล่าวว่าคนเก่ง และคนฉลาดจะไม่อวดอ้าง หรือโอ้อวดความสามารถของตัวเอง ส่วนคนที่ไม่เก่งจริง มักจะอวดอ้างตนให้ผู้อื่นยอมรับ ดังเช่นโคลงโลกนิติบทหนึ่งที่นำพญานาคกับแมลงป่องมาเป็นการเปรียบเทียบเพื่อสื่อแนวคิด ดังตัวอย่าง

นาคมีพิษเพียง	สุริโย
เลื้อยบ่ทำเดโช	แช่มช้า
พิษน้อยหยิ่งโยโส	แมลงป่อง
ชูแต่หางเองอ้า	อวดอ้างฤทธิ์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่าพญานาคมีฤทธิ์ร้ายแรงเปรียบดังดวงอาทิตย์แต่ มักจะเลื้อยอย่างแช่มช้าไม่สำแดงฤทธิ์เดชอวดผู้ใด ตรงข้ามกับแมลงป่องซึ่งมีพิษเพียงน้อยนิดที่ปลายหางแต่ก็ชูหางอวดอ้างให้รู้ว่าตนมีพิษและไม่กลัวใคร โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมาโดยเปรียบเทียบว่าคนที่เก่งเปรียบเสมือนพญานาคมักไม่แสดงออกให้ผู้อื่นรู้ ส่วนคนที่ไม่เก่งจริงเปรียบเสมือนแมลงป่องที่ชอบอวดรู้และแสดงออกเพื่อให้คนอื่นยอมรับตน

4) แนวคิดเรื่องการดูแลรักษาร่างกาย

การดูแลรักษาร่างกายเป็นพฤติกรรมที่ดูแลเอาใจใส่ต่อร่างกายให้สะอาดและน่าชมน่ามอง แนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสุภาสิตสอนหญิงซึ่งสอนให้ผู้หญิงรู้จักบำรุงรักษาร่างกายให้งดงามอยู่เสมอและพัฒนาบุคลิกภาพให้น่าชมน่ามองเพื่อไม่ให้เป็นที่นิทาของผู้อื่น ดังความว่า

ผู้ใดเกิดเป็นสตรีอันมีศักดิ์
สงวนงามตามระบอบให้ชอบกล

บำรุงรักษากายไว้ให้เป็นผล
จึงจะพ้นภัยพาลการนิทา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น ผู้แต่งใช้กลวิธีการนำเสนอเรื่องการดูแลรักษาร่างกายโดย
แนะนำให้ผู้หญิงดูแลร่างกายให้สะอาดและงดงามเสมอ คนทั่วไปจะได้ไม่นินทา

5) แนวคิดเรื่องความรักนวลสงวนตัว

ความรักนวลสงวนตัวของผู้หญิงเป็นทักษะการดำเนินชีวิตอีกข้อหนึ่งที่สำคัญยิ่ง
ดังที่ กุสุมา รักษมณี และคณะ (2550) แสดงทรรศนะไว้ว่าความรักนวลสงวนตัวเป็นคุณลักษณะของ
ผู้หญิงตามความคาดหวังของสังคม ผู้หญิงควรระวังรักษาดนในการติดต่อสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามเพื่อ
มิให้มีราคะและเป็นที่ยินนินทาได้ ผู้หญิงสาวที่ยังไม่มีสามีต้องระวังรักษาดน คือการสงวนกิริยาท่าที
และวาจา มิให้แสดงออกถึงความรู้สึกในเชิงชู้สาวอย่างชัดเจนและการสงวนตัวมิให้ผู้ชายล่วงเกินได้
ผู้หญิงที่รักนวลสงวนตัวมักเป็นที่ยกย่องทั้งจากผู้ชายและจากผู้คนทั่วไป นอกจากนั้นผู้หญิงเองก็จะ
รู้สึกว่าคุณค่ามีเกียรติยศศักดิ์ศรีที่ผู้ชายต้องเกรงใจ ผลการศึกษาพบแนวคิดเรื่องความรักนวล
สงวนตัวปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม เรื่องสุภาวดีตอนหญิง เป็นคำสอนให้รู้จักรักษนวลสงวน
ตัวรักศักดิ์ศรีของผู้หญิง ไม่ชิงสุกก่อนห่ามหรือประพฤติดนไม่เหมาะสมก่อนถึงเวลาอันควร ดังบท
บรรยายว่า

จงรักษนวลสงวนงามห้ามใจไว้	อย่าหลงไหลจำคำที่ร่ำสอน
คิดถึงหน้าบิดาและมารดร	อย่ารีบร้อนเร็วนักมักไม่ตี
เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหล่น	อยู่กับต้นอย่าให้พรากไปจากที่
อย่าชิงสุกก่อนห่ามไม่งามดี	เมื่อบุญมีจะมีมาจะปรารมภ์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

บทประพันธ์ข้างต้น เป็นการนำเสนอแนวคิดด้วยการสอนแบบเปรียบเทียบ
ดังความที่ว่า “เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหล่น อยู่กับต้นอย่าให้พรากไปจากที่ อย่าชิงสุกก่อนห่ามไม่
งามดี” เป็นการเปรียบผู้หญิงกับผลไม้ที่ควรสุกตามธรรมชาติ โดยใช้เวลาที่เหมาะสม ไม่ควรรีบร้อน
การเปรียบเทียบเช่นนี้ทำให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดและพฤติกรรมความรักนวลสงวนตัวชัดเจนยิ่งขึ้น

6) แนวคิดเรื่องการรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล

คำว่า คนพาล หมายถึง คนที่ชอบพาลหาเรื่องทำให้วุ่นวายหาเรื่องทำให้
เดือดร้อน คนชั่วร้าย คนเกเร ชอบหาเรื่องทะเลาะวิวาท (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้นคนพาลจึง

จัดอยู่ในกลุ่มคนที่ควรหลีกเลี่ยง ไม่ควรคบหาสมาคม และต้องรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล ซึ่งถือว่าเป็นทักษะการดำเนินชีวิตอีกประการหนึ่ง ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนิทานอีสป เรื่องหมาป่ากับลูกแกะ กล่าวถึงหมาป่าเจ้าเล่ห์มีนิสัยอันพาลออกอุบายเพื่อจับลูกแกะกิน จึงคิดหาเรื่องทั้งที่ลูกแกะไม่มีความผิดใดเลย เช่น กล่าวหาว่าลูกแกะมากวนน้ำในสระจนขุ่นทำให้ตนไม่สามารถกินน้ำได้ หรือกล่าวหาว่าลูกแกะมาด่าว่าตนซึ่งไม่เป็นความจริงสักเรื่อง ลูกแกะจึงให้เหตุผลและปฏิเสธข้อกล่าวหา แต่ในที่สุดหมาป่าเจ้าเล่ห์ก็ตะครุบกินลูกแกะเป็นอาหาร

แนวคิดสำคัญในนิทานอีสป เรื่องหมาป่ากับลูกแกะคือการรู้ทันคนพาล เนื้อหานิทานสะท้อนให้เห็นว่าคนพาลมักจะชอบหาเรื่องรังแกคนอื่นอยู่เสมอโดยไม่มีเหตุผล ดังนั้นจึงควรหลีกเลี่ยงกับอยู่ใกล้คนพาล ดังเช่นลูกแกะที่กลายเป็นเหยื่อของหมาป่าเพราะไม่รู้เท่าทันกลอุบายของหมาป่าดังบทบรรยายว่า

ขณะเมื่อหมาป่ากำลังกินน้ำอยู่ที่ต้นลำธารแห่งหนึ่งแลเห็นลูกแกะเดินท่องน้ำมาแต่ไกล หมาป่าตั้งใจว่าจะจับกินเสีย แต่เมื่อจะกิน คิดว่าจะต้องทำให้ลูกแกะเห็นความชอบธรรมของตนเสียก่อน เมื่อคิดดังนั้นแล้วก็ตรงเข้าไปด่าลูกแกะว่า “เอ็งนี่ชาติชั่ว เอ็งถือดีอย่างไรจึงมากวนน้ำกินของข้าให้ขุ่นเป็นตมไปดังนี้”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

ข้อความข้างต้น กล่าวถึงหมาป่าใส่ความลูกแกะทั้งที่ลูกแกะไม่ได้ทำความผิดถือเป็นกลอุบายของอันธพาลที่มักรังแกและหาผลประโยชน์จากผู้อื่น ทั้งนี้ลูกแกะถือว่าเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะตัวเล็กกว่าและอายุน้อยกว่า ในที่สุดลูกแกะก็ตกเป็นอาหารของหมาป่าอันธพาลดังบทบรรยายว่า

...หมาป่าก็แสลงหาความต่อไปว่า “เอาเถิดถึงเอ็งจะไม่ได้ทำน้ำขุ่นวันนี้ เมื่อปีกลายนี้เอ็งก็ได้ด่าว่าข้าเป็นนักหนา” ลูกแกะตัวสั้น ร้องตอบไปว่า “พุทโธเอ๋ย เมื่อปีกลายนี้ข้าพเจ้าก็ยังไม่เกิดมาเห็นเดือนเห็นตะวันเลย” หมาป่าตอบไปว่า “เอาเถอะนะ ถึงเอ็งไม่ได้ด่าข้า พ่อของเอ็งก็ด่าข้า เอ็งมีความผิดเหมือนกัน จะมาต่อล้อต่อเถียงกันไปทำไม” ว่าแล้วก็ตะครุบลูกแกะกินเป็นอาหาร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมุ่งเสนอแนวคิดเรื่องการรู้ทันคนพาลซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ต้องสอนและอธิบายให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาเข้าใจลักษณะของคนพาลและวิธีการหลีกเลี่ยงจากคนพาลให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักว่าในสังคมมีผู้คนหลากหลายทั้งคนดีและคนไม่ดี จึงต้องรู้จักพิจารณาคนอย่างรอบคอบเพื่อไม่ให้เสียรู้หรือเสียผลประโยชน์ และทรัพย์สินเงินทองให้แก่คนที่ไม่หวังดี กลวิธีการนำเสนอแนวคิดสำคัญเรื่องการรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาลผ่านพฤติกรรมของตัวละครเอกทั้งสองคือลูกแกะ ซึ่งถูกหมาป่ากลืนแกล้งเพื่อจับกินเป็นอาหาร กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมของตัวละครเช่นนี้ถือเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนพาลได้อย่างชัดเจน

7) แนวคิดเรื่องการเลือกคบคนดี

คำว่าคนดี คือคนที่มีคุณความดี คนที่มีคุณธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) การเลือกคบคนดีจึงเป็นทักษะการดำเนินชีวิตที่สำคัญยิ่ง เพราะคนดีมีคุณธรรมจะเป็นคนที่ชักนำเราให้ทำแต่สิ่งดีงามและสร้างสรรค์ ไม่เกิดผลเสียต่อตนเองและส่วนร่วม ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องโคลงโลกนิติ ซึ่งสอนให้รู้จักเลือกคบคนดี หลีกหนีจากคนไม่ดีหรือคนพาล เพราะคนพาลมักจะชักชวนให้ไปทำเรื่องที่เสียหายและเกิดอันตราย ดังนี้

ปลาร้าพันห่อด้วย	ใบคา
ใบก็เหม็นคาวปลา	คละคลุ้ง
คือคนหมู่ไปหา	คบเพื่อน พาลนา
ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง	เฟื่องให้เสียพงศ์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่าปลาร้ามีกลิ่นเหม็นคาว หากนำเอาใบคามาห่อปลาร้าใบคานั้นก็จะเหม็นคาวกลิ่นปลาร้าด้วย เปรียบกับคนบางคนที่คบเพื่อนที่นิสัยไม่ดีประพุดิตนเป็นคนพาลอาจจะชักชวนไปทำเรื่องเสียหายซึ่งอาจส่งผลให้เสียชื่อเสียงวงศ์ตระกูลได้ โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์โดยเปรียบว่าคนดีคือใบคาที่ไปคบคนพาลคือปลาร้าก็ส่งผลให้ได้รับแต่สิ่งที่ไม่ดี

นอกจากนี้ยังมีโคลงบทอื่นที่นำเสนอแนวคิดเรื่องการเลือกคบคนดี เลือกคบนักปราชญ์หรือผู้มีความรู้ มีสติปัญญาดี รู้จักคิดและกระทำแต่สิ่งดี ๆ ก็ทำให้มีแต่ความสุข ดังตัวอย่าง

ใบพ้อพันห่อหุ้ม	กฤษณา
หอมระรวยรสพา	เพริศด้วย
คือคนเสพเสนาหา	นักปราชญ์
ความสุขซาบถาม้วย	ดุษฎีกลิ่นหอม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้นกล่าวว่าใบพ้อ (ใบจันทร์กระพ้อ) ที่ห่อหุ้มไม้กฤษณาซึ่งกลิ่นหอม ก็พลอยทำให้ใบพ้อนั้นหอมไปด้วย เฉกเช่นคนที่คบหาสมาคมกับนักปราชญ์ย่อมได้รับความสุขทั้งกายใจ โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์โดยเปรียบว่าคนดีหรือนักปราชญ์คือใบกฤษณา ส่วนคนทั่วไปคือใบพ้อก็จะส่งผลให้ได้รับแต่สิ่งดี ๆ ในชีวิต เฉกเช่นใบพ้อที่ห่อด้วยใบกฤษณา กลิ่นหอมของใบกฤษณาย่อมทำให้ใบพ้อนั้นหอมไปด้วย โคลงอีกบทหนึ่งที่มีสื่อแนวคิดเดียวกัน ดังตัวอย่าง

เป็นคนควรรอบรู้	สมาคม
สองประการนิยม	กล่าวไว้
หนึ่งพาลหนึ่งอุดม	นักปราชญ์
สองสิ่งนี้จึงให้	เลือกรู้สมาคม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์ข้างต้น กล่าวว่า ให้หมั่นคบหาสมาคมกับคนดี มีความรู้จะพาให้ตนเอง ฉลาดขึ้นและเจริญก้าวหน้าในชีวิต คนมีสองจำพวกคือ คนพาลและนักปราชญ์ ให้รู้จักเลือกว่าควรจะคบหาสมาคมกับใครและไม่ควรคบหาสมาคมกับผู้ใด โคลงบทนี้ใช้กลวิธีการสอนแบบเปรียบเทียบคู่ตรงข้ามระหว่างคนพาลกับนักปราชญ์ ผู้แต่งไม่ฟันธงว่าต้องเลือกคบคนแบบไหนเพียงแค่นำว่าควรเลือกคบคนด้วยความรอบคอบ

8) แนวคิดเรื่องการยุติปัญหาด้วยสันติวิธี

คำว่าสันติวิธี หมายถึง วิธีที่ก่อให้เกิดความสงบ เช่น เจริญสงบศึกโดยสันติวิธี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) การแก้ปัญหาด้วยสันติวิธีจึงเป็นวิธีการจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การยุติปัญหาด้วยสันติวิธีเป็นแนวคิดที่สอดคล้องอยู่ในวาระนคคตและวาระนคคตระดับประถมศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้และเห็นความสำคัญของการยุติปัญหาด้วยสันติวิธี ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในวาระนคคตและวาระนคคตเรื่องนิทานเทียบสุภาษิต เรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ

นิทานเทียบสุภาษิต เรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ เนื้อหานิทานกล่าวถึง การทะเลาะวิวาทกันของคนสองฝ่าย ซึ่งมีต้นเหตุมาจากน้ำผึ้งที่ตกลงพื้นดิน กล่าวคือ มีเด็กชายคนหนึ่งทำน้ำผึ้งตกลงพื้น มดและแมลงวันได้กลิ่นจึงมาตอมน้ำผึ้ง ส่วนจิ้งจกได้เห็นมดและแมลงกำลังตอมน้ำผึ้งจึงเข้ามากินมดและแมลงวันเหล่านั้น เมื่อแมวเห็นจิ้งจกกำลังกินมดและแมลงวันอยู่แมวตัวนั้นก็ตะครุบกินจิ้งจกต่อ ส่วนหมาเมื่อเห็นแมวตัวนั้นก็วิ่งเข้ามากัดแมว ทำให้เด็กชายเจ้าของแมวโกรธ จึงถือไม้มาตีหมา ทันใดนั้น เด็กชายที่เป็นเจ้าของหมา เห็นหมาของตนถูกชายคนนั้นตี ด้วยความโมโห จึงใช้ไม้ไล่ตีเจ้าของแมว จนในที่สุดก็เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง พ่อ พี่ชายและอาของทั้งสองฝ่ายมาช่วยกันรุมทำร้ายเพื่อปกป้องฝ่ายตนจนต่างคนต่างได้รับบาดเจ็บ กำนันและผู้ใหญ่บ้านจึงเข้ามาระงับเหตุและไต่สวนหาสาเหตุและข้อเท็จจริงจนรู้ความจริงทั้งหมดว่าเป็นเรื่องที่เกิดจากสาเหตุเล็กน้อยซึ่งไม่น่าก่อให้เกิดเรื่องใหญ่โตจึงอบรมและตักเตือนให้ทุกคนรู้จักระงับความโกรธไม่ใช่อารมณ์มากเกินไป แต่ควรปรับความเข้าใจกันด้วยเหตุผล แนวคิดเรื่องการแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ปรากฏอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ การหลีกเลี่ยงการใช้กำลังตัดสินปัญหา และการรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ดังนี้

ประเด็นแรก การหลีกเลี่ยงการใช้กำลังตัดสินปัญหา เนื้อหานิทานสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาเรื่องเล็กน้อย อาจขยายเป็นปัญหาใหญ่ได้หากคนเราใช้อารมณ์ของฝ่ายตนเป็นที่ตั้งและใช้กำลังตัดสินปัญหา ดังคำกล่าวของตัวละครกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่เข้ามาระงับเหตุและไกล่เกลี่ยปัญหาดังความว่า

เราเป็นคนอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงกันควรจะมีความรورั่งซึ่งกันและกัน เราไม่ควรจะทำให้เป็นคนหุนหันพลันแล่นให้ได้รับความเดือนร้อนกันเช่นนี้ เมื่อเราปล่อยใจของเราให้เป็นถึงเช่นนั้นแล้ว บางทีก็จะให้เป็นการใหญ่โตเกิดเป็นศึกขึ้นกลางเมืองก็เป็นได้ เพราะหลายคนที่ต่างมีมานะเข้าหากัน อันเป็นเหตุจะให้คนทั้งหลายเข้าใจผิดเพราะถือพวกมากเข้าด้วยกัน แล้วก็ต่างหลบลับตาเข้าต่อสู้กันอันหาประโยชน์มิได้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

ประเด็นที่สอง การรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น เนื้อหานิทานสะท้อนให้เห็นว่าปัญหาเรื่องเล็กน้อยจะไม่กลายเป็นปัญหาใหญ่หากรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ดังคำกล่าวของตัวละครที่เข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหาดังความว่า

“อย่าเป็นคนหุนหันพลันแล่นและมีทิฐิ จนไม่ยอมฟังเหตุผลกันและกัน อย่าให้เรื่องเล็กกลายเป็นเรื่องใหญ่ ไม่เช่นนั้นอาจเกิดปัญหาวุ่นวายอย่างนิทานเรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ”

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากการวิเคราะห์แนวคิดสำคัญในนิทานเทียบสุภาชิตเรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุสรุปได้ว่า ผู้แต่งมุ่งเสนอแนวคิด ได้แก่ การไม่ใช้กำลังตัดสินปัญหา ถือเป็นแนวคิดที่เหมาะสมกับการสอนผู้เรียนระดับประถมศึกษาให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และรู้จักวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหาอย่างถูกวิธี ส่วนการรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่นถือเป็นเรื่องที่ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนระดับประถมศึกษาเกิดความตระหนักเช่นกัน เพราะการรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่นช่วยให้เป็นคนที่ไม่ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางด้านกลวิธีการนำเสนอแนวคิดเรื่องการยุติปัญหาด้วยสันติวิธีเป็นการเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองฝ่ายที่ทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายกันจนบาดเจ็บและยังทำให้เกิดความบาดหมางทางใจต่อกันไปยาวนาน กลวิธีการนำเสนอนี้ถือเป็นวิธีที่ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนได้อย่างชัดเจน

9) แนวคิดเรื่องการไม่ดูถูกผู้อื่น

คำว่า ดูถูก หมายถึง พุดหรือแสดงอาการเป็นเชิงดูหมิ่นหรือเหยียดหยามผู้อื่นที่รู้สึกว่ามีค่าต่ำต้อยหรือไร้ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ดังนั้น การงดเว้นการดูถูกผู้อื่นจึงถือเป็นทักษะการดำเนินชีวิตอีกข้อหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นที่คนทุกคนต้องตระหนัก ผลการศึกษาพบแนวคิดนี้ปรากฏในนิทานอีสป เรื่องราชสีห์กับหนู

เนื้อหานิทานอีสป เรื่องราชสีห์กับหนู กล่าวถึงราชสีห์ที่เคยไว้ชีวิตหนู หนูจึงได้สัญญาว่าจะไม่ลืมนบุญคุณของราชสีห์ แต่ราชสีห์กลับพุดดูถูกทำนองว่าหนูตัวเล็กจะสามารถช่วยชีวิตตนได้อย่างไร ต่อมาเมื่อราชสีห์ถูกกับดักของนายพราน หนูตัวนั้นกลับเป็นผู้มาช่วยเหลือราชสีห์โดยกัดบ่วงของนายพรานจนขาดทำให้ราชสีห์รอดชีวิต ดังที่วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อที่กล่าวถึงเรื่องความกตัญญูที่หนูมีต่อราชสีห์นั้น

นอกจากนั้นยังปรากฏแนวคิดสำคัญเรื่องการไม่ดูถูกผู้อื่น เนื้อหานิทานสะท้อนให้เห็นว่าผู้อื่นการดูถูกผู้อื่นโดยเฉพาะผู้ที่ด้อยกว่าหรืออ่อนแอกว่าตนเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เพราะแต่ละคนย่อมมีความสามารถต่างกัน แม้ว่าคนนั้นจะตัวเล็กกว่าหรือมีร่างกายที่อ่อนแอกว่าก็ไม่ควรไปดูถูกเขา ดังที่ราชสีห์พุดดูถูกทำนองว่าหนูตัวเล็กจะสามารถช่วยชีวิตตนได้อย่างไร ซึ่งต่อมาในคราวที่ราชสีห์ประสบเคราะห์ร้ายโดนบ่วงของนายพรานก็มีหนูไปช่วยจนรอดชีวิต ดังบทบรรยายว่า

หนูจึงร้องวิงวอนว่า “ข้าพเจ้าขอชีวิตไว้สักครั้งหนึ่งเถิด อย่าเพ่อฆ่าข้าพเจ้าเสียเลย ถ้าท่านปล่อยข้าพเจ้าไป ข้าพเจ้าจะมีลืมนคุณของท่านเลย”

ราชสีห์หัวเราะแล้วว่า “ตัวเอ็งเล็กเท่านี้ เอ็งจะมาตอบแทนคุณเราอย่างไรได้”
ว่าแล้วก็ปล่อยหนูไป

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ข้อความข้างต้น กลวิธีการนำเสนอแนวคิดสำคัญเรื่องการงดเว้นการดูถูกผู้อื่น นำเสนอผ่านพฤติกรรมของตัวละครราชสีห์กับหนูซึ่งราชสีห์เป็นฝ่ายดูถูกความสามารถของหนู กลวิธีการนำเสนอแนวคิดผ่านพฤติกรรมของตัวละครเช่นนี้ถือเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ทำความเข้าใจพฤติกรรมของคนได้อย่างชัดเจน

ผลการศึกษาแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาดังรายละเอียดข้างต้น สรุปดังตาราง 5

ตาราง 5 แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
1. ศิลปะการพูด	การสื่อสารด้วยการพูด การใช้ถ้อยคำให้ประทับใจ พูดอธิบายให้คนอื่นเข้าใจ สามารถพูดโน้มน้าวใจให้คนอื่นเชื่อถือและปฏิบัติตามที่ผู้พูดต้องการ	1. นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง 2. บทสักวา เรื่องสักวาหวานอื่น มีหมื่นแสน 3. สุภาชิตสอนหญิง
2. การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม	การปรับและเปลี่ยนแปลงตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้ดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข	1. บทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คั่นและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า 2. บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์
3. ความไม่โอ้อวด	การไม่พุดยกตัว ไม่พุดอวด ความสามารถของตนต่อคนอื่น	เรื่องโคลงโลกนิติ
4. การดูแลรักษาร่างกาย	การดูแลเอาใจใส่ต่อร่างกายให้สะอาดและมีบุคลิกภาพน่าชม	สุภาชิตสอนหญิง
5. ความรักนวลสงวนตัว	การสงวนกิริยาท่าทีและวาจา มิให้แสดงออกถึงความรู้สึกในเชิงชู้สาวอย่างชัดแจ้งและการสงวนตัวมิให้ผู้ชายล่วงเกิน	สุภาชิตสอนหญิง

ตาราง 5 (ต่อ)

แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต	สาระสำคัญ	ชื่อเรื่อง
6. การรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล	การหลีกเลี่ยงไม่คบหาและรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล เพราะคนพาลชอบหาเรื่องให้เดือดร้อน	นิทานอีสป เรื่องหมาป่ากับลูกแกะ
7. การเลือกคบคนดี	การเลือกคบคนมีคุณธรรมที่ชักนำให้ทำแต่สิ่งดีงามและสร้างสรรค์ ไม่เกิดผลเสียต่อตนเองและส่วนร่วม	โคลงโลกนิติ
8. การยุติปัญหาด้วยสันติวิธี	การจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง	นิทานเทียบสุภาชิต เรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ
9. การไม่ดูถูกผู้อื่น	ไม่พูดหรือแสดงอาการดูหมิ่นหรือเหยียดหยามผู้อื่นที่รู้สึกว่ามีค่าด้อยหรือไร้ความสามารถ	นิทานอีสป เรื่องราชสีห์กับหนู

จากตาราง 5 สรุปให้เห็นว่าแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิตที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา แบ่งออกเป็น 9 แนวคิดย่อย ได้แก่ ศิลปะการพูด การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความไม่โอ้อวด การดูแลร่างกาย ความรักนวลสงวนตัว การรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล การเลือกคบคนดี การยุติปัญหาด้วยสันติวิธี และการไม่ดูถูกผู้อื่น ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าทักษะการดำเนินชีวิตมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงที่ผู้เรียนระดับประถมศึกษาสามารถเรียนรู้และซึมซับได้จากเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อการพัฒนาตนเองและการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น การจัดการชีวิต ปัญหาและความขัดแย้ง รวมถึงการปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

3.4 ความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา แนวคิดกับพัฒนาการของผู้เรียน

จากการศึกษารูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ได้แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ระดับประถมศึกษาซึ่งแบ่งออกเป็นชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป. 1-2) ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

3.4.1 ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2)

รูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหาและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

1) ด้านรูปแบบคำประพันธ์ของวรรณคดีและวรรณกรรมปรากฏทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งรูปแบบร้อยแก้วปรากฏในนิทานอีสป คือ เรื่องกระต่ายกับเต่า ราชสีห์กับหนู และหมาป่ากับลูกแกะ มีลักษณะเด่นคือ เป็นเรื่องที่มีขนาดสั้น กะทัดรัด ดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว และจบเรื่องแบบชัดเจนและสมบูรณ์ อีกทั้งยังสอดแทรกข้อคิดสอนใจผ่านพฤติกรรมตัวละคร ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การนำนิทานอีสปมาเป็นบทเรียนมีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) ถือเป็นวัยที่เพิ่งเริ่มต้นเรียนรู้จำเป็นต้องส่งเสริมทักษะทางภาษาระดับพื้นฐานด้านการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน รวมถึงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยใช้เนื้อหาิทานช่วยกระตุ้นความสนใจ ความคิดและจินตนาการให้แก่ผู้เรียน

ส่วนรูปแบบร้อยกรองปรากฏในกลอนดอกสร้อยและกลอนสี่กวาง มีข้อสังเกตว่า กลอนดอกสร้อยซึ่งเป็นวรรณกรรมที่มุ่งให้เกิดข้อคิดสอนใจหรือข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน การเล่าเรื่องมีรายละเอียดชัดเจน มีการวางจังหวะการอ่านที่ชัดเจน ส่วนกลอนสี่กวางเป็นวรรณกรรมที่มุ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งที่ได้รับอารมณ์และความคิดจากการสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชีวิต กล่าวได้ว่ากลอนดอกสร้อย และกลอนสี่กวางมีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) สามารถใช้เป็นตัวบทในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของกลอนสี่กวางทั้งการอ่านออกเสียงทั่วไปและการอ่านทำนองเสนาะซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับสุนทรียรสจากบทประพันธ์ได้

2) ด้านเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน (นิทานอีสป) เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์มีการดำเนินเรื่อง มีฉากและสถานที่ในเรื่อง นิทานเน้นถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการ ภาษาที่ใช้จึงชวนให้คล้อยตาม นอกจากนี้ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง นอกจากนั้นยังมีวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน

(ดอกสร้อยสุภาซิด) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้อคิดและแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม

เนื้อหาอีกประเภทหนึ่งคือ วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ (บทสักวา) เป็นบทประพันธ์ร้อยกรองสั้น ๆ ผู้แต่งแต่งขึ้นจากการสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว เนื้อหาให้คุณค่าด้านจินตนาการ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และทำให้เกิดความสนใจวรรณคดีและวรรณกรรมแก่ผู้อ่านผู้ฟัง มีคุณค่าด้านส่งเสริมจินตนาการ ความรู้ธรรมชาติ และส่งเสริมให้สนใจวรรณคดีไทย กล่าวได้ว่าด้านเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมล้วนมีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) สามารถใช้เป็นตัวบทในการอ่านการคิดและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

3) ด้านแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม ปรากฏแนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที ซึ่งเป็นความสำนึกและตระหนักในบุญคุณของคนที่ มีบุญคุณต่อเรา และการตอบแทนบุญคุณของคนนั้น ๆ ในภายหลัง แนวคิดเรื่องความเพียร ความมานะ ความพยายาม ความอดทน และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ แนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเจือจานให้ประโยชน์ด้วยความโอ้อ้อมอารี มีน้ำใจแบ่งปัน สิ่งของต่าง ๆ ให้แก่ผู้อื่น และแนวคิดเรื่องความไม่ประมาท ความรอบคอบ และระมัดระวังอยู่ตลอดเวลา ไม่เกิดความทะนงตัวหรือมั่นใจในตนเองจนเกินไป

นอกจากนั้นยังมีแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ปรากฏแนวคิดเรื่องศิลปะ การพูดการสื่อสารด้วยการพูด การใช้ถ้อยคำให้ประทับใจ พูดอธิบายความรู้ความคิดให้คนอื่นเข้าใจ สามารถพูดโน้มน้าวใจให้คนอื่นเชื่อถือและปฏิบัติตามที่ผู้พูดต้องการ และแนวคิดเรื่องการไม่ดูถูกผู้อื่น ไม่พูดหรือแสดงอาการดูหมิ่นหรือเหยียดหยามผู้อื่นที่รู้สึกว่ามีค่าต่อยหรือไร้ความสามารถ กล่าวได้ว่า ด้านแนวคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมล้วนมีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) สามารถใช้เป็นตัวบทในสอดแทรกแนวคิดและข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างดี

3.4.2 ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4)

รูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

1) ด้านรูปแบบคำประพันธ์ของวรรณคดีและวรรณกรรม ในหนังสือเรียนปรากฏทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังนี้

1.1) รูปแบบร้อยแก้วปรากฏในนิทานอีสป นิทานชาดก และนิทานเทียบสุภาซิด ในภาพรวมถือว่ามีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ดังเช่น นิทานชาดก เป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเด่นด้วยการนำตัวละครสัตว์มาใช้ในการดำเนินเรื่อง เนื้อเรื่องมีขนาดสั้นและจบเรื่องอย่างสมบูรณ์ทำให้เข้าใจเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบได้ชัดเจน ส่วนตอนท้ายเรื่องให้คติธรรม

ส่วนนิทานเทียบสุภาษิตเป็นเรื่องเล่าที่มีการกำหนดแนวคิดไว้อย่างเด่นชัด จากนั้นจึงสร้างเรื่องราว ขยายความผ่านพฤติกรรมตัวละคร นิทานเทียบสุภาษิตกำหนดสถานการณ์ให้ตัวละครเผชิญปัญหา ความขัดแย้งและการแก้ปัญหาของตัวละครในท้ายเรื่อง ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่านิทานอีสป นิทานชาดก และนิทานเทียบสุภาษิตเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ที่มีความสำคัญในการปลูกฝังหลักคุณธรรมให้แก่ผู้เรียนผ่านเรื่องเล่า นอกจากนี้นิทานยังเป็นสื่อ เสริมสร้างทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน รวมถึงทักษะการคิดของผู้เรียนด้วยการตอบ คำถามและแสดงความคิดเห็นจากนิทานย่อมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2) รูปแบบร้อยกรองปรากฏในกลอนดอกสร้อย กลอนนิราศ กลอนบทละคร กลอนสุภาพ กาพย์ยานี 11 เพลงกล่อมเด็ก และบทเห่กล่อม ในภาพรวมถือว่ามีความเหมาะสมกับ ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ดังเช่น ร้อยกรองขนาดสั้นในรูปแบบกลอนดอกสร้อยช่วยให้เล่าเรื่องได้อย่างมีมิติที่มีรายละเอียดชัดเจน มีการวางจังหวะการอ่านที่ชัดเจนและเข้าใจง่าย ส่วนกาพย์ยานี 11 ในเรื่องประถม ก กา มีลักษณะเด่นคือ การใช้ถ้อยคำที่สั้น กะทัดรัดมีจังหวะ การอ่านที่ชัดเจนและใช้คำเข้าใจง่าย คำมาตราต่าง ๆ มีการนำมาจัดหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจนและเป็น ระบบทำให้เนื้อหาสาระเชิงวิชาการเข้าถึงผู้เรียนได้ง่ายยิ่งขึ้น รวมถึงเพลงกล่อมเด็กกนกกาเหว่าที่เน้น การบรรยายและพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก การใช้ถ้อยคำที่สั้น กะทัดรัดมีจังหวะการอ่านที่ชัดเจน และใช้คำเข้าใจง่าย ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพและเข้าใจเรื่องราวได้อย่างละเอียด

นอกจากนี้ยังปรากฏร้อยกรองขนาดยาวในรูปแบบกลอนบทละครและ กลอนสุภาพ ช่วยให้การนำเสนอเหตุการณ์ในเรื่องได้ละเอียด เพราะสามารถบรรจุถ้อยคำตาม ฉันทลักษณ์และจังหวะลีลากลอนได้อย่างคล่องตัว ช่วยให้การนำเสนอเรื่องเล่าขนาดยาวอย่างนิทาน คำกลอนเรื่องพระอภัยมณีได้อย่างละเอียดชัดเจน ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่ารูปแบบร้อยกรองปรากฏใน กลอนดอกสร้อย กลอนนิราศ กลอนบทละคร กลอนสุภาพ กาพย์ยานี 11 เพลงกล่อมเด็กและ บทเห่กล่อมเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ที่มีความสำคัญต่อการจัด การเรียนรู้คือ ผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของร้อยกรองได้อย่าง ถูกต้อง ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ได้

2) ด้านเนื้อหารรรณคดีและวรรณกรรมปรากฏเนื้อหาประเภทต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับ ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ได้แก่ รรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน (นิทานอีสป- นิทานคำกลอน) มีลักษณะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ และวรรณคดี และวรรณกรรมคำสอน (ดอกสร้อยสุภาษิต นิทานชาดก และนิทานเทียบสุภาษิต) มีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ข้อคิด คติธรรมสอนใจ และแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้ยังมีวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน และให้ผู้อ่านผู้ฟังรับอรรถรสจากความไพเราะของบทประพันธ์วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์

(บทเพลงกล่อมเพลงกล่อมเด็ก และนิราศ) ให้คุณค่าด้านจินตนาการ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และทำให้สนใจวรรณคดีและวรรณกรรมแก่ผู้อ่านผู้ฟัง ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด การพลัดพรากจากคนที่รักและมีการคร่ำครวญ โหยหาด้วยความอาลัยอาวรณ์ของผู้แต่ง รวมทั้งวรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน เรื่องประณม ก กา มุ่งให้ความรู้ทางภาษา การอ่านสะกดคำตามมาตราต่าง ๆ ช่วยให้ผู้อ่านสนุกในการอ่านตามจังหวะ และจดจำมาตราตัวสะกดได้ง่ายยิ่งขึ้น

3) ด้านแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม มีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือ มีความเอื้อเฟื้อ เอาใจใส่และมีความห่วงใยต่อกัน แนวคิดเรื่องความสามัคคี ความพร้อมเพรียง ประองตอง การช่วยเหลือกัน การร่วมแรงร่วมใจเป็นหนึ่งเดียว และแนวคิดเรื่องความไม่พยายาบาท การไม่ผูกใจเจ็บ ไม่คิดแก้แค้น และไม่คิดปองร้าย ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ควรปลูกฝังให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ได้เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ยังสอดแทรกแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา ได้แก่ แนวคิดเรื่องความสำคัญของการศึกษาเรียนรู้ การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้ ความคิดจิตใจช่วยพัฒนาสติปัญญาให้ฉลาดยิ่งขึ้น และยังช่วยขัดเกลาทางสังคมให้ดียิ่งขึ้น แนวคิดเรื่องการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบการคิดทบทวนอย่างถ่วงถ่วงทุกแง่มุมอย่างละเอียดรอบด้าน ทั้งในมุมมองด้านบวกและด้านลบ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การตัดสินใจ หรือการตัดสินใจต่าง ๆ ผิดพลาดน้อยลง และแนวคิดเรื่องการพิจารณาคนอย่างรอบคอบ การคิดไตร่ตรองเกี่ยวกับบุคคลอย่างรอบคอบว่าบุคคลนั้นดีหรือไม่ดี ควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ควรปลูกฝังให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา การมีความรู้และสติปัญญา

อีกประการหนึ่งคือแนวคิดด้านครอบครัว ได้แก่ แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว ความรักและบทบาทของคนในครอบครัวที่มีต่อกัน คือ ความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก และความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี และแนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว ความขัดแย้งทำให้ต้องแยกทาง หรือพลัดพรากกัน ได้แก่ การพลัดพรากในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และความขัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อแม่เลี้ยง ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ควรปลูกฝังให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ได้เรียนรู้ภาพสะท้อนชีวิตครอบครัวเพื่อเป็นแนวคิดที่ผู้เรียนจะได้นำไปปรับใช้ในชีวิตจริงต่อไป

แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ได้แก่ แนวคิดเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม การปรับและเปลี่ยนแปลงความรู้สึก ความคิดของบุคคลให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม ส่งผลให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล การหลีกเลี่ยงไม่คบหาและรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล เพราะคนพาล

ชอบหาเรื่องให้เดือดร้อน และแนวคิดเรื่องการยุติปัญหาด้วยสันติวิธี การจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่ก่อให้เกิดผลเสียแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือเป็นแนวคิดที่ควรปลูกฝังให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ได้เรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

3.4.3 ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6)

รูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

1) ด้านรูปแบบคำประพันธ์ของวรรณคดีและวรรณกรรม ปรากฏทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ได้แก่ ร้อยแก้วปรากฏในนิทานอธิบายเหตุ เรื่องสั้น และวรรณกรรมแปล มีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) กล่าวคือ นิทานอธิบายเหตุเรื่องกระเช้าสีดาสร้างตัวละครให้มีบทบาทในการดำเนินเรื่องราวที่น่าสนใจ เนื้อเรื่องนิทานมีขนาดสั้นและจบเรื่องอย่างสมบูรณ์และชัดเจน ในตอนท้ายเรื่องของนิทานยังให้ข้อคิดจากพฤติกรรมของตัวละครอีกด้วย

ส่วนรูปแบบเรื่องสั้นแนวสืบสวนเรื่องนิทานทองอิน เป็นเรื่องเล่าที่มีลักษณะเด่นด้านตัวละครเอกที่ทำหน้าที่สืบเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นที่สงสัยขงใจให้คนอื่น ๆ เกิดความกระฉับกระเฉง การดำเนินเรื่องค่อย ๆ คลี่คลายปมปัญหาจนเกิดความชัดเจนในตอนท้ายเรื่อง อีกทั้งยังให้ข้อสังเกตถึงพฤติกรรมตัวละครนายทองอินซึ่งมีความรอบคอบ ละเอียดถี่ถ้วน และมีไหวพริบจนปฏิบัติภารกิจสืบสวนเรื่องได้สำเร็จ นอกจากนั้นยังปรากฏรูปแบบวรรณกรรมแปลเรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท ผู้แปลได้นำมาแต่งเติมรายละเอียดต่าง ๆ ในด้านตัวละคร ฉากและบรรยากาศด้วยจินตนาการให้มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะบทบาทของ ตัวละครเอกอย่างมะกะโทที่มีความโดดเด่นด้านความขยัน อดทนและความเฉลียวฉลาดจนประสบความสำเร็จในที่สุด

กล่าวได้ว่า รูปแบบร้อยแก้วสำหรับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ถือเป็นลักษณะเด่นที่สามารถนำมาเป็นจุดเน้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาได้อย่างดี เพราะมีคุณค่าต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านทักษะการอ่าน การเขียน ทักษะการคิดวิเคราะห์ตัวละคร และเหตุการณ์ในเรื่องอย่างมีวิจารณ์ญาณ

ส่วนรูปแบบร้อยกรองในภาพรวมถือว่ามีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ได้แก่ กลอนสุภาพ กลอนเสภา และกลอนบทละคร ซึ่งมีจุดเด่นร่วมกันคือการนำเสนอเนื้อเรื่อง ช่วยให้การนำเสนอเรื่องเล่าขนาดยาวได้อย่างละเอียดชัดเจน เพราะกลอนสามารถบรรจุถ้อยคำได้มาก และสามารถเล่นคำตามลีลาของกลอนสุภาพได้อย่างคล่องตัว นอกจากนั้นฉันทลักษณ์กลอนต่าง ๆ ข้างต้นมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้คือ ผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์เนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ได้

นอกจากนั้นยังปรากฏรูปแบบโคลงสี่สุภาพ ในโคลงโลกนิตินำเสนอเนื้อหาด้วยฉันทลักษณ์โคลงสี่สุภาพ เนื้อเรื่องที่สั้นกระชับ มีใจความสำคัญที่ชัดเจนจบในโคลงแต่ละบท อีกทั้งยังมีจุดเด่นด้านการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพที่ชัดเจนอีกด้วย โคลงโลกนิติจึงเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) กล่าวคือ นอกจากนำเสนอ คติสอนใจที่มีคุณค่าต่อชีวิตแล้ว ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังสามารถนำตัวบทโคลงโลกนิตินี้ไปให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่านคิดวิเคราะห์และการสรุปข้อคิดจากเรื่อง ตลอดจนผู้เรียนสามารถใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของโคลงสี่สุภาพได้อย่างดี

2) ด้านเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม มีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน (นิทานอธิบายเหตุ-บทเสภา) เป็นเรื่องที่ตั้งแต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์มีการดำเนินเรื่อง มีฉากและสถานที่ในเรื่อง วรรณคดีและวรรณกรรมนิทานเน้นถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการ ใช้ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่อง

นอกจากนั้นยังมีวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน (โคลงโลกนิตินิ และสุภาษิตสอนหญิง) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้อคิด คติธรรมสอนใจ และแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องราชาธิราช ที่เขียนขึ้นจากเรื่องจริงโดยบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชนชาติมอญจึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมสำหรับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) มีความเข้มข้นและซับซ้อนด้านการใช้ภาษา อารมณ์ความคิดและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง ซึ่งเหมาะสมกับพัฒนาการและวัยของผู้เรียนที่จำเป็นต้องเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่มีเนื้อหายากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

3) ด้านแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม มีความเหมาะสมกับผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ได้แก่ แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม ได้แก่ แนวคิดเรื่องความกตัญญูกตเวที แนวคิดเรื่องความเพียร แนวคิดเรื่องความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แนวคิดเรื่องความประหยัดอดออม แนวคิดเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต แนวคิดเรื่องการรักษาสัตย์ แนวคิดเรื่องความอดทน แนวคิดเรื่องความกล้าหาญ แนวคิดเรื่องแนวความคิดเรื่องความรักภักดีต่อกษัตริย์ และแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการและวัยของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ที่ควรได้ซึมซาบคุณธรรมจริยธรรมเพื่อขัดเกลาความคิดให้เป็นคนดีต่อไป

นอกจากนั้นยังปรากฏแนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา ได้แก่ แนวคิดเรื่องคุณค่าของความรู้ แนวคิดเรื่องการยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้ แนวคิดเรื่อง การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ แนวคิดเรื่องความมีปฏิภาณไหวพริบและช่างสังเกต แนวคิดเรื่องความ

ฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล และแนวคิดเรื่องการพิจารณาคนอย่างรอบคอบ ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการและวัยของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ที่ควรได้เรียนรู้ว่าการศึกษามีความสำคัญต่อชีวิต การพัฒนาความรู้และสติปัญญาให้ฉลาดยิ่งขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพในอนาคต

อีกประการหนึ่งคือแนวคิดด้านครอบครัว ได้แก่ แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว ความรักและบทบาทของคนในครอบครัวที่มีต่อกัน คือความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก และความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี แนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว ความขัดแย้งทำให้ต้องแยกทาง หรือพลัดพรากกันได้แก่ การพลัดพรากในครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และความขัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อเลี้ยง ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการและวัยของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ที่ควรได้เรียนรู้ลักษณะครอบครัวที่มีทั้งความรักและความขัดแย้งซึ่งเป็นเรื่องปกติของครอบครัวทั่วไป แนวคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมย่อมหelpให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังปรากฏแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ได้แก่ แนวคิดเรื่องศิลปะการพูด แนวคิดเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม แนวคิดเรื่องความไม่โอ้อวด แนวคิดเรื่องการดูแลรักษาร่างกาย แนวคิดเรื่องความรักนวลสงวนตัว และแนวคิดเรื่องการเลือกคบคนดี ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการและวัยของผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ที่ควรได้สังเกตและวิเคราะห์เพื่อนำแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตไปปรับใช้ในชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสม

กล่าวโดยสรุป รูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมได้แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนระดับประถมศึกษา กล่าวคือ ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องขนาดสั้น เนื้อเรื่องอ่านเข้าใจง่ายและเน้นให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้เรียน ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมผสมผสานระหว่างเรื่องขนาดสั้นที่อ่านเข้าใจง่ายกับเรื่องที่มีขนาดยาวเพิ่มขึ้น เนื้อเรื่องซับซ้อนขึ้นและมีตัวละครในเรื่องที่แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ส่วนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องขนาดยาว บางเรื่องมีการตัดตอนเนื้อเรื่องมาให้เรียนเพียงบางตอน เนื้อหายากขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นอีกทั้งยังมีตัวละครที่หลากหลายทั้งตัวละครที่ดีและไม่ดี และนำเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

บทที่ 4

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา

กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีลักษณะ เป็นกิจกรรมเสนอแนะทำแบบเรียนแต่ละเรื่องเพื่อให้ครูผู้สอนได้ศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรม การเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมให้แก่ ผู้เรียน การวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมใน หนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาตาม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 6 ประเด็น คือ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับ ครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ ความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และความ เชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา

กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา หมายถึง รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและ วรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางภาษา ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่านและการเขียน ให้แก่ผู้เรียนระดับประถมศึกษา โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร ให้แก่ผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นับว่าเป็นการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากวรรณคดีและวรรณกรรม เพื่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากการศึกษา พบว่ากิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 กิจกรรมการพูดและการฟัง

การพูดและการฟังเป็นทักษะที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารเช่นเดียวกัน แต่มีข้อแตกต่าง กันตรงที่การพูดเป็นทักษะการส่งสาร ส่วนการฟังเป็นการรับสาร ดังที่ สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์ (2562) อธิบายความหมายของการพูดว่า การพูด หมายถึงการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ทักษะคติ ประสบการณ์และอื่น ๆ จากผู้พูดไปยังผู้ฟังผ่านทางถ้อยคำ สีหน้า แววตา น้ำเสียงและ อากัปกริยาให้ผู้ฟังรับรู้และเกิดการตอบสนอง ส่วนความหมายของการฟัง กาญจนา ต้นโพธิ์ (2563)

อธิบายว่าการฟัง หมายถึงกระบวนการรับสารของมนุษย์โดยอาศัยโสตประสาทในการรับเสียงเป็นการได้ยินเสียงที่มีความหมายแล้วติดตามเสียงที่ได้ยินด้วยความตั้งใจ มีสมาธิจนเกิดการรับรู้ เข้าใจ จับสาระสำคัญได้ ตีความหมาย วิเคราะห์ ประเมินค่าเรื่องที่ฟัง และนำไปใช้ประโยชน์ได้

แม้การพูดและการฟังเป็นทักษะการสื่อสารคนละประเภท แต่ตามหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทยและหลักการสื่อสารทั่วไปถือว่าทักษะการพูดและการฟังมีความสัมพันธ์กัน เช่น เมื่อมีผู้พูดก็ย่อมมีผู้ฟังเพื่อแสดงปฏิสัมพันธ์ต่อกัน หรือบางครั้งผู้ฟังจำเป็นต้องฟังก่อนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจแล้วนำเอาข้อมูลต่าง ๆ ไปประกอบการพูดต่อไป ดังนั้นการพูดกับการฟังจึงแยกขาดจากกันไม่ได้ยาก การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทยจึงมีแนวคิดเรื่องการสอนแบบทักษะสัมพันธ์ที่เน้นการส่งเสริมทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนไปพร้อมกัน ดังที่ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2545) อธิบายว่าการสอนแบบทักษะสัมพันธ์เป็นการฝึกทักษะการฟังให้สัมพันธ์กับการพูด การอ่านและการเขียนซึ่งเป็นทักษะที่กระทำควบคู่กันได้เสมอ เช่นเดียวกันกับ สิริพัชร์ เจริญวิโรจน์ (2562) อธิบายอย่างสอดคล้องกันว่าการจัดกิจกรรมฝึกทักษะการฟังควรให้สัมพันธ์กับทักษะการพูด การอ่าน และการเขียนด้วยเพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตจริง

จากแนวคิดข้างต้น แม้ว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภาษาไทยได้เน้นการสอนแบบทักษะสัมพันธ์โดยส่งเสริมทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนไปพร้อมกัน แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอแยกกิจกรรมการอ่านและกิจกรรมการเขียนไว้คนละหัวข้อ เพื่อให้เห็นภาพรวมและเข้าใจลักษณะของกิจกรรมย่อย ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สำหรับหัวข้อกิจกรรมการพูดและการฟัง ผู้วิจัยได้นำมาจัดอยู่ร่วมกันเพราะจากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลกิจกรรมการพูดกับการฟัง ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า กิจกรรมการพูดกับการฟังไม่ปรากฏแยกขาดจากกันอย่างชัดเจน เพราะกิจกรรมการพูดสะท้อนว่ามีกิจกรรมการฟังร่วมอยู่ด้วย จากการศึกษากิจกรรมการพูดและการฟังที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษา ผู้วิจัยพบว่ากิจกรรมการพูดและการฟังไม่ได้จัดแยกออกจากกันอย่างชัดเจนมีลักษณะที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ทั้งนี้เพราะทักษะการพูดเป็นการส่งสารไปยังผู้ฟังซึ่งผู้ฟังก็ต้องใช้ทักษะการฟังเป็นเครื่องมือในการรับสารนั้น ๆ ผลการศึกษาแบ่งกิจกรรมการพูดและการฟัง ออกเป็น 5 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กิจกรรมการเล่านิทาน – การฟังนิทาน สนิท สัตโยภาส (2556 ข) อธิบายว่าการเล่านิทานสามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนานรวมถึงได้รับความรู้ แนวคิดและคติสอนใจ การนำนิทานมาประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยนอกจากให้ความสนุกสนานแก่ผู้เรียนแล้วยังทำให้การฝึกทักษะทางภาษาได้ผลดีอีกด้วย จากการศึกษากิจกรรมการเล่านิทาน – การฟังนิทานในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะภาษาด้วยการแตงนิทานและนำนิทานมาเล่าให้ผู้อื่นฟัง ดังตัวอย่าง

ให้นักเรียนแต่งเติมนิทานที่อ่านหรือฟัง เปลี่ยนเนื้อเรื่อง เปลี่ยนตอนจบหรือแต่งนิทานแล้วนำมาเล่าให้พ่อแม่ พี่น้อง เพื่อน หรือครูฟัง

(สมใจ บุญอุรพีภิญโญ, 2563)

ให้นักเรียนช่วยกันเล่านิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูมและเรื่องเด็กเลี้ยงแกะโดยเล่าต่อกันคนละ 1 ประโยค

(สมใจ บุญอุรพีภิญโญ และอชชา แสงอัสนีย์, 2563)

ให้นักเรียนเลือกแต่งนิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูมหรือเรื่องเด็กเลี้ยงแกะใหม่ตามความคิดของนักเรียน แล้วออกมาเล่าให้เพื่อนฟังหน้าชั้นเรียน

(สมใจ บุญอุรพีภิญโญ และอชชา แสงอัสนีย์, 2563)

เลือกแต่งเรื่องหมาป่ากับลูกแกะ หรือเด็กเลี้ยงแกะ ขึ้นใหม่โดยเปลี่ยนเหตุการณ์หรือบทสนทนาในตอนจบของนิทาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่ากิจกรรมการเล่านิทาน – การฟังนิทานมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ผู้เรียนจะมีทั้งผู้ทำหน้าที่เป็นนักเล่านิทาน โดยไปศึกษานิทาน เตรียมนิทาน หรืออาจจะแต่งนิทานขึ้นแล้วนำมาเล่าให้เพื่อน ๆ ฟัง ส่วนผู้เรียนที่ฟังนิทานก็ได้ประโยชน์จากการฟังนิทานที่เพื่อนนำมาเล่า เช่น ได้รับความเพลิดเพลินและความสนุกสนาน ได้รับข้อคิดและคติสอนใจจากนิทาน จากตัวอย่างกิจกรรมแสดงให้เห็นว่านิทานที่นำมาเล่าก็จะมีหลากหลายตามทีผู้เล่าแต่ละคนมาเล่า ความหลากหลายของเนื้อหาทำให้นิทานสนุกมากขึ้น สร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังมากขึ้น สิ่งสำคัญคือผู้ฟังนิทานก็ได้ฝึกทักษะการฟังไปด้วย ทั้งการฟังเพื่อความเข้าใจเรื่องราวจับประเด็นสำคัญจากการฟังนิทาน บางครั้งได้ฝึกการคิดวิเคราะห์ด้วยตัวเอง สรุปรูข้อคิดจากนิทาน และประเมินคุณค่าของนิทานที่ได้ฟังด้วย ดังนั้นกิจกรรมการเล่านิทาน – การฟังนิทานจึงเป็นกิจกรรมที่ให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนทั้งด้านการพูดและการฟังไปพร้อมกัน

นอกจากนี้นิทานยังให้ประโยชน์อื่น ๆ ดังที่ ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2545) กล่าวถึงประโยชน์ของการเล่านิทานสรุปได้ว่า การเล่านิทานเป็นสายใยเชื่อมโยงในการสร้างความสัมพันธ์ ความรัก ความอบอุ่นของเด็กกับบุคคลรอบข้าง เป็นการสอนทางอ้อม ช่วยขัดเกลา กิริยามารยาท ความประพฤติ อุปนิสัย ระเบียบวินัย และปลูกฝังศีลธรรมจรรยา ช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางภาษา ทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จากนิทานที่ได้ฟัง สามารถจินตนาการได้ต่อจากเรื่องที่ได้

ฟัง ทำให้เด็กสามารถแต่งนิทานเองได้ ทำให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง กล้าคิดกล้าทำ และกล้าแสดงออกในการออกมาเล่านิทานให้เพื่อน ๆ ฟัง ในทำนองเดียวกันกับ ลาวัลย์ ตนะสอน (2559) กล่าวว่า การเล่านิทานมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทักษะด้านภาษา ส่งเสริมให้เด็กกล้าคิด กล้าแสดงออก สร้างความคุ้นเคยกับหนังสือซึ่งเป็นการปูพื้นฐานด้านการอ่านให้เด็ก ต้องการให้เกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ส่งเสริมจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และสร้างสายสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างเด็กกับบุคคลใกล้ชิดมากขึ้น

2) กิจกรรมการพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ – การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ กุสุมา รักษาภรณ์ และคณะ (2536) อธิบายว่า การพูดการเล่าเรื่องจากประสบการณ์เป็นการพูดให้ผู้อื่นฟังถึงสิ่งที่ตนได้รู้ได้เห็นมา สอดคล้องกับ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2552) อธิบายว่า การพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ คือการเล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เล่าเอง หรือเป็นเหตุการณ์ที่ผู้เล่าได้มีโอกาสพบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น จากการสนทนา การท่องเที่ยว หรือเหตุการณ์ที่ผู้พูดพบ ฯลฯ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องและผู้เล่ารู้สึกประทับใจเรื่องราวต่าง ๆ มาถ่ายทอดต่อ จากการศึกษากิจกรรมการพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ – การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ดังตัวอย่าง

นักเรียนเคยฟังข่าว อ่านข่าว ได้ยินเรื่องราว หรือพบเห็นเหตุการณ์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับนิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูม บ้างหรือไม่ ลองยกตัวอย่างให้เพื่อนฟัง และถ้านักเรียนอยู่ในเหตุการณ์นั้นจะอย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

ให้นักเรียนนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันโดยตรงกับโคลงโลกนิติมาเล่าสู่กันฟัง เช่น การนินทา การรักษาคำพูด การเลือกคบเพื่อน เพื่อให้เกิดความเข้าใจดีขึ้น

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

เรื่องราวเล่าขานเกี่ยวกับราหูอมจันทร์มีมาช้านาน นักเรียนได้อ่านแล้วคิดอย่างไรในเรื่องนี้ และเคยมีประสบการณ์ในคืนเกิดจันทรุปราคาหรือไม่ลองเล่าแลกเปลี่ยนกัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่ากิจกรรมการพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ – การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ เป็นกิจกรรมที่ฝึกทักษะการพูดและทักษะการฟังไปพร้อมกัน ผู้เรียนได้มีบทบาททั้งเป็นผู้พูดและผู้ฟัง ในการเป็นผู้พูดต้องมีทักษะการจดจำเรื่องราว ประสบการณ์ของตน

มีทักษะการสังเกต จดจำสิ่งต่าง ๆ จากการไปสถานที่ต่าง ๆ หรือจากการดำเนินชีวิตประจำวัน จากนั้นประมวลเรื่องราวมาพูดเล่าเรื่องให้น่าสนใจ ซึ่งในการพูดผู้เรียนต้องรู้จักเลือกสรรเนื้อหาที่น่าสนใจ และมีวิธีการพูดเล่าเรื่องให้น่าสนใจ เพื่อให้ผู้ฟังประทับใจและได้รับประโยชน์จากประสบการณ์ที่เราพูด นอกจากนั้นกิจกรรมนี้ยังฝึกการเป็นผู้ฟังที่ดีด้วย กล่าวคือ เมื่อฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของเพื่อน ๆ ผู้ฟังต้องคิด จับประเด็นสำคัญให้ได้ รวมถึงรู้จักวิเคราะห์และประเมินค่าเรื่องที่ฟังว่าให้ประโยชน์อะไรที่เราจะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ กิจกรรมนี้จึงให้ประโยชน์ทั้งฝ่ายผู้พูดและผู้ฟัง สอดคล้องกับ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2552) อธิบายว่าการพูดเล่าเรื่อง คือการถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้ผู้ฟังได้ทราบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ให้แก่ผู้ฟังเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญาให้ผู้ฟังได้รู้ทันโลกทันเหตุการณ์ มีภูมิปัญญาในการคิดไตร่ตรองเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง การเล่าเรื่องเป็นศิลปะในการพูดที่แตกต่างไปจากรายงานหรือปาฐกถา คือมิได้มุ่งในทางวิชาการเป็นหลักใหญ่ หากแต่มุ่งในแง่ความเพลิดเพลิน เป็นสำคัญ โดยที่เนื้อหาอาจมีความรู้แทรกอยู่ก็ได้

3) กิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น – การฟังการแสดงความคิดเห็น กุสุมา รักษมณี และคณะ (2536) อธิบายว่า การพูดแสดงความคิดเห็นเป็นการพูดชี้แจงถึงข้อเท็จจริง หลักการ เหตุผล ข้อสันนิษฐาน ข้อวินิจฉัย ข้อเสนอแนะ และการประเมินค่าเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการศึกษา กิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น – การฟังการแสดงความคิดเห็นในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ดังตัวอย่าง

นักเรียนคิดว่าการกระทำของนางเมขลาและรามสูรมีความเหมาะสมหรือไม่
อย่างไร ช่วยกันแสดงความคิดเห็นและให้เหตุผล

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

ช่วยกันพูดแสดงความคิดเห็นว่า ข้อคิดหรือคำสอนในโคลงแต่ละบทนั้นเหมาะสม
หรือไม่ที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต และมีเหตุผลอย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ให้นักเรียนศึกษาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ที่ปรากฏในนิทานแล้วร่วมกัน
แสดงความคิดเห็นว่าสัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่มีลักษณะนิสัยอย่างไร เหมือนหรือแตกต่าง
จากนิทานอีสปเรื่องกระต่ายเหย่เสื่อ และเรื่องหมาป่ากับลูกแกะหรือไม่ ตัวละครสัตว์ที่
ศึกษา ได้แก่ กระต่าย เหย่เสื่อ จระเข้ หมาป่า แกะ

(สมใจ บุญอุรพีภิญโญ และอชชา แสงอัสนีย์, 2563)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น – การฟังการแสดงความคิดเห็น เป็นกิจกรรมฝึกให้ผู้เรียนเป็นผู้พูดแสดงความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้เพื่อน ๆ ทราบ ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนที่เป็นผู้ฟังก็ได้ฝึกการจับประเด็นจากการฟังเพื่อนพูดแสดงความคิดเห็นไปด้วย

4) กิจกรรมการพูดรายงาน – การฟังรายงาน กุสุมา รัชมณี และคณะ (2536) อธิบายว่า การพูดรายงานเป็นการพูดบอกกล่าวเรื่องราวที่ไปทำ ไปทดลอง ไปรับรู้ หรือไปเห็นมาให้ ผู้สนใจได้ทราบ ดังนั้นผู้รายงานจึงมีความสามารถในการเก็บใจความที่มีเนื้อหาสาระที่สำคัญอย่างย่อ มีเหตุผล และมีข้ออ้างอิงจากการศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูล จนถึงขั้นนำเสนอข้อมูลได้ โดยที่ผู้ฟัง สามารถเข้าใจเรื่องราวที่นำมารายงานนั้นได้อย่างดี สอดคล้องกับ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2552) อธิบายว่า การพูดเล่าเรื่องจากการฟังและการอ่าน คือการเล่าเรื่องให้ผู้พูดได้มีโอกาสฟังหรืออ่าน มาแล้วนำมาถ่ายทอดด้วยวิธีการพูดให้ผู้ฟังได้ทราบ ดังตัวอย่าง

ให้นักเรียนค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเองโดย อ่านจากหนังสือในห้องสมุด หรือซักถามจากผู้ปกครอง ปู่ย่าตายาย หรือบุคคลอื่น ๆ ที่มี ความรู้ในท้องถิ่นแล้วนำความรู้มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อน

(สมใจ บุญอุรพิภิญโญ และอัชชา แสงอัสนีย์, 2563)

ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าตำนานหรือนิทานพื้นบ้านของท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีเนื้อหา อธิบายการเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือที่มาของสิ่งต่าง ๆ อาจรวบรวมเป็นเล่มหรือนำมาเล่าสู่กันฟังเพื่อแลกเปลี่ยนความคิด

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มผู้ชายและผู้หญิง กลุ่มผู้ชายคิดคำสอนสำหรับผู้ชายส่วนกลุ่ม ผู้หญิงคิดคำสอนสำหรับผู้หญิงที่ควรปฏิบัติในชีวิตจริง ซึ่งสอดคล้องกับยุคปัจจุบัน จากนั้นออกแบบการนำเสนอให้นำเสนอใจได้อย่างอิสระเพื่อนำเสนอหน้าชั้นเรียน

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

สังคมไทยยกย่องคนเก่งและคนดี ให้นักเรียนค้นหาบุคคลที่ทั้งเก่งและดีซึ่งนักเรียน ชื่นชมอาจเป็นบุคคลใกล้ตัวหรือบุคคลสำคัญอื่น ๆ ศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตและ การทำงานของบุคคลนั้นแล้วนำมาเล่าให้เพื่อนฟังเพื่อใช้เป็นแนวทางต่อไป

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการพูดรายงาน – การฟังรายงาน เป็นกิจกรรมฝึกให้ผู้เรียนเป็นผู้พูดรายงานจากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เพื่อน ๆ ทราบ ในขณะที่เดียวกันผู้เรียนที่เป็นผู้ฟังก็ได้ฝึกการจับประเด็นจากการฟังเพื่อนพูดรายงานไปด้วย

5) กิจกรรมการพูดอภิปราย – การฟังอภิปราย กิจกรรมการอภิปรายเป็น กิจกรรมการศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมแล้วมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งถือเป็น กิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อผู้เรียน เพราะกิจกรรมการอภิปราย (Discussion) เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ เป็นการสนทนาร่วมกันระหว่างบุคคลที่มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกัน เป็นการสื่อสารแบบสอง ทางระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน หรือผู้เรียนกับผู้สอนในชั้นเรียน นอกจากนั้นกิจกรรมการอภิปรายยังมุ่ง ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมกันคิด วางแผน ตัดสินใจและร่วมกันปฏิบัติงาน ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมการอภิปราย มี 2 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1) กิจกรรมการอภิปรายเกี่ยวกับตัวละครในวรรณคดีและวรรณกรรม ัญญา สังขพันธ์านนท์ (2539) กล่าวว่า ตัวละครในวรรณกรรมเป็นสิ่งสมมุติหรือสัญลักษณ์เพื่อ เทียบเคียงกับธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ อมนุษย์ หรือวัตถุสิ่งของที่มี บทบาทในเรื่องและเหตุการณ์ต่าง ๆ นอกจากนี้ รื่นฤทัย สัจจพันธ์ุ (2556) ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของตัวละครว่า ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญในวรรณคดีเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องที่ผู้เขียนกำหนดไว้ ตัวละครในวรรณคดีมีบทบาทและ พฤติกรรมที่เป็นเหตุเป็นผล สอดคล้องกับโครงเรื่องและแก่นเรื่องที่กำหนดไว้ การศึกษาลักษณะและ พฤติกรรมของตัวละครทำให้ผู้อ่านเข้าใจแก่นเรื่องและความสัมพันธ์ของตัวละครกับโครงเรื่องและ แก่นเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ตัวละครจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณคดีและวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลาย แตกต่างกันไปตามแนวเรื่องหรือประเภทเนื้อหา ทำให้ตัวละครแต่ละเรื่องมีจุดเด่นที่น่าสนใจและ เหมาะกับการนำมาเป็นประเด็นในการอภิปรายเพื่อแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ในการจัดกิจกรรมเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมเป็นการสนทนาร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน เกี่ยวกับลักษณะของตัวละครในเรื่องที่อ่านเพื่อวิเคราะห์ร่วมกันว่าตัวละครมีลักษณะที่ดี และไม่ ดีอย่างไร พร้อมอภิปรายและยกตัวอย่างประกอบ ดังตัวอย่าง

กล่าวกันว่า “ตัวละครในวรรณคดีคือตัวแทนของมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ที่มีทั้ง ด้านดีงามและอัปมงคล” เมื่ออ่านเสภาขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม แล้ว นักเรียนเห็นด้วยกับคำกล่าวนี้หรือไม่ ลองนำชีวิตของตัวละครแต่ละตัวมาพิจารณา และอภิปรายอย่างกว้างขวาง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

การต่อสู้ระหว่างไมยราพกับหนุมานที่จบลงด้วยการตายของไมยราพทั้งที่
สามารถถอดหัวใจไปซ่อนไว้ สะท้อนให้เห็นความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์อย่างไรบ้างลอง
ช่วยกันอภิปรายร่วมกัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษานิทานเทียบสุภาษิต เรื่อง น้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ และ
อภิปรายว่าใครเป็นต้นเหตุของการทะเลาะวิวาท โดยยกเหตุผลประกอบให้เห็นจริง ให้นักเรียน
แต่ละกลุ่มบันทึกผลการอภิปราย แล้วส่งตัวแทนออกมารายงานหน้าชั้นเรียน

(นฤพร รุจิเรข, 2563 ก)

เรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายถึงลักษณะ
นิสัยของตัวละครในเรื่อง โดยยกเหตุผลหรือข้อความประกอบให้เห็นจริง ดังต่อไปนี้
สมเด็จพระร่วงเจ้า มะกะโท บัณฑิต นายช่าง เจ้าของพันธูผักกาด

(นฤพร รุจิเรข, 2563 ข)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมข้างต้นเป็นการอภิปรายเฉพาะ
ประเด็นเรื่องตัวละครในแง่มุมที่หลากหลายตามความคิดเห็นของผู้เรียน โดยผู้เรียนรวมกลุ่มศึกษา
ตัวละคร แล้ววิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เช่น พฤติกรรม อุปนิสัย การประพฤติปฏิบัติของตัวละครที่
เหมาะสมและไม่เหมาะสมจากนั้นผู้เรียนนำผลการวิเคราะห์ตัวละครมาอภิปรายแสดงความคิดและ
แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดร่วมกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนและครูผู้สอนทำให้นักเรียนเข้าใจตัวละครใน
วรรณคดีและวรรณกรรมได้ละเอียดและรอบด้านยิ่งขึ้น

5.2) กิจกรรมการอภิปรายเกี่ยวกับคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรม
สายวรุณ สุนทรโรทก (2563) กล่าวว่า วรรณคดีมีคุณค่าในการก่อเกิดสุนทรียภาพในใจ ผู้ที่สามารถ
เข้าถึงและสัมผัสความงามในวรรณคดีเป็นผู้มีจิตใจละเอียดอ่อนและมีความคิดลึกซึ้ง ผู้วิจัยเห็นว่า
กิจกรรมการอภิปรายเกี่ยวกับคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน
เข้าถึงและเข้าใจในคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมในด้านต่าง ๆ การศึกษากิจกรรมการอภิปราย
เกี่ยวกับคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมปรากฏว่า การปฏิบัติกิจกรรมผู้เรียนเริ่มจากการอ่าน
วรรณคดีและวรรณกรรมในภาพรวมโดยมุ่งอภิปรายว่าวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ มีคุณค่าใน
ด้านใดบ้าง อาทิ คุณค่าทางวรรณศิลป์ คุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม คุณค่าทางจริยธรรม เป็นต้น
ดังตัวอย่าง

หากเชื่อว่าวรรณคดีช่วยสะท้อนภาพสังคมเป็นเครื่องบันทึกเรื่องราวและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ขอให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายว่าเสภาขุนช้างขุนแผน ตอน กำเนิดพลายงาม ช่วยให้เรามองเห็นภาพสังคมและวิถีชีวิตของชาวไทยในอดีตเรื่อง ไต่บ้าง ลองอภิปรายและยกตัวอย่างประกอบด้วย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ให้นักเรียนอภิปรายถึงวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อที่ได้จากการอ่าน เรื่องกระเช้าสีดา ว่ามีประโยชน์อย่างไร และสามารถนำมาปฏิบัติเพื่ออนุรักษ์สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างไร

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มอภิปรายคำสอนของสุนทรภู่ในสุภาชิตสอนหญิงว่านักเรียน เห็นด้วยกับคำสอนหรือไม่ โดยยกเหตุผลและตัวอย่างประกอบให้ชัดเจน

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

ให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องสุภาชิตสอนหญิงตาม หัวข้อต่อไปนี้ 1) การปฏิบัติที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม 2) สิ่งไม่ควรประพฤติปฏิบัติ และสิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ 3) คุณและโทษจากการปฏิบัติตาม หรือไม่ปฏิบัติตาม คำสอน และ 4) ร่วมกันจำแนกข้อเท็จจริง และข้อคิดเห็นจากเรื่องสุภาชิตสอนหญิง

(ชัณธ์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์, 2558)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมมุ่งเน้นการพิจารณาวรรณคดีและวรรณกรรมในด้านคุณค่าต่าง ๆ ที่ผู้เรียนได้รับคุณค่าจากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้ โดยเฉพาะคุณค่าด้านสติปัญญาและคุณค่าทางอารมณ์ที่ปรากฏอย่างเด่นชัดในวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับทฤษฎีของ นภลัย สุวรรณธาดา (2550) ที่กล่าวว่าคุณค่าของวรรณคดีแบ่งออกเป็น 2 ด้านหลัก ๆ คือ คุณค่าทางสติปัญญา และคุณค่าทางอารมณ์ กล่าวคือคุณค่าของวรรณคดีในด้านสติปัญญาหรือความรู้ความคิด อาจมิได้ปรากฏเด่นชัดเหมือนตำราวิชาการ แต่ผู้ประพันธ์มักสอดแทรกไว้ในเรื่อง บางเรื่องอาจมิได้ให้ข้อเท็จจริงที่เป็นความรู้ แต่ให้คติชีวิตให้ความคิดสร้างสรรค์ และความรู้สึกผิตชอบชั่วดี ตลอดจนแฝงข้อคิดและคติธรรมไว้ด้วย ส่วนคุณค่าทางอารมณ์ วรรณคดีย่อมให้คุณค่าทางอารมณ์ เช่น รัก โกรธ ซาบซึ้ง เสียใจ ผู้อ่านวรรณคดีจะได้รับ

ความรู้สึก ช่วยขัดเกลาจิตบุคคลให้อ่อนโยน เข้าใจจิตใจของผู้อื่น เกิดความเห็นใจและเมตตากรุณา
วรรณคดีที่ให้คุณค่าทางอารมณ์ถือเป็นวรรณคดีที่มีสุนทรียภาพ

จากการศึกษากิจกรรมการอภิปรายในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม
ระดับประถมศึกษา แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการอภิปรายเป็นกิจกรรมที่มีส่วนสำคัญต่อผู้เรียนเพราะ
ช่วยพัฒนาทักษะการคิดและการรู้จักแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล โดยเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ใน
การเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ถือได้ว่ากิจกรรมการอภิปรายเหมาะสำหรับการเรียนการสอนวรรณคดีและ
วรรณกรรมอย่างยิ่ง ดังที่ ทิศนา แคมมณี (2559) อธิบายถึงข้อดีของกิจกรรมการอภิปรายกลุ่มว่า
การอภิปรายเป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มใหญ่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมใน
กิจกรรมการเรียนรู้อย่างทั่วถึง เป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนได้ข้อมูลและความคิดเห็นที่
หลากหลายช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น เป็นวิธีสอนที่ช่วยส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่าง
ผู้เรียนช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะต่าง ๆ จำนวนมาก เช่น ทักษะการพูด การแสดงความคิดเห็น
การโต้แย้ง การวิพากษ์วิจารณ์ และทักษะการคิด เป็นต้น

4.1.2 กิจกรรมการอ่าน

กิจกรรมการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาเป็น
กิจกรรมเสริมสร้างทักษะการอ่านตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้
ตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ก) ดังนั้น
กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมจึงมุ่งพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียนให้มี
บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จากการศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม พบว่า
กิจกรรมการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กิจกรรมการอ่านคำ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ให้คำนิยามว่า คำ น. เสียงพูด, เสียงที่เปล่งออกมาครั้งหนึ่ง ๆ, เสียงพูด
หรือลายลักษณ์อักษรที่เขียนหรือพิมพ์ขึ้นเพื่อแสดงความคิด โดยปกติถือว่าเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดซึ่งมี
ความหมายในตัว กิจกรรมการอ่านคำ เป็นการคัดเลือกคำที่ปรากฏในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม
มาให้ผู้เรียนได้ฝึกอ่านออกเสียงคำได้ถูกต้องตามอักขรวิธี และเข้าใจความหมายของคำในบทเรียน
และควรนำไปใช้ในโอกาสใดจึงจะเหมาะสม ดังตัวอย่าง

อ่านและสังเกตคำเหล่านี้ว่ามีความหมายเดียวกัน และบางคำใช้ในข้อเขียนทั่วไป
หรือใช้ในบทร้อยกรองก็ได้ แต่งบางคำใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง
ใช้ในข้อเขียนทั่วไป หรือบทร้อยกรอง ใช้เฉพาะบทร้อยกรอง

ฟ้า	นภา	เวหา	หาว
นก	สกุณา	ปักษาวีหค	
ช้าง	คช	สาร	กฤษร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

อ่านคำต่อไปนี้ เลือกได้หรือไม่ว่าอยากเป็นเพื่อนกับคนที่มี “ใจ” แบบใด

ใจดี	ใจร้าย	ใจดำ	ใจกว้าง
ใจแคบ	ใจซื่อ	ใจคด	ใจงาม
ใจทราม	ใจโอบอ้อมอารี		
ใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	ใจเมตตากรุณา		

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ให้นักเรียนศึกษาคำศัพท์ในกิจกรรมเรียนรู้คำ นำไปใช้ และฝึกอ่านออกเสียง เช่น

ฉกรรจ์ (ฉะ-กัน) หมายถึง รุนแรงอาจถึงตาย เช่น แผลฉกรรจ์

ชั้นสูตร (ชั้น -นะ-สุด) หมายถึง ตรวจสอบเพื่อหาสาเหตุหรือหลักฐาน

ข้อเท็จจริง เช่น ชั้นสูตรบาดแผล อีกความหมายหนึ่ง หมายถึง สอบสวนโดยเหตุผล

สุภาชิต (สุ-พา-สิต) หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านาน

แล้ว มีความหมายเป็นคติสอนใจ

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการอ่านคำมุ่งให้ผู้เรียนได้เข้าใจ คำศัพท์ในบทเรียนที่หลากหลายมากขึ้น โดยมีการคัดเลือกคำศัพท์ที่สำคัญ หรือเป็นคำศัพท์ที่ควรรู้มา ให้ผู้เรียนได้อ่านและทำความเข้าใจความหมายของคำศัพท์และนำไปใช้ได้ถูกต้อง กิจกรรมการอ่านคำ ใน หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ถือเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหาหลักภาษาและการใช้ ภาษาไทยที่มุ่งเสริมสร้างทักษะด้านการฟัง การพูด การดู การอ่านและการเขียน แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในระดับประถมศึกษาได้แยกขาดจากการเรียนหลัก ภาษาและการใช้ภาษาไทยแต่มีความเชื่อมโยงและบูรณาการกับการเรียนหลักภาษาและการใช้ ภาษาไทยให้ผู้เรียนสามารถอ่านออกเสียงคำและสะกดคำให้ถูกต้องซึ่งช่วยให้การเรียนรู้ภาษาไทยมี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2) กิจกรรมการอ่านประโยค วิจิตรนั ภาณุพงศ์ และคณะ (2552) อธิบายว่า ประโยค คือ หน่วยทางภาษาที่ประกอบด้วยคำหรือคำหลายคำเรียงต่อกัน กรณีที่เป็นคำหลายคำเรียง ต่อกัน คำเหล่านั้นต้องมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์กันอย่างใดอย่างหนึ่ง ประโยคเป็นหน่วยทางภาษา

ที่สามารถสื่อความได้ว่าเกิดอะไรขึ้น หรืออะไรมีสภาพเป็นอย่างไร การอ่านประโยคเป็นการเลือกสรร ถ้อยคำที่ปรากฏในเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมมาร้อยเรียงเป็นประโยคอย่างหลากหลายเพื่อให้ ผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกอ่านออกเสียงประโยคช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของประโยคในบทเรียน มากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

ให้นักเรียนอ่านออกเสียงประโยค และลองทำทำตามที่อ่านออกเสียง

พี่อุ้มน้อง

พี่ป้อนขนมให้น้อง

น้องนั่งรถเข็น

น้องนอนหลับ

(สมใจ บุญอูร์พิภิญโญ, 2563)

ให้นักเรียนฝึกอ่านประโยค

พี่อุ้มน้องนั่งบนพรม

พี่อุ้มน้องนั่งรถเข็น

ลมพัดเย็นน้องหลับสบาย

(สมใจ บุญอูร์พิภิญโญ, 2563)

อ่านออกเสียงประโยค

ไก่คู่ย์เขี่ยดิน

คนชุดพรวนดิน

คนสัตว์ทำมาหากิน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าประโยคที่นำมาเป็นประโยคตัวอย่างใน การฝึกอ่านสำหรับผู้เรียนระดับประถมศึกษา เป็นประโยคที่สั้น กระชับ และสื่อความหมายได้ชัดเจน ให้ผู้เรียนได้ฝึกอ่านประโยค สังเกตการลำดับคำและเข้าใจวิธีการร้อยเรียงคำศัพท์ในประโยคเพื่อเป็น พื้นฐานความรู้ ในการแต่งประโยคเพื่อการสื่อสารได้ต่อไป กิจกรรมการอ่านประโยคในหนังสือเรียน วรรณคดีและวรรณกรรม ถือเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการเรียนรู้หลักภาษาและการใช้ภาษาไทย เป็นการใช้นิเวศวรรณคดีและวรรณกรรมไปบูรณาการกับการเรียนหลักภาษาและการใช้ภาษาไทยให้ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเช่นเดียวกับกิจกรรมการอ่านคำที่กล่าวมาข้างต้น

3) กิจกรรมการอ่านเรื่อง กิจกรรมการอ่านเรื่องเป็นกิจกรรมให้ผู้เรียนอ่านเรื่อง 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกเป็นการอ่านในใจเพื่อให้เข้าใจเนื้อเรื่องและได้รับความรู้เพิ่มเติมจาก การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม และลักษณะที่สอง เป็นกิจกรรมการอ่านออกเสียงร้อยแก้วให้

ถูกต้องตามอักขรวิธี มีจังหวะ และลีลาการอ่านถูกต้อง รวมทั้งใช้น้ำเสียงและถ่ายทอดอารมณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่อ่าน ดังตัวอย่าง นักเรียนรู้จักบอระเพ็ดใหม่ ลองอ่านข้อความต่อไปนี้

บอระเพ็ดเป็นไม้เถาชนิดหนึ่ง เถาอ่อนมีผิวสีเขียวเรียบ เถาแก่มีสีน้ำตาลอมเขียว ผิวขรุขระเป็นตุ่ม ๆ มีรสขมจัด บอระเพ็ดขึ้นและเกาะอยู่กับต้นไม้อื่น มีรากอากาศ คล้ายเชือกเส้นเล็ก ๆ ห้อยลงมาเป็นสาย ต้นบอระเพ็ดขึ้นในดินทั่วไป โดยเฉพาะดินร่วนซุย ทุกส่วนของบอระเพ็ดใช้เป็นการรักษาโรคต่าง ๆ คนไทยสมัยก่อนใช้จากเถาบอระเพ็ดซึ่งมีรสขมป้ายหัวนมของแม่ลูกอ่อน เพื่อทำให้เด็กไม่อยากดูดนมแม่ และยานมได้ในที่สุด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ให้นักเรียนฝึกอ่านออกเสียงเรื่อง ราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท โดยคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ 1) ความชัดเจนถูกต้องตามอักขรวิธี 2) การแบ่งวรรคตอนถูกต้อง 3) ความคล่องแคล่วในการอ่าน และ 4) ความดังของเสียง การใช้น้ำเสียงตามอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครและเหตุการณ์ในเรื่อง

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า กิจกรรมการอ่านเรื่องเป็นการอ่านเพื่อให้เข้าใจเรื่องราวและได้รับความรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน ดังเช่น บทอ่านเรื่องบอระเพ็ด ข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทเรียนเรื่องสัควาหวานอื่นมีหมื่นแสน ที่ให้ผู้เรียนได้อ่านและรู้จักลักษณะทั่วไปของบอระเพ็ดที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในอดีต ส่วนกิจกรรมการอ่านออกเสียงร้อยแก้ว ดังเช่นเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท เป็นกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่านออกเสียงให้ถูกต้องตามอักขรวิธีและถ่ายทอดน้ำเสียงได้สอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อหา ซึ่งผู้เรียนจะได้รับประโยชน์จากการอ่านทั้งด้านการออกเสียงที่ถูกต้อง คล่องแคล่ว และได้รับความเพลิดเพลินอารมณ์ ดังที่ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2545) อธิบายไว้ว่า การอ่านออกเสียงทำให้มีทักษะการอ่านอย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว ชัดเจนและถูกวรรคตอน ทำให้เกิดความรื่นเริงและเพลิดเพลินในการอ่านและซาบซึ้งรสไพเราะของวรรณคดีไทยยิ่งขึ้น ด้วยการสังเกตเสียง สัมผัส จังหวะ และลีลาของการอ่าน

4) กิจกรรมการอ่านบทร้อยกรอง เป็นการนำบทร้อยกรองจากวรรณคดีและวรรณกรรมในบทเรียนแต่ละเรื่องมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิธีการอ่านและฝึกออกเสียงบทร้อยกรองให้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ รวมทั้งถ่ายทอดน้ำเสียงและอารมณ์ได้สอดคล้องกับเนื้อหาของวรรณคดีและ

วรรณกรรมแต่ละเรื่อง จากการศึกษาพบว่า กิจกรรมการอ่านบทร้อยกรอง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การอ่านออกเสียงธรรมดา และการอ่านออกเสียงทำนองเสนาะ ดังตัวอย่าง

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 3-4 คน ผลัดกันอ่านออกเสียงบทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ ทั้ง 2 วิธี คืออ่านเสียงปกติและอ่านเป็นทำนองเสนาะโดยแสดงอารมณ์ตามเนื้อเรื่องในบทละคร

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

ให้นักเรียนอ่านบทอาขยานให้ถูกต้องตามทำนองและจังหวะของบทร้อยกรอง แต่ละชนิดใช้น้ำเสียงแสดงอารมณ์ ความรู้สึกให้เหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหาให้ฝึกเป็นกลุ่มก่อนแล้วจึงฝึกด้วยตนเอง

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ก)

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มเพื่อฝึกอ่านบทเจรจาในเนื้อเรื่องโดยอ่านแบบธรรมดาแบ่งบทเป็นหนุมาน มัจฉานุ ไมยราพ นางพิรากวน เสนายักษ์ ฝึกใช้น้ำเสียงให้สอดคล้องกับอารมณ์ของตัวละคร

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการอ่านบทร้อยกรอง ทั้งอ่านออกเสียงธรรมดาและการอ่านออกเสียงทำนองเสนาะ มีลักษณะคือการอ่านออกเสียงธรรมดา ผู้อ่านเริ่มจากการศึกษาตัวบทเพื่อให้เข้าใจเนื้อหาและอารมณ์ในวรรณคดีและวรรณกรรม ต่อจากนั้นผู้อ่านเปล่งเสียงออกมาตามจังหวะหรือแบบแผนฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ และให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องที่อ่าน ซึ่งมีลีลาการอ่านคล้ายกับการอ่านบทร้อยแก้ว ส่วนการอ่านออกเสียงทำนองเสนาะเป็นการอ่านออกเสียง โดยเปล่งเสียงเป็นทำนองสูง ต่ำ หรือหนัก เบาตามจังหวะและเสียงของถ้อยคำในบทประพันธ์ แต่ละประเภท ซึ่งทำให้บทร้อยกรองนั้นไพเราะยิ่งขึ้นกว่าการอ่านออกเสียงธรรมดา การอ่านออกเสียงร้อยกรองทำนองเสนาะทำให้ผู้เรียนฝึกอ่านได้ถูกต้องตามอักขรวิธี อีกทั้งยังถ่ายทอดอารมณ์และน้ำเสียงได้สอดคล้องเหมาะสมกับเนื้อหาที่อ่าน

กิจกรรมการอ่านบทร้อยกรองมีประโยชน์ต่อผู้เรียนหลายประการทั้งด้านการอ่านออกเสียงอย่างถูกต้องและชัดเจน รวมทั้งได้รับความเพลิดเพลินทางอารมณ์จากการอ่าน ดังที่ รัชณี ศรีไพรวรรณ (2547) กล่าวว่า บทร้อยกรองมีคุณค่าต่อผู้เรียนในด้านความพึงพอใจในจังหวะของคำสัมผัส ความเพลิดเพลินในเนื้อหาที่ให้ทั้งความสนุกสนานและแฝงสิ่งที่จะสร้างเสริมความงดงาม

ของชีวิต สอดคล้องกับพระศนะของ ภูมิจิต เรื่องเดช (2549) ที่อธิบายว่า การอ่านทำนองเสนาะทำให้ผู้อ่านได้ฝึกการอ่านออกเสียงให้ชัดเจนและถูกต้อง เกิดความซาบซึ้งในความงดงามและความไพเราะทางภาษา ทำให้ผู้อ่านมีความเพลิดเพลินใจ ช่วยขัดเกลาจิตใจให้อ่อนโยน และทำให้เห็นคุณค่าของวรรณคดีมากขึ้น

4.1.3 กิจกรรมการเขียน

กิจกรรมการเขียนในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาเป็นกิจกรรมเสริมสร้างทักษะการเขียนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้กระบวนการเขียน เขียนสื่อสาร เขียนเรียงความ ย่อความ และเขียนเรื่องราวในรูปแบบต่าง ๆ เขียนรายงานข้อมูลสารสนเทศและรายงานการศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ก) ดังนั้นกิจกรรมการเรียนรู้อ่านวรรณคดีและวรรณกรรมจึงมุ่งพัฒนาความสามารถด้านการเขียนของผู้เรียนให้มีบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจาก การศึกษาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่า กิจกรรมการเขียนแบ่งออกเป็น 8 ลักษณะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) กิจกรรมการเขียนสรุปความ เป็นทักษะการจับใจความสำคัญจากการฟังหรือ การอ่านแล้วนำสาระสำคัญจากเรื่องมาสรุปให้สั้นกระชับ ดังที่ ปัทมา พิษประเสริฐกุล (2564) อธิบายว่าการสรุปความเป็นทักษะร่วมกันทั้งการรับสารและการส่งสาร ผู้สรุปความต้องรับสารอย่างเข้าใจ และจับประเด็นสำคัญของสาร สามารถสรุปออกมาให้กระชับ ชัดเจน และถูกต้องจากการศึกษา กิจกรรมการเขียนสรุปความในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าเป็นกิจกรรมการสรุปความคิดสำคัญ หรือใจความสำคัญจากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมให้ เข้าใจอย่างชัดเจนแล้วเขียนสรุปความด้วยภาษาที่สั้นกระชับ ดังตัวอย่าง

อ่านบทละครเรื่อง สังข์ทอง ตอน พระสังข์พบพระบิดาพระมารดา แล้วสรุปความ

(ฉันทชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

สรุปใจความสำคัญของเรื่อง นิทานทองอิน ตอนนางพระไฉนงที่สอง

(ฉันทชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2558)

ให้นักเรียนเขียนสรุปข้อคิดและแบบอย่างที่ดีจากราชาราช ตอน กำเนิดมะกะโท
พร้อมยกตัวอย่างประกอบให้เห็นชัดเจน

(นฤพร รุจิเรข, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการเขียนสรุปความเริ่มต้นจากการให้ผู้เรียนได้อ่านและศึกษาเนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรมให้เข้าใจ ต่อจากนั้นนำสาระสำคัญหรือประเด็นสำคัญจากการอ่านมาสรุปความให้กระชับและชัดเจน ดังนั้นก่อนที่ผู้เรียนจะสรุปความได้ถูกต้องต้องมีความสามารถในการอ่านจับใจความเป็นพื้นฐาน กิจกรรมการเขียนสรุปความเป็นกิจกรรมสำหรับการพัฒนาทักษะการรับสารทั้งการฟังและการอ่านให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ ปัทมา ทีฆประเสริฐกุล (2564) อธิบายประโยชน์ของการสรุปความว่า การสรุปความช่วยให้ผู้สรุปความได้ฝึกฝนตนเองให้มีสมาธิในการรับสาร รู้จักวิเคราะห์สาร และสกัดใจความสำคัญจากข้อความ นอกจากนี้ผู้สรุปความยังได้ฝึกวิเคราะห์แยกแยะประโยคใจความสำคัญกับส่วนขยายความออกจากกัน การฝึกฝนทักษะการสรุปความทำให้มีระบบการคิดวิเคราะห์ที่ดี จับประเด็นได้ถูกต้องและสามารถเข้าใจแก่นสำคัญของเนื้อความต่าง ๆ ได้มากขึ้น

2) กิจกรรมการเขียนย่อความ การย่อความเป็นย่อสาระสำคัญจากเรื่องที่อ่านและฟังให้กระชับรัดกุม ดังที่ วรวรรธน์ ศรียาภย์ (2557) และ กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560) อธิบายลักษณะของการย่อความ สรุปได้ว่า การย่อความ คือการเก็บใจความหรือสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านหรือฟัง และนำมาเรียบเรียงใหม่ให้สั้น กระชับรัดกุมด้วยสำนวนภาษาของผู้ย่อความโดยยังคงสาระสำคัญของเรื่องเดิม ทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ถูกต้องครบถ้วนและรวดเร็ว จากการศึกษากิจกรรมการเขียนย่อความในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าเป็นกิจกรรมการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมให้เข้าใจอย่างถูกต้อง ครบถ้วนและชัดเจนแล้วเขียนย่อความด้วยภาษาที่สั้นกระชับ ดังตัวอย่าง

อ่านนิทานเรื่อง กระเช้าสีดา แล้วสรุปใจความสำคัญและเขียนย่อความลงในสมุด

(ฉัตรชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

ให้นักเรียนอ่านเรื่องราชาธิราช ตอนกำเนิดมะกะโท แล้วเขียนย่อความเพื่อสรุปสาระสำคัญของเรื่อง

(ฉัตรชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

ให้นักเรียนเขียนย่อความเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงามด้วยภาษาของตนเอง

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการเขียนย่อความเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญหรือการอ่านเพื่อความเข้าใจเรื่องราวและนำมาเขียนย่อความตามรูปแบบการเขียนย่อความช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมได้อย่างชัดเจน ถูกต้องและครบถ้วนยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนหลายด้าน ดังพรรณนะของ สมพร แพ่งพิพัฒน์ (2555) ได้อธิบายประโยชน์ของการย่อความว่า การย่อความทำให้ผู้ยย่อมีความสามารถเก็บใจความสำคัญของสารที่ได้รับมาได้ครบถ้วน ทำให้มีทักษะการใช้ภาษาทั้งการรับสารและการส่งสาร ทำให้ผู้รับสารได้แสดงความรู้ความสามารถด้วยทักษะภาษาของตนเอง อีกทั้งยังทำให้ผู้รับสารเป็นคนช่างสังเกต ละเอียดถี่ถ้วน และประหยัดเวลาในการรับและส่งสาร

3) กิจกรรมการเขียนเรียงความ การเขียนเรียงความเป็นการเขียนถ่ายทอดความรู้ความคิดเป็นเรื่องราวที่สมบูรณ์ประกอบด้วยชื่อเรื่อง คำนำ เนื้อเรื่อง และบทสรุป ดังที่ กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560) อธิบายความหมายของเรียงความไว้ว่า เรียงความ หมายถึงงานเขียนที่มี การกำหนดเรื่องหรือชื่อเรื่องขึ้น เป็นงานเขียนที่เป็นเรื่องจริง เป็นข้อเท็จจริงหรือความรู้ที่ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ หรือจากประสบการณ์ มักแทรกความรู้สึกรหรือความคิดเห็นที่แปลกใหม่ หรืออาจเขียนให้คิด โดยใช้ถ้อยคำภาษาที่ประณีต การใช้สำนวนที่เหมาะสม และลำดับความคิดอย่างสมเหตุสมผล ทั้งนี้เนื้อหาของเรียงความต้องสมบูรณ์ในตัวเอง จากการศึกษา กิจกรรมการเขียนเรียงความในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าเป็นกิจกรรม การเรียนรู้ที่ต่อเนื่องจากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมโดยให้ผู้เรียนนำเนื้อหาและแนวคิดจาก การอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมมาประกอบการเขียนเรียงความ ดังตัวอย่าง

จากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ให้นักเรียนเขียนเรียงความพรรณนา
ความรู้สึกแทนใจของตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในเรื่อง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

เขียนเรียงความเกี่ยวกับสุภาวดีสอนหญิงโดยเลือกคำสอนที่สนใจมาเป็นชื่อเรื่อง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ให้นักเรียนนำโคลงโลกนิติมาใช้ประกอบการเขียนเรียงความ โดยอาจใช้เป็นคำนำ
หรือบทสรุป

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการเขียนเรียงความเป็นกิจกรรมการเขียนเชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการเขียนสื่อสารความคิดของตนเองออกมาให้คนอื่นเข้าใจ กิจกรรมการเขียนเรียงความที่กำหนดไว้ในกิจกรรมท้ายบทเรียนตามตัวอย่างที่นำมาแสดงนี้เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละเรื่อง เพราะผู้เรียนต้องเริ่มจากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมให้เข้าใจก่อน จากนั้นค่อยนำประเด็นความคิด ข้อคิดหรือถ้อยคำภาษาในวรรณคดีและวรรณกรรมมาเป็นส่วนประกอบในการเขียนเรียงความ ซึ่งผู้เรียนต้องมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับส่วนประกอบของเรียงความ และเข้าใจหลักการและกลวิธีการเขียนเรียงความอย่างถูกต้องและชัดเจนจึงสามารถเขียนเรียงความได้ ดังที่ จูไรต์นั ลักษณะศิริ (2556) อธิบายไว้ว่า เรียงความมีจุดประสงค์ถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและความคิดออกมาเป็นเรื่องราวด้วยถ้อยคำสำนวนที่อย่างชัดเจนและท่วงทำนองการเขียนที่น่าอ่าน โดยยึดองค์ประกอบสามส่วน คือ คำนำเป็นส่วนที่เปิดประเด็นเข้าสู่เรื่องให้น่าสนใจ เนื้อเรื่องเป็นส่วนที่เสนอความรู้ความคิดและส่วนสรุป เน้นย้ำความรู้ความคิดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นกิจกรรมการเขียนเรียงความจึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะการคิด การเขียน และฝึกให้ผู้เรียนเขียนงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระบบ คือ เริ่มต้นจากการเลือกเรื่อง การกำหนดขอบเขตและจุดมุ่งหมายในการเขียน การเขียนโครงเรื่อง การรวบรวมข้อมูลการเรียบเรียงเนื้อเรื่อง การตรวจทานและแก้ไข

4) กิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิด กิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการสรุปสาระความรู้โดยใช้แผนภาพความคิด วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ (2560) กล่าวว่าแผนภาพความคิดสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การสรุปสาระสำคัญ ช่วยในการจำและการทำความเข้าใจในสาระความรู้ ช่วยให้เห็นองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันอย่างชัดเจน การใช้แผนภาพความคิดแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนเกิดความคิดรวบยอด มองเห็นความสัมพันธ์ของความคิดรวบยอดหรือคำสำคัญต่าง ๆ มองเห็นภาพรวมและความสัมพันธ์ของส่วนย่อยกับคำสำคัญ และความสัมพัทธ์ระหว่างส่วนย่อย ๆ ด้วยกันซึ่งทำให้ความรู้และการเรียนรู้ขยายวงกว้างและลึกซึ้งมากขึ้น ส่วน ชันธุ์ชัย อธิเกียรติ (2560) ได้อธิบายลักษณะกิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิดว่าเป็นการเขียนแสดงความรู้ความคิดโดยใช้แผนภาพกิจกรรม เช่น สร้างแผนภาพความคิดจากสิ่งของที่ครูกำหนด สร้างแผนภาพความคิดจากวรรณคดีที่ได้เรียน จับคู่แผนภาพความคิดให้ตรงกับข้อความหรือเรื่องราว ฯลฯ จากการศึกษากิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิดในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ดังตัวอย่าง

เขียนแผนผังความคิดเรื่องราชาธิราช ตอนกำเนิดมะกะโท

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

เขียนแผนภาพความคิดเรื่องไชยเชษฐา ตอน พระนารายณ์ธิเบศร์พบพระไชยเชษฐา
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิด เป็นกิจกรรมสำหรับการฝึกให้ผู้เรียนจัดระบบความคิดเป็นภาพที่ชัดเจน ทำให้จดจำและเข้าใจเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมได้ง่ายยิ่งขึ้น ผู้เรียนที่สามารถเขียนแผนภาพความคิดได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนวิชาอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นกิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิดจึงเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนหลายประการ ดังที่ ชนกพร พัวพัฒนกุล (2552) กล่าวว่า การใช้แผนภาพในการนำเสนอข้อมูลทำให้ผู้เรียนเข้าใจและจดจำบทเรียนได้นาน และมีความแม่นยำในเนื้อหาเรื่องนั้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้การเขียนแผนภาพยังทำให้ผู้สอนได้มีโอกาสดูตรวจสอบ และประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนจากแผนภาพว่าผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาถูกต้องหรือไม่ ผู้สอนสามารถเก็บข้อมูลเหล่านี้จากผู้เรียนและใช้เป็นแนวทางพัฒนาผู้เรียนต่อไป

5) กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่อง ยูวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) อธิบายว่าคำว่าโครงเรื่อง (Plot) คือการลำดับเรื่องของเหตุการณ์ที่ผู้แต่งผูกขึ้นมาแต่ละเหตุการณ์มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล เหตุการณ์หนึ่งส่งผลกระทบให้เกิดอีกเหตุการณ์หนึ่งตามมาและต่อเนื่องกันไปเป็นลูกโซ่จนจบเรื่อง จากการศึกษากิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่องในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม พบว่าเป็นกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกเขียนแผนภาพโครงเรื่องโดยเริ่มจากการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมอย่างละเอียดให้เข้าใจเนื้อหาอย่างครบถ้วน จากนั้นนำความคิดความเข้าใจมาสรุปออกเป็นแผนภาพโครงเรื่องเพื่อแสดงลำดับของเนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรม ได้แก่ ตอนเริ่มเรื่อง ตอนกลางเรื่อง และตอนจบเรื่อง ดังตัวอย่าง

ให้นักเรียนเขียนแผนภาพโครงเรื่อง เรื่องราชาธิราช ตอนกำเนิดมะกะโท
โดยคำนึงถึงโครงสร้าง ดังนี้

เริ่มเรื่อง	- ตัวละครสำคัญมีใครบ้าง
	- เรื่องเกิดขึ้นที่ไหน
	- เหตุการณ์สำคัญของเรื่องคืออะไร
กลางเรื่อง	- การดำเนินเรื่องเป็นอย่างไร
ตอนจบเรื่อง	- ผลของเหตุการณ์ทั้งหมดเป็นอย่างไร
	- เรื่องนี้ให้ข้อคิดอะไรบ้าง

(นฤพร รุจิเรข, 2563 ข)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่องเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่าน การจัดลำดับเหตุการณ์ของเรื่องทีอ่านอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาในภาพรวมของวรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละเรื่องเริ่มตั้งแต่การเริ่มเรื่อง การดำเนินเรื่อง และตอนจบของเรื่อง นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการรู้จักแนวทางการวางแผนการเขียนของตน โดยประยุกต์ใช้แผนภาพโครงเรื่องมาออกแบบและจัดลำดับเนื้อหาเพื่อเป็นแนวทางในการเขียนที่ชัดเจน การวางโครงเรื่องก่อนเขียนช่วยให้งานเขียนมีการลำดับเนื้อหาได้อย่างมีเอกภาพและมีสัมพันธภาพ สอดคล้องกับ บุปผา บุญทิพย์ (2550) อธิบายว่า โครงเรื่องเป็นตัวกำหนดแนวทางในการเขียน จัดลำดับหัวข้อ ลำดับความคิดเพื่อให้เรื่องสมบูรณ์ที่สุดเพื่อไม่ให้ผู้เขียนเกิดความสับสนเวลาเขียนเรื่องเพราะถ้าผู้เขียนไม่วางโครงเรื่องก่อนเขียนเรื่อง ผู้เขียนอาจเขียนหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งยาวเกินไปและหลงลืมไม่ได้เขียนบางหัวข้อไปได้ หรือเขียนหัวข้อสับสนปะปนกันไม่มีระเบียบ เช่นเดียวกันกับแนวคิดของ กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560) ที่กล่าวว่าการเขียนโครงเรื่องเป็นการวางและการจัดลำดับเค้าโครงอันเป็นความคิดสำคัญของเรื่องที่จะเขียน การเขียนโครงเรื่องไว้อย่างดีจะเป็นแนวทางการเขียน ทำให้งานเขียนสมบูรณ์และมีคุณภาพ

6) กิจกรรมการแต่งบทร้อยกรอง กิจกรรมการแต่งบทร้อยกรองเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์โดยถ่ายทอด ความคิดและอารมณ์ความรู้สึกออกมาเป็นเรื่องราวตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์หรือรูปแบบคำประพันธ์ร้อยกรองชนิดต่าง ๆ ดังที่ บุปผา บุญทิพย์ (2559) กล่าวว่าร้อยกรองเป็นบทประพันธ์ที่เรียบเรียงตามบัญญัติแห่งฉันทลักษณ์ เช่น บังคับจำนวนคำ คณะ สัมผัส ตามข้อกำหนดของคำประพันธ์แต่ละประเภทเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึกหรือประสบการณ์เป็นภาษาที่เต็มไปด้วยจินตนาการ ทำให้งานนั้นมีความไพเราะและมีเสียงเสนาะ จากการศึกษากิจกรรมการแต่งบทร้อยกรองในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าเป็นกิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและทักษะการเขียนของผู้เรียนโดยกำหนดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมและนำแนวคิดที่ได้รับมาต่อยอดและสร้างสรรค์เป็นบทร้อยกรอง ดังตัวอย่าง

จากการศึกษาเรื่องเด็กเอ๋ยเด็กน้อย ให้ช่วยกันแต่งคำขวัญ เชิญชวนให้อ่านหนังสือ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

เขียนคำขวัญเชิญชวนให้เพื่อนในชั้นเรียน สนใจใฝ่การเรียนรู้ โดยจัดทำในหลาย

ลักษณะ เช่น แผ่นภาพ แผ่นพับ ภาพโปสเตอร์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ให้นักเรียนนำสุภาษิตต่าง ๆ ที่รู้จักมาแต่งเป็นบทร้อยกรองประเภทกาพย์ยานี 11 จากนั้นให้นักเรียนนำบทร้อยกรองที่แต่งมาให้ครูและเพื่อนอ่าน ร่วมกันวิจารณ์แล้ว พัฒนาผลงานให้ดียิ่งขึ้น

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มแต่งสุภาษิตสอนหญิงเป็นกลอนสุภาพ ความยาวตั้งแต่ 5 บทขึ้นไป นำมาแลกเปลี่ยนกันอ่านและประเมินผลงานร่วมกันคัดเลือกผลงานที่ดีที่สุดไปติดบนป้ายนิเทศให้นักเรียนทุกคนได้อ่าน

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการแต่งบทร้อยกรองเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในการแต่งบทร้อยกรอง โดยเรียนรู้และทำความเข้าใจฉันทลักษณ์หรือข้อบังคับในการแต่งบทร้อยกรองแต่ละชนิด ดังตัวอย่างเห็นได้ว่าผู้เรียนระดับประถมศึกษาต้องแต่งบทร้อยกรองชนิดต่าง ๆ เช่น การแต่งคำขวัญ การแต่งกาพย์ยานี 11 การแต่งกลอนสุภาพ เป็นต้น ส่วนเนื้อหาที่แต่งเป็นเรื่องที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม อาทิ แต่งคำขวัญเชิญชวนให้คนอ่านหนังสือ กระตุ้นให้เกิดความรักและสามัคคี รวมทั้งนำข้อคิดจากสุภาษิตมาแนะนำเสนอด้วยกลอนสุภาพ กิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมไปพร้อมกันซึ่งถือเป็นประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการแต่งบทร้อยกรอง สอดคล้องกับ รัชณี ศรีไพรวรรณ (2547) อธิบายถึงประโยชน์ของการสอนแต่งบทร้อยกรองว่าการแต่งบทร้อยกรองช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคำคล้องจองและเข้าใจฉันทลักษณ์ของร้อยกรอง อีกทั้งยังทำให้ผู้แต่งมีจิตใจอ่อนโยน ละเมียดละไม คลายความรู้สึกที่ไม่ดีลง และมีความสุข

7) กิจกรรมการแต่งนิทาน สมศักดิ์ ปริบูรณ์ (2542) อธิบายว่านิทานเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิงใจและสอดแทรกข้อคิดสอนใจ สอดคล้องกับ สนิท สัตโยภาส (2556 ข) อธิบายว่านิทานหรือการเล่านิทานสามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนานไปพร้อมกับได้รับความรู้เกิดแนวคิด และคติสอนใจ การนำนิทานมาใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยนอกจากให้ความสนุกสนานรื่นเริงใจแล้ว ยังทำให้การฝึกทักษะทางภาษาได้ผลดีอีกด้วย จากการศึกษา พบว่าเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์ทางภาษาด้วยการแต่งนิทานและนำนิทานมาเล่าให้ผู้อื่นฟัง ดังตัวอย่าง

เลือกแต่งเรื่องหมาป่ากับลูกแกะหรือเด็กเลี้ยงแกะขึ้นใหม่โดยเปลี่ยนเหตุการณ์หรือ
บทสนทนาในตอนจบของนิทาน แล้วนำมาเล่าให้ครูและเพื่อน ๆ ฟัง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

จากการศึกษานิทานเรื่องน้ำผึ้งหยดเดียว ให้แต่งนิทานเรื่องใหม่ที่ให้ข้อคิดเกี่ยวกับ
เรื่องเล็กน้อยที่ลุกลามกลายเป็นปัญหาใหญ่โต

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

นักเรียนเล่านิทานที่ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องตนเป็นที่พึ่งแห่งตนให้เพื่อน ๆ ฟังอาจเป็น
นิทานเกี่ยวกับคนหรือสัตว์ก็ได้

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการแต่งนิทานทำให้ผู้เรียนได้อ่าน
นิทานในบทเรียนก่อน จากนั้นนำข้อคิดหรือประเด็นสำคัญที่น่าสนใจจากนิทานเรื่องนั้น ๆ มาต่อยอด
เป็นนิทานเรื่องใหม่ ซึ่งอาจมีแนวคิดคล้ายกันกับนิทานเรื่องเดิมหรืออาจแตกต่างออกไปก็ได้ กิจกรรม
การแต่งนิทานถือเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการคิดสร้างสรรค์และการเขียนสื่อสารไปพร้อมกันโดย
เน้นความสนุกสนาน ความบันเทิงจากนิทาน รวมถึงการสอดแทรกข้อคิดสอนใจในนิทาน ดังที่
ถวัลย์ มาศจรัส (2550) กล่าวถึงลักษณะเด่นของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นงานเขียนที่อาจเขียนเป็นขนาด
สั้น หรือขนาดยาวก็ได้ นิทานเป็นเรื่องจากจินตนาการ นิทานให้ความสนุก มีสาระและน่าติดตาม
นิทานต้องเน้นความบันเทิงเสริมด้วยสาระและสิ่งที่คุณผู้อ่านต้องการสอดแทรกให้ผู้ฟังนำไปคิดต่อ ดังนั้น
กิจกรรมการแต่งนิทานจึงมีส่วนในการส่งเสริมจินตนาการและการเรียนรู้ไปพร้อมกัน

8) กิจกรรมการแต่งบทละคร ยูวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา (2544)
อธิบายลักษณะเฉพาะของบทละคร สรุปว่าบทละคร คือบทประพันธ์ที่เขียนเป็นร้อยแก้วหรือ
ร้อยกรอง ซึ่งมุ่งแสดงชีวิตหรือเล่าเรื่อง การกระทำและบทสนทนาของตัวละครในเรื่องเป็น
ส่วนประกอบสำคัญของบทละคร ผู้เขียนต้องบรรยายฉาก การแต่งกาย อากัปกริยาและท่าทางของ
ตัวละครเพื่อให้ผู้อ่านนึกภาพในจินตนาการ ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก
สถานที่ สัญลักษณ์ และแก่นเรื่อง จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมการแต่งบทละคร เป็นกิจกรรมที่
ให้ผู้เรียนได้คิดและแต่งบทละครจากการศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมก่อน จากนั้นนำประเด็น
ที่น่าสนใจมาคิดเป็นบทละครโดยคิดเนื้อหา กำหนดตัวละคร บทบรรยาย บทสนทนาของตัวละครได้
อย่างอิสระ ดังตัวอย่าง

แบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คน ให้แต่ละกลุ่มแต่งเรื่องสั้นของ ตอนพระสังข์พบพระบิดา
พระมารดาเป็นร้อยแก้ว แล้วแสดงบทบาทสมมติให้เพื่อนกลุ่มอื่นและครูดู

(ซันชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

สรุปใจความสำคัญของเรื่องนิทานทองอิน ตอนนาคพระโขนงที่สอง แล้วแต่งเป็น
บทละครโดยปรับบทสนทนาตัวละครในเรื่องได้ตามความเหมาะสมจากนั้นร่วมกันแสดง
ละคร

(ซันชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

แบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน ให้แต่ละกลุ่มเขียนบทละครเรื่อง ราชาริราช ตอนกำเนิด
มะกะโทโดยสามารถเพิ่มเติมบทสนทนาและขยายความเนื้อหาได้ตามเหมาะสมและ
สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง จากนั้นแสดงละครตามบทละครที่เขียน

(ซันชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการแต่งบทละคร ผู้เรียนจะเริ่มจากการอ่าน
วรรณคดีและวรรณกรรมให้เข้าใจก่อนด้วยการสรุปใจความสำคัญ จากนั้นนำมาแต่งบทละครเป็นกลุ่ม
ช่วยกันคิดและเขียนบทละคร แล้วอาจมีการนำไปแสดงละครให้คนอื่นได้ชม เป็นการฝึกทักษะการคิด
การเขียนเชิงสร้างสรรค์ และฝึกการแสดงออกด้วย สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการแต่งบทละครเป็น
การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของผู้เรียนได้ดี ดังที่ บุญยเสนอ ตรีวิเศษ (2554)
กล่าวว่าการเขียนสร้างสรรค์ทำให้เกิดสาระทางด้านวิชาการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความมีเหตุผล (การใช้
สมองซีกซ้าย และในส่วนของความสุนทรีย์ของชีวิตซึ่งเป็นส่วนความคิดสร้างสรรค์ (การใช้สมองซีกขวา)
อย่างสมดุล

4.2 กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน

กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน หมายถึง
รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมด้วยการใช้กิจกรรมตอบคำถามจากการเรียนรู้มุ่ง
ส่งเสริมทักษะการคิดระดับพื้นฐานและการคิดระดับสูง คือ ความจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้
การวิเคราะห์ การประเมินค่า และการสร้างสรรค์ นอกจากนี้ กิจกรรมตอบคำถามยังเป็นช่องทางใน
การสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนด้วยการตั้งคำถามและตอบคำถามควบคู่กันซึ่งทำ
ให้ผู้เรียนกับครูผู้สอนเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน อีกทั้งยังเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยว่าผู้เรียน

บรรลุผลตามความคาดหวังที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนด้วยกิจกรรมตอบคำถาม เริ่มจากการให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมจนเกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน จากนั้นครูผู้สอนก็ตั้งคำถามลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนประมวลความรู้และความคิดมาตอบคำถามให้ถูกต้องและตรงประเด็น กิจกรรมนี้ถือเป็นวิธีการพัฒนาทักษะการคิดให้แก่ผู้เรียนได้อย่างดี จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนด้วยกิจกรรมตอบคำถาม สามารถแบ่งออกเป็น 6 ประเภทตามระดับของคำถาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 กิจกรรมตอบคำถามระดับการจำ

คำถามระดับการจำเป็นคำถามให้ผู้เรียนระลึกถึงข้อมูลความรู้จากประสบการณ์เดิม และข้อมูลความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม คำถามระดับการจำเป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการระลึกข้อมูลและความรู้ที่ได้จากประสบการณ์เดิมหรือข้อมูลที่ได้รับจากกระบวนการเรียนการสอน (ประสาธน์ เนืองเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561) ลักษณะคำถามมักเป็นคำถามที่ถามถึงข้อมูล สาระ รายละเอียดของสิ่งที่เรียนรู้ และให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่บ่งชี้ว่าตนมีความรู้ความจำในเรื่องนั้น ๆ พฤติกรรมที่บ่งชี้การเรียนรู้ในระดับการจำ เช่น บอก เล่า ระบุนิยาม รายละเอียด ชื่อ เหตุการณ์สำคัญ ฯลฯ (กิตติชัย สุชาติโนบล, 2557) ผลการศึกษาคำถามระดับการจำที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1) คำถามให้หาคำตอบจากความรู้และประสบการณ์เดิม เป็นคำถามที่ไม่ได้วัดความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียนโดยตรง แต่ถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ทบทวนถึงประสบการณ์ส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีและวรรณกรรมที่กำลังศึกษา คำถามลักษณะนี้นั้นกระตุ้นความตื่นตัวในการเรียน ผู้เรียนสามารถตอบคำถามได้อย่างอิสระมากขึ้นโดยใช้ความคิดเห็นและประสบการณ์ของตนเอง ดังตัวอย่าง

นักเรียนเคยฟังข่าว อ่านข่าว ได้ยินเรื่องราวหรือพบเห็นเหตุการณ์ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับนิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูมบ้างหรือไม่

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

นักเรียนเคยได้ยินเรื่องราวของ “เงาะป่าหรือซาไก” มาก่อนหรือไม่ ถ้าเคยลองเล่าถึงเรื่องราวของพวกเขาตามที่รู้มา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

2) คำถามให้หาคำตอบจากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรม หรือหาคำตอบโดยการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะตอบคำถามเหล่านี้ได้เมื่อได้เรียนรู้เนื้อหาในหนังสือเรียนแล้ว จุดมุ่งหมายของคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกความสามารถในการจดจำรายละเอียดของเนื้อเรื่อง เพราะการที่ผู้เรียนสามารถจดจำรายละเอียดในวรรณคดีและวรรณกรรมได้จะเป็นข้อมูลนำไปสู่การวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นต่อวรรณคดีและวรรณกรรมในระดับที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นต่อไป ดังตัวอย่าง

พาหนะของสุตสาครคืออะไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

มะกะโทคือใคร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ขุนช้างทำร้ายพลายงามเพราะเหตุใด และใครคือผู้ที่เข้าไปช่วยเหลือพลายงาม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างคำถามระดับการจำทั้ง 2 ลักษณะ ได้แก่ คำถามให้หาคำตอบจากความจำและประสบการณ์เดิม และคำถามให้หาคำตอบจากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรม ถือเป็นคำถามที่เน้นการคิดระดับพื้นฐาน ฝึกให้ผู้เรียนได้ระลึกและทบทวนถึงประสบการณ์เดิม รู้จักสังเกต และจดจำรายละเอียดประเด็นสำคัญในเนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรม หากผู้เรียนสามารถจดจำรายละเอียดของเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ ข้อมูลที่อยู่ในความทรงจำนั้นย่อมนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ วิจัยและประเมินค่าวรรณคดีและวรรณกรรมได้อย่างดี

4.2.2 กิจกรรมตอบคำถามระดับความเข้าใจ

คำถามระดับความเข้าใจเป็นคำถามที่ใช้วัดความเข้าใจของผู้เรียนต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้ ลักษณะคำถามมักเป็นคำถามที่ให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงความเข้าใจของตนในเรื่องนั้น ๆ เช่น แปลความหมาย ถอดความ ย่อความ สรุปความ ตีความ อธิบาย ยกตัวอย่าง ขยายความ เปรียบเทียบ ลงความเห็น คาดการณ์ คาดคะเน ฯลฯ (รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์, 2555) ตัวอย่างคำถามระดับความเข้าใจ เช่น “ออตตาฮี ออตโน นาโถ” แปลเป็นภาษาไทยว่าอะไร บทร้อยกรองต่อไปนีให้ข้อคิดอะไร เป็นต้น ผลการศึกษาคำถามระดับความเข้าใจที่ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 เป็นคำถามให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ ดังนี้

1) คำถามให้แปลความ เป็นคำถามให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายของคำศัพท์ สำนวน หรือประโยคที่เข้าใจยากซึ่งมักปรากฏในเนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรม ดังตัวอย่าง

“แม้อ้อลลามหยามหยาบไม่ปลาบปลื้ม” ข้อความนี้หมายถึงคนประเภทใด
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

“อตตาทิ อตตโน นาโถ” แปลเป็นภาษาไทยว่าอะไร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

2) คำถามให้ตีความ เป็นคำถามให้ผู้เรียนเข้าใจความหมายหรือสาร (Message) ที่แฝงอยู่ในวรรณคดีและวรรณกรรม โดยผู้เรียนตีความและอธิบายขยายความให้เข้าใจชัดเจน ดังตัวอย่าง

“ไม่เหมือนแมนพจมานที่หวานหอม” หมายถึงอะไร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

“เธอป็นน้ำเป็นตัว เหมือนเด็กเลี้ยงแกะในนิทาน” หมายถึงอะไร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

3) คำถามให้สรุปความ เป็นคำถามให้ผู้เรียนเข้าใจข้อคิดหรือแนวคิดสำคัญของเรื่อง โดยผู้เรียนสามารถสรุปความคิดให้สั้น กระชับ และชัดเจน ดังตัวอย่าง

บทร้อยกรอง “เด็กน้อย” และ “วิชาหนาเจ้า” ให้ข้อคิดอะไร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

บทร้อยกรอง “วิชาเหมือนสินค้า” ให้ข้อคิดอะไร
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

4) คำถามให้ยกตัวอย่าง เป็นคำถามให้ผู้เรียนเข้าใจเหตุการณ์สำคัญของเรื่องอย่างแจ่มชัดโดยยกตัวอย่างประกอบอย่างเป็นรูปธรรม ดังตัวอย่าง

มีเหตุการณ์อะไรบ้างที่แสดงว่าสุตสาครมีความกล้าหาญ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

มะกะโทประสบความสำเร็จในชีวิตเพราะคำทำนายหรือด้วยความเพียรจนให้เหตุผล
และยกตัวอย่างประกอบ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

5) คำถามให้คาดการณ์ เป็นคำถามให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อเรื่องโดยคาดคะเนเหตุการณ์
ที่จะเกิดขึ้นต่อไปอย่างมีเหตุผลและมีความเป็นไปได้ ดังตัวอย่าง

ถ้าหากป่าไม้หมดจากเมืองไทย ลองคิดดูว่าจะเกิดอะไรขึ้น

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

6) คำถามให้เปรียบเทียบเป็นคำถามให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อเรื่องมากยิ่งขึ้น โดยสามารถ
เปรียบเทียบลักษณะที่เหมือน คล้ายคลึงและความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ เช่น การเปรียบเทียบตัว
ละครในวรรณคดีและวรรณกรรม ดังตัวอย่าง

เรื่องกระต่ายตื่นตูมกับเรื่องกระต่ายเหย่เสื่อ ทั้งสองเรื่องมีอะไรที่เหมือนกัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

นักเรียนได้รู้จักสุตสาครมาแล้ว ลองคิดเปรียบเทียบว่าสุตสาครเหมือนหรือต่างกับ
เด็ก ๆ ทั่วไปอย่างไรบ้าง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากตัวอย่างคำถามระดับความเข้าใจ ทั้ง 6 ลักษณะ ได้แก่ คำถามให้แปลความ
คำถามให้ตีความ คำถามให้สรุปความ คำถามให้ยกตัวอย่าง คำถามให้คาดการณ์ และคำถามให้
เปรียบเทียบเป็นคำถามที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจวรรณคดีและวรรณกรรมที่ศึกษาอย่างรอบด้าน
และลึกซึ้งทั้งด้านเนื้อหา แนวคิดและความหมายโดยนัยที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะ
การสรุปประเด็นสำคัญให้ชัดเจน ยกตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญ คาดคะเนหรือคาดการณ์อย่างมีเหตุผล
ตลอดจนสามารถคิดเปรียบเทียบและเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากเนื้อเรื่องวรรณคดีและ
วรรณกรรมได้

4.2.3 กิจกรรมตอบคำถามระดับการประยุกต์ใช้

คำถามระดับการประยุกต์ใช้เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการปฏิบัติหรือดำเนินการตามขั้นตอนในสถานการณ์ที่กำหนดให้ (วัชรพล วิบูลยศรีน, 2561) ซึ่งเป็นการนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ที่แตกต่างไปจากเดิม การตั้งคำถามระดับนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักการอธิบายปัญหาและวิธีแก้ปัญหา (ประสาท เนื่องเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับการประยุกต์ใช้ เช่น ประยุกต์ ปรับปรุง แก้ปัญหา เลือก จัดทำ ปฏิบัติ แสดง สาธิต ดำเนินการ แก้ปัญหา ฯลฯ (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2557) ตัวอย่างคำถามระดับการประยุกต์ใช้ เช่น ผู้เรียนจะนำข้อคิดจากนิทานเรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างไร เป็นต้น คำถามระดับการประยุกต์ใช้ มุ่งให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และข้อคิดที่ได้จากวรรณคดีและวรรณกรรมไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่แตกต่างจากเดิม โดยผู้เรียนสรุปข้อคิดจากเรื่องต่อจากนั้นจึงเสนอแนวทางหรือวิธีการปฏิบัติในกรณีที่ผู้เรียนอาจประสบเหตุการณ์ในชีวิตจริงที่คล้ายกับตัวละครในเรื่อง ซึ่งเป็นคำถามที่ส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาให้แก่ผู้เรียนได้อย่างดีเยี่ยม ผลการศึกษาคำถามระดับการประยุกต์ใช้ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดี และวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) คำถามให้สรุปข้อคิดแล้วอธิบายวิธีปฏิบัติ คำถามให้ผู้เรียนสรุปข้อคิดหรือแนวคิดจากเรื่อง แล้วอธิบายแนวทางหรือวิธีการที่ผู้เรียนจะนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตจริงดังตัวอย่าง

บทร้อยกรองวิชาเหมือนสินค้า ให้ข้อคิดในการเรียนแก่นักเรียนอย่างไรและนักเรียนคิดว่าจะปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในการเรียนได้อย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

บทประพันธ์เรื่องเป็นมนุษย์หรือเป็นคน และเรื่องผู้ชนะให้ข้อคิดที่นักเรียนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และการแก้ปัญหาได้อย่างไรบ้าง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

2) คำถามให้อธิบายแนวทางการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม เป็นคำถามให้ผู้เรียนอธิบายแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหา ในกรณีที่ผู้เรียนประสบปัญหาคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในเรื่องว่าจะมีวิธีการหรือแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างไร โดยเสนอวิธีการที่เป็นรูปธรรม ดังตัวอย่าง

ถ้าสมมุตินักเรียนเป็นเต่าจะทำแข่งกระต่ายหรือไม่ เพราะอะไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

หากนักเรียนพบคนที่มีนิสัยเหมือนหมาป่าในนิทานเรื่องหมาป่ากับลูกแกะจะอย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

หากนักเรียนเป็นพलयามเดินทางไปหาย่าที่เมืองกาญจนบุรีแล้วไม่พบย่า นักเรียน
จะแก้ปัญหาได้อย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างคำถามระดับการประยุกต์ใช้ทั้ง 2 ลักษณะ ได้แก่ คำถามให้สรุป
ข้อคิดแล้วอธิบายวิธีปฏิบัติ และคำถามให้อธิบายแนวทางการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ถือเป็น
คำถามที่เน้นการคิดเชิงประยุกต์โดยใช้ข้อคิดและแนวคิดจากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็น
หลักในการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ลักษณะคำถามจะนำประเด็นปัญหาหรืออุปสรรคที่ตัวละครในเรื่อง
กำลังประสบมาให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและเสนอแนวทางแก้ปัญหาตามความรู้และ
ประสบการณ์ของผู้เรียน การใช้คำถามระดับการประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดี
และวรรณกรรมจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิดแก้ปัญหาในเบื้องต้นเพื่อนำไปปรับใช้ในชีวิตจริงต่อไป

4.2.4 กิจกรรมตอบคำถามระดับการวิเคราะห์

คำถามระดับการวิเคราะห์ เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการแยกองค์ประกอบเป็น
ส่วน ๆ และตรวจสอบว่าแต่ละส่วนนั้นสัมพันธ์กับอีกส่วนหรือโครงสร้างทั้งหมดหรือวัตถุประสงค์นั้น
อย่างไร (วัชรพล วิบูลย์ศรี, 2561) การถามคำถามระดับการวิเคราะห์ผู้เรียนจะไม่สามารถหาคำตอบ
ได้จากข้อมูลที่มีอยู่โดยตรง ต้องใช้ความคิดหาคำตอบจากการแยกแยะข้อมูลและหาความสัมพันธ์ของ
ข้อมูลที่แยกแยะนั้น (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2557) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับการวิเคราะห์
เช่น จำแนก แยกแยะ คัดเลือก ทดลอง เปรียบเทียบ วิเคราะห์ หาเหตุผล หาความสัมพันธ์ ฯลฯ
(รัชนีกุล ภิญญาภาณุวัฒน์, 2555) ตัวอย่างคำถามระดับการวิเคราะห์ เช่น นักเรียนเห็นด้วยกับการที่
นายพรานยิงกาหรือไม่ เพราะเหตุใด เป็นต้น คำถามระดับการวิเคราะห์มุ่งให้ผู้เรียนหาคำตอบโดย
การแยกแยะข้อมูลและหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของข้อมูลในเรื่อง ผลการศึกษาคำถามระดับ
การวิเคราะห์ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 แบ่งออกเป็น
4 ลักษณะ ดังนี้

1) การวิเคราะห์จำแนกข้อมูล เป็นการให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อเรื่อง จากนั้นนำข้อมูลมา
จัดกลุ่มโดยใช้เกณฑ์ต่าง ๆ เช่น จัดกลุ่มเนื้อหา จัดกลุ่มลักษณะของคำหรือกลุ่มคำ ดังตัวอย่าง

นักเรียนแยกแยะว่าโคลงโลกนิติทั้งหมดที่นำมาให้อ่านนี้มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องใดบ้าง
แล้วจัดเป็นหมวดหมู่

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ในสุภาชิตสอนหญิงมีคำสอนในเรื่องใดที่ยังเหมาะสมและเป็นประโยชน์ใน
การดำเนินชีวิตมีคำสอนใดบ้างที่ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

2) การวิเคราะห์เหตุผล ให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อเรื่องจากนั้นพิจารณาสาเหตุที่ทำให้เกิด
เหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น และผลกระทบที่ตามมาจากสาเหตุนั้น ๆ ดังตัวอย่าง

เพราะเหตุใดลูกธนูของพระนารายณ์ธิดเบศร์จึงกลายเป็นดอกไม้ และลูกธนูของ
พระไชยเชษฐาจึงกลายเป็นอาหารควหาวน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

เพราะเหตุใดพระอภัยมณีจึงต้องเดินทางจากนางเงือกไป ทั้ง ๆ ที่นางกำลังตั้งครรภ์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

3) การวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่าง ให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อเรื่อง
ต่อจากนั้นวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ และระบุสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น พฤติกรรม
อุปนิสัยของตัวละคร การหาความสอดคล้องของถ้อยคำเชิงเปรียบเทียบที่กวีใช้ในเรื่อง ฯลฯ
ดังตัวอย่าง

เพราะเหตุใดกวีจึงเปรียบเทียบความงามของใบหน้าผู้หญิงเหมือนกับความงามของดวงจันทร์

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

บุคลิกลักษณะและบทบาทของหนุมานกับไมยราพ มีลักษณะร่วมและข้อแตกต่างใน
เรื่องใดบ้าง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

4) การวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะหรือลักษณะเด่นของตัวละครว่ามีพฤติกรรม บุคลิก
และอุปนิสัยที่เป็นจุดเด่นในเรื่องอย่างไร ดังตัวอย่าง

การกระทำของมะกะโทเรื่องใดบ้างที่แสดงว่ามะกะโทเป็นผู้มีปัญญาและฉลาด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

นักสืบทองอินเป็นคนที่มีความลักษณะอย่างไรบ้าง อภิปรายและแสดงเหตุผลว่าทำไมมี
คุณลักษณะเช่นนั้น

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างคำถามระดับการวิเคราะห์ ทั้ง 4 ลักษณะ ได้แก่การจำแนกข้อมูลการ
วิเคราะห์เหตุผล การวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่าง และการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะหรือ
ลักษณะเด่นของตัวละคร ถือเป็นคำถามที่เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดเชิงวิเคราะห์ผ่านเนื้อเรื่อง
วรรณคดีและวรรณกรรม ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรมอย่างละเอียดและเข้าใจ
ลึกซึ้ง เป็นผู้มี ความละเอียดรอบคอบ ไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณ ก่อนตัดสินใจและ
แก้ปัญหาอย่างมีหลักการและเหตุผล

4.2.5 กิจกรรมตอบคำถามระดับการประเมินค่า

คำถามระดับการประเมินค่า เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการตรวจสอบ วิเคราะห์
ตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยอาศัยเกณฑ์และมาตรฐานที่กำหนดขึ้น (รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์, 2555)
เป็นการตัดสินใจคุณค่าจากความคิดเห็นโดยใช้เกณฑ์และมาตรฐานมาสนับสนุน ผู้เรียนมีโอกาสสร้าง
กติกากการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ผู้เรียนต้องอภิปราย วิเคราะห์ นำเสนอ และสรุป
ร่วมกันบนพื้นฐานของเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด (ประสาธต์ เนื่องเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม, 2561)
พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับการประเมินค่า เช่น วิพากษ์ วิเคราะห์ ตัดสิน ประเมินค่า จัดลำดับ
ความสำคัญ ตัดสินใจ ฯลฯ (กิตติชัย สุธาสิโนบล, 2557) ตัวอย่างคำถามระดับประเมินค่า เช่น
นิทานอีสปเรื่องกากับเหยือกน้ำ กามีลักษณะที่ได้อย่างไร หนังสือหรือวิชาความรู้มีประโยชน์อย่างไร
เป็นต้น คำถามระดับการประเมินค่าเป็นคำถามให้ผู้เรียนตรวจสอบ วิเคราะห์ ตัดสินคุณค่าวรรณคดี
และวรรณกรรมจากความคิดเห็นของตนเองโดยใช้เกณฑ์และมาตรฐานที่เหมาะสมมาสนับสนุนเพื่อให้
ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ผลการศึกษาคำถามระดับการประเมินค่าที่ปรากฏใน
หนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การประเมินค่าตัวละครในเรื่อง เป็นคำถามให้ผู้เรียนตรวจสอบ วิเคราะห์ ตัดสิน
และประเมินคุณค่าตัวละครว่ามีลักษณะที่ดี หรือลักษณะที่ไม่ดีอย่างไร โดยใช้เกณฑ์หลักคุณธรรม
จริยธรรมมาอธิบาย ดังตัวอย่าง

การกระทำของตัวละครในเรื่องสังข์ทอง ที่ขาดคุณธรรม จริยธรรม มีใครบ้างและสิ่ง
ที่กระทำมีอะไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

การกระทำของมัชฌานูต่อหนุมานและไมยราพเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

2) การประเมินค่าด้านความงามทางภาษา เป็นคำถามให้ผู้เรียนตรวจสอบ วิเคราะห์ ตัดสินและประเมินคุณค่าความงามทางภาษา วรรณศิลป์ หรือศิลปะการประพันธ์ โดยผู้เรียนอธิบาย เหตุผลและยกตัวอย่างบทประพันธ์ที่มีความไพเราะงดงาม ดังตัวอย่าง

บทกลอนแสดงอารมณ์ความรู้สึกในเรื่องไชยเชษฐา ตอนพระนารายณ์ธิเบศร์พบ
พระไชยเชษฐา ตอนใดไพเราะมากที่สุด เพราะเหตุใด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

นักเรียนประทับใจการใช้คำในวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์บทใด
มากที่สุด เพราะเหตุใด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

จากตัวอย่างคำถามระดับการประเมินค่า ทั้ง 2 ลักษณะ ได้แก่ การประเมินค่า ตัวละครในเรื่อง และการประเมินค่าด้านความงามทางภาษา เป็นคำถามฝึกให้ผู้เรียนตัดสินใจและ ประเมินโดยใช้ความคิดและความรู้สึกในการตัดสินว่าดีหรือไม่ดี เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม โดยมี เกณฑ์หรือหลักการที่เหมาะสมมาสนับสนุนอย่างมีเหตุผล ไม่มีอคติหรือความลำเอียง ทั้งนี้ การประเมินค่าวรรณคดีและวรรณกรรมผู้เรียนต้องสามารถยกตัวอย่างเนื้อหา ภาษา หรือตัวละครมา ประกอบการตัดสินและ ประเมินค่าอย่างประจักษ์ชัดเจน

4.2.6 กิจกรรมตอบคำถามระดับการสร้างสรรค์

คำถามระดับการสร้างสรรค์ เป็นคำถามที่ใช้วัดความสามารถในการออกแบบ วางแผน และผลิตผลงาน หรือสร้างสิ่งใหม่ ๆ (วัชรพล วิบูลยศรีน, 2561) เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความคิด สร้างสรรค์และการแก้ปัญหาร่วมกัน ด้วยกระบวนการหาคำตอบที่แปลกใหม่และสามารถอธิบายได้ อย่างมีหลักการ ผู้เรียนได้นำเสนอแนวคิดตามสถานการณ์ที่เหมาะสม (ประสาธ เนืองเฉลิม และ กุทธิไกร ไชยงาม, 2561) พฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงคำถามในระดับการสร้างสรรค์ เช่น สร้าง ออกแบบ วางแผน ประดิษฐ์ ผลิต เขียน ฯลฯ (รัชณีกุล ภิญโญภานุวัฒน์, 2555) ตัวอย่างคำถามระดับสร้างสรรค์ เช่น หากไม่เปรียบ “วิชาเหมือนสินค้า” นักเรียนจะเปรียบเทียบการเรียนวิชา กับสิ่งใดได้อีกบ้าง เป็นต้น คำถามระดับการสร้างสรรค์มุ่งให้ผู้เรียนสามารถออกแบบ วางแผนและสร้างชิ้นงานใหม่ ๆ โดยใช้ ความรู้จากการเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมมาต่อยอดและสร้างสรรค์ชิ้นงานชิ้นใหม่ ผลการศึกษา

คำถามระดับการสร้างสรรค์ปรากฏในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การสร้างสรรค์โดยต่อยอดจากความรู้เดิม เป็นคำถามให้ผู้เรียนใช้ความรู้ความคิดจากการศึกษาเนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรมแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นชิ้นงานใหม่ที่ต่อยอดหรือเพิ่มเติมจากข้อมูลนั้น ๆ อาทิ การตั้งชื่อเรื่อง และสร้างคำเชิงเปรียบเทียบชิ้นใหม่ ดังตัวอย่าง

อ่านนิทานอีสปเรื่องกากับเหยือกน้ำ ตอบคำถามว่ากากตัวนี้ได้อย่างไร แล้วลองตั้งชื่อเรื่องใหม่ให้เหมาะสม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ลองช่วยกันคิดหาคำที่นำมาเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงว่าเหมือนกับสิ่งใดได้อีก เพราะเหตุใด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

หากเราไม่เปรียบเทียบ “วิชาเหมือนสินค้า” เราจะเปรียบเทียบการเรียนวิชา กับสิ่งใดได้อีกบ้าง ลองคิดและพูดเปรียบเทียบให้เพื่อน ๆ ฟัง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

2) การสร้างสรรค์ชิ้นงานใหม่ เป็นคำถามให้ผู้เรียนได้วางแผน ออกแบบนำเสนอความรู้ด้วยวิธีการใหม่ที่ต่างจากเดิมให้เป็นชิ้นงานที่แปลกใหม่ ดังตัวอย่าง

สมมุติว่านักเรียนเป็นชาลีและเพื่อน ๆ จะเขียนประกาศเชิญชวนเพื่อนในโรงเรียนให้สมัครเป็นสมาชิกชมรมคนรักวรรณคดี นักเรียนจะเขียนข้อความในประกาศอย่างไร

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

ถ้านักเรียนจะต้องเขียนบรรยายความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนรักในสมุดมิตรภาพจะเขียนเกี่ยวกับอะไรบ้าง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555)

จากตัวอย่างคำถามระดับการสร้างสรรค์ ทั้ง 2 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างสรรค์โดยต่อยอดจากความรู้เดิม และการสร้างสรรค์ชิ้นงานใหม่ เป็นคำถามฝึกทักษะการคิดสร้างสรรค์โดยใช้

เนื้อเรื่องวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นพื้นฐานในการคิด บางกิจกรรมเชื่อมโยงกับการเขียนเชิงสร้างสรรค์ โดยให้ผู้เรียนฝึกออกแบบและวางแผนจัดทำชิ้นงานทางภาษาไทย ทำให้ผู้เรียนต่อยอดความรู้และความคิดจากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมมาสร้างชิ้นงานขึ้นอย่างแปลกใหม่ให้เป็นผลงานที่นำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างน่าสนใจ

4.3 กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง หมายถึง รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยข้อมูลที่ผู้เรียนไปศึกษาเพิ่มเติมล้วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมในบทเรียนระดับประถมศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักฝึกฝนตนเองในการค้นคว้าข้อมูลที่มีประโยชน์จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีประโยชน์ อาทิ หนังสืออ้างอิง หนังสืออ่านนอกเวลา สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวนี้ถือเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้จัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.3.1 กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม

กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม เป็นกิจกรรมให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากหนังสือเรียน หรือจากบทเรียนแต่ละเรื่องให้เกิดความรู้มากขึ้น เช่น การค้นคว้าคำศัพท์ สำนวน สุภาษิต โวหาร นิทาน ตำนาน บทเพลง บทร้อยกรอง ฯลฯ ดังนี้

1) การศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษา เป็นกิจกรรมการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับถ้อยคำ กลุ่มคำ สำนวน สุภาษิต โวหาร ฯลฯ มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ให้เข้าใจลักษณะของข้อมูลนั้น ๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน ดังตัวอย่าง

รวบรวมคำศัพท์ที่แสดงกิริยาอาการในบทเรียนให้ได้มากที่สุด เช่น บังคม หัวเราะร่า
กันแสง แหงนดู สงสัย แล้วทำท่าทางตามคำศัพท์นั้น ให้เพื่อนทายและเขียนว่าเป็น
คำศัพท์ใด

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

หาคำที่มีความหมายคล้ายกัน หรือหาคำในกลุ่มเดียวกันจากหนังสือเรียนวรรณคดี
ล้านนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รวบรวมให้ได้มากที่สุด เช่น คำที่มีความหมายว่า ไป
ดั่งตัวอย่าง เดิน ดำเนิน ผันผาย จรลี จจรรัล เสด็จลีลา

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559)

รวบรวมสำนวนโวหารเชิงปลูกจิตสำนึกเพื่อสังคม หรือที่ให้ข้อคิดน่าประทับใจซึ่งได้
จากการอ่านหนังสือต่าง ๆ เพื่อเป็น “คลังคำ” และนำไปใช้ได้เหมาะสม

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

ให้นักเรียนรวบรวมคำศัพท์ในบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอนนารายณ์ธิเบศร์พบ
พ่อที่มีความหมายเหมือนกัน แล้วนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ อาจหาคำศัพท์อื่นเพิ่มเติม

(สมใจ บุญอุรพิภิญโญ และอชชา แสงอัสนีย์, 2563)

บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอนกำเนิดพระสังข์ ให้นักเรียนช่วยกันค้นหาคำที่มี
ความหมายว่า ผู้หญิง หญิงงาม ซึ่งในบทละครตอนนี้ใช้เมื่อกล่าวถึงนางจันท์เทวี

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ข)

2) การศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรม เป็นกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าและ
รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนิทาน ตำนาน บทร้อยกรอง บทเพลง ฯลฯ มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ให้เข้าใจ
ข้อมูลอย่างละเอียด รวมถึงมีการวิเคราะห์และนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังตัวอย่าง

รวบรวมเพลงและบทร้อยกรองที่มีเนื้อหากล่าวถึงความรักระหว่างแม่กับลูก นำมา
จัดป้ายนิเทศในห้องเรียนหรือจัดนิทรรศการในโรงเรียน

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ศึกษานิทานสุภาพหรือคำสอนของที่บ้านที่มีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับโคลงโลกนิติ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

รวบรวมบทเพลงที่มีแนวคิดส่งเสริมให้มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รักเพื่อน
มนุษย์นำมาร้องให้เพื่อนฟัง สังเกตการณ์ใช้คำ สำนวน และแนวคิดที่ปรากฏ

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

ช่วยกันรวบรวมตำนานของสัตว์ พืช หรือสถานที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นของนักเรียน จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ แล้ววาดภาพหรือติดรูปประกอบ และจัดทำเป็นรูปเล่มให้สวยงาม

(ฉันซ์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรมมุ่งให้ผู้เรียนได้ฝึกค้นคว้าหรือสืบค้นข้อมูลที่หลากหลายเพื่อนำมาจัดหมวดหมู่โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ จากตัวอย่างเป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งจากหนังสือเรียน ตัวบทวรรณคดีและวรรณกรรม เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือสอบถามคนในท้องถิ่นเพื่อนำความรู้มานำเสนอในลักษณะการแลกเปลี่ยนความรู้

4.3.2 กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าความรู้เพิ่มเติมจากหนังสือเรียน หรือจากบทเรียนแต่ละเรื่องให้เกิดความรู้มากขึ้น เช่น การค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณีพิธีกรรม สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม คติความเชื่อ ฯลฯ ดังตัวอย่าง

ศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้เคียงกับท้องถิ่นของนักเรียน หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ในประเทศไทยตามความสนใจเพื่อความรักและเข้าใจกันของกลุ่มชนต่าง ๆ ในประเทศไทย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

เรื่องราวราชาธิราชเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพงศาวดารมอญและพม่า ซึ่งมีเค้าประวัติศาสตร์ ถ้าต้องการเรียนเรื่องนี้ให้สนุกควรศึกษาเรื่องราวและความสัมพันธ์ของชนชาติมอญ พม่าและไทยโดยอาจเลือกศึกษาตามหัวข้อ เช่น 1) สภาพภูมิศาสตร์ของประเทศพม่าและมอญในอดีต 2) ประวัติศาสตร์ของชนชาติมอญและพม่า 3) วัฒนธรรมและประเพณีของชาวมอญ 4) การอพยพและตั้งถิ่นฐานของชาวมอญในประเทศไทย และ 5) การละเล่นของมอญในประเทศไทย

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ค)

จากเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าความเชื่อของคนไทยสมัยก่อน เช่น ความเชื่อเรื่องผี ความฝัน ลางบอกเหตุ แล้วนำมาสนทนาเปรียบเทียบกับความเชื่อในปัจจุบัน

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมมีขอบเขตที่กว้างขวางโดยเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการศึกษาเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมและเชื่อมโยงไปสู่กลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ อาทิ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม วิชาประวัติศาสตร์ ฯลฯ จากการศึกษากิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้พบว่าความสำคัญของการศึกษาค้นคว้ามีหลายประการทั้งด้านการพัฒนาทักษะเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ดังที่ ชญาภรณ์ กุลนิตติ (2553) กล่าวถึงประโยชน์ของการค้นคว้าว่า การศึกษาค้นคว้าช่วยฝึกให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเองให้กว้างขวางและลึกซึ้ง ช่วยให้รู้จักวิธีการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลประเภทต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มทักษะในการเขียนงานการศึกษาค้นคว้าโดยใช้ภาษาสื่อความรู้ ความคิดอย่างเป็นลำดับและมีระบบอีกด้วย

4.4 กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ

กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ หมายถึง รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมประสบการณ์พิเศษหรือประสบการณ์เฉพาะด้านที่สัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นพื้นฐาน โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงบทบาทสมมุติ และการแสดงละครจากเนื้อหาหรือเรื่องราวในวรรณคดีและวรรณกรรม กิจกรรมนี้ถือเป็นกลวิธีในการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้อ่านและศึกษาเนื้อเรื่องให้เข้าใจอย่างละเอียดถี่ถ้วนทั้งด้านเนื้อหา โครงเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา รวมถึงองค์ประกอบย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทสมมุติและการแสดงละคร เมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อเรื่องและองค์ประกอบของการแสดงอย่างครบถ้วนแล้ว ก็นำมาสู่การวางแผน ออกแบบและฝึกซ้อมการแสดงร่วมกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนเพื่อนำเสนอเป็นผลงานของกลุ่มต่อไป กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่ากิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.4.1 กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ (Role Playing)

กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้แสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง และน้ำเสียงเพื่อเลียนแบบกิริยาท่าทางของบุคคลหรือสัตว์ให้สมจริงมากที่สุด ประเด็นนี้ อารมณ์ ใจเที่ยง (2553) อธิบายลักษณะของกิจกรรมบทบาทสมมุติว่าเป็นการสร้างสถานการณ์สมมุติขึ้นให้ผู้เรียนได้แสดงออกทางอารมณ์ ความคิด และพฤติกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในพฤติกรรมและความรู้สึกของผู้อื่น อีกทั้งยังทำให้ผู้เรียนได้ปรับหรือเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสม ผีกทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ในการคิดแก้ปัญหา และการตัดสินใจที่รอบคอบ สอดคล้องกับทฤษฎีของ ทิศนา แคมมณี (2562) ซึ่งกล่าวว่าวิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมุติมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเราเกิดความเข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น หรือเกิดความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับบทบาทสมมุติที่ตนแสดงออก ผลการศึกษาลักษณะกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ ดังตัวอย่าง

จากการศึกษาบทละครเรื่องเงาะป่า ให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมุติวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเงาะตามความรู้และความเข้าใจที่ได้รับจากการอ่านเนื้อเรื่อง
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563 ข)

จากการศึกษาเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร ให้นักเรียนแสดงท่าทาง แล้วให้เพื่อนทายว่าเป็นตัวละครใดในเรื่อง และให้นักเรียนแบ่งกลุ่มสร้างตัวละครเพื่อแสดงบทบาทสมมุติตอนใดตอนหนึ่งจากเนื้อเรื่อง
(นฤกร รุจิเรข, 2563 ก)

จากการศึกษาเรื่องน้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ ให้นักเรียนแบ่งเนื้อเรื่องเป็นตอน ๆ แล้วแบ่งกลุ่มจับฉลากตอนเพื่อแสดงบทบาทสมมุติ โดยให้แต่ละกลุ่มวางแผนดำเนินการแสดงและแสดงบทบาทสมมุติในเวลาที่กำหนด จากนั้นให้นักเรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับการแสดงบทบาทสมมุติของแต่ละกลุ่มเพื่อหาข้อดีและข้อควรปรับปรุง
(นฤกร รุจิเรข, 2563 ก)

จากการศึกษาบทละครเรื่องเงาะป่า ตอน ค้างกับไม้ไฟไปเที่ยวป่าล่าสัตว์ให้ร่วมกันแสดงบทบาทสมมุติวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของชาวซาไกตามความรู้ที่ได้รับจากการอ่านบทเรียน
(ชัณด์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เกษภาวิโรจน์, 2559)

แบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5-6 คน ให้แต่ละกลุ่มแต่งเรื่องสั้นของ ตอน พระสังข์พบ
พระบิดา พระมารดา เป็นร้อยแก้ว แล้วแสดงบทบาทสมมติให้เพื่อนกลุ่มอื่นและครูดู
(ชัณธ์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มแสดงละคร ตอน ศีกไมยราพ โดยช่วยกันเขียนบทละครเป็น
ร้อยแก้ว อาจใช้คำประพันธ์จากเนื้อเรื่องประกอบการเจรจาตามความเหมาะสม
(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากการศึกษาเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศีกไมยราพ ให้แสดงบทบาทสมมติเป็นหนุมาน
กับมัจฉาตอนที่เผชิญหน้ากัน และต่อมาได้รู้ว่าเป็นพ่อลูกกัน หรือตอนที่หนุมานสู้กับ
ไมยราพ โดยคิดบทสนทนาเป็นร้อยแก้ว
(ชัณธ์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์, 2559)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติจากวรรณคดีและ
วรรณกรรมผู้เรียนจะได้แสดงความสามารถของตนตามบทบาทของตัวละครในเรื่องนั้น ๆ ให้สมจริง
มากที่สุด ซึ่งผู้เรียนต้องวิเคราะห์และทำความเข้าใจลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของตัวละครให้เข้าใจ
ชัดเจนถึงสามารถแสดงบทบาทสมมติได้สมจริงทั้งการแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง และน้ำเสียง กิริยา
ท่าทาง เป็นต้น กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติจึงถือเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียน
เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นมากยิ่งขึ้น การแสดงบทบาทสมมติช่วยให้
ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น การที่ให้ผู้เรียนได้สวมบทบาทของผู้อื่นช่วยให้ผู้เรียนได้มี
ประสบการณ์ว่าผู้อื่นมีความคิดและความรู้สึกอย่างไร ความเข้าใจนี้ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักเอาใจเขามาใส่
ใจเรา วิธีการแสดงบทบาทสมมตินี้สามารถนำมาใช้ทำให้คนในกลุ่มเกิดความเข้าใจกันและสามัคคีกัน
ช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ผู้แสดงต้องใช้วิจารณญาณและไหวพริบ
ในการแก้ปัญหา จึงนับว่าวิธีการนี้ช่วยฝึกเรื่องการแก้ปัญหาและการตัดสินใจได้อย่างดี

4.4.2 กิจกรรมการแสดงละคร (Dramatization)

กิจกรรมการแสดงละคร เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้แสดงบทบาทตาม ตามเนื้อหาและ
บทละครที่ได้กำหนดไว้ตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ซึ่งทำให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมเกิดความเข้าใจและจดจำเรื่อง
นั้นได้นานยิ่งขึ้น วัชรพล วิบูลยศรีน (2561) อธิบายว่า การแสดงละครเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เปิด
โอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบเชิงรุก ได้รับประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติเกิด
ความเชื่อมโยงระหว่างจิตใจ ร่างกาย น้ำเสียงและอารมณ์ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นข้อมูลหรือ
ความคิดให้ผู้อื่นได้รับรู้ ประสาทสัมผัสแต่ละอย่างจะประสานการทำงานร่วมกันทำให้จดจำข้อมูลได้

ดีกว่า โดยเฉพาะการแสดงอารมณ์ในกิจกรรมการเล่นช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง และเกิดความคงทนในการจำ การแสดงละครที่มีเนื้อหาจากวรรณคดีช่วยพัฒนาการอ่านเพื่อความเข้าใจ การวิเคราะห์เนื้อหา การเพิ่มพูนคำศัพท์ และการจดจำเรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการแสดงละครช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม การประสานการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย และความเข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว นอกจากนั้น ชันธุ์ชัย อธิเกียรติ (2560) เสนอทรรศนะว่า การจัดการแสดงละครไทยสามารถนำมาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมได้ เพราะมีองค์ประกอบของการแสดงสอดคล้องกับเนื้อหาและความงามในภาษาของวรรณคดีไทย เช่น การแต่งกาย การชมนม ฯลฯ นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้เรียนส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมในการจัดเตรียม การแสดง รวมถึงเป็นผู้ชมการแสดง และยังเป็นการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของศิลปะของไทยทั้งด้านภาษาและนาฏศิลป์ได้อีกด้วย จากการศึกษาลักษณะกิจกรรมการแสดงละครในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ดังตัวอย่าง

ให้นักเรียนแสดงละครตามบทละครที่เขียนโดยพยายามแสดงให้เห็นถึงลักษณะนิสัย และกิริยาท่าทางของนางเมขลาและรามสูร

(นฤกร รุจิเรข, 2563 ก)

สรุปใจความสำคัญของเรื่องนิทานทองอิน ตอนนางพระโขนงที่สอง แล้วแต่งเป็นบทละครโดยปรับบทสนทนาตัวละครในเรื่องได้ตามความเหมาะสมจากนั้นร่วมกันแสดงละคร

(ชันธุ์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์, 2559)

แบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน ให้แต่ละกลุ่มเขียนบทละครเรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท โดยสามารถเพิ่มเติมบทสนทนา และขยายความเนื้อหาได้ตามเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง จากนั้นแสดงละครตามบทละครที่เขียน

(ชันธุ์ชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์, 2559)

ให้นักเรียนร่วมกันจัดการแสดงละคร ตอน นางพระโขนงที่สอง โดยทำกิจกรรม ดังนี้
1) แต่งบทพูดในเรื่องเพิ่มเติม เช่น ตอนที่นายทองอิน นายวัด และนายเปรม 2) คู่ยกกันเกี่ยวกับเรื่องราวของจดหมายที่พันโชติได้รับ หรือตอนอื่น ๆ ตาม ความเหมาะสม 3) คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมซ้อมบทที่ช่วยกันแต่ง 4) ช่วยกันทำฉากประกอบหรือจัดเตรียมเสื้อผ้าของใช้ประกอบการแสดง

(นฤกร รุจิเรข, 2562)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการแสดงละครจากวรรณคดีและวรรณกรรม ผู้เรียนต้องแสดงตามบทบาทของตัวละครในเรื่องให้สมจริง ลักษณะกิจกรรมเป็นกิจกรรมกลุ่มให้ ผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์และทำความเข้าใจเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม และศึกษาลักษณะนิสัย และบุคลิกภาพของตัวละครให้เข้าใจชัดเจน จากนั้นจึงนำมาแต่งบทละครและแสดงละครตามลำดับ กิจกรรมนี้ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมมีความ สนุกสนาน เพลิดเพลิน และฝึกทักษะการทำงานกลุ่มของผู้เรียนได้อีกด้วย ประโยชน์ของวิธีสอนโดย ใช้การแสดงละคร ทิศนา แขมมณี (2559) ได้อธิบายไว้ว่า การแสดงละครเป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้อย่างสนุกสนาน มีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะการพูด การเขียน การแสดงละคร การจัดการ การแสวงหาข้อมูลความรู้ และการทำงานร่วมกัน เป็นกลุ่ม

นอกจากนั้นกิจกรรมการแสดงละครจากวรรณคดีและวรรณกรรมผู้เรียนยังได้ ประโยชน์ด้านการปฏิบัติจริง ส่งเสริมจินตนาการ ความกระตือรือร้น และสร้างเสริมสมรรถภาพทาง กายของผู้เรียน ดังที่ พรรัตน์ ดำรุง (2550) กล่าวถึงคุณค่าของละครว่า กิจกรรมละครในห้องเรียน ตลอดจนการเป็นผู้ชมมีประโยชน์ คือ ละครสร้างแรงจูงใจ กิจกรรมการละครมีความใกล้เคียงกับ วิธีการใช้ชีวิตตามธรรมชาติของเด็ก ๆ คือการเล่นสนุก การมีอิสระในการเคลื่อนไหว เมื่อทำกิจกรรม การละครนั้น วินัยและพฤติกรรมของการเล่นละครในกลุ่มมีลักษณะต่างจากการเรียนการสอนแบบ ปกติ ทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการค้นคว้า และนำข้อมูลมาใช้เล่นละครในหัวข้อที่ตั้งไว้ ละคร เป็นการปฏิบัติจริง ฝึกจินตนาการ การเคลื่อนไหว การเล่นละครเป็นการปฏิบัติจริงในสถานการณ์ที่ สมมุติขึ้น การละครเป็นการฝึกให้ผู้ทำกิจกรรมได้มีโอกาสได้ลองผิดลองถูก ได้ฝึกการทำงานร่วมกัน กับผู้อื่น ฝึกการใช้ภาษา ใช้ความคิด วางโครงเรื่อง และดำเนินเรื่องราวไปตามที่ตกลงกันได้ เสริมสร้าง ความมั่นใจแก่ผู้ทำกิจกรรมที่จะแสดงออกความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นและนำเสนอเรื่องราวที่ตน สนใจ

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับ ประถมศึกษามี 4 กิจกรรมหลัก ๆ คือ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิด และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่แบ่งกลุ่มตามความมุ่งหมายหรือเป้าหมาย การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนระดับประถมศึกษา นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่นำศึกษาคือความเชื่อมโยง ระหว่างเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และความเชื่อมโยงระหว่าง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียน

4.5 ความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังข้อสังเกตต่อไปนี้

4.5.1 วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน

ลักษณะเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อจำลองชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์มีการดำเนินเรื่อง มีฉากและสถานที่ในเรื่อง นิทานเน้นถ่ายทอดอารมณ์และจินตนาการ ภาษาที่ใช้จึงชวนให้คล้อยตาม นอกจากนี้ตัวละครเป็นส่วนประกอบสำคัญเพราะพฤติกรรมของตัวละครทำให้เกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามโครงเรื่องจากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า ราชสีห์กับหนู หม่าปากับลูกแกะ นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร นิทานเรื่องกระเช้าสีดา และบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ผู้วิจัยพบว่าวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานมาใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางภาษาของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนอาทิ กิจกรรมการเล่นนิทานอีสป กิจกรรมการพูดอภิปรายเกี่ยวกับพฤติกรรมตัวละครเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร กิจกรรมการอ่านเรื่องเพื่อให้เข้าใจสาระสำคัญจากนิทานเรื่องกระเช้าสีดา กิจกรรมการอ่านบทร้อยกรองเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม กิจกรรมการเขียนสรุปความ ย่อความจากนิทาน กิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิด กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่องจากนิทาน กิจกรรมการแต่งนิทานด้วยความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน เป็นต้น

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานมาใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน ด้วยการให้ผู้เรียนอ่านนิทานแล้วนำประเด็นที่น่าสนใจมาตั้งคำถามให้ผู้เรียนฝึกตอบคำถามระดับต่าง ๆ ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดจากระดับพื้นฐานสู่การคิดขั้นสูง เช่น กิจกรรมตอบคำถามจากเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม ซึ่งประกอบด้วยคำถามระดับการจำ คำถามระดับความเข้าใจ คำถามระดับการประยุกต์ใช้ คำถามระดับการวิเคราะห์ คำถามระดับการประเมินค่า และคำถามระดับการสร้างสรรค์

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานมาใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม เช่น ศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในนิทาน

คำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรม เช่น การศึกษาคติความเชื่อและสภาพสังคมในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ได้แก่ กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ และกิจกรรมการแสดงละคร เช่น การแสดงบทบาทสมมุติจากนิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร หรือการแสดงละครจากนิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป วรรณคดีและวรรณกรรมนิทานมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เนื้อหา นิทานให้เป็นประโยชน์ซึ่งมีทั้งนิทานขนาดสั้นและนิทานขนาดยาว และใช้ให้เหมาะกับประเภท ร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ

4.5.2 วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน

วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน เป็นงานประพันธ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้อคิด คติธรรมสอนใจ และแนะนำแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องและเหมาะสม จากการศึกษา ปรากฏวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 7 เรื่อง ได้แก่ ดอกสร้อยสุภาวดี เรื่องแมวมเหิมยกเขี้ยวยิงฟัน กาดำ เด็กน้อย นิทานชาดกเรื่องกระต่ายตื่นตูม (ทัทรกายชาดก) นิทานเทียบสุภาวดีเรื่อง น้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ โคลงโลกนิติ และสุภาวดีสอนหญิง วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน มาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางภาษา ได้แก่ กิจกรรมการพูดและการฟัง เช่น กิจกรรมการพูด แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อคิดและคำสอนในดอกสร้อยสุภาวดีและนิทานเทียบสุภาวดี กิจกรรม การพูดอภิปรายเกี่ยวกับคุณค่าของโคลงโลกนิติ และสุภาวดีสอนหญิง กิจกรรมการอ่าน เช่น การอ่าน คำการอ่านประโยคจากนิทานชาดก การอ่านเรื่องจากนิทานเทียบสุภาวดี และการอ่านบทร้อยกรอง จากโคลงโลกนิติและสุภาวดีสอนหญิง กิจกรรมการเขียน เช่น การเขียนสรุปความ การเขียนย่อความ จากนิทานชาดก การเขียนเรียงความจากข้อคิดในโคลงโลกนิติและสุภาวดีสอนหญิง เขียนแผนภาพ ความคิด แผนภาพโครงเรื่องจากนิทานเทียบสุภาวดี เป็นต้น

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดและสร้าง ปฏิสัมพันธ์ เช่น กิจกรรมตอบคำถามจากเรื่องโคลงโลกนิติ และสุภาวดีสอนหญิง ซึ่งประกอบด้วย

คำถามระดับการจำ คำถามระดับความเข้าใจ คำถามระดับการประยุกต์ใช้ คำถามระดับการวิเคราะห์ คำถามระดับการประเมินค่า และคำถามระดับการสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกิจกรรมส่งเสริมทักษะการคิดของผู้เรียนจากการคิดระดับพื้นฐานสู่การคิดระดับสูงตามลำดับ

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม เช่น การรวบรวมถ้อยคำจากดอกสร้อยสุภาซิด และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม เช่น การศึกษาความเชื่อของคนไทยจากโคลงโลกนิติและสุภาซิดสอนหญิง

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ เช่น กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ จากนิทานชาดก เรื่องกระต่ายตื่นตูม (ทัตถายชาดก) และกิจกรรมการแสดงละครจากนิทานเทียบสุภาซิด เรื่อง น้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ

กล่าวโดยสรุป วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอนมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ขึ้นอยู่กับลักษณะของเนื้อหาแต่ละเรื่อง

4.5.3 วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร

วรรณคดีและวรรณกรรมบทละครเป็นงานประพันธ์ที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อแสดงมหรสพประเภทต่าง ๆ เช่น ละครใน ละครนอก ละครพูด ละครร้อง โขน หนังใหญ่ เป็นต้น นอกจากใช้เป็นมหรสพแล้วยังเป็นวรรณคดีสำหรับอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน และให้ผู้อ่านผู้ฟังรับอรรถรสจากความไพเราะของบทประพันธ์ได้อีกด้วย จากการศึกษาวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มี 5 เรื่อง ได้แก่ บทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ บทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คนึงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า บทละครเรื่องพระร่วง บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ตึกไมยราพ วรรณคดีและวรรณกรรมบทละครมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางภาษา เช่น กิจกรรมการพูดและการฟัง ได้แก่ การพูดแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทละครนอกเรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ การพูดอภิปรายเกี่ยวกับบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ กิจกรรมการอ่าน เช่น การอ่านคำ การอ่านบทร้อยกรองในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ตึกไมยราพ กิจกรรมการเขียน เช่น การเขียนสรุปความ

ย่อความจากบทละครเรื่องเงาะป่า กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่องจากบทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา และกิจกรรมการแต่งบทละครตามความคิดสร้างสรรค์จากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนศึกไมยราพ

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนสามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านกิจกรรมตอบคำถาม เช่น กิจกรรมตอบคำถามบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ ซึ่งประกอบด้วยคำถามระดับการจำ ระดับความเข้าใจ ระดับการประยุกต์ใช้ ระดับการวิเคราะห์ ระดับการประเมินค่า และระดับการสร้างสรรค์ คำถามระดับต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นคำถามที่ใช้กระตุ้นความคิดให้แก่ผู้เรียนเพื่อค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง และเป็นวิธีการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่าง ผู้ตั้งคำถามและผู้ตอบคำถามด้วย

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม เช่น ภาษาศาสตร์ศิลป์ในบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวกับชีวิตของกลุ่มคนชาวเงาะในบทละครเรื่องเงาะป่า ตอน คนงและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า กิจกรรมนี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้นเพื่อมีการเชื่อมโยงไปสู่การสืบค้นความรู้ด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครมาใช้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษในด้านการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติจากบทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ หรือกิจกรรมการแสดงละครจากบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน ศึกไมยราพ กิจกรรมนี้จะช่วยส่งเสริมความสามารถของผู้เรียนให้เป็นคนกล้าคิด กล้าแสดงออกมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการเสริมสร้างทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป วรรณคดีและวรรณกรรมบทละครมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ครูผู้สอนสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมบทละครให้เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความถนัดและ ความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ

4.5.4 วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์

วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ เรื่อง ราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท เป็นวรรณกรรมแปลที่เรียบเรียงจากพงศาวดารที่เขียนขึ้นจากเรื่องจริงโดยบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติ มอญจึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องนี้มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถนำวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ เรื่องราชาริราช ตอนกำเนิดมะกะโท มาใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ได้ เช่น กิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น หรือการพูดอภิปรายจากการศึกษาเนื้อหาเรื่องราชาริราช กิจกรรมการอ่านเพื่อจับประเด็นสำคัญของเรื่องราชาริราช ส่วนกิจกรรมการเขียนอาจให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาเรื่องราชาริราชให้เข้าใจในภาพรวมก่อนแล้วนำมาสู่การปฏิบัติกิจกรรมการเขียนสรุปความ ย่อความ กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่องเพื่อให้เข้าใจลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนจบของเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน ด้วยการตั้งคำถามลักษณะต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้ตอบคำถามจากเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท โดยผู้เรียนต้องได้ศึกษาหรืออ่านเนื้อเรื่องราชาริราชให้เข้าใจอย่างละเอียดก่อนแล้วจึงสามารถตอบคำถามได้ตรงประเด็น ซึ่งคำถามที่ตั้งขึ้นต้องครอบคลุมทั้งคำถามระดับการจำ คำถามระดับความเข้าใจ คำถามระดับการประยุกต์ใช้ คำถามระดับการวิเคราะห์ ระดับการประเมินค่า และระดับการสร้างสรรค เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดจากระดับพื้นฐานสู่การคิดระดับขั้นสูง

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยนำเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท มาเป็นสื่อกลางหรือเครื่องมือในการศึกษาเนื่องจากเรื่องนี้จัดอยู่ในประเภทวรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ที่แปลมาจากพงศาวดารมอญ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษามอญที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง หรือการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมมอญที่ปรากฏในเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท ทั้งด้านภาพสะท้อนสังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อและวิถีชีวิต

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ เรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท เนื้อหามีลักษณะเด่นคือการนำเสนอพฤติกรรมและความคิดของตัวละครที่มีความเฉลียวฉลาดสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างน่าประทับใจ ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงสามารถนำพฤติกรรมของตัวละครมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์จนเกิดความเข้าใจ ต่อจากนั้นอาจนำไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ หรือการแสดงละครเรื่องราชาริราช ตอน กำเนิดมะกะโท เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์พิเศษและทักษะการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์เรื่องราชาธิราช ตอน กำเนิดมะกะโท มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความเหมาะสมโดยใช้เนื้อหาให้เป็นประโยชน์ทั้ง กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับ ครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและ ประสบการณ์พิเศษ

4.5.5 วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์

วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ ประกอบด้วยบทสักวา เพลงกล่อมเด็ก บทเห่กล่อม และนิราศเดือน ลักษณะเด่นคือเป็นบทร้อยกรองที่ผู้แต่งสร้างสรรค์ขึ้นจากแรงบันดาลใจ เนื้อหาให้คุณค่าด้านจินตนาการ ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ และทำให้เกิดความสนใจวรรณคดีและ วรรณกรรมแก่ผู้อ่านผู้ฟัง ส่วนนิราศมีลักษณะเฉพาะคือแต่งขึ้นเพื่อบันทึกการเดินทาง ถ่ายทอด ความรู้สึกนึกคิด หรือกล่าวถึงการพลัดพรากจากคนที่รักและมีการคร่ำครวญโหยหาด้วยความอาลัย อารมณ์ของผู้แต่ง วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 6 เรื่อง ได้แก่ บทสักวาหวานอ่อนมีหมื่นแสน บทสักวาดาวจระเข้ก็เหก เพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า บทร้องเล่นกุกกุก ใ้ บทเห่กล่อมพระบรรทม ตอนเห่เรื่องจันระบำ และนิราศเดือน วรรณคดีและ วรรณกรรมแสดงอารมณ์ข้างต้นนี้มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา อาทิ กิจกรรมการพูดและการฟัง เช่น การพูด เล่าเรื่องจากประสบการณ์การฟังเพลงกล่อมเด็กเมื่อครั้งวัยเด็กของผู้เรียน การแสดงความคิดเห็น หรือการพูดอภิปรายเกี่ยวเนื้อหาของบทสักวาหวานอ่อนมีหมื่นแสนที่ให้แง่คิดเกี่ยวกับมารยาทใน การพูด นอกจากนั้นยังสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมการอ่าน เช่น การอ่านบทร้อยกรองเป็นทำนอง เสนาะในเรื่องนิราศเดือน การขับร้องเพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า รวมทั้งการใช้ในกิจกรรมการเขียน เช่น การเขียน สรุปความ ย่อความจากการอ่าน การเขียนเรียงความที่มีประเด็นเชื่อมโยงกับเนื้อเรื่อง การเขียนแผนภาพโครงเรื่องเพื่อให้เข้าใจลำดับเหตุการณ์ในนิราศเดือน ตลอดจนการแต่ง บทร้อยกรองเพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของผู้เรียน

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน โดยใช้บทสักวา เพลงกล่อมเด็ก บทเห่กล่อม และนิราศเดือนมาเป็นข้อมูลสำหรับให้ผู้เรียนได้ตอบ คำถามจากเรื่องโดยศึกษาเนื้อเรื่องให้เข้าใจแล้วจึงตอบคำถาม ซึ่งคำถามมีทั้งระดับการจำ คำถาม ระดับความเข้าใจ คำถามระดับการประยุกต์ใช้ คำถามระดับการวิเคราะห์ ระดับการประเมินค่า และ คำถามระดับการสร้างสรรค์

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้ผู้เรียนได้ศึกษา บทสักวา เพลงกล่อมเด็ก บทเห่กล่อม และนิราศเดือน ต่อจากนั้นจึงไปศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ เช่น ลักษณะเด่นของภาษาในบทเพลงกล่อมเด็ก และการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม เช่น ภาพสะท้อนประเพณีและสังคมในเรื่องนิราศเดือน

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ได้แก่ กิจกรรมการแสดง บทบาทสมมุติ และกิจกรรมการแสดงละคร โดยใช้ผู้เรียนได้ศึกษาบทสักวา เพลงกล่อมเด็ก บทเห่กล่อม และนิราศเดือน ต่อจากนั้นจึงนำสาระสำคัญจากเรื่องมาเขียนบทสำหรับแสดงบทบาทสมมุติและกิจกรรมการแสดงละครให้น่าสนใจและส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความเหมาะสม ทั้งกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ

4.5.6 วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น

วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้นในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ เรื่อง นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องสั้นแนวสืบสวนสอบสวน ลักษณะเด่นคือมีตัวละครนายทองอินผู้มีไหวพริบ ฉลาดรอบคอบ ทั้งยังชำนาญในการเป็นนักสืบ เรื่องสั้นนี้มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถนำเรื่องนิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง มาใช้จัดกิจกรรมการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน เช่น การพูดแสดงความคิดเห็น การพูดอภิปรายเกี่ยวกับลักษณะเด่นของตัวละครและคุณสมบัติของนักสืบ กิจกรรมการอ่านคำและประโยคสำคัญที่ปรากฏในเรื่อง กิจกรรมการอ่านเรื่องเพื่อจับใจความสำคัญ รวมทั้งกิจกรรมการเขียนสรุปความ ย่อความให้เข้าใจเรื่องในภาพรวมแบบชัดเจน และกิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่องเพื่อให้เข้าใจลำดับเหตุการณ์หรือเรื่องราวของนิทานทองอิน

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน สามารถนำเรื่องนิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง มาใช้จัดกิจกรรมการตั้งคำถามและตอบคำถามเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอนให้ผู้เรียนได้ฝึกตอบคำถามครบถ้วนทั้งคำถามระดับการจำ ความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การประเมินค่า และคำถามระดับการสร้างสรรค์ คำถามเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดเพื่อหาคำตอบจากวรรณคดีและวรรณกรรมจนเกิดความเข้าใจอย่างละเอียดและชัดเจน

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำเรื่องนิทานทองอิน ตอน นางพระโขนงที่สอง มาใช้จัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เช่น การศึกษาลักษณะเด่นของภาษา คำศัพท์ สำนวนโวหาร เป็นต้น กิจกรรมนี้ถือเป็นสิ่งที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกการค้นคว้าความรู้ได้ด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ได้แก่ กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ และกิจกรรมการแสดงละคร สามารถนำเรื่องนิทานทองอิน ตอน นางพระโขนงที่สอง มาใช้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนฝึกการแสดงบทบาทสมมติ และการแสดงละครเพื่อฝึกให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกตามความสามารถของตนเอง รวมทั้งให้ผู้เรียนได้ผ่อนคลายอารมณ์และเกิดความสุขสานในกิจกรรม

กล่าวโดยสรุปวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้นนิทานทองอิน ตอนนางพระโขนงที่สอง มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ

4.5.7 วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน

วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน คือเรื่องประถม ก กา เป็นแบบเรียนมุ่งให้ความรู้ทางภาษา การอ่านสะกดคำตามมาตราต่าง ๆ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ครูใช้ประกอบการสอนเรื่องการอ่านแบบแจกลูกและสะกดคำตามมาตราตัวสะกด แบบเรียนประถม ก กา เป็นวรรณคดีและวรรณกรรมประเภทที่ให้ความรู้เชิงวิชาการควบคู่กับความบันเทิงอารมณ์จากการเล่าเรื่องที่สนุกสนาน มีการคัดสรรถ้อยคำตามมาตราต่าง ๆ มาร้อยเรียงให้เป็นบทคล้องจอง ช่วยให้ผู้อ่านสนุกในการอ่านตามจังหวะ และจดจำมาตราตัวสะกดได้ง่ายยิ่งขึ้น มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา สามารถนำเรื่องประถม ก กา มาประกอบกิจกรรมการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เช่น กิจกรรมการพูดรายงาน กิจกรรมการพูดอภิปรายเกี่ยวกับความไพเราะและคุณค่าด้านเนื้อหาของเรื่องประถม ก กา นอกจากนั้นยังใช้ในกิจกรรมการอ่าน ได้แก่ กิจกรรมการอ่านคำ การอ่านเรื่อง และการอ่านบทร้อยกรองเรื่องประถม ก กา ทั้งอ่านแบบปกติและการอ่านทำนองเสนาะ รวมถึงกิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิดจำแนกมาตราตัวสะกดแม่ต่าง ๆ กิจกรรมการแต่งบทร้อยกรองต่อยอดจากเรื่องประถม ก กา

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน สามารถนำเรื่องประถม ก กา มาประกอบกิจกรรมการตอบคำถาม เช่น คำถามระดับการจำ ระดับความเข้าใจ ระดับการประยุกต์ใช้ ระดับการวิเคราะห์ ระดับการประเมินค่า และระดับการสร้างสรรค์

การใช้คำถามมาประกอบบทเรียนจะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดค้นหาคำตอบจากเนื้อหาที่เรียนให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้ง

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง สามารถนำเรื่องประถม ก กา มาประกอบกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม การใช้คำคล้องจอง คำเรียกชื่อสัตว์ในประถม ก กา กิจกรรมนี้จะฝึกให้ผู้เรียนอาศัยความสามารถของตนเองในการค้นคว้าความรู้ที่มีประโยชน์และรู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ด้วยตนเอง

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ผู้สอนสามารถนำเรื่องประถม ก กา มาประกอบกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติในลักษณะการแสดงท่าทางประกอบเรื่องให้ผู้เรียนเกิดความสุขสนุกสนานในการเรียนมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียนเรื่องประถม ก กา มีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการจัดพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถพื้นฐานของผู้เรียน รวมถึงความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละบุคคล

4.6 ความเชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียน

ความเชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียนในการวิจัยนี้ หมายถึง ความสอดคล้องและสัมพันธ์กันระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 4 ประเภทกิจกรรมดังกล่าวมาข้างต้นกับช่วงวัยของผู้เรียน จากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่ากิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของผู้เรียน ดังข้อสังเกตต่อไปนี้

4.6.1 ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2)

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) พื้นฐานทางภาษายังมีน้อยจึงเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาทักษะทางภาษาโดยเริ่มจากการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน เป็นกิจกรรมแบบทักษะสัมพันธ์ เช่น กิจกรรมการเล่านิทาน การฟังนิทาน การพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ การพูดแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ส่วนกิจกรรมการอ่านเน้นการอ่านคำง่าย ๆ การอ่านประโยคที่สั้น กะทัดรัด สื่อความหมายเข้าใจง่าย กิจกรรมการอ่านเรื่องเน้นเรื่อง หรือนิทานสั้น ๆ อ่านเข้าใจง่ายมีข้อคิดสอนใจ และการอ่านบทร้อยกรองเน้นการอ่านออกเสียงแบบปกติให้ชัดเจน ถูกต้อง อาจมีการใส่ท่วงทำนองให้เกิดความเพลิดเพลินบ้าง นอกจากนี้ในส่วนกิจกรรมการเขียนเน้นการเขียนคำและประโยคให้ถูกต้อง การเขียนแผนภาพโครงเรื่องง่าย ๆ การแต่งบทร้อยกรองง่าย ๆ เช่น คำขวัญ กลอนสี่ และกิจกรรมการแต่งนิทานตามจินตนาการ

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน
 ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) กิจกรรมตอบคำถามเน้นคำถามระดับพื้นฐาน คือคำถามระดับ
 การจำเน้นการจดจำเรื่องราวสำคัญจากบทเรียน คำถามระดับความเข้าใจเน้นให้เข้าใจประเด็นสำคัญ
 ของเรื่องราว ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร และคำถามระดับการประยุกต์ใช้เน้นให้แสดงความคิดเห็นว่า
 ผู้เรียนจะนำข้อคิดจากเรื่องไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงอย่างไร

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ชั้นประถมศึกษาตอนต้น
 (ป.1-2) พื้นฐานทางภาษายังมีน้อยกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม
 เน้นการศึกษาและรวบรวมคำศัพท์ ประโยค สำนวนสุภาษิตที่เข้าใจง่ายในบทเรียน ไม่เน้นการค้นคว้า
 เรื่องที่มีเนื้อหายากและซับซ้อนเพราะจะทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อถอยในการเรียน

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ชั้นประถมศึกษาตอนต้น
 (ป.1-2) เน้นกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ และการแสดงละครเพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนาน
 เป็นสำคัญ เน้นให้ผู้เรียนมีเจตคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ มีความคิดสร้างสรรค์ และ
 กล้าแสดงออกเพิ่มมากขึ้น

4.6.2 ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4)

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) มีพื้นฐาน
 ด้านภาษาและทักษะการคิดเพิ่มขึ้น ดังนั้นกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาก็มีหลากหลายเพิ่มขึ้น
 ได้แก่ กิจกรรมการพูดและการฟัง มีการเล่านิทาน การพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ การฟังเรื่องเล่า
 จากประสบการณ์ กิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น กิจกรรมการพูดรายงาน กิจกรรมการพูด
 อภิปราย ส่วนกิจกรรมการอ่าน มีการอ่านคำ การอ่านประโยค การอ่านเรื่อง และการอ่าน
 บทร้อยกรอง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมการเขียนที่ยืดรูปแบบมากขึ้น เช่น การเขียนสรุปความ
 การเขียนย่อความ การเขียนเรียงความ การเขียนแผนภาพโครงเรื่อง การแต่งบทร้อยกรอง กลอนสี่
 คำขวัญ การแต่งนิทาน

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน
 ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) ส่วนใหญ่มีทักษะการอ่านและการคิดเป็นพื้นฐานที่ดี จึงสามารถ
 ทำกิจกรรมตอบคำถามได้หลายระดับมากขึ้น ได้แก่ กิจกรรมตอบคำถามระดับการจำ ระดับ
 ความเข้าใจ ระดับการประยุกต์ใช้ ระดับการวิเคราะห์ และระดับการประเมินค่า คำถามต่าง ๆ เหล่านี้
 จะช่วยให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาตอนกลางมีความสามารถในการคิดจากระดับพื้นฐาน ได้แก่ ระดับ
 การจำ ระดับความเข้าใจ และระดับการประยุกต์ใช้ สู่การคิดระดับสูง ได้แก่ ระดับการวิเคราะห์ และ
 ระดับการประเมินค่า

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) มีความรู้ความสามารถในการค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเองเพิ่มขึ้น จึงมีกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนแต่ละเรื่องเพื่อพัฒนาทักษะความสามารถของผู้เรียนให้รู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) เป็นวัยที่กล้าคิดและกล้าแสดงออกตามความคิดสร้างสรรค์จึงมีกิจกรรมส่งเสริมประสบการณ์พิเศษ ได้แก่ กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ และกิจกรรมการแสดงละครที่สอดคล้องกับบทเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมในแต่ละระดับชั้น

4.6.3 ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6)

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) เป็นระดับที่มีความรู้และประสบการณ์ทางภาษามากขึ้น ดังนั้นกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาจึงหลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมการพูดและการฟัง เช่น กิจกรรมการพูด - การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ การพูด - การฟังการแสดงความคิดเห็น การพูด - การฟังรายงาน การพูด - การฟังอภิปราย ส่วนกิจกรรมการอ่าน มีทั้งกิจกรรมการอ่านคำ การอ่านประโยค การอ่านเรื่อง และการอ่านบทร้อยกรอง นอกจากนี้กิจกรรมการเขียน มีทั้งการเขียนสรุปความ ย่อความ เรียงความ การเขียนแผนภาพความคิด แผนภาพโครงเรื่อง การแต่งบทร้อยกรอง การแต่งนิทาน และการแต่งบทละคร

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ส่วนใหญ่มีทักษะการอ่านและการคิดที่ดีขึ้น จึงมีกิจกรรมตอบคำถามหลายระดับ ได้แก่ คำถามระดับการจำ ระดับความเข้าใจ ระดับการประยุกต์ใช้ ระดับการวิเคราะห์ และระดับการประเมินค่า เพื่อให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาที่มีความสามารถในการคิดจากระดับพื้นฐาน ได้แก่ ระดับการจำ ระดับความเข้าใจ และระดับการประยุกต์ใช้ สู่อารมณ์ระดับสูง ได้แก่ ระดับการวิเคราะห์ ระดับการประเมินค่า และระดับการสร้างสรรค์

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) มีความรู้ความสามารถในการค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเอง จึงมีกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนให้รู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

4) กิจกรรมพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ ชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) ส่วนใหญ่กล้าคิดและกล้าแสดงออกตามความคิดสร้างสรรค์จึงมีกิจกรรมส่งเสริมประสบการณ์พิเศษ ได้แก่ กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ และกิจกรรมการแสดงละครที่สอดคล้องกับบทเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม

กล่าวโดยสรุป ผลการศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แบ่งออกเป็น 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และกิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ

นอกจากนั้นยังมีความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กล่าวคือเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมทั้ง 7 ประเภทนี้มีลักษณะร่วมที่เอื้อต่อการกิจกรรม การเรียนรู้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะทางภาษา ทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ ทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษ โดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถพื้นฐานของผู้เรียน รวมถึงความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละบุคคล อีกประการหนึ่งยังมีความเชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียนอีกด้วย กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของผู้เรียน ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) พื้นฐานทางภาษายังมีน้อยจึงเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาทักษะทางภาษาโดยเริ่มจากการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนเป็นกิจกรรมแบบทักษะสัมพันธ์ เช่น กิจกรรม การเล่านิทาน และการฟังนิทาน ส่วนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) มีพื้นฐานด้านภาษาและทักษะการคิดเพิ่มขึ้น ดังนั้นกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาก็มีหลากหลายเพิ่มขึ้น เช่น กิจกรรมการพูดรายงาน กิจกรรมการพูดอภิปราย และชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) เป็นระดับที่มีความรู้และประสบการณ์ทางภาษามากขึ้น ส่วนใหญ่มีทักษะการอ่านและการคิดที่ดีขึ้นจึงเน้นความรู้ความสามารถในการค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนให้รู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและความเชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณคดีและวรรณกรรม และเพื่อศึกษาจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา จากการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปผล อภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สรุปผล

การวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ผู้วิจัยได้สรุปผลตามความมุ่งหมายการวิจัย ดังนี้

5.1.1 ผลการศึกษาเนื้อหาและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม

การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ดังการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 3 สามารถสรุปผลการวิจัยออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1) รูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ รูปแบบร้อยแก้วที่ได้รับคัดสรรมาเป็นบทเรียนสำหรับชั้นประถมศึกษา ได้แก่ นิทานอีสป นิทานชาดก นิทานเทียบสุภาษิต นิทานอธิบายเหตุ เรื่องสั้นแนวสืบสวนและวรรณกรรมแปล ในภาพรวมพบว่าบางเรื่องเป็นนิทานที่มีเรื่องราวสั้น ๆ จบสมบูรณ์ในเรื่อง โดยมีตัวละครสัตว์มาเป็นส่วนประกอบในการดำเนินเรื่องที่น่าสนใจ เป็นต้นว่า นิทานอีสป นิทานชาดก และนิทานเทียบสุภาษิตที่มุ่งให้คติข้อคิดผ่านพฤติกรรมตัวละคร นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมแนวสืบสวนที่นำเสนอการสืบสวนเรื่องราวที่น่าสงสัยได้อย่างน่าติดตาม คือเรื่องสั้นนิทานทองอิน รวมถึงวรรณกรรมแปลที่ได้รับอิทธิพลด้านเนื้อหาจากวรรณกรรมชนชาติมอญแล้วนำมาแปลและเรียบเรียงขึ้นใหม่ คือเรื่องราชาธิราช

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบร้อยกรองในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ โคลงสี่สุภาพ กาพย์ยานี กลอนสุภาพ กลอนเสภา กลอนบทละคร กลอนสัทวา กลอนนิราศ กลอนดอกสร้อย เพลงกล่อมเด็ก และบทเห่กล่อม คุณค่าและความสำคัญของร้อยกรองต่อการเรียนรู้ คือ สามารถนำไปใช้ในการฝึกอ่านออกเสียงตามจังหวะและลีลาของร้อยกรองทั้งการอ่านออกเสียง

ทั่วไปและการอ่านทำนองเสนาะซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้รับสุนทรียภาพและสุนทรียรสจากบทประพันธ์ได้อย่างลึกซึ้ง

2) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรม จำแนกตามลักษณะเฉพาะของเนื้อหา แบ่งเป็น 7 ประเภท คือ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน มี 6 เรื่อง ได้แก่ นิทานอีสป เรื่องกระต่ายกับเต่า ราชสีห์กับหนู หม่าป้ากับลูกแกะ นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ตอน กำเนิดสุดสาคร นิทานเรื่องกระเช้าสีดา และบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนกำเนิดพลายงาม วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน มี 7 เรื่อง ได้แก่ ดอกสร้อยสุภษัฒน์ เรื่องแมวเหมียวแยกเขี้ยวยิงฟัน กาดำ เด็กน้อยนิทานชาดก เรื่องกระต่าย ตีนตุ่ม นิทานเทียบสุภษัฒน์ เรื่อง น้ำผึ้งหยดเดียวก่อเหตุ โคลงโลกนิติ และสุภษัฒน์สอนหญิง

นอกจากนั้นยังปรากฏวรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร มี 5 เรื่อง ได้แก่ บทละครนอก เรื่องไชยเชษฐา ตอน นารายณ์ธิเบศร์พบพ่อ บทละครเรื่องเงาะป่า ตอน ค้างและไม้ไผ่ไปเที่ยวป่า บทละคร เรื่องพระร่วง บทละครเรื่องสังข์ทอง ตอน กำเนิดพระสังข์ และบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอน สึกไม่ยราพ อีกประเภทหนึ่งคือ วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ มี 6 เรื่อง ได้แก่ บทสัปดาห์วานอื่นมีหมื่นแสน สักวาตวจระเข้ก็เหก เพลงกล่อมเด็กนกกาเหว่า บทร้องเล่น กุกกุก ไก่ บทเห่กล่อมพระบรรทม ตอน เหน่เรื่องจับระบำ และนิราศเดือน วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียนมี 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ประถม ก กา วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ มี 1 เรื่อง ได้แก่ ราชอิราษ ตอน กำเนิดมะกะโท และวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น มี 1 เรื่อง ได้แก่ นิทานทองอิน ตอน นากพระโขนงที่สอง

3) แนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรม ซึ่งนำเสนอผ่านบทบรรยาย เหตุการณ์ บทสนทนา พฤติกรรมและบทบาทของตัวละคร แบ่งเป็น 4 กลุ่มแนวคิด ได้แก่ กลุ่มที่ 1 แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม ประกอบด้วย ความกตัญญูกตเวที ความเพียร ความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัดอดออม ความเอื้ออาทร ความซื่อสัตย์สุจริต การรักษาสัตย์ ความไม่ประมาท ความอดทน ความกล้าหาญ ความสามัคคี ความไม่พยายาบท ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ และภาวะผู้นำ กลุ่มที่ 2 แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญา ได้แก่ ความสำคัญของการศึกษา เรียนรู้ คุณค่าของความรู้ การยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ความมีปฏิภาณไหวพริบและช่างสังเกต ความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล และการพิจารณาคนอย่างรอบคอบ

ส่วนแนวคิดกลุ่มที่ 3 คือแนวคิดด้านครอบครัว ได้แก่ แนวคิดเรื่องความรักและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว คือความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก และความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี และแนวคิดเรื่องปัญหาและความขัดแย้งในครอบครัว คือ ความแตกแยกและการพลัดพรากในครอบครัว แม่เลี้ยงเดี่ยว และความขัดแย้งระหว่าง

ลูกกับพ่อเลี้ยง และแนวคิดกลุ่มที่ 4 แนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ได้แก่ ศิลปะการพูด การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความไม่โอ้อวด การดูแลรักษาร่างกาย ความรักนวลสงวนตัว การรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมของคนพาล การเลือกคบคนดี การยุติปัญหาด้วยสันติวิธี และการไม่ดูถูกผู้อื่น

4) ความเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา แนวคิดกับพัฒนาการของผู้เรียนกล่าวคือ ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องขนาดสั้น เนื้อเรื่องอ่านเข้าใจง่ายและเน้นให้ข้อคิดคติสอนใจแก่ผู้เรียน ชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมผสมผสานระหว่างเรื่องขนาดสั้นที่อ่านเข้าใจง่ายกับเรื่องที่มีขนาดยาวเพิ่มขึ้น เนื้อเรื่องซับซ้อนขึ้นและมีตัวละครในเรื่องที่แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ส่วนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นเรื่องขนาดยาว บางเรื่องมีการตัดตอนเนื้อเรื่องมาให้เรียนเพียงบางตอน เนื้อหายากขึ้นและซับซ้อนมากขึ้นอีกทั้งยังมีตัวละครที่หลากหลายทั้งตัวละครที่ดีและไม่ดี และนำเสนอเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

5.1.2 ผลการศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม

การศึกษากิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ดังผลการวิเคราะห์ข้อมูลในบทที่ 4 สามารถสรุปผลการวิจัยออกเป็น 6 ประเด็น ดังนี้

1) กิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษา มุ่งเน้นส่งเสริมและพัฒนาทักษะการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน ได้แก่ กิจกรรมการพูดและการฟัง แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ กิจกรรมการเล่านิทาน – การฟังนิทาน กิจกรรมการพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ – การฟังเรื่องเล่าจากประสบการณ์ กิจกรรมการพูดแสดงความคิดเห็น – การฟังการแสดงความคิดเห็น กิจกรรมการพูดรายงาน – การฟังรายงานและกิจกรรมการพูดอภิปราย – การฟังอภิปราย

นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมการอ่าน แบ่งเป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมการอ่านคำ กิจกรรมการอ่านประโยค กิจกรรมการอ่านเรื่อง และกิจกรรมการอ่านบทร้อยกรอง และกิจกรรม การเขียน แบ่งออกเป็น 8 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมการเขียนสรุปความ กิจกรรมการเขียนย่อความ กิจกรรมการเขียนเรียงความ กิจกรรมการเขียนแผนภาพความคิด กิจกรรมการเขียนแผนภาพโครงเรื่อง กิจกรรมการแต่งบทร้อยกรอง กิจกรรมการแต่งนิทาน และกิจกรรมการแต่งบทละคร

2) กิจกรรมพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน ด้วยการใช้กิจกรรมตอบคำถามจากการเรียนรู้มุ่งส่งเสริมทักษะการคิดระดับพื้นฐานและการคิดระดับสูง แบ่งออกเป็น 6 ระดับ ได้แก่ คำถามระดับการจำ คำถามระดับความเข้าใจ คำถามระดับการประยุกต์ใช้ คำถามระดับการวิเคราะห์ คำถามระดับการประเมินค่า และคำถามระดับการสร้างสรรค์

3) กิจกรรมพัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ ด้วยตนเอง แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

4) กิจกรรมเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ หรือประสบการณ์เฉพาะด้านที่สัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นพื้นฐาน โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติ และกิจกรรมการแสดงละคร

5) ความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมกับกิจกรรมการเรียนรู้ เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียน ทั้ง 7 ประเภทนี้มีลักษณะร่วมที่เอื้อต่อการกิจกรรมการเรียนรู้สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาทักษะทางภาษา พัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ พัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และพัฒนาทักษะและประสบการณ์พิเศษโดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถพื้นฐานของผู้เรียน รวมถึงความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละบุคคล นอกจากนี้วรรณคดีและวรรณกรรมบางประเภทก็เหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้บางประเภท อาทิ วรรณคดีและวรรณกรรมบทละครเหมาะกับการนำไปใช้ในกิจกรรมการแสดงบทบาทสมมติและการแสดงละคร หรือวรรณคดีและวรรณกรรมร้อยกรองเหมาะกับการนำไปใช้ส่งเสริมทักษะการอ่านทำนองเสนาะและการอ่านออกเสียง เป็นต้น

6) ความเชื่อมโยงระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับพัฒนาการของผู้เรียน กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมแต่ละประเภทมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของผู้เรียน ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-2) พื้นฐานทางภาษายังมีน้อยจึงเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาทักษะทางภาษาโดยเริ่มจากการฟัง การพูด การอ่านและการเขียนเป็นกิจกรรมแบบทักษะสัมพันธ์ เช่น กิจกรรม การเล่านิทาน และการฟังนิทาน ส่วนชั้นประถมศึกษาตอนกลาง (ป.3-4) มีพื้นฐานด้านภาษาและทักษะ การคิดเพิ่มขึ้น ดังนั้นกิจกรรมพัฒนาทักษะทางภาษาก็มีหลากหลายเพิ่มขึ้น เช่น กิจกรรมการพูดรายงาน กิจกรรมการพูดอภิปราย และชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.5-6) เป็นระดับที่มีความรู้และประสบการณ์ทางภาษามากขึ้น ส่วนใหญ่มีทักษะการอ่านและการคิดที่ดีขึ้น จึงเน้นความรู้ความสามารถในการค้นคว้าความรู้ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะผู้เรียนให้รู้จักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ผู้วิจัยนำประเด็นสำคัญมาอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

5.2.1 ด้านเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมมีหลากหลายประเภทและมีลักษณะเฉพาะแต่ละประเภท ได้แก่ วรรณคดีและวรรณกรรมนิทาน วรรณคดีและวรรณกรรมคำสอน วรรณคดีและวรรณกรรมบทละคร วรรณคดีและวรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณคดีและวรรณกรรมแสดงอารมณ์ วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสั้น วรรณคดีและวรรณกรรมแบบเรียนความหลากหลายด้านเนื้อหาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนกระตุ้นความสนใจในการอ่านวรรณคดีและวรรณกรรม โดยเฉพาะเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นบทตัดตอนหรือคัดสรรมาจากวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องสำคัญซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรม และคุณค่าด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงเป็นกลวิธีการเชิญชวนและกระตุ้นความสนใจใฝ่รู้ให้ผู้เรียนอยากอ่านวรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องนั้นในตอนอื่น ๆ ต่อเนื่องจนจบเรื่อง

ดังนั้นกล่าวได้ว่า การศึกษาเรียนรู้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมของผู้เรียนระดับประถมศึกษาช่วยทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความคิดและประสบการณ์จากการศึกษาเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมได้อย่างหลากหลายและลึกซึ้ง ซึ่งถือเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ตามมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ แสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ก) เป้าหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมยังมีประโยชน์ต่อผู้เรียนในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับ กุสุมา รักษาภรณ์ (2556) กล่าวถึงคุณค่าวรรณคดีและวรรณกรรม สรุปได้ว่า วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นงานวรรณศิลป์ที่ช่วยกล่อมเกลาผู้เรียนให้มีความประณีตละเอียดอ่อนทางจิตใจ มีความละเอียดคมทางปัญญา ทำให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตและธรรมชาติของมนุษย์ เข้าใจโลกและสังคมได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นว่าวรรณคดีและวรรณกรรมถือเป็นเครื่องมือช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ทางอารมณ์ ความคิดและทักษะชีวิตแก่ผู้เรียนได้อีกทางหนึ่ง

5.2.2 ด้านแนวคิดที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมมีคุณค่าและความสำคัญต่อผู้เรียนหลายประการ โดยเฉพาะบทบาทในการกล่อมเกลาจิตใจ อารมณ์และความคิดให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิตและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ในแง่มุมต่าง ๆ มากขึ้น ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการอภิปรายผล ดังนี้

ประเด็นแรก แนวคิดด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่ฝากแฝงอยู่ในวรรณคดีและวรรณกรรมโดยเฉพาะการนำเสนอผ่านพฤติกรรมตัวละครทำให้ผู้เรียนเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าและเห็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคุณธรรม จริยธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น อาทิ ความกตัญญู กตเวทิตะ ความเพียร ความมีน้ำใจและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความประหยัดต่อออม ความเอื้ออาทร ความซื่อสัตย์สุจริต ฯลฯ สอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กำหนดให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ค) ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าวรรณคดีและวรรณกรรมมีส่วนในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้ อีกทางหนึ่งเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนดำเนินชีวิตในสังคมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ประเด็นที่สอง แนวคิดด้านการศึกษา ความรู้และสติปัญญาปรากฏอยู่ในวรรณคดีและวรรณกรรมอย่างชัดเจนซึ่งเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนระดับประถมศึกษาที่จำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา ความรู้และสติปัญญา โดยเฉพาะการยึดหลักหัวใจนักปราชญ์ในการศึกษาเรียนรู้ การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ความมีปฏิภาณไหวพริบและช่างสังเกต ความฉลาดและรู้จักมองการณ์ไกล และการพิจารณาคนอย่างรอบคอบ ถือเป็นพื้นฐานในการศึกษาเรียนรู้และการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับข้อกำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งคาดหวังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความใฝ่เรียนรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ค) ดังนั้น ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าวรรณคดีและวรรณกรรมมีส่วนช่วยปลูกฝังและโน้มน้าวให้ผู้เรียนเห็นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการศึกษา การพัฒนาความรู้และสติปัญญาของตนเองให้ชาญฉลาดยิ่งขึ้น

ประเด็นที่สาม แนวคิดด้านครอบครัว เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่นำเสนอในวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็นภาพจำลองชีวิตและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงปัญหาครอบครัวในแง่มุมต่าง ๆ เช่น ความรักและบทบาทของพ่อต่อลูก ความรักและบทบาทของแม่ต่อลูก ความรักและบทบาทของลูกต่อบุพการี ปัญหาและความขัดแย้ง การพลัดพรากกันในครอบครัว

ความขัดแย้งระหว่างลูกกับพ่อเลี้ยง ฯลฯ ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดด้านครอบครัวที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษามีทั้งภาพชีวิตด้านบวกและด้านลบควบคู่กัน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาพชีวิตครอบครัวผ่านวรรณคดีและวรรณกรรมได้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า สิ่งสำคัญที่ผู้เรียนได้รับจากการเรียนรู้แนวคิดด้านครอบครัว คือการเห็นความสำคัญของครอบครัวในฐานะเป็นสถาบันหลักที่มีส่วนหล่อหลอมมนุษย์ให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ ดังที่ พูนสุข เวชวิฐาน (2557) กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดและเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของสังคม มีบทบาทหน้าที่ในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกครอบครัวให้มีพัฒนาการที่สมบูรณ์และสมดุล สถาบันครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม

ประเด็นสุดท้าย คือแนวคิดด้านทักษะการดำเนินชีวิต ซึ่งถือเป็นความสามารถของในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น การจัดการชีวิต ปัญหาและความขัดแย้ง รวมถึงการปรับตัวให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม แนวคิดด้านนี้นำเสนอผ่านวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาอย่างเด่นชัด อาทิ ศิลปะการพูด การปรับตัว การดูแลรักษาร่างกาย ความรักนวลสงวนตัว การรู้ทันคนพาล การเลือกคบคนดี การยุติปัญหาด้วยสันติวิธี ฯลฯ สอดคล้องกับสมรรถนะสำคัญในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่คาดหวังให้ผู้เรียนมีความสามารถด้านทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 ค)

5.2.3 ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา

จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมมีคุณค่าและความสำคัญต่อการพัฒนาความรู้ความสามารถผู้เรียนหลายประการ มีประเด็นการอภิปรายผลดังนี้

ประเด็นแรก กิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมมุ่งเน้นพัฒนาทักษะทางภาษา ด้วยการสอนแบบทักษะสัมพันธ์ ได้แก่ ทักษะการฟัง การพูด การอ่านและการเขียน โดยใช้เนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นกล่าวได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษานอกจากให้ผู้เรียนได้ศึกษาเนื้อหาและแนวคิดในวรรณคดีและวรรณกรรมแล้ว ครูผู้สอนยังสามารถเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาทักษะทางภาษาด้านการฟัง การพูด

การอ่านและการเขียนได้อย่างหลากหลาย อาทิ การพูดเล่าเรื่องจากประสบการณ์ การฟังนิทาน การอ่านออกเสียง การอ่าน ในใจ และการเขียนเชิงสร้างสรรค์โดยใช้วรรณคดีและวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้และฝึกทักษะภาษา ดังที่ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2545) และ สิริพัชร์ เจษฎาวิโรจน์ (2562) ชี้ให้เห็นว่า การสอนแบบทักษะสัมพันธ์เป็นการฝึกทักษะการฟังให้สัมพันธ์กับการพูดการอ่านและการเขียนซึ่งเป็นทักษะที่กระทำควบคู่กันได้เสมอการจัดกิจกรรมฝึกทักษะต่าง ๆ ให้สัมพันธ์ถือเป็นการสอนที่มุ่งให้สอดคล้องกับชีวิตจริง

ประเด็นที่สอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นพัฒนาทักษะการคิดและสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับครูผู้สอน เป็นการสอนทักษะการคิดจากระดับพื้นฐานสู่การคิดขั้นสูงผ่านกิจกรรมตอบคำถาม ซึ่งแบ่งคำถามออกเป็น 6 ระดับ ได้แก่ คำถามระดับการจำ คำถามระดับความเข้าใจ คำถามระดับการประยุกต์ใช้ คำถามระดับการวิเคราะห์ คำถามระดับการประเมินค่า และคำถามระดับการสร้างสรรค์ กิจกรรมการตอบคำถามในการเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมมีประโยชน์ต่อผู้เรียนหลายประการ ดังที่ ชนาธิป พรกุล (2554) อธิบายว่า คำถามช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจใฝ่รู้ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการ จูงใจให้ผู้เรียนค้นหาความรู้เพิ่มเติม สอดคล้องกับ นลินี ณ นคร (2561) เสนอพรรณานะว่าคำถามช่วยในการทบทวนเนื้อหาที่ผู้เรียนได้เรียนไปแล้วและช่วยปรับความเข้าใจในเรื่องที่เรียนให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความพยายามสืบเสาะหาความรู้เพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการ กระบวนการหาคำตอบทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจสาระความรู้เพิ่มขึ้น ได้ฝึกการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทำให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น กล่าวได้ว่าการใช้คำถามในกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมมีส่วนสนับสนุนให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประเด็นที่สาม การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ด้วยการสอนทักษะการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม และกิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม กิจกรรมการศึกษาค้นคว้าความรู้เป็นการพัฒนาทักษะการวางแผน การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการนำเสนอผลการศึกษามีประสิทธิภาพ ดังที่ ชญาภรณ์ กุลนิตติ (2553) อธิบายว่า การศึกษาค้นคว้าช่วยฝึกให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเองให้กว้างขวางและลึกซึ้ง ช่วยให้รู้จักวิธีการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลประเภทต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากนี้ยังช่วยเพิ่มทักษะในการเขียนงานการศึกษาค้นคว้าโดยใช้ภาษาสื่อความรู้ ความคิดอย่างเป็นลำดับและมีระบบอีกด้วย

ประเด็นสุดท้าย การจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมเน้นเสริมสร้างประสบการณ์พิเศษ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถและความกล้าแสดงออก ผ่าน กิจกรรมการแสดงบทบาทสมมุติ และกิจกรรมการแสดงละคร กิจกรรมเหล่านี้ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อารมณ์ ความคิดและชีวิตผู้อื่นผ่านการแสดงบทบาทให้สมจริง ดังที่ ทิศนา ขัมมณี (2562) กล่าวว่าวิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมุติมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเราเกิดความเข้าใจในความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น หรือเกิดความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับบทบาทสมมุติที่ตนแสดงออก เช่นเดียวกับกับ วัชรพล วิบูลยศริน (2561) ได้ชี้ให้เห็นว่า การแสดงละครเป็นวิธีการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบเชิงรุก ได้รับประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ เกิดความเชื่อมโยงระหว่างจิตใจ ร่างกาย น้ำเสียงและอารมณ์ แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นข้อมูลหรือความคิดให้ผู้อื่นได้รับรู้ ประสบสัมผัสนี้แต่ละอย่างประสานการทำงานร่วมกันทำให้จดจำข้อมูลได้ดีกว่า โดยเฉพาะการแสดงอารมณ์ในกิจกรรมการเล่น ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและเกิดความคงทนในการจำ การแสดงละครที่มีเนื้อหามาจากวรรณคดีช่วยพัฒนาการอ่านเพื่อความเข้าใจการวิเคราะห์เนื้อหา การเพิ่มพูนคำศัพท์ และการจดจำเรื่องราวได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการแสดงละครช่วยพัฒนาทักษะทางสังคม การประสานการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย และความเข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว

5.3 ข้อเสนอแนะ

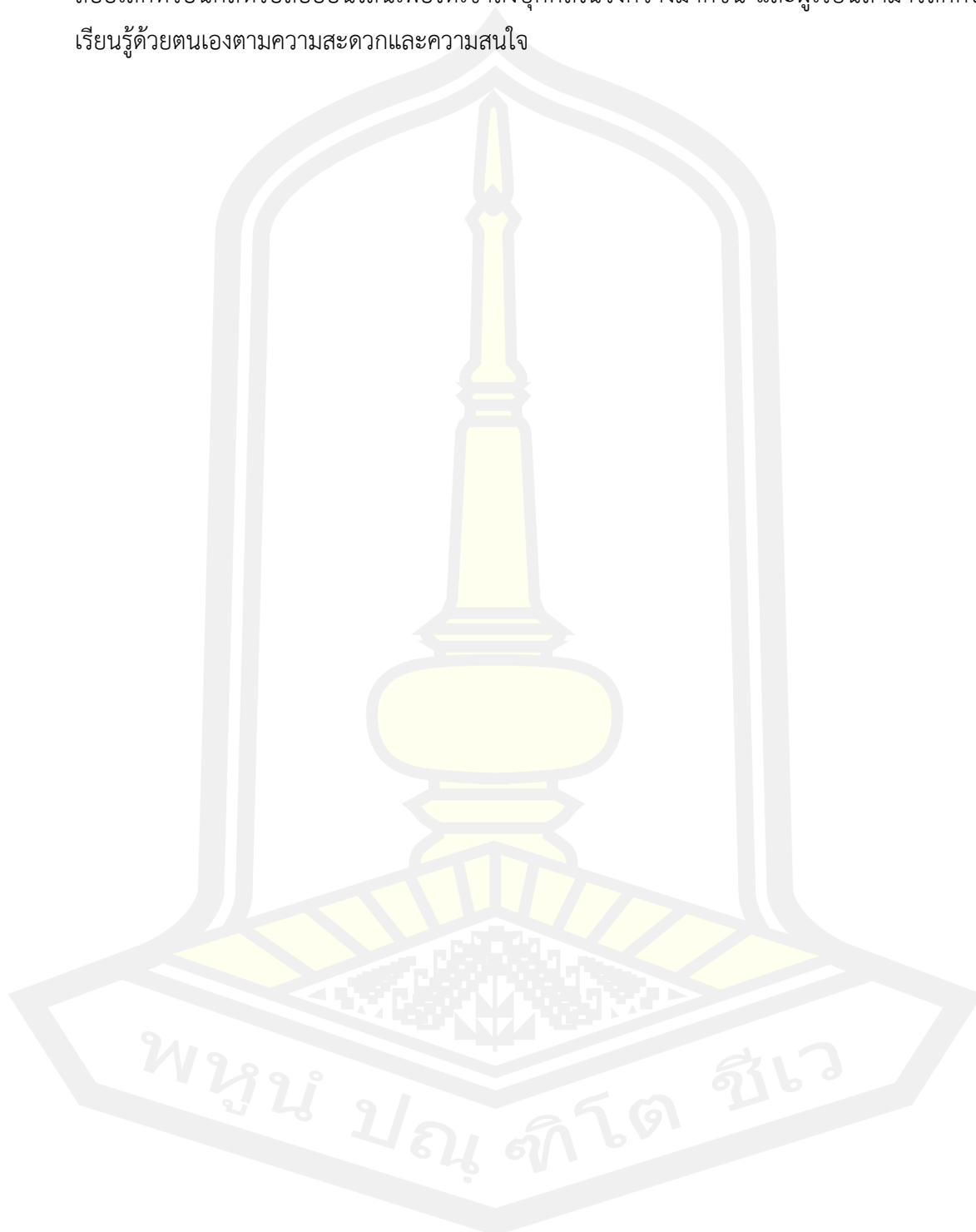
จากการวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรมในหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้เป็นสื่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย ดังนี้

5.3.1 ควรมีการศึกษาพัฒนาการด้านการสอนวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจากหลักสูตรและหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการด้านวิธีการสอนและด้านเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบแต่ละยุคสมัย

5.3.2 ควรมีการศึกษาลักษณะเด่นและคุณค่าของวรรณคดีและวรรณกรรมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรม ในเชิงเปรียบเทียบลักษณะเด่นรูปแบบ เนื้อหาและความสัมพันธ์กับพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละระดับ

5.3.3 ควรมีการพัฒนาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมโดยสอดแทรกเนื้อหาวรรณคดีและวรรณกรรมท้องถิ่นสีภาคมากขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะและเกิดความเข้าใจในอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

5.3.4 ควรมีศึกษาและพัฒนาหนังสือเรียนวรรณคดีและวรรณกรรมในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อออนไลน์เพื่อให้เข้าถึงบุคคลในวงกว้างมากขึ้น และผู้เรียนสามารถศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสะดวกและความสนใจ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551 ก). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551 ข). *ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. ค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2563 จาก https://www.kroobannok.com/news_file/p4938458.pdf.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551 ค). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กฤตยา ณ หนองคาย. (2544). *การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่ได้รับรางวัล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522-2542*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กันทิยา ธาณี. (2556). *การนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมนิทานของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กาญจนา ต้นโพธิ์. (2563). *ศิลปะการฟังเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา นาคสกุล และคณะ. (2560). *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 5 กระบวนการคิดและการเขียนร้อยแก้ว*. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- กิตติชัย สุธาสิโนบล. (2557). *เทคนิคการใช้คำถาม. ใน สารานุกรมศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- กุสุมา รัชชมณี. (2556). *การวิจัยวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กุสุมา รัชชมณี และคณะ. (2536). *หนังสือภาษาไทย รายวิชา ท401-ท402 ทักษะสื่อสาร 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัทไทยร่มเกล้า จำกัด.
- กุสุมา รัชชมณี และคณะ. (2550). *ศักดิ์ศรีและความอับอายในวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.
- เกษม ขนบแก้ว. (2540). *แง่คิดจากวรรณคดีและวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- โกวิท ประวาลพุกษ์. (2544). *การพัฒนาจริยธรรมการสอนเพื่อเสริมสร้างบุคลิกภาพ. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาจริยศึกษา หน่วยที่ 9-15*. พิมพ์ครั้งที่ 8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- ชั้นชัย อธิเกียรติ. (2560). *การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชั้นชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์. (2558). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- ชั้นชัย อธิเกียรติ และสิริพัชร เจษฎาวิโรจน์. (2559). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- จริยาภรณ์ ปีตาหะสังข์. (2561). *รูปแบบการดำเนินชีวิตของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ประสบความสำเร็จ*. ศึกษานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์. (2557). *จริยศาสตร์: ปรัชญาจริยะสำหรับผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฑามาศ สุขขำจรรยา. (2549). *การวิเคราะห์วรรณกรรมสำหรับเด็กของ ส. พุ่มสุวรรณ*. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2556). *การเขียนเรียงความ ใน ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ฉวีวรรณ คูหาภินันท์. (2545). *วรรณกรรมสำหรับเด็ก*. กรุงเทพฯ: โสภณการพิมพ์.
- ชญาน์กุล กุลนิต. (2553). *สารสนเทศและการศึกษาค้นคว้า*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2552). *การพูดในที่ชุมนุมชน ใน เอกสารคำสอนรายวิชาศิลปะการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร*. นครปฐม: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด.
- ชนาธิป พรกุล. (2554). *การสอนกระบวนการคิด: ทฤษฎีและการนำไปใช้*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต. (2552). *ภาพย์แห่งเครื่องควหาวน ภาพย์แห่งนิราศแรมรสร้าง*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. (2545). *การสอนภาษาไทยขั้นพื้นฐานระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: บริษัทเมธิปส์.
- ณัฐกฤตา นามมนตรี. (2561). *ภาพแทนที่ปรากฏในตัวละครเอกจากหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6*. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*. 12(2), 467-479.

- ณัฐกฤตา นามมนตรี. (2562). ข้อมูลคติชนวิทยาในภาษาพาที: ประเภทและบทบาทหน้าที่ในการสอน. ใน *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 13(1), 81-92.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2550). *การเขียนเชิงสร้างสรรค์เพื่อการศึกษาและอาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัทสำนักพิมพ์ธารอักษร จำกัด.
- ทศนา แคมมณี. (2559). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทศนา แคมมณี. (2562). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2555). *วิวัฒนาการหนังสือแบบเรียนวิชาภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2539). *วรรณกรรมวิจารณ์*. ปทุมธานี: นาค.
- ธิดา โมสิกรัตน์. (2550). *วรรณคดีวิวิธ*. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4: วรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นภาลักษณ์ สุวรรณธาดา. (2550). *ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดี*. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4: วรรณคดีไทย หน่วยที่ 1-7*. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นฤกร รุจิเรข. (2562). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- นฤกร รุจิเรข. (2563 ก). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- นฤกร รุจิเรข. (2563 ข). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- นฤมล ปิยวิทย์. (2542). *หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย*. นครราชสีมา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- นลินี ฦ นคร. (2561). *วิธีการวัดและประเมินการคิดตามสภาพจริง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- นवलจันทร์ ชาญวิวัฒนา. (2550). *การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดของวรรณกรรมเยาวชนประเภทบันเทิงคดีในปี พ.ศ. 2547*. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2552). *วัตนาการของแบบเรียนภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ลายคำ.
- บุญย์เสนอ ตรีวิเศษ. (2554). *การเขียนสร้างสรรค์*. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- บุปผา บุญทิพย์. (2550). *การเขียน*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- บุปผา บุญทิพย์. (2559). *ร้อยกรอง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เบ็ญจวรรณ สุนทรากุล. (2559). *วิวัฒนาการแบบเรียนไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประคอง เจริญจิตรกรรม. (2556). *หลักการเขียนนิเวศการศึกษาวรรณกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประสาธน์ เนิ่งเฉลิม และฤทธิไกร ไชยงาม. (2561). การตั้งคำถามตามการจำแนกความมุ่งหมายทาง
การศึกษา. *วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 9(1), 7-12.
- ปรียา หิรัญประดิษฐ์. (2562). การอ่านบันเทิงคดี. ใน *เอกสารการสอนวิชาการอ่านภาษาไทย*.
พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ปัญญาพล ธิดา. (2557). *การสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย
ระดับประถมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปัทมา ทิมประเสริฐกุล. (2564). การสรุปความและกล่าวซ้ำความ. ใน *ภาษาไทยเพื่ออักษรศาสตร์*.
นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผกา สัตยธรรม. (2556). *การสอนจริยธรรมสำหรับเยาวชน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรรัตน์ ดำรุ่ง. (2550). *การละครสำหรับเยาวชน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัชลินจ์ จินนุ่น. (2562). *วรรณคดีเกี่ยวกับประวัติศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- พูนสุข เวชวิฐาน. (2557). *ทฤษฎีกรอบคร่าวเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- เพชร วิจิตรนาวิน. (2560). *การอ่านบทประพันธ์และเพลงพื้นบ้าน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ภณิดา คูสกุล. (2545). พัฒนาการของจริยศึกษา. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาจริยศึกษา หน่วยที่ 1-8*.
พิมพ์ครั้งที่ 9. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ภูมิจิต เรืองเดช. (2549). *ศิลปะการอ่านออกเสียง*. บุรีรัมย์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- มานพ สอนศิริ สิริพัชร เจษฎาวิโรจน์ และเฉลา อรุณรัตน์. (2559). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน
ภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ:
บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- ยูวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา. (2544). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี*. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

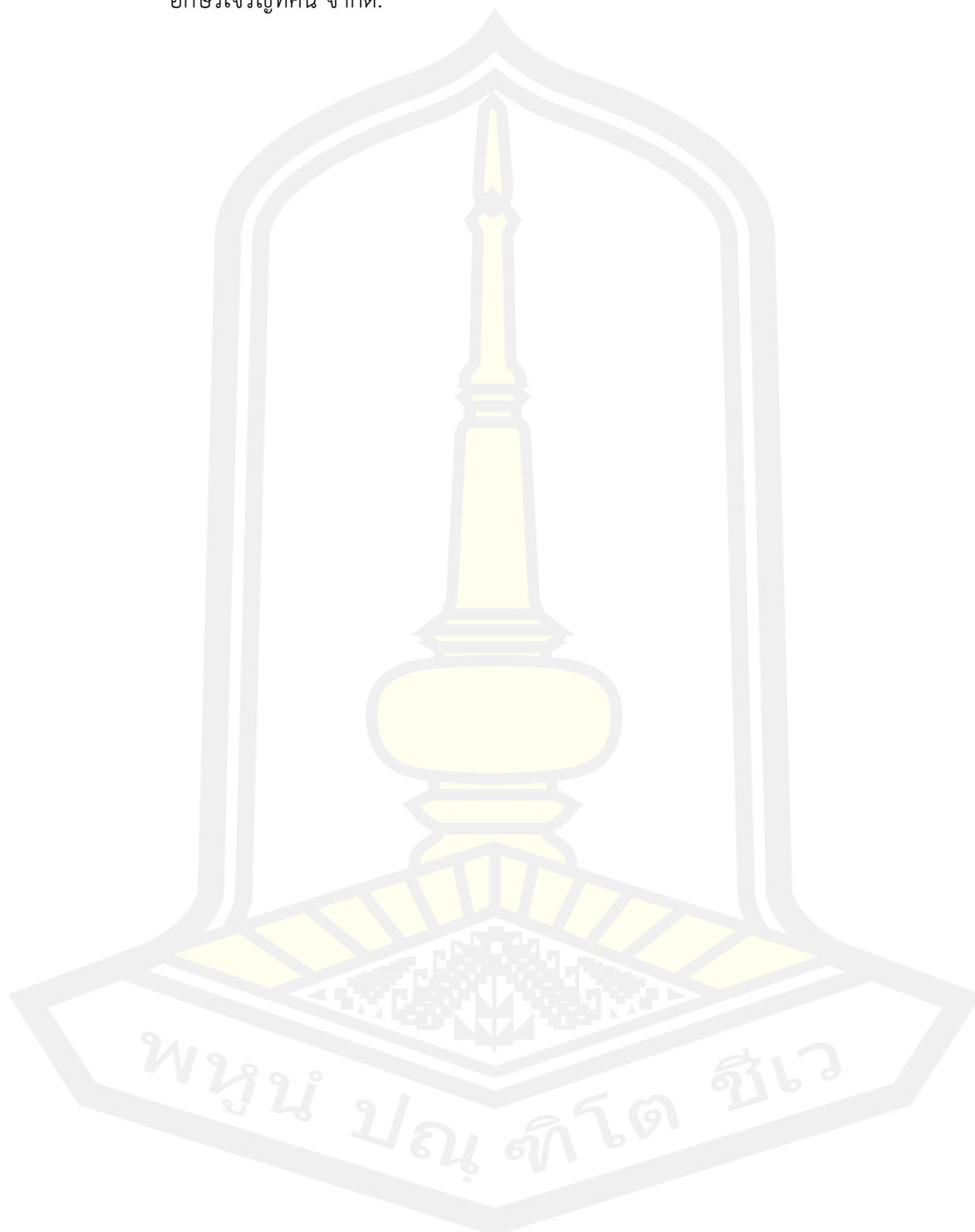
- รังรอง เจียมวิจักขณ์. (2561). การศึกษาวิเคราะห์หนังสือเรียนภาษาไทย ภาษาพาที ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551: ความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชนี ศรีไพรวรรณ. (2547). หน่วยที่ 10 การสอนบทร้อยกรองและทำนองเสนาะระดับประถมศึกษา. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา การสอนกลุ่มทักษะ 1 (ภาษาไทย) หน่วยที่ 9-15. พิมพ์ครั้งที่ 14. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รัชนีกุล ภิญโญภาณุวัฒน์. (2555). การวัดและประเมินผลด้านพุทธิพิสัย. ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาเครื่องมือด้านพุทธิพิสัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2559). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ราตรี เพ็ริยพานิช. (2547). การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราตรี เพ็ริยพานิช. (2555). การวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2556). มิใช่เป็นเพียงนางเอก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทสถาพรบุ๊คส์ จำกัด.
- рінฤทัย สัจจพันธุ์. (2560). ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ตอนที่ 3 วรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- รุ่งอรุณ โรจนรัตน์ดำรง. (2557). การศึกษาแบบเรียนภาษาไทยสำหรับเด็กเริ่มอ่านเขียน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2414-2555. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ลักขณา ศรีวัฒน์. (2561). ทำไมจึงต้องมีการปรับตัว?. ใน วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 9(3), 7-17.
- ลาวัลย์ ดนงสอน. (2559). การจัดประสบการณ์การเล่นิทานประกอบกิจกรรมศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- ลินจง จันทรวราหิตย์. (2542). *วรรณคดีวิจารณ์*. นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- ลินจง จันทรวราหิตย์. (2548). *วรรณกรรมวิจารณ์*. นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี. (2546). *หลักการสอนการพัฒนาทักษะชีวิต*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวรรณ ศรียาภัย. (2557). *การเขียนเพื่อการสื่อสาร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรพล วิบูลยศรีน. (2561). *วิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ. (2560). *กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาการคิดและยกระดับคุณภาพการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 12. นครปฐม: เพชรเกษมพรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- วิจิตรนัฏ ภาณุพงศ์ และคณะ. (2552). *บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 3 ชนิดของคำ วลี ประโยคและสัมพันธ์สาร*. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 - 2544: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีสุดา จรียากุล. (2550). *วรรณคดีคำสอน*. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4: วรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สนิท สัตโยภาส. (2556 ก). *การสร้างหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.
- สนิท สัตโยภาส. (2556 ข). *การสอนภาษาไทยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.
- สมเกียรติ รักษมณี. (2558). *การแตงนวนิยาย*. นนทบุรี: สัมปชัญญะ.
- สมใจ บุญอุรพิภิญโญ. (2563). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีและวรรณกรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- สมใจ บุญอุรพิภิญโญ และอชชา แสงอสนีย์. (2563). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดี และวรรณกรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ.
- สมพร แผงพิพัฒน์. (2555). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและสืบค้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- สมศักดิ์ ปริบูรณ์. (2542). *นิทานสำหรับเด็ก*. ราชบุรี: สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- สร้อยสน สกลรักษ์ และคณะ. (2559). *การศึกษารูปแบบ วิธีการสอน และวิเคราะห์เปรียบเทียบ ผลสัมฤทธิ์ของการสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สายใจ อินทร์พรหม. (2550). *วรรณคดีประวัติศาสตร์*. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 4: วรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สายวรุณ สุนทรโรทก. (2563). *วรรณคดีวิจักขณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย วรรณคดีวิจักขณ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563 ก). *ฐานข้อมูลบัญชีกำหนดสื่อการเรียนรู้ สำหรับเลือกใช้ในสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. ค้นเมื่อ 13 กรกฎาคม 2563 จาก <http://academic.obec.go.th/textbook>.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563 ข). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563 ค). *หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

- สิริพัทธ์ เจษฎาวิโรจน์. (2562). *ภาษาไทยสำหรับครูประถมศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิริศิระ โชคทวีกิจ. (2561). *วิวัฒนาการหนังสือแบบเรียนวิชาภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุกัญญา สุขฉายา. (2557). *วรรณคดีนิทานไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพร พลาลัยเล็ก. (2541). *นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2546). *21 วิธีจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*. กรุงเทพฯ : ดวงกมลสมัย.
- อมรา เล็กเริงสินธุ์. (2540). *หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- อรรถชัย สุขบัณฑิต. (2562). *ท้องถิ่นไทย: การสร้างภาพแทนผ่านหนังสือเรียนภาษาไทยชุด ภาษาพาที*. ใน *วารสารมนุษยศาสตร์สังคม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 4(2), 127-146.
- อรุณี สถิตย์ภาคีกุล. (2524). *วิวัฒนาการของหลักสูตรและวิธีสอนภาษาไทยระดับประถมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประถมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัจฉรา ป้อมสกุล. (2547). *การศึกษาแนวคิดและกลวิธีการเสนอแนวคิดเพื่อพัฒนาเยาวชนจาก งานร้อยกรองที่ได้รับรางวัลประเภทหนังสือคำประพันธ์สำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นอายุ 12-14 ปี ของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พุทธศักราช 2530-2544*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2553). *หลักการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อารยา ทองเพชร. (2550). *การวิเคราะห์แนวคิดและกลวิธีการนำเสนอแนวคิดในวรรณกรรมสำหรับเยาวชนของนางไฉน ปริญญาธวัช*. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อิงอร สุพันธ์ุณี. (2552). *เลื่อมลายสายรุ้ง ภาพสะท้อนสังคมในนวนิยายปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิงอร สุพันธ์ุณี และภาสพงศ์ ผิวพอใช้. (2560). *พัฒนาการรูปแบบวิธีสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อิรวดี ไตลังคะ. (2546). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ. (2552). *เรื่องน่ารู้สู่การใช้หลักสูตรแกนกลาง 51*. กรุงเทพฯ : บริษัท
อักษรเจริญทัศน์ จำกัด.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นายปราชญากร หมิ่นหางค์
วันเกิด	วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536
สถานที่เกิด	อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 12 บ้านน้อยคูขาม ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด รหัสไปรษณีย์ 45130
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ข้าราชการครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนบ้านห้วยทราย อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 รหัสไปรษณีย์ 45250
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2551 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนน้ำคำใหญ่วิทยา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2554 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุวรรณภูมิพิทยไพศาล อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2559 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ 1) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม พ.ศ. 2564 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาการสอนภาษาและวรรณกรรมไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ ติโต ชีเว